ספריה עממית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטע
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

יהואש

פון דער וועלט און יענער

פארלאג „אויפגאנג"
ניו-יארק

Of This World and The Other

by

YEHOASH

50 Eldridge Street
New York.

Copyright 1913, by S. Bloomgarden, New York.

MADE IN U. S. A.

אינהאַלט

אַרום שוהל־הויף

קינדער 5
דער זיידע זלמן 11
פריהע עלטער 21
צו חומש־זאָגען 29
הייליגע מאָהן 37
צו דרייצעהן יאָהר 45
אַ חלק לעולם הבא 54
צום שלימזל 61

צדיקים

קידוש השם 71
דער איבערגעטראָגענער בית עולם 77

שוואַרץ און ווייס

ז ו נ ד ע ל 89
ק אַ מ ע ר אַ ד ע ן 97
שטומע קאָנקורענטען 102
דער פּראַקטישער מענש 111
„ה ע נ ע ס י" 116
אַ פּאַסירונג 125

גייסטער

די געשיכטע פון אַ בילד 133
די נשמה פון דער גרויסער גלאָק 147

מעשה׳לעך

דער פערשאָלטענער פויגעל 159
דער טעלעגראַף־סלופּ 163
דער אַקאַציענבוים 166
דער מוסטער־גאָרטען 169
דער שטערן 172
אַ הונד 174
פייער־פליעגען 176
דער גלגול 178
דאָס קרויט־בלאַט 179
דער זומער־פאָדעם 180
די אונגעריכטע נסיעה 182
וואָס איך דערצעהל זיך אַליין 183

מיין פריינד דער מענשענקענער

ווער ער איז 191
ג ע ה י י מ נ י ם 198
טראַכטען און ריידען 204
א י י נ ז אַ מ ק י י ט 210
נ אָ כ אַ ה מ ו נ ג 217
דער מאָמענט ווען מע ווערט אַלט 223
געבורט און ענטוויקלונג פון געדאַנקען 228
די נייע צייט־רעכענונג 233
מ י ט ל י י ד 238
ג ע נ י 245

פערשיעדענעם

אונזערע שדים 253
קרח'ס ביאָגראַפיע 258
כבוד פאַר רעדוצירטע פרייזען 263
חשבון הנפש 267
„לייבאַר־דעי“ 273
ד אַ נ ק ג ע ב ו נ ג 277
זמן חרותנו 281
„עס לעבע דאָס לעבען !“ 286

שפליטער

ש פ ל י ט ע ר 295

פון דער וועלט
און יענער

ספריה עממית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

אַרום שוהל-הויף

ספריה עממית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

קינדער

מען האָט געהאַלטען ביים ענדיגען דאַווענען מעריב, או פון פערשיעדענע ווינקלען פון דער האַלב־בעלויכטע־נער קלויז האָבען זיך איינציגווייז ארויסגערוקט א האַלב דוצען קליינע אינגלעך און זיך ארומגעשטעלט ארום עמוד — גרייט צו זאָגען קדיש... איטליכער האָט געזוכט צו פערכאַפּען דעם בעסטען פּלאַץ — וואָס אם נעהנטסטען צו דעם בעל תפלה, און די קליינע מחנה פון יתומים האָט זיך געשטופּט און געשטויסען.

פון א זייטיגער באַנק האָט זיך אויפגעהויבען אַן אַלטער איינגעבויגענער איד, מיט רויטע אויגען און א גרויען האַלב־אויסגעקראָכענעם בערדעל, און האָט צוגע־פיהרט פאַר דער האַנד א קליין מיידעלע פון א יאָהר אכט מיט העלע לאַכענדיגע אויגלעך, און בלאָנדע הערע־לעך וועלכע זיינען געווען פערפלאָכטען אויף הינטען אין א קליינעם צעפּעל און זיך געענדיגט מיט א גרויסען בלויען שלייף.

די קליינע האָט שטיל און אָפּגעבראָכען געלאַכט,

און זיך שעמעוודיג געטוליעט צו דער לאנגער פערשמאָל־צענער קאַפּאָטע פון דעם אלטען.

נעבען עמוד, האָט דער אלטער אויפגעעפענט א סדור מיט גרויסע אותיות, און געהייסען דער מיידעלע איהם האלטען פעסט מיט ביידע הענטלעך, כדי ער זאָל ניט ארויספאלען.

— אָט דאָ זאָג — האָט ער איהר אָנגעוויזען אויפ'ן קדיש, און האָט זיך דערביי אראָפּגעבויגען אזוי טיעף אז ער איז כמעט געווען מיט איהר אין איין הויך — אָט דאָ, יתגדל ויתקדש...

די אינגלעך ארום עמוד האָבען מיט גרויסע אויגען אָנגעקוקט די נייע קאָנקורענטקע און די שטויסעריי האָט אויפגעהערט.

יחיאל'קע, דער עלטסטער און שטארקסטער פון זיי אלעמען, א אינגעל א יאָהר ניין מיט שווארצע קרויזינגע הערלעך און ברוינע לעבעדיגע אויגען, וועלכער האָט שוין בעוויזען פערכאַפּען דעם אויבען־אָן, און האָט מיט זיינע אָבגעברענטע רונדע הענטלעך זיך געקלאַמערט אָן דעם עמוד — האָט געוואָרפען א קרומען אונצופרידענעם בליק אויף דער נייער קדיש־זאָגערקע.

ער האָט בכלל פיינט געהאט מיידלעך און פלעגט זיינע אינגערע שוועסטער אָנטהאָן געברענטע ליידען ווען זיי פלעגען זיך שפּיעלען מיט זייערע חבר'טעס. ע ר פלעגט זיך שפּיעלען בלויז מיט אינגלעך.

אז מיידלעך קענען אויך זאָגען קדיש, גלייך ווי אינגלעך, האָט ער קיינמאָל ניט גערעכענט. זיין שטאָלץ — דער שטאָלץ פון א קליינעם יתום וואָס זאָגט קדיש

פאר'ן עמוד און גרויסע אידען מיט בערד מוזען איהם ענטפערען „אמן" — האט זיך געפיהלט שטארק גע־קרענקט.

ער האט די נייע קדיש־זאגערקע בעקוקט פון קאפ ביז די פיס און האט זיך אפגעשטעלט אויף דעם בלויען שלייף אין איהר בלאנדען צעפעל, וועלכער איז איהם שטארק געפעלען.

די קליינע האט נאך אלץ געלאכט און זיך נאך מעהר געשעהמט און געטוליעט מיט איהר קליינעם קערפער'ל צו דעם אלטען אידען וואס איז נעבען איהר געשטאנען.

— וואס פאר א שעהן שלייפעל זי טראגט — האט יחיאל'קע געטראכט, און דאן האט ער זיך ארויסגערוקט אהינטער, און האט געזאגט, איהר אפטרעטענדיג זיין פלאץ:

— קום, שטעל זיך דא. — ער האט זיך געשטעלט סאמע הינטער איהר און זאגענדיג אליין זיין קדיש אויס־ווענדיג, צוזאמען מיט די איבעריגע אינגלעך, האט ער גע־האלטען זיינע אויגען אויף דעם סדור פון זיין שכנה און איהר צוגעטייטעלט מיט זיין פינגער, כדי זי זאל זיך ניט צומישען.

נאכ'ן קדיש, ווען זיי זיינען ארוים אויפ'ן שוהל־הויף, אין דעם שטילען זומער־אבענד, האט זי יחיאל'קע גע־פרעגט:

— ווי רופט מען דיך?

— חנה'לע.

— ועסט אלע טאג קומען?

— דער פעטער זאָגט, אַלע טאָג — האָט זי אָנגעצייגט אויף דעם אידען מיט די רויטע אויגען וועלכער איז גע־גאַנגען פּאָראויס מיט נאָך איינינע בעלי־בתים.
— איך וועל דיר אַלע טאָג לאָזען שטעהן נאָהנט צום עמוד — האָט יחיאל׳קע גרויסמוטהיג זיך אָנגעשלאָגען — אָבער דו מוזט זאָגען אויף אויסווענינ. די אינגלעך לאַכען ווען מען זאָגט פון סדור...
חנה׳לע האָט איהם אָנגעקוקט מיט איהרע לאַכענדיגע אויגען:
— אָבער איך קען ניט...
— וועסט זיך אויסלערנען... איך האָב אויך ניט גע־קענט, האָב איך געקוקט אין סדור און ווען איך האָב איין שורה געוואוסט האָב איך די אויגען צוגעמאַכט, אָט אַזוי — דערביי האָט ער צוגעדריקט די אויגען — און נישט געקוקט אין סדור ביז איך האָב זיך אויסגעלערנט צו זאָגען ווי אַ וואַסער... איך קען אפילו „רבנן־קדיש" אויך... אָבער דו דאַרפסט ניט „רבנן־קדיש", דאָס איז נאָר פאַר מאַנסבילען — האָט ער צוגעלעגט מיט אַ גע־מיש פון שטאָלץ און רחמנות.
די קליינע האָט איהם אָנגעקוקט מיט ערנסטער בע־וואונדערונג.
יחיאל׳קע האָט הפנים געשפּירט אַז אין דער מיי־דעל׳ס אויגען איז ער אַ גוואַלדיגער העלד און האָט בע־שלאָסען אַרויסצו־ווייזען זיך פאַר איהר אין זיין גאַנצער גרויסקייט:
— איך מאַך פייפעלעך אויך — האָט ער געזאָגט, און באַלד האָט ער אַרויסגענומען פון זיין הויזען־קעשענע אַ

קליין פייפעל געמאכט פון גרינע ווערבע און געטהאָן א הילכיגען פייף.

חנה'לעס אויגען האָבען געשטראהלט פון ענטציקונג.

דער פייף האָט צוגעצויגען די איבעריגע קליינע קדיש־זאָגער וועלכע זיינען נאָכגעגאנגען א פּאָר טריט הינטער זיי, זיך צוהערענדיג צו דעם געשפּרעך און ניט ארונטער־געהמענדיג די אויגען פון חנה'לע. א קלייניגקער רונדינ־קער אינגעלע פון א יאָהר זיעבען מיט רויטינקע בעקלעך און געלע האָר האָט זיך דערנעהנטערט צו דער קליינער:

— איך האָב א מעסער'ל מיט פיער קלינגלעך און איך קען שווימען — האָט ער געזוכט איבערצושטייגען יחיאל'־קען.

— איך האָב צוואנציג פּערלמוטערנע קנעפּלעך, און איך האָב אין דערהיים א קליין װעגעלע אויף פיהרען זאמד — האָט דער אינגסטער פון דער גרופּע זיך גע־ריהמט.

חנה'לע איז קיינמאָל ניט געווען אין אזעלכע קאמע־ראדשאפטליכע בעציהונגען מיט אינגלעך. זי האָט תמיד פאר זיי מורא געהאַט. זייער שכן'ס אן אינגעל, איצקע, פלעגט זי שטענדיג רייסען פאר'ן צעפּעל, צוואווארפען איהרע זאמדענע חלות און זי רופען „חנה די פאַנע" — וואָס האָט זי געערגערט ביז'ן טויט. זי האָט דארום שטארק זיך געפיהלט געשמייכעלט מיט איהרע נייע בעקאנט־שאפטען, און געבאפּט התפעלות פון זייערע גרויסע עשירות'ן און העלדישקייטען...

און אין הארצען האָט זי בעשלאָסען צו ווערען גלייך מיט אלע אינגלעך. דערהויפּט אויסלערנען קדיש אויף

אויסוועניג, און אפילו א „רבנן־קדיש״ אויך — הגם זי האָט אייגענטליך ניט קלאָר געוואוסט אויב א „רבנן קדיש״ איז אויך א מין קדיש, אָדער א זאָרט „גמרא״, דאָס וואָס איהר טאַטע פלעגט שטענדיג לערנען...

זי איז געגאַנגען אין מיטען און ארום איהר די זעקס נייע פריינד איהרע, און איהר קליין קינדערש הערצעל איז געווען אָנגעפילט מיט גליק...

די איינגלעך זיינען אַלע געוועזן אויפגעראַמט און האָבען קענטיג אויך אָנגעקוואָלען פון זייער נייער חבר'טע.

זיי האָבען אַלע גערעדט אויפ'ן קול און איטליכער האָט געזוכט וואָס מעהר נושא חן צו זיין ביי דער קליינער קדיש־זאָגערקע...

די פּראָצעסיאָן האָט געדויערט ביז דעם הויז וואו דער אַלטער איד און דאָס מיידעלע האָבען געוואָהנט...

און די זומערדיגע נאַכט פון דעם קליינעם שטעדטעל איז אַזוי ווי פּאַרפומירט געוואָרען מיט וואונדערליכע בשמים ארום דער קליינער גרופּע.

ווען די קליינע איז שוין געווען אין פירהויז האָט זי געהערט ווי יחיאל'קע שרייט איהר נאָך:

— איך וועל דיך מאָרגען אויך לאָזען שטעהן נעבען עמוד...

.1911

דער זיידע זלמן

ווען איך בין געבאָרען געוואָרען, איז שוין מיין זיידע זלמן געווען אויפ'ן עולם האמת. והראיה, אז איך היים נאָך איהם א נאָמען. קיין בילד איז פון איהם ניט געבליבען. אין יענער צייט האָט מען נאָך אין אונזערע מקומות פון קיין פאָטאָגראַפיעס ניט געוואוסט. און וואָלט מען אפילו יא געוואוסט, וואָלט מיין זיידע בשום אופן ניט מסכים געווען זיך צו לאָזען „אראָפּנעהמען". אפילו דער טאטע זכרונו לברכה, פלעגט זאָגען, אז א פאָטאָגראַפיע נעהמט אוועק א זעכציגטעל פון דעם מענשען'ס לעבען.

און דאָך זעה איך מיין זיידען פאַר מיינע אויגען, אזוי ווי איך וואָלט איהם פערזענליך געקענט. די מאַמע און דער פעטער און אלע אונזערע קרובים פלעגען זיך אזוי פיעל פון איהם אָנדערצעהלען און איהם אזוי אָפּשילדערען מיט אלע זיינע מינעס און תנועות, אז זיין פרצוף פנים און זיין אויסזעהן האָבען זיך טיעף איינגעקריצט ביי מיר אין מח אויף תמיד.

ער איז געווען א שטארק־געבויטער, הויך־געוואק־סענער איד — „משכמו ומעלה גבוה מכל העם", ווי דער טאטע פלעגט זאָגען — מיט א געדיכטער, ניט איבריגס לאַנגער נאָר דערפאַר א זעהר ברייטער באָרד, מיט ברע־מען ווי קוסטעס און א פּאָאַר שווארצע אויגען וואָס האָ־בען געשאָסען פונקען פייער, און א קול האָט ער געהאט פון א לייב.

ער איז געווען דער נגיד פון שטעדטיל, האָט געהאט אייגענע צוויי מויערען, מיט א גרויסער שניט־קראָם און איז אויסגעפאָהרען א וועלט צוליעב זיינע געשעפטען, דערצו איז ער געווען וואָס מען רופט א „גרונטאָווגער" למדן. אויף לומדות, מעלדט אייך, איז דאן ביי אונז אין שטעדטעל קיין יקרות ניט געווען. וואָס איהם האָט אָבער יא אויסגעצייכענט פון אלע בעלי בתים, איז געווען, זיין קענען גוט רעדען פּויליש און רוסיש. אין יענער צייט — גלייך נאָך דעם צווייטען פּוילישען מיא־טעזש — איז רוסיש געווען אין אונזער געגענד כמעט אין גאנצען אונבעקאנט. און מיט די קאָזאקען וואָס זיינען איינגעשטאנען אין שטעדטיל, פלעגט מען זיך צוזאמענ־ריידען האלב אויפ'ן וואונק און האלב אויף געבראָכענעם פּויליש. דערביי האָט די נאגאיקע פון דעם קאָזאק זעהר פיעל אויסגעהאָלפען אלס אן אויסגעצייכענטער דאָל־מעטשער.

און טאקי צוליעב די דאָזיגע קאָזאקען איז דער זיידע זלמן געווען דער „מלאך המושיע" פון אונזער שטעדטיל.

כמעט יעדען טאָג פלעגט זיך דעם זיידען'ס שטוב־טהיר עפענען און אימעצער פלעגט אריינקומען מיט דעם

נוסח וועלכען דער זיידע האָט שוין געקענט אויסוועניג:—

— רב זלמן, פריהער גאָט און נאָכדעם איהר... קאָ־זאקען האָבען מיך בע׳גנב׳עט. געהט אריבער, לעבען זאָלט איהר, און רעדט מיט׳ן קאפּיטאַן...

און דער זיידע פלעגט אָנטהאָן די לינגערע און דאָס שטריימעל און נעהמען דעם דיקען שטעקען מיט דעם מאסיווען בעגולדטען קעפּיל, און פלעגט אוועק זיך שתדל׳ען.

דערפאר איז דער קאפּיטאַן געווען ביי דעם זיידען א גאַנצער בן־בית. שבת צו פיש איז שוין געשטאַנען אָנ־געגרייט פאר איהם א זילבערנער טאַץ מיט א טעלער פיש און א פלעשעל „פּייסאָחאָווקא״ מיט אלערליי איינ־געמאַכטסען...

פאר „זאלמאַן׳ען״ וואָלט ניקיטין קיין צעהן זעק צי־בעלע ניט גענומען. ער האָט פּשוט געבענקט נאָך א רו־סישען וואָרט און דער זיידע איז געווען דער איינציגער וואָס האָט צו איהם גערעדט ניט אויף דער „הינטישער שפּראך פון די מיאטעזשניקעס״.

אין דער אמת׳ן איז דער זיידע זלמן אויך געווען א שטיקעל מיאטעזשניק, הגם ניט קיין פּאָליטישער.

אין קהל־שטיבעל, וואו ער איז געווען איינער פון די גרויסע בעלי־דעות, האָט ער שטענדיג געהאט מאָדנע רעוואָלוציאָנערע געדאנקען בנוגע צו די התחיבות׳ען פון די רייכע בעלי־בתים צו די אָרימע... און פלעגט קומען צו אַן הערכה פאר מעות חטים אָדער פאר אַן אנדער צדקה, פלעגט דער זיידע זלמן זעהר אָפט זיך אויפשטעלען און זאָגען, אז אויף דעם און יענעם האָט מען ניט ארויפגע־

לעגט געגוג און אז ער איז ניט חולה צו געבען מעהר, און אַ טבע האָט ער געהאַט צו קלאַפּען מיט'ן שטעקען איבער דעם טיש מיט אַזאַ רציחה אַז אויף אַלעמען פלעגט אַ פחד אָנפאַלען. און אויסגעפיהרט האָט תמיד ער.

אַ גוטען ביישפּיעל פלעגט געבען זיין אייגענע נדבה, וועלכע איז אַלע מאָל געווען די ערשטע און די סאַמע גרעסטע.

ער האָט געהאַט אַ שטאָדט אויבען־אָן אין דעם גרויסען בית מדרש, אָבער אַליין האָט ער געדאַווענט אין דער שוסטער־קלויז וואו ער פלעגט יעדען אין־דער־פריה זאָגען פאַר די בעלי מלאכות חיי־אדם און יעדען פאַרנאַכט, עין־יעקב.

געדאַווענט אין בית מדרש האָט ער בלויז פרייטאַג־צו־נאַכט, און דאָס האָט ער געטהאָן מיט אַ בעשטימטען פּלאַן. אהינצו פלעגען געוועהנליך קומען די אָרימע לייט פון די אַרומיגע שטעדט, וועלכע מע האָט געדאַרפט בעזאָרגען מיט אַ פלאַץ צום עסען...

פאַר די אורחים נכבדים אָדער „זיידענע טאָרבעס", ווי ער פלעגט זאָגען, האָט איהם ווענינ געאַרט. אויף זיי וועלען זיך שוין געפינען בעלנים. דאָס האָט ער געוואוסט. ער האָט זיך בלויז געקימערט וועגען יענע צוריסענע עם הארצים און פּראָסטאַקעס, וועלכע זיינען ניט געווען קיין גאַנגבאַרע סחורה אפילו פרייטאַג צו נאַכט, ווען כמעט יעדער איד וויל האָבען אַ פרעמדען ביים טיש.

קוים האָט מען געענדיגט דאַוונען מעריב און דער עולם האָט גענומען זאָגען איינער דעם אַנדערען „גוט שבת", איז שוין דער זיידע געווען הינטער דער בימה,

און האָט איבערגעקוקט מיט דעם געניטען אויג פון אַ פּראָוויאַנט־מייסטער, די צאָהל פון דער הונגעריגער מחנה.

אויף צ ו ו י י האָט ער אַליין געהאַט אַ חזקה און זיי האָט ער באַלד אָפּגעזונדערט אין אַ ווינקעל און גע־הייסען וואַרטען אַ ווײַלע ביז ער וועט פאַרטיג ווערען מיט די איבריגע, און דאַן האָט ער גענומען קאָמאַנ־דעווען:

— איהר, זייט מוחל, געהט נאָך אָט יענעם בעל־הבית, מיט דער גלאַנציגער קאַפּאָטע, און זאָגט רב זלמן האָט אייך געשיקט...

— און איהר, רב אורח, געהט מיט'ן שמש ביז עק מאַרק און געהט אַריין אין דער ערשטער טהיר פון דעם צינגעלנעם מויער, און זאָגט אַז רב זלמן האָט אייך גע־שיקט...

— און איהר — זיך וועגדענדיג צו אַ גרויסען אידען מיט אַ קענטיג מורא'דיגען אַפּעטיט — געהט אַריבער צו שמואל דעם קצב אויפ'ן ראָג פון דער ברייטער גאַס.

און אַזוי האָט ער יעדען צושיקט אויף זיין פּלאַץ.

ער האָט גוט געקענט די בעלי בתים צו וועלכע ער פּלעגט שיקען זיינע קעסטניקעס און ער האָט געוואוסט אַז מע וועט זיי אומעטום צונעהמען. יעדענפאַלס, ווער וועט עס וואַגען אָפּזאָגען ווען „רב זלמן שיקט״ ?

איינמאָל, ערב פּסח, זיינען אין שטעדטעל אָנגעקומען אַזוי פיעל אָרימע לייט, אַז לאַנג נאָכדעם ווי דער עולם איז שוין צוגאַנגען פון דעם גרויסען בית מדרש, איז נאָך דעם זיידען אַלץ ניט געלונגען אַלעמען איינצוקוואַטירען.

זיך אליין האט ער שוין געמוזט מוסיף זיין נאך איינעם. שטאט זיינע געוועהנליכע צוויי, האט ער דאס מאל גענומען דריי. אבער עטליכע זיינען נאך אויסען געבליבען, און די ליסטע פון דעם זיידענ'ס קונדען איז שוין געווען אויסגעשעפּט...

לאנג קלעהרען האט מען ניט געקענט. איז ביי דעם זיידען געבליבען, שיקען אויף גאט'ס בעראט, צו אזעלכע וואס האבען געוועהנליך אן אָרימאן אויפ'ן שוועל ניט ארויפגעלאזען.

— נישקשה—האט ער געטראכט—היינט איז דער ערשטער סדר, און וועלכער איד וועט עס האבען א הארץ צוריקצושיקען אן אורח ?

— זייט מוחל — האט ער זיך געקעהרט צו א הויכען און א דארען מיט אן ארויסגעסטארטשעטען גרגרת — און שפּרייזט אריבער פון יענער זייט שוהל־הויף צו שמעון דעם קאלכער און זאגט אז איך האב געשיקט...

אין א האלבע שעה ארום איז שוין איטליכער גע־גאנגען וואוהין דער זיידע האט אנגעוויזען און דער זיידע אליין האט מארשירט בראש פון זיינע דריי אורחים, צו זיך א היים...

אין שטוב האט מען שוין געווארט.

דער זיידע איז אריין מיט א ברייטען באסאווען „גוט יום טוב", און נאכדעם ווי ער האט צוזעצט די אורחים רעכטס און לינקס פון זיך, האט ער גענומען אפּ־ריכטען דעם סדר.

די דריי פּאאר גרויסע זילבערנע לייכטער האבען זיך געשפּיגעלט אין די רויטע כוסות, וואס דער זיידע

האָט נאָך מיט יאָהרען צוריק געבראַכט פון לייפּציג, די געזיכטער פון אַלעמען זיינען געווען אויסגערויטעלט און יום־טוב'דיג און אין הויז האָט געקלונגען אַ געמיש פון קינדער־, פרויען־ און מענער־שטימען וואָס האָבען גע־זאָגט די הגדה מיט אַ פרעהליכען אימפּעט...

ס'האָט זיך געהערט אַ קלאַפּ. אימיצער האָט גע־עפענט די פאָרהויז־טהיר.

דער זיידע און אַלע ביי'ן טיש האָבען האַלב־פער־וואונדערט, און האַלב צושראָקען אָפּגעבראָכען אין מיטען זאָגען...

אין אַ מינוט אַרום איז אין עס־צימער אַריין דער הויכער איד מיט דעם אויסגעסטאַרטשעטען גרגרת. ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט נעבען דער טהיר, אין דער גע־וועהנליכער פּאָזע פון אַן אומגעהער איבער די הייזער און אין זיינע אויגען זיינען געשטאַנען טרעהרען...

— רב זלמן — האָט ער געזאָגט מיט אַן אַראָפּגעלאָ־זענעם קאָפּ — זיי האָבען מיך צוריקגעשיקט...

— ווער ? — האָט דער זיידע געפרעגט. ער האָט אויף דעם מאָמענט פערגעסען וואוהין ער האָט דעם ראַ־רען איינגעקוואַטירט.

— אַט דאָרט, פון יענער זייט שוהל־הויף, וואו איהר האָט מיך געהייסען געהן... זיי זאָגען זיי ווילען קיין זאַ־קוצניקעס ניט האָבען...

דער זיידע איז צוערשט רויט געוואָרען, דאַן איז ער געוואָרען משונה בלייך און האָט פערביסען די אונטער־שטע ליפּ מיט אַ שטיק באָרד.

— זאָל עס אייער לעצטע דאגה זיין — האָט ער גע־זאָגט מיט א געצוואונגענעם שמייכעל צו דעם אורח — מיר דארפען טאקי נאָך איינעם. ס'וועט זיין פרעהליכער, און קניידלאָך וועט איהר עסען, אשר לא קניידלונו אבותינו...

ווען דער אורח איז שוין געזעסען אויף דעם פּלאַץ וואָס מע האָט פאר איהם געמאכט, האָט דער זיידע זיך אויפגעהויבען פון היסב־בעט, שנעל אויסגעטהאָן דעם קיטעל און אָנגעטהאָן אויפ'ן קאָפּ זיין שטריימעל, און זיך געווענדעט צו אלעמען:

— זאָגט איך, קינדער, די הגדה, און ווארט ניט אויף מיך. איך וועל באלד צוריק זיין. איך מוז פעררריכטען א דבר מצוה....

און איידער אימעצער האָט געקענט פרעגען אָדער איינווענדען, איז ער שוין געווען אויף דער גאס און האָט געשפּאנט מיט גרויסע טריט צו דעם קאפּיטאַן פון די קאָזאקען.

ניקיטין האָט רחבות'דיג געטרונקען טהעע און איז געווען שטארק איבעררראשט צו זעהן „זאלמאן'ען” איז דער ערשטער נאכט פון דער אידישער פּאסחא, ווען אלע אידען „מאָליען זיך און טרינקען מעד”, הינטער טהיר און טויער.

— וואָס איז, זאלמאן — האָט ער געלאכט — האָט עמיצער דיינע מצות גע'גנב'עט?

— גאָספּאָדין קאפּיטאַן — האָט דער זיידע גע־ענטפערט — אויב דו ביסט מיר א גוטער פריינד, שיק

אריבער צוויי קאָזאַקען צו שמעון דעם קאַלכער, און לאָזען זיי דאָרט שטעהן אין קוואַרטיר.

אזעלכע מיני איינקוואַרטירונגען, גלאַט אזוי דיר נישט מיר נישט, זיינען אין יענער צייט ניט געווען קיין זעלטענהייט.

ניקיטין האָט באַלד געהאַט נעבען זיך דעם וואַכ־מייסטער און איהם איבערגעגעבען דעם בעפעהל צו שיקען צוויי קאָזאַקען צו שמעון דעם קאַלכער „ביז וויטערע בעפעהלען".

ווען דער זיידע איז צוריקגעקומען, האָט מען נאָר וואָס געענדיגט די הגדה און זיך גענומען צום עסען.

אלע האָבען געוואָלט וואַרטען, אָבער דער זיידע האָט געהייסען אַלעמען עסען און ער אַליין האָט גענומען אָנ־יאָגען די ניט־דערזאָגטע הגדה. אין זיין קול, האָט זיך אויסער דער יום־טוב'דיגער אויפגעראַמטקייט, געשפּירט א בייקלאַנג פון נצחון און זיינע אויגען האָבען מאָדנע געשטראַהלט...

ער האָט נאָך ניט בעוויזען צו ענדיגען, ווי עס איז אַריינגעלאָפען שמעון דער קאַלכער, ברעכענדיג די הענד.

— סטייטש, רב זלמן, וואָס האָט איהר פון מיר גע־וואָלט ? וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אַז איין איד זאָל דעם צווייטען אזוי אָפּטהאָן ?...

דער זיידע האָט געלאָזט שמעון'ען וואַרטען און האָט געענדיגט זאָגען די הגדה.

דאַן האָט ער זיך אויפגעשטעלט, און זיינע דיקע ברעמען זיינען געוואָרען פינסטער און בייז.

— שעהמען מעגט איהר זיך אין אייער וויטע האַלז

— האָט ער שמעון'ען אריינגעשריען אין געזיכט — איהר זייט אַ איד אַן עושר און קינדער האָט איהר ניט, און אַן אורח קומט ביי אייך אויפ'ן שוועל קיין מאָל ניט ארויף, און אַז איך שיק אַן אָרימאַן, זייט איהר איהם שופך דמים און זאָגט איהר ווילט קיין זאקוצניקעס ניט האָבען... זעהט איהר אָבער, אַט דער א י י ן אָרימאַן — דאָ האָט ער אָנגעוויזען אויף דעם דאַרען מיט דעם גרגרת וואָס האָט געשוויצט איבער אַ גרויסען קניידעל — איז ביי מיר ווערטה צוויי קאָזאַקען, הגם ביי אייך איז ער אַזאַ ביליגער ארטיקעל...

די געשיכטע, ווי איהר קענט זיך מעלדען, האָט זיך געענדיגט מיט דעם, וואָס דער ריידער האָט זיך געמוזט נאָך אמאָל מטריח זיין צום קאפיטאַן...

אָבער פון יענעם טאָג אָן אַז דער זיידע פלעגט שיקען אַן אורח אפילו צו יונה דעם פראָצענטניק, פלעגט ער איהם צונעהמען באהבה רבה...

.1912

ספריה עממית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

פרידהע עלטער

אונזער שטעדטעל איז געװען אויפגעראמט און אלע האבען זיך מכין געװען צו א גרויסער שמחה.

חברה ש״ס האט געזאלט האבען היינט ביי נאכט איהר סיום.

אזא שמחה האט בלויז פאסירט איין מאל אין זיבען יאהר, און פלעגט זיך אנהויבען מיט א גרויסארטיגער סעודה און אנהאלטען דערנאך א גאנצע װאך.

מיין טאטע איז געװען דער גבאי און פלעגט יעדען טאג זאגען „א בלאט״ פאר חברה. אויסער דעם האבען מיר געהאט א גרוים הויז. איז געבליבען אז די ערשטע מאהלצייט זאל זיין ביי אונז.

איינינע טעג איידער דעם בעשטימטען אבענד האט מען שוין ביי אונז אין הויז געבאקען לאנגליכע פיער־קאנטיגע קיכלעך מיט מאהן, און געפרעגעלט ברוינע טייגלאך און בוריקעס־איינגעמאכטס מיט מאנדלען.

מיין מאמע, מיינע דריי שװעסטערס און חנה דעם שמש׳ס װייב האבען געארבייט און געשװיצט ביז שפעט אין דער נאכט און פון צייט צו צייט, פלעגט דער טאטע אדער אזוי א בעל־הבית א חברה־ש״ס׳ניק, אריינקומען

אין קיך און זיך ערקונדיגען אויב די געבעקסטן זיינען געראָטען.

— זעה נאָר אז עס זאָל זיין געגוג — פלעגט דער טאַטע זאָגען צו דער מאַמע׳ן, ארויסגעהענדיג מיט א צו־פרידענעם שמייכעל פון דער קיך — ניש־קשה, מיר מע־גען זיך פרעהען, אזא שמחה טרעפט ניט אַלע טאָג.

אין דעם טאָג פון דער הוליאַנקע, האָט זיך אָנגע־הויבען שוין פון פאַרטאָג, א סדרה פון בראָטען און קאָ־כען. מע האָט געזאָלט האָבען פיש אין זויערען מיט ראָ־זינקעס, קרעפּלעך־זופּ, רייז־קאַשע און א פערטעל גע־בראָטענע גאַנז פאַר יעדען פּאַרשוין. אזוי איז בעשטימט געוואָרען אויף דער לעצטער אסיפה.

דעם רב׳ם איידעם וואָס האָט געהאַט א שם פאַר א חריף, האָט אפילו געפּרופּט שטעלען א קלאָץ־קשיא. דאָס איז אַלץ רעכט — האָט ער געזונגען מיט א גמרא־נגון — אויב אַלע גענז וועלען זיין גלייך. ווי איז אָבער געהעריט, אז איין גאַנז וועט זיין קלענער און איינע גרעסער ? —

— איז ת י ק ו — האָט געענטפערט משה דער סופר, דער וויצלינג פון חברה ש״ס. און דער עולם האָט געלאַכט ניט אזוי פון דעם ענטפער ווי אין דער אָנגע־נעהמער האָפנונג וואָס איטליכער האָט געהאַט אז איהם וועט אָנקומען א פערטיל דוקא פון א גרויסער גאַנז.

מיינע חברים אין חדר האָבען מיך שטאַרק מקנא גע־ווען. איך בין געוועזן איינער פון די בעלי־שמחה, א בע־וויז : וואָס איך בין געקומען מיט צוויי גרויסע מאָהן־קיכלעך סטאַרטשענדיג פון מיין קעשענע.

פארנאכט, ווען איך בין געקומען צוריק פון חדר, האָט מען שוין ביי אונז אין שטוב געדעקט די טישען, און טודרוס דער שמש מיט משה דעם סופר האָבען געשלעפּט ביינק פון בית מדרש און ארומגעשטעלט ארום די טישען.

נאָך מעריב איז דאָס הויז געוואָרען פול. אָנגעהויבען האָט זיך די הוליאנקע מיט א „הדרן” וואָס דער רב האָט געזאָגט און פון וועלכען אלע האָבען די פינגער געלעקט. דער טאטע איז די גאנצע צייט געזעסען מיט אן אראָפּ־געלאָזטען קאָפּ און מיט די פינגער שטיל געקלאַפּט אויף זיין זילבערנער טאבאק־פּושקע. דאָס זיינען געוועהנליך געווען סמנים אז ער הערט מיט גרויס אויפמערקזאמקייט.

איך בין געווען דער איינציגער אינגעל וואָס האָט געהאט די זכיה צו זיין אויף דער סעודה. דאָס איז געווען א פּריווילעגיע וואָס בלויז דער גבאי האָט זיך געמעגט נעהמען. איך בין געזעסען צווישען דעם טאטען און דעם רב.

דער לעצטער האָט מיך בעמערקט און מיט דיזעלביגע צוויי פינגער וואָס ער האָט נאָר־וואָס געברויכט פאר א לאנגען שמעק טאבאק, האָט ער מיר געגעבען א קניפּ אין באק.

איך האָב זיך דערפיהלט אין זיבעטען הימעל...

— קענסטו עפּעס לערנען ? — האָט ער זיך א קעהר געטהאָן צו מיר.

— איך לערן „ארבעה אבות נזיקין” — האָב איך שטאָלץ געענטפערט און בין שוין געווען גרייט זיך צו לאָזען פערהערען פון איהם.

ער האָט מיך נאָך אמאָל א קניפּ געטהאָן, און האָט זיך געווענדעט צו מיין פאָטער:

— רב אלי, פאר וואָס קויפט איהר איהם ניט איין פאר א שמש אין אונזער חברה? —

— אדרבה, רב אלי, פאר וואָס טאקי ניט? — האָבען מעהרערע שטימען צוגעבאמקעט.

— דו הערסט, יונגאטש — האָט דער טאטע געזאָגט צו מיר — מע וויל דיך מאַכען פאר א שמש אין חברה ש״ס, אָבער דו מוזט זיין א וואויל אינגעל פון היינט אָן און לערנען מיט התמדה. זאָגסטו צו?...

איך האָב דערשפּירט מיט אמאָל אז איך ווער א גרויסער, א דערוואקסענער. ארום טיש זיצען א פּאָר מנינים אידען, אַלע אַלטע אָדער עלטערע מענשען און איך, ערשט זיבען יאָהר סך־הכל, ווער דערהויבען צו ווע־רען איינער פון זיי. וואָס א שמש פון א חברה ש״ס איז, האָב איך קלאָר ניט פערשטאַנען, אָבער אז דאָס איז א גרויסער כבוד פאר מיר, האָב איך געקענט זעהן פון דעם טאטען׳ס צופרידענהייט.

דער עולם איז געווען פרעהליך און אויפגעראַמט און אַלע האָבען געוואָלט זייער גבאי פערשאַפען א נחת רוח. ס׳איז דעריבער געבליבען אז תיכף נאָך דער סעודה, זאָל מען ברייננגען דער חברה׳ס פנקס און מיך פערשרייבען פאר א שמש.

דער פּנקס איז געווען א לאַנגער און א שווערער און איינגעבונדען אין גראָהען פּארמעט. טודרוס האָט גע־בראַכט א רונדען פלאַכען טינטער מיט א גענזענע פע־דער, און דער הויכער געל־בערדיגער רב שמואל דער טוך־

קרעמער, וואָס איז געווען דער חברה'שער שרייבער, האָט מיט גרויס הכנות געעפענט דאָס בוך פון וועלכען עס האָט אַ יאָג געטהאָן אַ פייכטער גערוך ווי פון אַ לאַנג ניט געעפענטען קעלער. און נאָך דעם ווי ער האָט אָנגעטהאָן אַ פּאָר גרויסע שפּאַקולען מיט שוואַרצע רעהסלאַך, און אויסגעשנייצט די נאָז אין אַ ברייטער רויטער פאַטשייל־קע, האָט ער אייגעטונקט די פעדער, שטורכענדיג מעה־רערע מאָל אין טינטער און גענומען שרייבען.

ס'איז געוואָרען שטיל אין צימער און אַלע האָבען צוגעהערט ווי די פעדער סקריפּעט איבער'ן פּאַפּיער...

אין טהיר איז געשטאַנען די מאַמע און איהר פּנים

האָט געלויכטען. הינטער איהר האָט זיך געטוליעט מיין עלטסטע שוועסטער און האָט איבער איהרע פּלייצעס גע־כאַפּט אַ קוק אויף מיר, אויפ'ן טאַטען און אויף רב שמואל'ן...

רב שמואל איז געווען אַ כתבא רבא און געשריבען האָט ער צאַצקעדיג, מיט אַלערליי קונציגע דרעהדלעך, און די אַרבייט איז אָנגעגאַנגען לאַנגזאַם...

ווען ער האָט געענדיגט, האָט ער אָפּגעבוינען זיין קאָפּ אָן אַ זייט און בעטראַכט זיין קונסטווערק מיט אַ מינע פון זעלבסטצופרידענהייט. דאַן האָט ער אָנגעהויבען לייענען:

„בעזה"ש, ח' טבת יום ג' פרשה ויגש תר...
„דער אברך מר שלמה בן להרב מהור"ר אליהו
„נ"י, איז פערשריבען געוואָרען אַלס אַ שמש צו

„דער חברה ש״ס דק״ק... און בעבור זה האָט
„זיין פאָטער מנדב געווען ח״י גילדען לקופת
„החברה. גאָט זאָל געבען אז זיין זוהן זאָל אויפ־
„וואקסען לתורה ולחופה ולמעשים טובים, און ער
„זאָל מקים זיין דעם פסוק : „והגית בה יומם
„ולילה״.

„און דערויף האָבען זיך גע׳חתמ׳עט : נאום...
„ונאום...״

— מזל טוב, רב אלי — איהר זאָלט זוכה זיין צו האָ־
בען נחת פון איהם — האָט מען געוואונשען פון אלע
זייטען.

הערסט, דו שטיפער איינער ? — האָט דער טאַטע
זיך אומגעדרעהט צו מיר, און זיינע אויגען האָבען גע־
גלאַנצט.

דאָ האָט זיך די מאַמע בעוויזען מיט א גרויסער
פלאַש ווישניאַק, וואָס איז אייגענטליך אויפ׳ן פּראָגראַם
ניט געווען. די פלאַש האָט מען ארויפגעבראַכט נאָר־וואָס
פון קעלער און זי איז געווען בערעקט מיט א דיקען
שטויב, אויסער דאָרט וואו צוויי וואסערדיגע פאַסיקלאַך
זיינען לאַנגזאַם אראָפּגערונען פון׳ם העלזעל... צוויי
טרעהרען פון א מאַמע׳ס אויג זיינען דאָרט אראָפּגע־
פאַלען.

אויף מאָרגען, ווען איך בין געקומען אין חדר, האָב
איך זיך געהאַלטען פון דערווייט צו מיינע קליינע חברים.

אַלס שמש פון חברה ש״ס, בין איך שוין געווען אַ דערוואַקסענער עלטערער איד; און איך האָב געמוזט מיין ראָלע אויפהאַלטען...

די גאַנצע צייט פון לערנען האָב איך לויטער געקוקט אויף אונזער רבי׳ן, און האָב, זיך וויגענדיג איבער דער גמרא, נאָכגעמאַכט ווי ווייט איך האָב געקענט, אַלע זיינע תנועות און בעוועגונגען...

איך בין אָבער געקומען צום בעשלום, אַז זיין אַן אַלטער מאַן קען מען ניט אַנדערס, סיידען מע זאָל שמעקען טאַבאַק. דער טאַטע שמעקט, דער אַלטער רב שמעקט און מיין רבי שמעקט... הפנים, אָהן דעם געהט ניט.

נאָך וואַרעמעס, ווען די מאַמע האָט מיר געגעבען צוויי קאָפּיקעס, האָב איך ניט געקויפט קאַרשען אָדער אויבס, ווי איך פלעג געוועהנליך טהאָן, נאָר איך בין אַוועק אין מאַרק און האָב איינגעהאַנדעלט פאַר דאָס געלט אַ קאָרענע טאַבאַק־פּושקע. כאָטש אַ ליידיגע — האָב איך געקלערט — אָבער דאָך אַ טאַבאַקערקע.

ווען איך האָב ניט געלערנט, פלעג איך נעהמען די פּושקע אין דער האַנד, געבען צוערשט אַ קלאַפּ אַקוראַט ווי דער רבי פלעגט טהאָן, דאַן אָננעהמען דאָס ריעמענדעל פון׳ם דעקעל, אויפעפענען און אַריינשטעקען מיינע צוויי פינגער און כלומר׳שט אָנשעפּען אַ גרויסען, גרויסען שמעק טאַבאַק, און דערמיט אָנפילען מיינע נאָזלעכער, צומאַכענדיג דערביי איין אויג, און מיט דעם אַנדערען קוקענדיג צום פּולאַפּ — אַזוי ווי דער רבי, מיט אַלע קליפּערלעך...

מיר האָט נאָך געפעהלט אַ רויטע נאָז־פּאַטשיילקע אַזוי ווי דער רבי האָט, און איך האָב בעשלאָסען צו פּועל׳ן ביי דער מאַמע׳ן זי זאָל מיר אַזאַ קויפען.

דען איך האָב זיך פעסט פאָרגענומען צו זיין אין אַלע פּרטים אַן אַ ל ט ע ר מ אַ ן...

.1912

ספרית עממית בטורונטו
* JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO *
יידישע פאלקס ביבליאטעק טאראנטא

צו חומש זאָגען

אָפּגעגעסען און אָפּגעבענשט, זיצט דער טאַטע דעם קאָפּ אָנגעשפּאַרט אויף דער לינקער האַנד, די גאָלדענע שפּאַקולען אַרויפגערוקט אויפ׳ן שטערען, און די אויגען פערמאַכט... און האַלב דרעמלענדיג וואַרט ער מע זאָל איהם, ווי יעדען פרייטאַג־צו־נאַכט, קומען רופען צו זאָ־גען חומש אין דער הילצערנער קלויז.

דאַווענען דאַווענט דער טאַטע אין גרויסען בית־מדרש וואו ער האָט אַן איינגענע שטאָדט אויבען־אָן. אָבער אויף זיין חומש זאָגען האָבען די פּראָסטע אידען פון דעם קלויז א חזקה שוין פון יאָהרען און יאָהרען...

די טהיר גיט זיך אַן עפען־אויף און יקותיאל דער אונטער־שמש קומט אַריין און ברענגט אַריין מיט זיך א גערוך פון קעלט.

— גוט שבת, רב אלי, אַלע שוין דאָ. מע וואַרט...

דער טאַטע הויבט זיך אויף פון טיש, טהוט אָן דאָס שבת׳דיגע היטעל אויף דער יאַרמולקע און גאַרטעלט זיך אַרום מיט דער רויטער נאָז־פּאַטשיילקע.. די מאַמע דער־לאַנגט דעם פּעענעם פּעלץ מיט דעם באָברענעם קראַגען,

און קותיאל שפּרייט איהם פּאַנאַנדער און האַלט איהם צו ביז דער טאַטע שטעקט הינטערוועלאַכטס אריין די הענד אין די ברייטע אַרבעל. מיר וויקעלט מיין עלטערע שוועסטער אַרום אַ פּאַטשיילע איבער'ן האַלז און איבער'ן קאָפּ ביז מעהר ווי מיין נאָז און אויגען זעהען זיך ניט אַרויס. און זאַלבע־דריט לאָזען מיר זיך געהן דורך די איינגעפּראָרענע געסלעך ביז צו דער קלויז.

אינוועניג איז וואַרעם אַ מחיה. נעבען דעם גרויסען קאַכלע־אויוועון שטעהען צוזאַמענגעשטעלט צוויי לאַנגע דעמבאָווע טישען, בעלויכטען פון אַ בליך־לאָמפּ וואָס הענגט אַרונטער אויף אַ דראָט פון דער סטעליע, און אַרום די טישען זיצט אַן עולם פון אידען שבת'דיג אָנגעטהאָן און אויסגערויטיגט פון דער שבת'דיגער מאָהלצייט, און מע שמועסט... דער עונג שבת איז אויסגעגאָסען אויף די גראָבע פערוואַקסענע געזיכטער און אויף די פערהאַרטע־וועטע הענד...

ווען דער טאַטע קומט אַריין גיבען זיך אַלע אַ שטעל.

— גוט שבת, ר' אלי.

— גוט שבת. אַ ביסעל אַ ברענענדיגער פראָסט !...

עס הויבט זיך אָן אַ רוקערייַ פון אַלע זייטען צו מאַ־כען פּלאַץ פאַר'ן טאַטען סאַמע אויבען־אָן, ד. ה. סאַמע אַנטקעגען דער וואַרעמסטער קאַכלע. דעם טאַטען'ס זכות געניס איך אויך און זיץ צווישען איהם און שילם דעם ברויער, אַ הויכען, משונה־שטאַרקען אידען, וואָס צומישט זיך תמיד אין מיין קינדערשען געדאַנקען מיט די ריעזען פון וועלכע דער רבי האָט אונז דערצעהלט אַז זיי האָבען נאָכגעבראָדזשעט נאָך דער תיבה אין דער צייט פון מבול.

און שילם גיט א זאָג מיט א גראָבער ברוסט־שטים, וואָס פּאַסט זיך לחלוטין ניט צו דער הייליגער שטימונג פון ארום: —

— קותיאל, ברינג די חומשים..

דער טאַטע ווישט לאַנגזאַם אראָפּ די פּראָסט־פּארע פון די ברילען און דער עולם מישט די חומשים. שילם'ס האָריגע און אומגעלומפּערטע פינגער בלעטערען מיט מעהר רעש ווי אלע, אזוי ווי זיי וואָלטען זאָגען: מי־שטיינס געזאָגט, אויך מיר א שווערע ארבייט... אָט א צעהן־פודיגער זאק גערשטען דאָס איז נאָך עפּעס, אָבער א בלעטעל אויפמאַכען? אויך מיר א גבורה!

מרדכי דער שניידער רוקט ארויס אין סאַמע מיטען טיש די גרויסע פּושקע געקויפט פאַר קהל'ש געלט און אָנ־געפילט מיט טאַבאַק מן המובחר... צוערשט נעהמט דער טאַטע א שמעק און דערנאָך געהט די טאַבאַקערקע ארום טיש און דער עולם נעהמט און טהוט זיך וואויל...

עס ווערט שטיל... די בעוואַקסענע אידען קוקען אין די חומשים און דער טאַטע, וואָס האָט זיין אייגענעם חומש מיט פיער און צוואַנציג פּירושים, הויבט אָן:

„ויצא יעקב, און יעקב איז ארויסגעגאַנגען
„פון באר־שבע און איז געגאַנגען קיין חרן און ער
„האָט אָנגעטראָפען א פּלאַץ און ער איז דאָרט פער־
„בליבען אויף נאַכטלעגער, וואָרום די זונן איז שוין
„געווען אונטערגעגאַנגען. און ער האָט גענומען פון
„די שטיינער פון דעם פּלאַץ און ער האָט זיי
„אוועקגעלעגט צוקאָפּענס און ער האָט גענעכטיגט
„אין דעם דאָזיגען פּלאַץ. און ער האָט געזעהן אין

„חלום ווי עס שטעהט אַ לייטער אויף דער ערד און
„זיין שפּיץ גרייכט ביז'ן הימעל..."

דער רעשט פון דעם בית מדרש איז פינסטער. בעזונדערס געדיכט איז די פינסטערנים אַרום דעם ארון קודש און דעם עמוד און די מזרח־וואַנד...

און דער טאַטע און זיינע צוהערער זיצען אין דעם קליינעם ליכטיגען ווינקעל, און עס דאַכט זיך אַזוי ווי זיי וואָלטען בדרך נס שווימען אויף אַ ליכטיגען אינזעל אין מיטען פון אַ שוואַרצען אוקינוס...

פון אימעצען האָט זיך ניט ווילענדיג אַ זיפץ אַרויסגעכאַפּט און ס'איז ווידער שטיל געוואָרען און דער טאַטע לייענט ווייטער : —

„און מיט אַמאָל זעהט ער ווי מלאכים פון גאָט
„שטייגען אַרויף און נידערען אַרונטער אויף איהם,
„און ער זעהט ווי גאָט שטעהט איבער איהם און
„זאָגט צו איהם : איך בין גאָט, דער האַרר פון
„אברהם דיין פאָטער און דער האַרר פון יצחק'ן.
„די ערד וואָס דו ליעגסט אויף איהר וועל איך
„אוועקשענקען צו דיר און צו דיינע קינדער און
„דיינע קינדער וועלען זיין ווי זאַמד אַן ערד און דו
„וועסט זיך צושפּרייטען אין מערב און אין מזרח,
„אין צפון און אין דרום..."

דער טאַטע שטעלט זיך אָפּ.

איצט וועלען קומען די שעהנע מעשה'לאך פון מדרש, אויף וועלכע די פערהאָרעוועטע אידען האָבען אַ גאַנצע

וואָך געוואַרט און צוליעב וועלכעס איך, ערשט אַכט יאָהר אַלט, היט אַזוי אָפּ צו געהן הערען דעם טאַטענ׳ס חומש־זאָגען...

און דער טאַטע דערצעהלט און אַלעמענס אויגען זיי־נען ווי צוגעקלעפּט צו זיינע ליפּען, און די שאָטענס פון ארון קודש און פון עמוד ציהען זיך און שטרעקען זיך אהין צו דעם ליכטיגען ווינקעל וואו גאָט רעדט צו יעקב׳ן, און ווילען כאַפּען אַ וואָרט...

און דער טאַטע און אַרום די אידען זיינען ניט מעהר אין דער אַלטער הילצענער קלויז... עס הערט זיך דאָס מע׳קען פון סטאַדעס שאָף, און אין מיטען פון די שאָף איז אַ גרויסער ברונען און אויפ׳ן ברונען איז אַ שווערער שטיין... און די פּאַסטוכער שטעהען און קוקען אוים אויף יעקב׳ן, האַלטענדיג די הענד איבער די אויגען זיך צו שיצען פאַר דער ליכטיגער זונן... און יעקב קומט אָן פון דער ווייט, און דאַן קומט רחל מיט אַ פּאַסטוך־שטעקען אין דער האַנד, און יעקב לויפט־צו צו דעם ברונען און קייקעלט אַרונטער דעם שווערען שטיין, און דאָס קאַלטע וואַסער פינקעלט און בליצט אין די שטראַהלען, און עס הערט זיך ווי די לעמער און ציגען ציהען און זופּען אריין דאָס וואַסער... און רחל שמייכעלט פערשעמט קוקענדיג אויף יעקב׳ן...

אַ פּויזע... און שילם לאָזט ארוים אַ משונה׳דיגען ברום...

דאָס אַראָפּהויבען פון שטיין געפעלט איהם מעהר ווי אַלצדינג.

א ביסעל אפּגערוהט זיך, הויבט אָן דער טאַטע ווי־דער דערצעהלען די מעשה מיט יעקב'ן און רחל'ן, און וואָס פאַר א רמאי און שווינדלער לבן איז געוועזען.

שילם אָטהעמט שווער און זיינע אויגען זיינען ווי ביי א גזלן. ער איז בטבע א דימענטענער מענש און האָט א שם אין שטעדטיל פאַר זיין גוטהערציגקייט. אזא עולה קען ער אָבער ניט פערטראָגען.

ווען ער האָט איצט לבן'ען צווישען זיינע הענד, וואָלט ער איהם צוריבען אויף אש... ער קען אַזש הערען ווי לבן'ס ריפּען קנאַקען אין זיינע פויסטען. ער וואָלט איהם שוין אָנגעלערנט ווי צו נאַררען אזא טהייערען אידען ווי יעקב'ן...

און ווייטער דערצעהלט דער טאַטע, וואָס פאַר א וואונדערליכע יפת־תואר רחל איז געוועזען און וואָס פאַר א זעלטענע צנועה... א דופט פון „דודאים" וועהט דורך דער הילצערנער קלויז... און איך און דער טאַטע און שילם דער ברויער און מרדכי דער שניידער און קותיאל, ליגען אויסגעצויגען אויפ'ן גראָז נעבען דער שטאָדט שכם... און נעבען אונז פּאַשען זיך אונזערע קעמלען און שטשיפען די פעלד־געוויקסען מיט די צייהן... און די זונן גלימצערט דורך די פּאַלמענבוימער...

ווען דער טאַטע ענדיגט כאַפּט זיך דער עולם אויף ווי פון חלום און אַלע זעהען אויס ווי זיי וואָלטען זיך אָקאָרשט אומגעקעהרט פון א ווייטע נסיעה אין א כשופ'־דיג־שעהנעם לאַנד...

קותיאל נעהמט צו די חומשים און די טאבאקערקע און פערשליסט זיי ערגעץ־וואו.

איך בין שלעפעריג און שילם שלאָגט זיך אָן מיך צו טראָגען אויף די הענד, און גיט מיך א נעהם עפּעס אזוי ווי איך וואָלט געווען ניט שווערער ווי קותיאל׳ס טאַ־באַקערקע...

דרויסען ברענט דער פראָסט און דער שנעע קרעכצט און סקריפּעט אונטער די שווערע טריט.

מע געהט, ניט רעדענדיג א וואָרט...

אלע ווײַלע הערט זיך „א גוטען שבת” און אימעצער פון עולם ווערט נעלם אין א פירהויז אָדער אין א זייטיגען געסעל.

דער פראָסט שטעכט מיר אין די אויגען און דעם נאָז, און איך גראָב זיך אין שילם׳ס ברייטען נאַקען...

און שילם דיכעט שווער און קרעכצט אונטער, קען־טיג אז איהם ליעגט עפּעס אויף דער צונג וואָס ער וויל ארויסזאָגען...

ווען מיר קומען נאָהנט צום הויז, קען זיך שוין שילם ניט איינהאלטען:

— וויפיעל, אן ערך, רב אלי, קלערט איהר האָט אזא שטיין געקענט ווענען?...

דער טאטע כאַפּט ניט גלייך וואָס ער מיינט.

— איך מיין אָט־אָ דער שטיין וואָס יעקב האָט ארונטערגעקייקעלט.

דער טאַטע שמייכעלט:

— זעהר אַ שווערער שטיין, שילם, דו זעהסט דאָך אַז אַלע פּאַסטוכער צוזאַמען האָבען איהם ניט גע־קענט ריהרען פון אָרט...

— אָט דאָס הייסט אַ גבר — סאַפּעט שילם, און שטעלט מיך אַראָפּ ביים שוועל.

.1912

הייליגע מאָהן

איך בין געווען א בן־יחיד און די מאַמע האָט אַלע איהרע האָפנונגען ארויפגעלעגט אויף מיר. ריכטיגער געזאָגט, איז דאָס בלויז געווען א י י ן גרויסע האָפנונג, וואָס האָט פאַר איהר כולל געווען דאָס בעסטע און דאָס שעהנסטע וואָס א ילוד־אשה קען עררייכען אויף דער וועלט: זי האָט געוואָלט איך זאָל זיין א רב. ביי'ם טאַטען, וואָלט אפשר רעכט געווען איך זאָל זיין גלאַט א בעל־הבתישער למדן. די מאַמע אָבער איז מיט ווענינגער ווי רבנות, נישט געווען צופריעדען.

פערשטעהט זיך, ממילא, אַז מיין בר־מצוה איז פאַר איהר געווען א וויכטיגע פּאַסירונג. שוין א האַלב יאָהר פאַר דעם טאָג ווען איך האָב געזאָלט ווערען דרייצעהן יאָהר, האָט מען ביי אונז אין הויז דערפון גערעדט פון פריה ביז שפּעט. דער מאַמע'ס א ברודער וואָס איז שוין פון כמה יאָהרען געווען אין ארץ ישראל, האָט שוין בעצייטען צוגעשיקט א תפלין־זעקעל אויף וועלכען עס איז געווען פון איין זייט אויפגעדרוקט דער כותל מערבי, מיט

עהלבערטען און טייטעלבוימען וואָס האָבען ארויסגע־שפּראָצט סאַמע פון מיטען די שטיינער. פון דער אנדער זייט איז געווען די ברכה וואָס מע מאַכט ביי'ם לעגען תפלין.

איינענטליך האָט מיין עלטערע שוועסטער אָנגעהויבען אויסשטיקען פאַר מיר אַ סאַמעטענעם תפלין־בייטעל מיט אַ גאָלדענעם מגן־דוד און מיט די ראשי תיבות פון מיין נאָמען. אָבער געבליבען איז, איך זאָל געברויכען דעם פעטער'ס. טאַקי פון פּראָסטען קאַטון, אָבער דאָך פון ארץ ישראל.

קיין תפלין האָט מען נאָך ניט איינגעקויפט. און דאָס טאַקי האָט פערשאַפט דער מאַמען גרויסע זאָרג.

ס'איז בעשלאָסען געוואָרען מע זאָל פאַר מיר קויפען אַ פּאָר געשליפענע. דער טאַטע אליין האָט זיי שוין גע־האַט אויסגעקליבען ביים סופר, און בעדונגען דעם מקח פינף רובל. קיין דוחק אין געלד איז ביי אונז אין הויז ניט געווען, און הפשיטא נאָך פאַר אַזאַ הייליגען און ליעבען צוועק.

האָט אָבער די מאַמע זיך איינגע'עקשנ'ט אַז מיינע תפלין מוזען געקויפט ווערען פאַר „אמת כשר געלט", כדי איך זאָל אויפוואַקסען אַן אמת כשר'ער איד.

מיר האָבען געהאַט אַן אייזען־קראָם, און איין גאָט וויים, אַז די מאַמע וואָס איז געווען די עקרת הבית, האָט געאַרבייט שווער און ביטער אויף יעדען גילדען וואָס איז אַריינגעקומען אין טיש־קעסטעל. אָבער די מאַמע האָט ערקלערט אַז געלט פון מסחור איז ניט כשר.

— אין מסחור — האָט זי געזאָגט — זאָגט מען ליגען און מען נארט אָפּט דעם קונה. אָבער דיינע תפלין, מיין זוהן, מוזען זיין הייליג, כדי אז דו וועסט דאַווענען אין זיי זאָלען דיר קומען הייליגע און ריינע מחשבות אין זינען, און אז דו וועסט אויפוואקסען און ווערען א גרויסער רב, און איך וועל שוין זיין געשטאָרבען, וועט מיר אויך דיין זכותביישטעהן אויף יענער וועלט...

דער טאַטע האָט מיט דער מאַמען געפּרופט איינ־טענה'ן און איהר ערקלערען אז מסחור איז א כשר'ע זאך, דען ווי באַלד אז גאָט האָט געמאַכט זיין אויסערוועהלט פאָלק פאר סוחרים, מסתמא איז דאָך דעריין קיין פסול ניטאָ, און בפרט נאָך אזא מסחור ווי אייזען וואו מע מוז אָפּט שלעפּען שווערע שטאַנגען, אז עס רייסט זיך אזש אונטער דאַס האַרץ.

אָבער די מאַמע איז בעשטאַנען אויף איהרס, אז מסחור־געלט איז טריף.

— ווער ווייס — האָט זי געזיפצט — אויב מע נעהמט ניט אַמאָל צו די לעצטע קאָפּיקע פון דעם אַרימען שכן ? אפשר שילט ער דעם בעל הבית און א טהייל פון זיין קללה קלעפּט זיך־אָן אָן דעם געלט ? און מיין קינד'ס תפלין מוזען זיין ריין און הייליג...

עס איז ערשט געווען חול המועד פסח און בר־מצוה האָב איך געזאָלט ווערען אַרום סוכות־צייט. אָבער די מאַמע האָט שוין נעכט ניט געקענט שלאָפען, ברעכענדיג דעם מח ווי צו קריגען פינף אַמת־כשר'ע רובל פאַר מיינע תפלין.

מוצאי יום־טוב האָט מען דעם טאַטען אָפּגעאַכט אין א דערבייאיגען שטעדטעל אויף בוררות אין אַ סכסוך צווישען צוויי שותפים. ווען דער טאַטע איז אויף מאָרגען צוריקגעקומען האָט ער מיט אַ שמייכעל דערלאַנגט דער מאַמען אַ קנאַקעדיגען צעהן־רובעלדיגען און געזאָגט:

— אָט האָסטו כשר געלט... זיי האָבען עס מיר גע־געבען מיט דאַנק און זיינען ביידע געווען גליקליך וואָס דער ענין איז אַזוי שנעל געענדיגט געוואָרען.

די מאַמע האָט געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און געקוקט בעטריבט אויף דער בומאַזשקע.

— עס איז ניט כשר גענוג פאַר מיין קינד'ס תפלין — האָט זי ענדליך שטיל אַרויסגערעדט.

דאָ איז שוין דער טאַטע געוואָרען אביסעל אין כעס.
זיינע בוררות־געלט ניט כשר?

— דאָס געלט, מיין מאַן, איז אודאי כשר פאַר דיך און פאַר מיך — האָט די מאַמע איהם געזוכט צו פער־גיטיגען — אָבער ווער ווייס אויב אין דעם אָפּמאַך האָט זיך איין שותף, אליין ניט וויסענדיג דערפון, ניט אָפּגע־נאַרט אָדער געקריגען ווייניגער ווי ער האָט בעדאַרפט קריגען? דו ביזט דאָך מעהר ניט ווי אַ מענש, און זיי זיינען ניט מעהר ווי מענשען... אָבער אין מיין קינד'ס תפלין טאָר ניט זיין אפילו דער מינדסטער שטויב פון אונעהרליכקייט.

דער טאַטע האָט אונטערגעברומט אין זיין באָרד עפּעס וואָס האָט געקלונגען ווי „נאַרישע אידענע” און איז אַוועק אין בית־מדרש דאַווגען מעריב.

איין מאָל אין אַ ליכטיגען נאָך־פּסח טאָג, איז די מאַמע אויפגעשטאַנען גאַנץ בעגינען און אויף איהר אויפ־געראַמטען געזיכט איז געווען צו זעהן אַז זי האָט געפונען דאָס וואָס זי האָט אַזוי פיעל וואָכען געזוכט...

צו פריהשטיק האָט אונז די מאַמע אויסגעזאָגט דעם סוד.

—דאָס כשר'סטע געלט — האָט זי געזאָגט, שטראַה־לענדיג פון איהר ענטדעקונג, — איז דאָס וואָס קומט פון דער ערד דורך דעם מענשענ'ס מיה און דורך גאָט'ס ברכה... מיר וועלען הינטער'ן הויז צוגראָבען אַ פּאָר בייטען און מיר וועלען דאָרט איינפלאַנצען מאָהן... און סוף זומער ווען מע וועט די זאמען פערקויפען וועט מען פאַר דאָס געלט קויפען אַ פּאָר תפלין, און דו מיין זוהן — האָט זי מיט פייכטע אויגען זיך געקעהרט צו מיר—ועסט טראָ־גען אויף דיינע הענד און אויף דיין קאָפּ דיין מאַמע'ס עהרליכע פראַצע און די בענשונג פון הימעל...

מיר האָבען אַלע געקוקט אויף דער מאַמע אַזוי ווי זי וואָלט נאָר־וואָס אַרונטערגעקומען עפּעס פון אַ ריינערער לויטערער וועלט, און איהרע ווערטער האָבען געקלונגען אַזוי ווי פון אימעצען ווייט, ווייט איבער אונז...

דער טאַטע האָט געשמייכעלט, אָבער אין זיינע אויגען האָט זיך געשפּיעגעלט דורך אַ פאַר דער אידענע'ס רייד...

דעמזעלביגען נאָכמיטאַג האָבען זיך די מאַמע און מיין עלטערע שוועסטער גענומען צו דער אַרבייט. קיין גוי

דינגען האָט די מאַמע בשום אופן ניט געלאָזט, און מיך מיט דעם טאַטען האָט מען ניט צוגעלאָזט.

— אזא ארבייט איז ניט פאר מאַנסבילען — האָט די מאַמע גע׳פסק׳עט — איהר ביידע געהט אין בית מדרש לערנען, און מיר בײדע וועלען שוין פאַרטיג ווערען.

אין א פּאָר טעג ארום איז די מאָהן געווען פאַרזייהט, און דער מאַמע׳ס האַרץ איז געווען בערוהיגט.

אויפשטעהענדיג בעגינען, פלעגט יעדער פון אונז, אפילו דער טאַטע אליין, גלייך צושפּרינגען צום פענסטער און א קוק טהאָן אויף די בייטען, און ווען עס האָבען זיך בעוויזען די ערשטע קליינע גרינע פּינטעלעך, איז די מאַמע און מיר אלע געווען מלא שמחה...

ביסלעכווייז זיינען פון די פּינטעלעך געוואָרען גרעזעלעך און די גרעזעלעך האָבען זיך אויפגעהויבען און זיינען געוואָרען שטענגעלעך, ביז די בייטען זיינען געוואָרען געדיכט פערוואַקסען מיט הויכע מאָהן־שטעקלאַך. ביי די שפּיצען האָבען זיך געוויזען מאַט־גרינע קנאָספּען און אין די קנאָספּען האָבען געשלומערט די שפּראָצונגען פון מיינע ערשטע תפלין...

שבת פאַרנאַכט, ווען די מאַמע פלעגט אויפמאַכען איהר גרויסען קרבן־מנחה סדור און נעהמען זאָגען תהלים מיט א וויינענדיגער מעלאָדיע, פלעגט זי זיך אוועקזעצען נעבען פענסטער סאַמע אקעגען די מאָהן־בייטען און איהרע פערוויינטע אויגען האָבען געוואַנדערט פונ׳ם תהלים אויף די מאָהן און פון די מאָהן אויפ׳ן תהלים...

אַרום שבועות האָבען זיך די מאָהן־שטענגלעך צו־בליהט, און אונזער גערטעל איז פול געוואָרען ווי מיט ווייסע בלאָה־בעפלעקטע זומער־פייגלעך...

ביי טאָג ווען די זונן האָט בעשפּריצט דעם שינדעל־דאַך פון אונזער שטאַל, און דער הימעל איז געווען אַזוי בלאָה ווי דער בלאָהער תפלין־זעקעל וואָס מיין שוועסטער האָט מיר געוואָלט מאַכען, און ביענען און קליינע זשו־קעס זיינען אומגעפלויגען אין דער לופט ווי קינדער וואָס מע לאָזט ערשט אַרויס פון חדר — פלעג איך האָלט האָ־בען צו געהן צווישען די בייטען, און האַלטען צווישען מיינע פינגער די זיידענע גלאַטע בלעטלעך פון די מאָהן־קווייטען, אָדער אַריינקוקען אין די בעכערלעך און זעהן ווי אַ פליגעלע נאַשט פון דאָרט, אַזוי ווי איך פלעג אַמאָל נאַשען פון די טעפּלעך איינגעמאַכטס ווען די מאַמע פלעגט ניט זעהן...

אַמאָל פלעג איך צוהערען ווי די מאָהן־קעפּלעך שטוי־סען און שושקען זיך איינס מיט דעם אַנדערען אין דעם לינדען נאָכמיטאַג־ווינדטעל, און איך פלעג ניט אַנדערש טראַכטען ווי אַז זיי רעדען נאָר פון מיר און פון מיינע תפלין...

אין מיינע אויגען האָבען זיי דאַן אויסגעזעהן ווי אַ גרויס געזעמעל פון קליינע פרומע אידען מיט ווייסע יאַר־מולקעלעך אויף די קעפּ.

בעזונדערס אָנגעצויגען האָט מיך איין גרויסער מאָהן, דער העכסטער פון אַלע. דאָס איז מסתמא דער רב צווישען זיי — האָב איך געטראַכט. און ווען ער פלעגט זיך אַ

בייג טהאָן צו מיר, בין איך געווען זיכער אַז דאָס מוסר'ט ער מיך: —

—זעה ·כאָטש ווי מיר וואַקסען און טהוען אונזערם... דיינע תפלין וועלען זיין אַזוי ריין ווי אונזערע בלעטלעך, און אַזוי עהרליך ווי אונזערע זאָמען, און אַז ד ו וועסט אויפוואַקסען זאָלסטו אויך זיין אַ פרומער איד, כּדי דיין גוטע מאַמע זאָל פון דיר אין גן־עדן אָנקוועלען...

דער טאַטע פלעגט אויך ·אַמאָל אַדיינשפּאַצירען אין גערטעל, האַלטענדיג די הענד פערלעגט אויף הינטען, און האַלב־ליצנות'דיג האַלב־ערנסט זאָגען:

— לאָמיך אָקאָרשט זעהן וואָס מאַכען דער מאַמע'ס ה י י ל י ג ע מ אָ ה ן...

.1912

צו דרייצעהן יאָהר

ווען איך בין אַלט געווען דרייצעהן יאָהר, האָט מען מיך אין אונזער שטעדטעל געהאַלטען פאַר אַן עלוי.

דער אַלטער רב האָט געזאָגט אז איך וואקס א גדול, און ווען איך פלעג דורכגעהן דאָס שמאָלע געסעל פון אונזער הויז צום בית מדרש, וואו איך פלעג לערנען, פלעגען די ווייבער פערלעגען די הענד איבער'ן פאַרטוך, און זיך ווינשען אין הארצען אז זייערע קינדער זאָלען זיין ווי איך.

איך האָב זיך אַליין גענומען בעטראַכטען פאַר א גרויסען, הגם איך בין געווען ניט הויך געוואַקסען. מיט קינדער פון מיינע יאָהרען האָב איך קיין מחזקות ניט געהאַט, און פלעג זיך ארומפיהרען מיט די עלטערע פרושים און די יונגע בעלי הבית'לעך וואָס פלעגען ווי איך, לער־נען אין בית מדרש. מיך האָט נאָר פערדראָסען וואָס אַלע רופען מיך נאָך אַלץ שלמה'קע.

דערפאַר האָב איך געהאַט א שטאַרקען נחת רוח ווען אונזער שכן, לייבע דער שוסטער, פלעגט מיך אין דער

פריה ווען מיר פלעגען זיך בעגעגענען אויפ'ן שול־הויף — ער קומענדיג צום ערשטען מנין און איך געהענדיג צום צווייטען — זאָגען „גוט מאָרגען רב שלמה".

א זיס געפיהל פלעגט זיך מיר צוגיסען אין הארצען ווען ער פלעגט מיך אזוי אדרעסירען, און בעזונדערס ווען ער פלעגט רעדענדיג מיט מיר אמאָל, מיך „איהר־צען", און איך האָב לייבען אמת ליעב געקראָגען.

ער איז געווען א איד, א יאָהר פופציג, א הויכער און א שטארקער מיט א געדיכטער טאבאק־ברוינער באָרד און מיט דיקע ברעמען וואָס זיינען געהאנגען איבער די שווארצע תמיד־בעטריבטע אויגען. זיין עם־הארצות איז ביי אונז אין שטעדטעל געווען א שם דבר און חיים דער סופר פלעגט אויף זיין חשבון אויסטראכטען אלערליי המצאות. און ווען חיים פלעגט אָפּשילדערען ווי לייבע ריכט אָפּ דעם סדר אָדער איבערזאָגען לייבע'ס עברי ווען ער מאכט קדוש, פלעגט מען זיך פשוט האלטען ביי די זייטען.

מיך פלעגען די המצאות פערדריסען. מיר וואָלט זיך דוקא געוואָלט אז לייבע זאָל בעטראכט ווערען פאר אן איש נכבד, און איך פלעג זיך פאר איהם אָננעהמען, גע־ברויכענדיג אלס געגען־וואפען לייבע'ס עהרליכקייט וועל־כע האָט נאָך אריבערגעשטיגען זיין עם הארצות...

נאָך מעריב אין די ווינטער־מאָנאטען ווען דער עולם האָט אָנגעהויבען ביסלעכווייז צוגעהן פון בית מדרש, און איך האָב אויסגעשפרייט מיין גמרא אויף דעם סטענדער און האָב פארצויגען מיין ערשטען נגון, פלעגט לייבע צו־געהן און זאָגען :

„אַ גוטע נאַכט אייך, רב שלמה".

איך וואָלט איהם דערפאַר געקענט געבען אַ קוש אויף זיין בעוואַקסענער באַק. נאָך זיין אַוועקגעהן האָט זיך גאָר געלערנט מיט מעהר געשמאַק, און פאַרהילכענדיג דעם האַלב טונקעלען בית־מדרש מיט מיין גמרא־נגון, האָב איך געהערט אַזוי ווי פון יעדער ווינקעל וואָלט לייבע'ס שטים געזאָגט „אַ גוטע נאַכט, רב שלמה".

צו יענער צייט האָט פון ערגעץ־וואו גענומען פּיקען ביי מיר אין מח אַ שלעכטער געדאַנקען... ווי אַזוי דאָס איז געקומען געדענק איך ניט מעהר, אָבער איך עראינער זיך קלאָר אַז דער דאָזיגער בייזער געדאַנקען האָט מיך אָפּט געהאַלטען וואך גאַנצע נעכט, פלעגט זיך דרעהען ווי אַן אומרייגע שלאַנג דורך מיין דאַוונען און מיין לערנען און פלעגט מיך שרעקליך פּייניגען.

איך האָב אָנגעהויבען צווייפלען...

איך האָב געזוכט צו פערטומלען מיין גאָטלאָזע מחשבה מיט דעם וואָס איך פלעג לערנען אויף אַ העכערען קול און מיט מעהר התמדה ווי געוועהנליך. אַמאָל פלעגט עס מיר געלינגען. אָבער איך האָב תמיד געשפּירט אַז ווי נאָר איך הער אויף צו לערנען וועט די שלאַנג ווידער נעהמען בייסען...

איך האָב געוואוסט אַז איך בעגעה אַ זינד, און אַז איך מוז מיט אַלע כוחות אויסראָטען אַזעלכע זינדיגע רעיונות פון זיך, אָבער אַזוי ווי אויף צו להכעיס זיינען זיי מיר געקראָכען אין זינען...

אָפּטמאָל פלעגט פּאַסירען אַז שטעהענדיג שמונה עשרה צו דער ברכה „ברוך אתה יהוה מחיה המתים" איז

א שוידער דורכגעלאָפען מיין קליינעם קערפּער און איך האָב זיך געמוזט אָנהאַלטען איך זאָל ניט אַנידערפאַלען.

— טאָמער איז ניטאָ קיין תחית המתים און קיין יענע וועלט ? — האָט ווי א טייוועל געמורמעלט.

מיין צווייפעל האָט זיך איבערהויפּט געדרעהט ארום עולם הבא און תחית המתים. אז דער מענש זאָל ווערען בעגראָבען און ווערים זאָלען איהם אויפעסען און קיין זכר זאָל פון איהם ניט בלייבען און קיין עולם הבא זאָל ער אויך ניט האָבען — דאָס איז געווען די שרעקליכסטע זייט פון דעם געדאַנקען, אז עס איז קיין גאָט ניטאָ...

איך האָב געטראַכט אָן מיין מאַמען, וועלכע איז ניט לאַנג צוריק געשטאָרבען, און וועלכע איך האָב אָפּט אָפּט געזעהן אין חלום, און מיין צווייפעל האָט זי אזוי ווי פון דאָס ניי אוועקגענומען פון מיר...

פיעל מאָל האָב איך געוואָלט אוועקגעהן צו אונזער אַלטען רב, ר' זוסע'ן. ער האָט מיך זעהר ליעב געהאַט, און פאַר איהם האָב איך געוואָלט קומען, און פרעגען א מיטעל ווי לויז צו ווערען פון מיינע זינדיגע געדאַנקען — דען אז מען מוז פון זיי לויז ווערען בין איך געווען איבער־צייגט. אָבער יעדעס מאָל וואָס איך האָב זיך מכין געווען צו געהן — פלעג איך זיך דערשרעקען. איך האָב שוין פאָראויס געזעהן ווי ער וועט אויסשטעלען זיינע רויטע אויגען און זאָגען „אפּיקורוס, ארויס פון מיין שטוב !"

איך האָב פערלאָרען מיין געוועהנליכע מונטערקייט און האָב זיך אליין פעראַכטעט פון טיעפען הארצען. איך האָב געשפּירט אז איך פעראונרייניג דעם בית מדרש ווען איך קום אהין אריין.

אמאָל בין איך גראד געקומען אין בית מדרש ווען דער עולם האָט זיך צוגעגרייט צו דאַווענען מנחה. איך בין געווען דער צעהנטער און ווי נאָר איך בין אריין האָט דער בעל תפלה גענומען זאָגען „אשרי״. איך האָב געוואָלט אַנטלויפען, פיהלענדיג אין הארצען אז מען טאָר מיך צום מנין ניט צורעכענען.

איך בין געוואָרען בלייכער פון טאָג צו טאָג און מיין עלטערע שוועסטער, וועלכע האָט פערטרעטען די מאמען נאָך דער לעצטערערס טויט, איז געוואָרען אונרוהיג.

— שלמה׳לע — פלעגט זי זיך בעטען — לערן ניט אזוי שפעט ביינאַכט. אז מען וויל דיענען גאָט מוז מען זיין שטאַרק און געזונד. און ווען דו ווערסט דאָנערשטאַג ניט אויפזיין א גאַנצע נאַכט, וועט דיר גאָט אויך מוחל זיין — דו טהוסט דאָך אזוי פיעל פון זיינעטוועגען.

איך האָב אויסגעפּלאַצט אין א געוויין. ווען מיין שוועסטער זאָל וויסען וואָס פאַר זינדיגע געדאַנקען איך טראָג ארום? — האָב איך געקלערט, — וואָלט זי מיר אין געזיכט אריינגעשפּיגען.

א קליינער צופאַל, האָט מיך דאַן — אם ווענינגסטען אויף א צייט — ארויסגעראַטעוועט פון מיין שרעקליכען צושטאַנד...

עס איז געווען ארום צעהן א זייגער ביינאַכט, דרויסען האָט זיך א שנעע־שטורם געדרעהט ארום די קליינע הייזלעך און ארום דעם ווייסען קלויסטער אין עק מאַרק. דער בית מדרש איז געווען פּוסט און פינסטער אויסער דער ווינקעל לעבען ארון קודש וואו איך האָב געלערנט. אויף מיין סטענדער איז געווען צוגעקלעפּט א האַלב־אָב־

געברענט סטעארין־ליכט און האָט פערשפרייט אַ קליינעם ליכטיגען קרייז אַרום מיר, פאַרכאַפּענדיג פון איין זייט אַ טהייל פון דעם גרינעם פּרוכת און פון דער אַנדערער זייט — אַ ליידיגען סטענדער מיט אַ צוגעמאַכטער גמרא. איך האָב געלערנט מיט אַ ברען אַזוי ווי אַריבערצושטייגען דאָס סוויסטשען פון דעם ווינד וואָס איז אַריין דורך דער ווייבערשער שוהל.

די טהיר האָט זיך געעפענט און מיט אַ לאַנטערנע אין דער האנד איז אריינגעקומען אונזער שכן לייבע.

ער האָט אָבגעטרייסעלט דעם שנעע פון זיך, אוועקגעשטעלט די לאַנטערנע לעבען כיור און איז צוגעגאַנגען צו מיר ווי פערשעהמט:

— גוט נ׳אָבענד, רב שלמה.

גוט נ׳אָבענד רב לייבע — האָב איך איהם פערוואונדערט אָנגעקוקט. — אַזוי שפּעט?

ער האָט ניט תיכף געענטפערט. דאַן האָט ער גענומען שטאַמלען:

— רב שלמה, איהר זייט דער איינציגער... אַליין, ווי איהר ווייסט, איז מען אַ פּראָסטער מענש... איהר זייט דאָך עפּעס אַ געלערנטער... וועט איהר מיך קענען לערנען... ווייזען אַ וועג...

זיין קאָפּ האָט ער געהאַלטען אַראָפּגעלאָזט ווי איינער וואָס וויל זיך מתודה זיין אויף אַ מאָרד וואָס ער האָט אויפ׳ן געוויסען... און זיינע ליפּען האָבען געציטערט...

איך האָב איהם אָנגעקוקט מיט שרעק.

לייבע האָט געוואָרפען אַ בליק פון מורא אויף דעם ארון קודש און אויף דעם אַלמער ספרים אַזוי ווי ער וואָלט

ניט געוואָלט זיי זאָלען זיך צוהערען צו וואָס ער זאָגט און שטילערהייד האָט ער גענומען פערטרויען:

— איהר ווייסט דאָך, מעהר ווי תהלים קען איך ניט. מיין טאַטע האָט מיך מעהר ניט געלערנט... א גאַנצען טאָג זיצט מען איבער'ן וואַרשטאַט, און ווען מען זיצט אַזוי, פּלאָנטערען זיך אַלערליי געדאַנקען... אָבער די לעצ־טע צייט... — ער האָט זיך פערהאַקט און נאָך א פּויזע ווידער אָנגעהויבען — די לעצטע צייט קריכען מיר עפּעס אַזעלכע זינדיגע זאַכען אין קאָפּ... אָט הויב איך אָן טראַכ־טען, וואָס איז א מענש און וואָס איז א בהמה, און ווי די וועלט פיהרט זיך... און ווער מיט אַמאָל אָפּהענדיג... הענד און פיס הויבען מיר אָן ציטערן... טאָמער... טאָמער איז טאַקי גאָרנישט?...

איך בין געוואָרען בלייך. איך האָב איהם פערשטאַנען נאָך איידער ער האָט זיך געקענט אויסטאָלמאַטשען ריכ־טיג...

לייבע'ס אויגען זיינען געוואָרען פייכט.

— רב שלמה — האָט ער געשלוכצט—איהר ווייסט דאָך אַלצדינג... איהר האָט דאָך אַלע ספרים אויסגעלע־רענט... וואָס זאָל איך טהאָן?... מיר פעהלט אמונה...

זיין טאָן פון בקשה און זיין פּנים וואָס האָט אויסגע־דריקט די הילפלאָזיגקייט פון א פעראורטהיילטען וואָס בעט בעגנאַדיגונג שטעהענדיג אויף דער תליה — האָבען אַרויסגערופען מיין טיעפסטען מיטלייד... איך האָב בלויז געטראַכט פון די יסורים וואָס ער ליידעט און אַז איך בין דער איינציגער צו וועלכען ער איז געקומען, און דער איינציגער וואָס מוז דעם אָרימען מענשען העלפען...

איך האָב צו איהם גענומען ריידען האַרציג, און מיט הייסער איבערצייגטער אמונה אין יעדען וואָרט... איך האָב איהם דערצעהלט אַז פריהער שפּעטער מוזען אַלע דורכמאַכען אַזאַ מין צושטאַנד. אַז דאָס איז בלויז דער שטן וואָס וויל אָראָפּפיהרען פון גלייכען וועג און אַז מען מוז זיך שטאַרקען און גלויבען און אַלע זינדיגע מחשבות וועלען פערשוואונדען ווערען ווי אַ נעבעל... און רעדענ־דיג זיינען מיר געקומען ליכטיגע און טרייסטפולע ווער־טער פון וועלכע איך האָב קיינמאָל פריהער ניט גע־טראַכט. איך האָב איהם געוויזען ווי דער מענשליכער שכל איז מחיב אַז עס מוז זיין אַ גאָט און אַ יענע וועלט, און אַ שכר ועונש...

מיין רחמנות צו דעם געפּייניגטען שוסטער האָט אויפגעעפענט ווי אַ ניי קעמערעל אין מיין אייגענער נשמה, און פון דעם קעמערעל איז אַרויס אַ פעסטער זי־כערער און איבערצייגענדער גלויבען.

און לייבע איז געזעסען און האָט געשלונגען יעדעס וואָרט וואָס איז אַרויס פון מיין מויל, און זיינע אויגען האָבען זיך אַלץ מעהר און מעהר אויפגעקלעהרט... אַ שמייכעל ווי פון איינעם וואָס איז נאָר וואָס נצול געוואָ־רען פון טויט האָט זיך בעוויזען אויף זיין גראָבען פּנים...

עס איז שוין געווען עלף אַ זייגער ווען מיר זיינען ביידע צוריקגעגאַנגען אַ היים. דער שטורעם האָט אונטער־דעסען אויפגעהערט און דער הימעל איז געוואָרען אָנ־געפּיקעוועט מיט קאַלטע העלע שטערען.

אויפ׳ן וועג האָבען מיר אַ וואָרט ניט גערעדט. און

דורך׳ן שטילען געסעל האָט אָפּגעהילכט דער שווערער טריט פון לייבע׳ס שטיוועל אויפ׳ן שנעע.

ער האָט מיך צוגעפיהרט צו אונזער הויז און געזאָגט: „א גוטע נאכט, רב שלמה, זאָל אייך גאָט שטאַרקען ווי איהר האָט מיך געשטאַרקט“.

און מערקווירדיג, פון יענעם טאָג אָן און ביז א לאנגער צייט איז זיין ברכה מקוים געוואָרען...

אויף מאָרגען ווען איך האָב זיך אויפגעכאַפּט, האָבען געקלונגען אין מיין אויער די ווערטער פול מיט איבערצייגונג און גלויבען וועלכע איך האָב געהערט צו לייבע דעם שוסטער, און געקלונגען האָבען זיי אזוי ווי אימעצער אַן אנדערער וואָלט זיי צו מיר געהערט.

מיין מח איז געווען אויסגעלייטערט אזוי ווי נאָך א שווערען געוויטער און מיין הארץ איז געווען רוהיג...

און די שלאַנג פון צווייפעל האָט מיר געגעבען א לאנגען אורלויב, וועלכער האָט זיך ערשט געענדיגט מיט פיעל יאָהרען שפּעטער...

.1912

JEWISH PUBLIC LIBRARY

אַ חלק לעולם הבּא

דער אַפּיציעלער אפּיקורוס, אָהן וועלכען אַ אידישע קהלה האָט זיך אַמאָל געקענט אַזוי ווענינ בּעגעהן, ווי אָהן אַ מרחץ, אַ שטאָדט־בּאָק אָדער אַ משוגע'נעם — איז בּיי אונז אין שטעדטעל געווען ראַבּינאָוויטש דער אַפּ־טייקער, אַן אַלטער בּחור פון אַ יאָהר פינף און פערציג.

זיין אַפּטייק איז געווען סאַמע אַקעגען שוהל־הויף, און ווען דער עולם פלעגט אַרויסגעהן פון שוהל פרייטאַג־צו־נאַכט, האָבּען זיי געזעהן ווי דער מומר־להכעים זיצט בּיי זיך אויפ'ן גאַנעק און רויכערט אַ ציגאַר. וואָלט ער כאָטש געשוויגען — האָט ער אָבער דוקא אַרונטערגע־שריען צו די בּעלי־הבּתים אַ ברייטען, פרעהליכען „גוט־שבּת", וואָס האָט געשטאָכען אַלעמען בּיז'ן זיבּעטען ריפּ.

אַן אַנדערען אויף זיין פּלאַץ וואָלט מען אין חרם אַריינגעלעגט. אָבער, ראשית איז ער געווען דער איינצי־גער אַפּטייקער, און אַ גרויסער מומחה. אַ סברא אַז ער האָט פערשטאַנען מעהר ווי דער אויעזדנער דאָקטאָר, און דערצו איז ער געווען אַ גאָלדענער מענש. צו מעות חטים איז ער געווען דער ערשטער, און ווער עס האָט אויסגע־

שטרעקט אַ האַנד, דעם האָט ער געגעבען, הגם ער פּלעגט דערביי אָנזידלען גוט און רופען וואָס אין קאָרט שטעהט. אָרעמע לייט האָבען געהאַט אַ חזקה אַז זיי דאַרפען אין זיין אַפּטייק קריגען מעדיצין אומזיסט.

פּלעגט מען איהם אין הארצען שילטען מיט טויטע קללות, און אין די אויגען פּלעגט מען אָראָפּנעהמען פאַר איהם דאָס היטעל און רופען „פּאַני ראַבינאָוויטש".

אַן אָפּטעק איינגעהערקע צו איהם איז געווען די אַלטע גיטע נעשע, אַן איינגעבויגענע קליינע דאַרע אידענע פון אַ יאָהר זיבעציג, וואָס האָט שטענדיג פאַר עמיצען אָדער פאַר עפּעס „געקליבען"... איהרע קינדער זיינען געווען אין אַמעריקאַ און האָבען איהר געשיקט אַכט רובעל אַ מאָנאַט, מיט וועלכע זי האָט געלעבט אין רחבות. עס איז איהר נאָך געבליבען געגוג צו געבען העשעל דעם בטלן יעדע וואָך אויף באָד־געלט און קויפען די ישיבה־בחורים איינמאָל אַ וואָך הייסע באָב. אָבער געקליבען האָט זי נאָכאַנאַנד, דאָ פאַר אַ קימפּעטאָרין, דאָ פאַר אַן אָרימע כלה, דאָ גלאַט אַזוי „מע טאָר ניט זאָגען פאַר וועמען". און מע פּלעגט דער אַלטער געבען איהר נדבה און נאָך צו־ווינשען:

— איהר זאָלט זוכה זיין ביז הונדערט און צוואַנציג יאָהר...

— מיין אויסשטייער האָב איך שוין — פּלעגט גיטע נעשע שמייכלען — און ווען זיין ווילען וועט זיין בין איך פאַרטיג. מיט אויסשטייער האָט זי געמיינט דעם גאַרני־טור תכריכים וועלכע זי האָט נאָך מיט צעהן יאָהר צוריק זיך אויפגענעהט, און וועלכען זי פּלעגט יעדען ערב ראש־

חדש ארויסנעהמען פון איהר קופערט און גוט איבער־לופטערען.

פון ראבינאָוויטש'ען צו וועלכען זי פלעגט כמעט יע־דען טאָג קומען נאָך א נדבה, פלעגט זי מוזען אויס־שטעהן אלערליי יסורים. אמאָל פלעגט ער איהר געבען א האלבען רובעל מיט דעם בעדינגג אז זי זאָל אויסמעסטען פאר איהם דעם גוי'עשען מאָגילעק און מאכען דערפון ליכט פאר'ן בית מדרש, און אמאָל פלעגט ער גאָר פרע־גען אויב מע מעג שלאָגען כפרות מיט א בושעל. דערביי פלעגט ער קייכען פון געלעכטער.

— גוואלד, פאני ראבינאָוויטש — פלעגט איהם די אלטע מוסר'ן — האָט גאָט אין הארצען... וואָס וועט איהר טהאָן, ווען עס וועט קומען דער יום הדין ?...

און ראבינאָוויטש פלעגט זיך נאָך מעהר צולאכען ביז די אלטע פלעגט מיט א שווערען געמיטה ארויסגעהן פון זיין אפטייק... ער האָט איהר זעהר באנג געטהאָן. אזא דימענטענער מענש און דאָך אזא פושע ישראל...

די עגמת נפש וואָס גיטע נעשע פלעגט האָבען פון איהם איז איבערגעגאנגען אין אן אמת'ן וועהטאָג ווען איין טאָג האָט זיך פערשפרייט אין שטעדטעל די שרעק־ליכע נייעס אז ראבינאָוויטש האָט מחלל השם געווען אויף א זעהר מיאוס'ען אופן.

בערעל דער ליכטציהער האָט דערצעהלט, אז ער איז גראָד געגאנגען קויפען ריצענאויל פאר זיין פעשקע'ן און איז דערביי געשטאנען ווען ראבינאָוויטש האָט פער־קויפט דעם גלח זיין גאנצען חלק עולם הבא פאר צוויי רובל...

דער עולם איז געווען אויפגעקאָכט איבער דער נבלה, און דער רב האָט קריעה געריסען...

גיטע נעשע האָט געפיהלט אזוי ווי א דונער וואָלט איהר א זעץ געגעבען אין קאָפּ... און צו דער צייט וואָס די בעלי־בתים פון שטעדטעל האָבען געליארעמט איבער דעם חלול השם וואָס איז בעגאנגען געוואָרען, האָט דאָס הארץ פון דער אַלטער געבלוטעט פון א טיעפען רחמנות־געפיהל...

סטייטש, וואָס וועט ע ר איצט טהאָן אָהן א ברעקעל עולם הבא ?

זיך פלעגט זי טרייסטען אז דער זכות פון זיינע נדבות וועט איהם ביישטעהן... און איצט, האָט ער דאָס לעצטע אויף וואָס ער האָט געקענט דופען אויף יענער וועלט, אוועקגעגעבען פאר צוויי רובעל...

זי האָט א גאנצען טאָג געוויינט און געבראָכען מיט די הענד... אין הארצען האָט זי דעם אפיקורס תמיד ליעב געהאַט.

ביי נאכט האָבען זיך איהר גע'חלומ'ט שרעקליכע חלומות.

דאָ האָט זי געזעהן ווי ראבינאָוויטש, אָנגעטהאָן אין תכריכים צאַפּעלט זיך אונטער דער רוטה פון דעם מלאך הדומה וואָס זעהט אוים ווי סאַוויצקי דער גלח... און מיט אמאָל האָט זיך אימעצער פונאנדערגעלאכט און זי זעהט ווי דער אַפּטייקער שטעהט אויף דעם שפּיץ פון קלויסטער מיט א בושעל אין דער האנד און זאָגט „זה כפּרתי", און דאכט זיך, ס'איז גאָרניט קיין בושעל, ס'איז גאָר העשעל דער בטלן...

זי האָט זיך אויפגעכאַפּט אַ צובראָכענע און קוים וואָס זי האָט געקענט פון איהר בעט אַרונטער, אָבער אין איהר הארצען איז געוואַקסען אַ העלדישער בעשלוס...

זי וועט דעם אונגליקליכען אַפּטייקער ראַטעווען פון כף־הקלע...

זי אַליין איז געווען מרוצה איהם אָפּצוגעבען אַ צעהנ־טעל פון איהר אייגענעם עולם הבא. וואו נעהמט מען אָבער נ אָ ך ? . . .

— גוטע מענשען וועלען זיך געפינען, און איך וועל צוזאַמענקלייבען — האָט די זקנה געקלערט.

און פון דעם טאָג אָן האָט זיך אָנגעהויבען איהר אַר־בייט פון קלייבען עולם הבא...

מע פלעגט זיך לכתחלה פון איהר אויסלאַכען. ווער האָט אַזוי וואָס געהערט ? עולם הבא עמיצען שענקען ? און בפרט נאָך אַזאַ טריפ׳ניאַק ווי ראַבינאָוויטש׳ען. און דאַן, אין דער אמת גערעדט, האָט מען אַליין ניט צו־פיעל, און דאָ נאָך אָפּגעבען אַ טהייל ?

אָבער גיטע נעשע פלעגט אַזוי לאַנג רעדען און וויינען און שילדערען איהרע חלומות צו וועלכע זי פלעגט נאָך צולעגען אַ סך אַנדערע שרעקליכע בילדער וואָס זי האָט זיך אַליין פאָרגעשטעלט, ביז אַ שטיין האָט געקענט געריהרט ווערען, און מע האָט מנדב געווען, ווער אַ הונדערט־חלק, ווער אפילו נאָר אַ טויזענד־חלק... מיט ליידיגען פלעגט מען זי ניט אַרויסלאָזען.

און גיטע נעשע האָט אָנגעפיהרט איהר אַרבייט גע־דולדיג און אָהן אָפּרוה. אַ רונדען יאָהר נאָכאַנאַנד. און צו דעם יאָהרצייט פון דער שרעקליכער קאַטאַסטראָפע,

האָט זי נאָך אַ גענויען חשבון אויסגעפונען, מיט אַ שטראַהלענדען געזיכט, אַז זי האָט אַ פּאַרציע עולם הבא מיט וועלכער דער שעהנסטער בעל הבית דאַרף זיך ניט שעהמען...

די גאַנצע צייט פון איהר קלייבען האָט זי ראַבי־נאָוויטש'ען אַ וואָרט פון איהר פּלאַן ניט אויסגעזאָגט. זי האָט איהם אויסגעמיעדען ווי ווייט זי האָט געקענט... ווען זי וועט קומען צו איהם וועט זי קומען מיט אַ מתנה און וועט איהם ברענגען אַ פרעהליכע איבערראַשונג...

ווען דער טאָג איז געקומען, איז גיטע נעשע אויפ־געשטאַנען, לייכטענדיג פון איהר אינערליכען גליק, און איהרע אַלטע פיס האָבען זי פלינק, מיט כמעט מיידעל־שע טריט, געבראַכט צו דער אַפּטייק...

זי האָט מיט אימפּעט אויפגעריסען די טהיר. איהר האַרץ האָט געקלאַפּט ווי אַ האַמער אונטער איהרע אויס־געדאַרטע ריפּען, און זי איז מעהר אַריינגעפאַלען ווי אַריינגעגאַנגען אין דער אַפּטייק.

— פּאַני ראַבינאָוויטש — האָט זי אַרויסגעסאָפּעט — איך קען אייך אָפּגעבען „מזל טוב"...

— מיר ? — האָט דער ליץ געשמייכעלט — אדרבה, וואו איז די כלה ?

גיטע נעשע האָט צומאָל ניט געהערט זיין פראַגע. זי האָט געטראָגען דעם גורל פון אַ מענשען אין איהר האַנד...

— פּאַני ראַבינאָוויטש — האָט זי געזאָגט — איך האָב אַ יאָהר נאָכאַנאַנד געאַרבייט און געקליבען און גוטע

מענשען האָבען רחמנות געהאַט און יעדער איינער האָט געשאָנקען פיעל ער האָט געקענט פון אייערטוועגען...

— פון מיינעטוועגען ? — האָט איהר ראַבינאָוויטש אָנגעקוקט, ווי מען קוקט אָן א וואַהנזיניגען.

— יא, פון אייערטוועגען... אידען זיינען א בארעמ־הערציג פאָלק און קיינער האָט זיך ניט אָפּגעזאָגט, ביז איך האָב צונויפגעזאַמעלט פאַר אייך א גאַנצען חלק לעולם הבא...

ראַבינאָוויטש האָט אויסגעשאָסען אין א ווילדען געלעכטער וואָס האָט אָנגעהאַלטען פינף מינוטען כסדר...

— וואָס... הייסט ?... איהר, הייסט עס... — האָט די אַלטע ניט געוואוסט וואָס צו זאָגען.

ראַבינאָוויטש האָט זיך ווידער צולאָזען אין א געלעכטער ביז טרעהרען זיינען איהם אזש גערונען פון די אויגען...

די אַלטע האָט פארבראָכען מיט די הענד, אזוי ווי איהר בן־יחיד וואָלט נאָר וואָס פאר איהרע אויגען געשטאָרבען און איז ווינענדיג ארויס פון אפּטייק...

.1912

צום שלימזל

שוין מיט דעם ערשטען שפּראָץ אויף טאָג איז קותיאל דער אונטער־שמש געווען אויף די פיס. די חתונה ביי די מאירזאָהן׳ס האָט איהם געהאַלטען אַ גאַנצע נאַכט וואַך, און ער איז געלעגען מיט אָפענע אויגען און גערעכענט די רוחים וואָס ער וועט דערביי מאַכען.

קותיאל איז געווען אַ קליין דאַר אידעל מיט שוואַרצע לויפּעדיגע אויגלעך און אַ שפּיציגען בערדעל, וואָס האָט געהאַט אַ היבשע צאָהל פּרנסות מיט וועלכע צו ערנעהרען אַ פאַמיליע פון „אַכט פּרעסערס" — ווי ער האָט גערופען זיין ווייב און זיינע זיבען קינדער. קודם איז ער געווען דער אונטער־שמש פון דער קצב׳ישער שוהל, דערצו האָט ער אביסעל אונטערגעשוסטערט. מאַכען אַ פּאָר נייע שיך האָט מען איהם ניט אָנגעטרויט, ער וואָלט זיך גאָר ניט אונטערגענומען דאָס צו טהאָן. אָבער אויף לאַטעס איז ער געווען אַ מאדים. אַ שוך אין זיין לעצטער גסיסה האָט בלויז געדאַרפט אָנקומען אין זיינע הענד און ער איז אַרויס ווי אַ שפּאָגעל־נייער. קותיאל׳ס עובדא איז אויף

געווען אָנצוצינדען די פּאַנאַרען יעדען פאַרנאַכט. דער־
פאַר האָט ער געקריגען פון שטאָדט צעהן רובעל א יאָהר.

דער הויפּט־טאַלענט אָבער פון קותיאל'ן האָט זיך אַרויסגעוויזען אויף חתונות. קותיאל האָט געשאָבען די פיש, געפּליקט די גענז, אַוועקגעטראָגען דאָס געבראָטענס צום בעקער, געוועלגערט בולקעס, געשניטען קרעפּכען, מיט אַזאַ מהירות אַז די ארבייט האָט פּשוט געברענט אונטער זיינע הענד. און ערשט ביינאַכט צו דער סעודה האָט מען אָהן קותיאל'ן זיך בשום אופן ניט געקענט בעגעהן.

זיין אויסרופען דרשה־געשאַנק איז געווען א שם־דבר פאַר מיילען אַרום.

ווען קותיאל פלעגט אַרויסזינגען „הרבני המופלג ר' זרח פון דער כלה'ס צד האָט געגעבען א פינף־און־צוואַנ־ציגער מתנה לדרשה", און האָט טאַקע דערביי פאַנאַנדער־געשפּרייט אויפ'ן טעלער א קנאַקעדיגען פּאַפּירענעם ר ו־ב ע ל — איז דאָס געווען א פרייד צו זעהן.

דערצו האָבען אַלע געוואוסט אַז קותיאל איז עהרליך ווי דער טאָג. מע האָט געמעגט פאַר איהם גאָלד אַוועק־לעגען. קיים וואָס ער פלעגט עפּעס צו זיך אין מויל נעה־מען. ער איז געווען צופיעל פערטהאָן מיט זיין ארבייט. און בעצאָהלען פלעגט מען איהם טאַקע נאָך זיין ווערטה — צעהן גילדען און א מאָל טאַקע די גאַנצע פופצעהן.

קותיאל'ס עהרליכקייט האָט אָבער אין דער אמת'ן געהאַט איהר שווארצען פלעק. אָבער דאָס האָט קיינער ניט געוואוסט אויסער זיין ווייב און זיינע קינדער וועלכע פלעגען פון אַלע זיינע פרנסות ארומגעהן קרוע־ובלוע און זעלטען עסען צו־זאַט.

דער אונטער־שמש האָט נעבאַך געהאַט אַשוואַכקייט, יעדעס מאָל וואָס ער פלעגט אַוועקגעהן פון אַ חתונה, אַ כאַפּ געבען אין קיך שטילערהייד, אַ פּערטעל גאַנז, אַ געשמאָרט שטיקעל פלייש, אַ פּופּאָק, אַ פּאַפּערקע, אַ געפילט העלזעל — וואָס עס האָט זיך איהם געמאַכט צו דער האַנד, און האַסטיג אַריינוואַרפען אין אַ טיעפער לאַנגער קעשענע וואָס ער האָט געהאַט אין זיין בגד. דאָס איז געווען פאַר די „אכט פרעסערס", וואָס פלעגען שוין אויסקוקען אויף זיין צוריקקומען.

אַ סברא אַז די קעשענע איז לכתחלה געמאַכט געוואָרען פאַר אַזעלכע רויבערישע צוועקען.

ווי אַזוי דער זאָנסט עהרליכער קותיאל האָט אַזאַ מין גנבה רעכט געמאַכט פאַר זיין געוויסען איז שווער צו זאָגען. קיין עקספּראָפּריאַטאָר אָדער קאָמוניסט איז ער קיינמאָל פון דער נאַטור ניט געווען. פאַר קאַפּיטאַל און פאַר זיינע פאָרשטעהער, אַזוי ווי, שמואל דער טוך־קרע־מער און שמעון דער האָלצהענדלער, האָט ער געהאַט דעם גרעסטען אָפּשיי אין זיין טיעפסטען הארצען. אָבער דער אונטערשלאַג פון דעם אונטער־שמש'ס געדאַנקען זיינען תמיד געווען די „אכט פרעסערס", און ער האָט געוואוסט אַז דאָרטען, עק שטעדטעל, וואַרטען זיי אויף דער לאַנגער קעשענע.

און דאַרום טאַקי האָט קותיאל געטראָגען אויף זיין געזיכט אַזאַ געהיימניספולען שמייכעל ביים שאָבען די העכט, ביים פאַנאַנדערשטעלען די טישען אָדער ביים אָנ־צינדען די סטעארין־ליכט אין די זילבערנע לייכטער.

ער האָט געטראַכט אָן דער הוליאַנקע שפּעטער ביי זיך אין דערהיים, ווען דאָ וועט שוין זיין אַלצדינג שטיל...

ווען קוטיאַל איז אַוועק פון די מאַירזאָהן'ס איז שוין געוועזן צוויי אַ זייגער נאָך האַלבע נאַכט. ס'איז געווען אַ קאַלטע פינסטערע חשוון־נאַכט און אַ נאַסער ווינד האָט איהם געבלאָזען אין געזיכט. ער אַליין איז געווען הונגעריג ווי אַ הונד. פון גרוים האַוועניס האָט ער אפילו אַ ביסען אין מויל ניט גענומען פון אין דער פריה אָן. קוים אַ שנאַפּס געמאַכט.

זיין זלאַטע ה ב איהם אפילו יאַ מיטגעגעבען אַ ווייכע גאָמעלקע, האָט ער צומאָל קיין צייט ניט געהאַט זי צו עסען. דערפאַר אָבער האָט ער אין אַ בייטעלע געטראָגען צוויי גאַנצע קאַרבאָנצעס, וואָס האָבען געמיינט צוויי וועגען טאָרף אויף ווינטער. און די לאַנגע קעשענע איז געווען פול. פון איילעניס האָט ער אפילו ניט אויספּיעט זעהן וואָס איהם איז אין דער האַנד געקומען. די קעכין האָט זיך גראַד אונטערגעדרעהט, אָבער זיין ערפאַהרענער חוש־המישוש האָט איהם געזאָגט, אַז ער האָט אַ הינטער־שטע פערטעל גאַנז, צוויי העלזלעך, אַ לעבערעל, מיט אַ פּאָלקע אַלס צוגאָב. זיי זיינען נאָך געווען וואַרעם און האָבען דורך דעם דינעם אונטערשלאַג פון זיין בגד פאַר־שפּרייט זייער אַנגענעהמע פעטע וואַרעמקייט איבער זיין גאַנצען קערפּער...

ער איז געגאַנגען און געקלערט ווי ער וועט עס אָן עפּען טהאָן די טהיר, און ווי זלאַטע, אַ פערשלאָפענע

װעט זיך אױפכאַפּען פֿון דער באַנק נעבען אױװען, אװאו זי האָט זיך צוגעשפּאַרט אָנגעטהאָן אין אַלעמען, און װי אײנציגװײז װעלען אַראָפּשפּרינגען פֿון די געלענגערס די איבעריגע „פּרעסערס", און װי ער װעט עס געבען אַ זאָג מיט דעם טאָן פֿון גדלות:

„הרבני המופלג רב קותיאל פֿון דער כלה׳ס צד גיט אַ געבראָטענעם "פּופּאַק מתנה לדרשה", און טאַקי תיכף װעט ער אױספּעקלען אַ פעטען פּופּאַק, פֿון װעלכען עס װעט זיך גיסען די שמאַלץ. און דאַן:

„הרבני המופלג רב קותיאל פֿון חתן׳ס צד, גיט „אַ פערטעל גאַנז מתנה לדרשה", און עס װעט זיך בעװײזען אױפ׳ן טיש אַ ברױן שטיקעל גאַנז, װאָס דער קײזער אַלײן װאָלט געמעגט דערפֿון די פֿינגער לעקען.

פֿון דער װײט האָט ער געזעהן אַ קלײן ליכטעל, װאָס האָט געזשיפּטשעט דורך אַ פענסטער. דאָרט איז געװען זײן „פּאַלאַץ". װי ער פּלעגט אָפט רופען די חורבה װאו ער האָט געװאױנט זינט נאָך זײן חתונה.

דער װינד האָט געשלעפּט זײנע פּאָלעס, און עס האָט אָנגעהױבען צו זיפּען אַ רעגען. קותיאל האָט געשטעלט האַסטיגע טריט און האָט דערגרײכט זײן הײזעל.

ער האָט אַ קוק געטהאָן דורכ׳ן פענסטער און געזעהן װי זלאַטע ליעגט אױף דער באַנק און בלאָזט שלאָפעדיג מיט׳ן מױל, און זײן האַרץ האָט זיך אָנגעפילט מיט אַ גרױסען רחמנות צו איהר...

גאָט װײס צי זי האָט עפּעס געגעסען... מעהר װי אַ גילדען האָט ער איהר ניט געלאָזען און קעראָסין האָט זי אױך געמוזט קױפען, און מילך פֿאַר די קינדער...

ער האָט אויפגעמאַכט די טהיר און אַרויסגעשריען אַזאַ הויכען „גוט־נ׳אבענד!״ אַז זלאַטע איז ניט טויט ניט לעבעדיג אויפגעשפּרונגען.

— „קותיאל?״ — האָט זי געריבען די אויגען.

— איך, דער גרויסער קותיאל, אַט ווי דו זעהסט מיך — האָט ער געענטפערט, און האָט דערביי געשפּירט אַז דער גליקליכער מאָמענט איז געקומען.

באַלד זיינען אַלע קינדער, נאַקעטע און האַלב־נאַקעטע געוועזן אַרום איהם.

און די צערעמאָניע פון אויסרופען דרשה־געשאַנק האָט זיך אָנגעהויבען.

זלאַטע האָט אַוועקגעשטעלט דאָס רויכערדיגע לעמ־פּעל אויפ׳ן טיש און קותיאל האָט גענומען אויסליידיגען זיינע פּראָוויאַנט...

די קינדער האָבען געקוקט מיט הונגעריגע אויגען און האָבען געשלונגען די שפּייעכץ און זיך בעלעקט די ליפּען. די מאַמע האָט צוערשט געמוזט מאַכען די חלוקה.

— גזלן, וואָס האָסטו געטהאָן? — האָט פּלוצלונג זלאַטע אַ בראָך געטהאָן מיט די הענד און איז געוואָרען בלייך ווי קרייד.

איהרע אויגען האָבען געקוקט שטאַר אויף די אָנגע־לעגטע שפּייזען און אויף איהר פּנים האָט זיך פערשפּרייט אַ פינסטערע פערצווייפלונג...

קותיאל האָט אַ קוק געטהאָן און איז געוואָרען נאָך בלייכער פון זיין ווייב...

אויף דעם פּופּאַק און אויף די העלזלעך זיינען גע־ווען צוגעקלעפּט שטיקלעך פון עפּעס ווייס און ווייך.

— אַ פינסטער יאָהר אויף דיר, ימח־שמו'ניק — האָט זלאַטע געשאָלטען און טרעהרען זיינען איהר גערונען איבער די באַקען — האָסט זיך אַליין אָנגעפּרעסען און וואָס געהען דיר אָן ווייב און קינדער ?... וואָלסט זיך בעסער אַ האַנד אויסגעלונקען איידער דו האָסט די גאָמעלקע גענומען...

קותיאל איז געשטאַנען ווי אַ פערזאורטהייטער און האָט בשום אופן ניט געקענט פערשטעהן, ווי אַזוי די גאָמעלקע וואָס זלאַטע האָט איהם אין דער פריה מיטגעגעבען, קומט אין זיין פליישיגער קעשענע...

און אין שטוב האָט אויסגעבראָכען אַ יללה פון די „אכט פרעסערם" וואָס זיינען געשטאַנען הונגעריגע נעבען אַ טיש בעלאָדען מיט כל טוב, און זיך ניט געטאָרט צוריהרען...

.1912

צדיקים

קידוש השם

א בלוטיגע האנד האָט זיך אויסגעשטרעקט און ארויסגעפליקט די עלף ליכטיגע שטערען, וועלכע האָבען דעם וועג געוויזען צו רוהיגער גאָטספאָרכטיגקייט, צו פעסטען בטחון אין דעם גאָט פון אברהם, צו מסירת נפש פאַר זיין תורה...

טראַכטענדיג אָן זיי, האָט א פאָטער מיט א שמייכעל זיין אייגענע טאָכטער געקוילעט, און אליין מיט א צושניטענעם האלז זיין לעצטען „שמע ישראל" ארויסגעכאָרכעלט... מיט זייער נאָמען אויף די ליפען האָבען זיך טויזענדער טייטען געלאָזט איידער זייער גאָט צו לעסטערען...

אין א פינסטערער תפיסה האָט מען די עלף איינגעשפּאַרט, זייערע פיס און הענד אין שווערע קייטען געשמידט, און פון הינטער דער דיקער וואנד האָבען זיי געקענט הערען דעם דומפּפען קלאַפּ פון דעם האַלץ וואָס מע האָט פאַר זייער שייטערהויפען געהאַקט...

קיינער פון זיי האָט ניט אַ טהרער פערגאָסען, קיינער האָט ניט אַ קרעכץ ארויסגעלאָזען: אין אַ קרייז אויף דער פייכטער ערד זיינען זיי געזעסען — דער גרייז־גראָער גאון רב אשר אין דער מיט, און ארום איהם די צעהן זיהן זיינע, און האָבען תורה געלערנט... פון ער־געץ אַ ווינקעל האָבען זיך קליינע אויגלעך בעוויזען און זיינען שנעל פערשוואונדען צוריק אין זייער לאָך... אַ גרויסע שפּינן איז געהאנגען אין דער מיטען פון איהר גראָער נעץ און האָט געהאָרכט...

דער טאָג איז פערגאנגען און די נאכט האָט זיך אָנ־גערוקט, איינער האָט דעם צווייטען ניט מעהר געזעהן, און דער אַלטער פאָטער האָט זיך נ׳ ׳ אַלץ מפלפל געווען מיט זיינע קינדער, און ווען אימעצער איז איהם מיט אַ סברה בייגעקומען, האָט דער פּנים ביי איהם אויפגע־שטראהלט...

מאָרגען פריה וועלען די קלויסטער־גלאָקען קלינגען און רופען צו דעם גרויסען יום טוב, דעם אויטאָ־דאַ־פע פון עלף פערזינדיגטע נפשות, און ביי די פערזינדיגטע נפשות איז געווען נאָך אַ גרעסערער יום־טוב, און אַ גרעס־סערע פרייד — די פרייד פון פערוואָגעלטע ים־וואנ־דערער, וועלכע ריכטען זיך באַלד אין דעם רוהיגען האפען צו זיין...

אַ פּאָאר שעה פאַר טאָג זיינען זייערע שטימען איינציגווייז שטום געוואָרען. מיט די ווערטער פון ו׳־ין־תורה אויף זייער צונג זיינען די פעראורטהיילטע איינ־געשלאָפען — דער גרייז־גראָער רב אשר אין מיטען און ארום איהם זיינע צעהן זיהן...

א הייזעריגער סקריפ האָט זיך געהערט, און די שווערע אייזערנע טהיר האָט זיך גענומען דרעהען אויף איהרע פאַרראָסטע זאַוויעסעם. א קאַלטער ווינד האָט אריינגעבלאָזען און א הויכער מאַן מיט לאַנגע ווייסע האָאר־קרויזען, אין א ווייסען אטלאַסענעם מאַנטעל און א ווייסען מיט־גאָלד־געשטיקטען שטריימעל, איז שטיל אריין. קיין שאָרך האָט זיך ניט געהערט, אַזוי לייכט איז זיין טריט געווען. צו דעם שלאָפענדען רב אשר האָט ער זיך אַרונטערגעבויגען און איהם זאַנפט פון זיין שלומער געוועקט: —

„מאָרגען וועט איהר אויף קידוש השם שטאַרבען...
„אַזוי איז דער גזר. אָבער איינער פון אייך זאָל אנט־
„רונען ווערען. איידער דער מאָרגען ברעכט אַרוים וועט
„ער אויסער דער תפיסה זיין, און זיינע פיס וועלען איהם
„טראָגען וואו ער וועט קענען לעבען רוהיג און דיענען
„גאָט...״

„קלייבט אוים דעם איינעם וואָס זאָל אנטרונען
„ווערען...״

מיט א געשריי האָט זיך דער אַלטער גאון אויפגע־כאַפּט... פינסטער איז געווען אין דער פייכטער געפענק־ניס, און טאַפּענדיג האָט ער זיך אָן דער פעסט־פער־ריגעלטער טהיר אָנגעקלאַפּט... קיין שפור פון דעם ווייסען אורח איז ניט געווען.

פון דעם גרייז׳ געשריי האָבען זיך אַלע צעהן זיהן אויפגעטרייסעלט. ביי איינעם פון זיי איז נאָך געלעגען אויפ׳ן געזיכט דער אָפּגלאַנץ פון א גרויסען הימלישען חלום... ער האָט געטרוימט פון די הרוגי מלכות וואָס ער

האָט געזעהן אָנגעטהאָן אין טהייערע קרוינען און לער־
נענדיג תורה פון כביכול׳ס מויל אליין...

„פאָטער אונזערער, וואָס איז דיר ?" — האָבען
אלע צעהן מיט א צושראָקענעם קול געפרעגט.

אין דעם חשך האָט געקלונגען דעם זקן׳ס ציטערנדע
שטים : —

„איינער פון אונז זאָל אנטרונען ווערען... עס איז
„דער ווילען פון גאָט, קלייבט איהם אוים צווישען אייך..."

„דו, די קרוין פון אונז אלעמען, זאָלסט זיך רעטען,
„אין מיר וועלען שטאַרבען" — האָבען זיי האסטיג גע־
געבען א תשובה.

דער אלטער גאון האָט געוויגט זיין גרויסען קאָפּ
הין א ן הער, און זיי האָבען געהערט ווי די קייטען בראַז־
גען אין קרעכצען. דאַן האָט ער געזאָגט : —

„א גאַנץ לעבען האָב איך געזוכט אוואו נאָר איך
„האָב געקענט, די מינדעסטע מצוה מקים צו זיין. פון דער
„רגע וואָס איך האָב מיין מודה אני געזאָגט ביז איך האָב
„קריאַת שמע אויף מיין געלעגער געלייענט, זיינען מיינע
„גליעדער און מיינע מחשבות געווען גרייט צו דיענען
„דעם הארר פון אלע וועלטען... און איצט ווען איך בין
„שוואך און אלט און האָב בלויז א הייפעל טעג צו לע־
„בען, און איך קען דאָס דאָזיגע הייפעל איהם שענקען
„פאַר א לעצטען קרבן, פאַר א מנחת־עני — ווילט איהר
„איך זאָל לעבען בלייבען ?..."

די קינדער האָבען געשוויגען, קיינער האָט ניט געזוכט
איינצואווענדען...

און דער גרייז האָט ווייטער גערעדט און זיין שטים האָט געציטערט ווי די תפלה פון אַ מאַמען איבער דעם וויעג פון איהר גוסס'ען קינד: —

„ווארפט גורל צווישען אייך..."

לאַנג האָבען אַלע געשוויגען ביז דער עלטסטער האָט געוואַגט צו ענטפערען:

„דער שטן קען זיך אין גורל אריינמישען, און אַנט־רונען ווערען וועט ניט דער ריכטיגער..."

די פעראורטהיילטע זיינען אין אַ שווערען שווייגען פערזונקען און געוואַרט דער אַלטער גאון זאָל ענטשיידען...

פון דער ווייטען האָט זיך געהערט דער מאַטער אָפּקלאַנג פון אַ קלויסטער־גלאָק...

„מיר וועלען אויסקלייבען" — האָט רב אשר שטיל אַרויסגערעדט.

צעהן הערצער האָבען האַסטיג געקלאַפּט אין דער פינסטער, און איטליכער האָט אַ שטומע תפלה צום הי־מעל געווענדעט: —

„רבונו של עולם, פערשטויס מיך ניט, פערשעהם מיך ניט..."

„מיר וועלען אויסקלייבען" — האָט דער גרייז אי־בער גע'חזר'ט.

„יוסף" — האָט ער דעם עלטסטען געפרעגט — „האָסטו שוין דיין ספר שרייבען געענדיגט?"

„יאַ, טאַטע". —

„זאב" — האָט ער ווייטער געפרעגט — „האָסטו דיין פּירוש אויף דער תורה פאַרטיג?"

„יאָ, טאַטע." —

„יצחק, האָסטו דיינע חדושים אויף ש״ס שוין אויף פּאַפּיער געבראַכט?״
„יאָ, טאַטע.״ —
און אַזוי האָט ער איטליכען נאָך דער רייה פון עלטער געפרעגט ביז ער איז צום איינגסטען געקומען.
„יעקב, מיין קינד, האָסטו דיין ביאור אויף חומש שוין אָנגעשריבען ביז צום סוף?״ —
„נאָך ניט, אָבער...״
דער גרייז האָט איהם ניט געלאָזט דערררעדען: —
„דו מוזט ניצול ווערען, דו זאָלסט דיין ארבייט ענדיגען...״
שטיל איז ווידער געוואָרען. נאָר עמיצער האָט אין דער פינסטערנים אַ שלוכץ פערשטיקט... און אַ זיפץ האָט זיך אַרויסגעריסען פון די ניין, וועלכע האָבען זייער צעהנטען ברודער בעדויערט....
און אין אַ פּאָאר מינוטען אַרום ווען דער אַלטער האָט געפרעגט אין דער פינסטער: —
„יעקב, ביסטו נאָך דאָ?״
איז קיין ענטפער מעהר ניט געקומען... ס'האָט זיך געהערט בלויז דאָס שטילע וויינען פון די ניין וואָס האָבען דעם אַנטרונענעם בעקלאָגט...

1911.

דער איבערגעטראגענער
בית־עולם

אן ערך א האלב וויארסט פון שטעדטעל, ליעגט דער בית עולם, בעוואקסען רונד ארום מיט הויכע געדיכטע בוימער, און ארומגעצאהמט מיט שווארצע שפיציגע שטאכעטען. פאזע בית עולם ציהט זיך א גרויסער שליאך און דרעהט זיך א וועג ביז פארביי דעם גוי'אישען מאָ־גילעק, פון דאָרטען שלענגעלט ער זיך ווייטער ביז דער נעגראָבענער פעסטונג, און לאָזט זיך דערנאָך אוועק אין מרחקים.

ארום דער פעסטונג, ניט ווייט פון דעם טראקט, גע־העז ארום סאי טאָג סאי נאכט סאָלראטען מיט געלאָדענע ביקסען. ביי טאָג געהען זיי איינציגווייז אָפגעזונדערט איינער פון דעם אנדערען אויף א גרויסען שטח. ביי נאכט געהען זיי צו צוויי און צו דריי צוזאמען. פאלט אָן די פינסטערנים, וועט א סאָלראט ניט בלייבען איינער אליין ווען מען זאָל איהם אפילו מיט ריטער סטראשען. אמאָל האָט זיך איינער איינגעפונען, וואָס האָט זיך דערוואויגען,

און צומאַרגענס האָט מען איהם געפונען מיט אויסגע־גלאָצטע אויגען אָנגעשפּאַרט אויף זיין ביקס... ער איז געווען טויט.

דער קאָמענדאַנט איז געווען אַן אויפגעקלעהרטער מענש. יונגערהייד האָט ער געלעזען וואָלטער און אין שדים און רוחות האָט ער לחלוטין ניט געגלויבט. דערצו האָט ער שטאָלצירט מיט די דריי מעדאַלען וואָס ער האָט געטראָגען אויף זיין מונדיר „פאַר טאַפּפערקייט און אונ־ערשראָקענהייט", און ער האָט בעשלאָסען אַליין אויפצוזיין אַ נאַכט אויף'ן פּאָסט מיט די סאָלדאַטען... אָבער פאַרטאָג איז ער געקומען צו דער ווייב בלייך ווי קרייד און ציטע־רענדיג פון שרעק. ער האָט אַליין געזעהן מיט זיינע אוי־גען, ווי מיט'ן טראַקט זיינען אָנגעקומען אַ מחנה מתים און זיינען איינציגווייז נעלם געוואָרען אין דער פעסטונג.

די סאָלדאַטען האָבען עס שוין לאַנג צוריק געוואוסט, און יעדע נאַכט פלעגט אויף זיי אָנפאַלען אַן אימת מות.

פון די אידישע איינוואָהנער איז אָפּגערעדט. קוים פלעגט ווערען דונקעל, האָט מען אַ נפש ניט געזעהן, געהענדיג נעבען דעם פאָרט.

האָט אַ סוחר אָדער אַזוי אַן אורח, וואָס האָט זיך אָפּגעשטעלט אין שטערטעל, געוואָלט אַרויספאָהרען ביי נאַכט, פלעגט איהם דער בעל אכסניא מיט אַן ערנסטען געזיכט געבען אַ התראה, אַז ער שטעלט זיין לעבען אין געפאַהר. און דערביי פלעגט ער איהם דערצעהלען די פאָל־גענדע געשיכטע :

מיט אַ יאָהר הונדערט צוריק האָט דער קייזער מיט יינע מיניסטאָרען בעשלאָסען צו בויען ארום יענער גע־גענד אַ גרויסע פעסטונג. אינזשענירען זיינען אראָפּגע־קומען און האָבען געמאָסטען און געקוקט אין שפּאַקטי־ווען און געצייכענט און דאַן ווידער געמאָסטען און ווידער געצייכענט. זיי האָבען ניט אויסגעלאָזען איין שטיקעל ערד אין דער סביבה. און דער פּועל יוצא איז געווען, אַז ס'איז ביי זיי אַלעמען געבליבען אַז דער בעסטער פּלאַץ וואו צו בויען די פעסטונג איז דאָרט וואו ס'איז אין יענער צייט געשטאַנען אַ גרויסער אידישער בית עולם.

קהל, ווי ס'פערשטעהט זיך, האָט געקראָגען אַן אוקאַז וואָס שנעלער אריבערצוטראָגען די מתים — אויף דעם נייעם בית עולם וואָס די רעגיערונג האָט בעשטימט. אין שטעדטעל איז געוואָרען אַן איבערקעהרענים. דער רב האָט גוזר תענית געווען, און קינד און קייט זיינען אָפּגעשטאַנען אין שוהל אַ גאַנצען טאָג און הימלען געריסען... אָבער דער גזר איז געבליבען.

מען האָט פּרובירט שוחד, און ווייבער האָבען זייערע אויבלען פאַרזעצט, אַבי די מתים דעם בזיון ניט צוצולאָ־זען... אָבער מלוכה האָט זיך איינגע'עקשנ'ט, ניט אַנדערש אויפ'ן בית עולם. אָט אַזוי וויל זי... און בלויז איין וואָך צייט האָט מען געגעבען אויף אריבערפּעקלען.

מיט ביטערע און בלוטיגע הערצער האָט מען גענומען קרויסקען די טויטע... דאָס גאַנצע שטעדטעל איז געווען אויפ'ן בית עולם. יעדע משפּחה האָט געזוכט איהרע. דער חזן איז געגאַנגען פון איין קבר צום צווייטען און גע־

מאכט „אל מלא רחמים" און אַלע האָבען זיך בעגאָסען מיט טרעהרען.

די וואָס זיינען שוין לאַנג צוריק נפטר געוואָרען אָדער אַזעלכע וואָס האָבען קיין קרובים ניט געהאַט, האָט מען לויט דער מצבה אויסגעפונען... אין ערטער א הילצערן ברעטעל פון רעגען האַלב־אָפּגעוואַשען, און דער נאָמען קוים קוים צו דערקענען... און אין דעם חזן'ס אזכרה, האָט דער טויטען'ס אייגענער נאָמען אָדער דער נאָמען פון זיין טאַטען געפעלט...

דער רב האָט אין נאָמען פון אַלעמען ביי די מתים מחילה געבעטען, זיי זאָלען ניט פאַר אומגוט נעהמען וואָס מען איז זיי מביש און מען איז זייערע הייליגע ביי־נער פון דעם ניי מטריח צו וואָגלען אויף א נייעם בית־חיים... און בעזונדערס האָט ער זיך צו יענע געווענדעט וואָס מען האָט זיי אפילו אַן „אל מלא" ווי עס דאַרף צו זיין, ניט מאַכען געקענט...

ווען דער מגיד האָט גענומען מאַכען זיין הספד, איי־דער מע האָט די ארונות אַרויסגעפיהרט, האָט אויסגע־בראָכען אַזא יללה, אַז אַ שטיין האָט געמעגט צוגעהן. און די סאָלדאַטען וואָס זיינען אַרום געשטאַנען, האָבען גע־כליפּעט ווי קליינע קינדער...

מע איז שוין געווען גרייט צו פערלאָזען דעם בית עולם. אַלע קברים זיינען געווען לעדיג, און מע האָט זיך געאיילט וואָס גיכער די בר־מינן'ס ברענגען צו זייער נייער היים.

האָט זיך איינער פון די אַלטע לייט דערמאָהנט אָן דעם למד־וואָו'ניק. אָבער וואָס מען האָט ניט צוגראָבען און

צו־אקערט, האָט מען בשום אופן זיינע ביינער ניט געקענט געפינען. איין אַלטען מאַן האָט זיך אָפּגעדוכט אז ער ליעגט ערגעץ אונטער דעם גרויסען בוים, וואו עס איז פערוואקסען מיט קוסטעס, א צווייטער האָט געזאָגט, אז ער ליעגט נעבען דעם רונדען שטיין. א דריטער האָט גע־קלערט אז ער ליעגט גאָר ביים עק פון בית עולם. מע האָט די ערד אויסגעגראָבען אומעטום אָבער געפונען האָט מען גאָר ניט. דען קיין מצבה אויף דעם למד־וואָו'ניק'ס קבר איז קיין מאָל ניט געשטעלט געוואָרען...

און דאָ קומט די מעשה מיט'ן למד־וואָו'ניק:

מיט פיעל, פיעל יאָהרען צוריק איידער ס'איז ארוים דער אוקאז צו מאכען די פעסטונג, איז אין שטעדטעל געקומען א הויכער מגושם'דיגער איד וואָס האָט צוגע־הונקען אויף איין פוס. ער איז געווען אָנגעטהאָן אין א גראָבען לייווענטענעם כאַלאט ארומגעבונדען מיט א שטריק, און האָט געטראָגען גרויסע פארטריקענטע און צוריסענע שטיוועל. ער איז גלייך אוועק אין בית מדרש. דאָרט האָט ער געבעטען דעם שמש, ער זאָל איהם לאָזען נעכטיגען הינטער'ן אויווען. קאנדידאטען אויף דעם פּלאַץ זיינען געווען מעהרערע, ווייל דרויסען איז געווען א שטארקער ווינטער און הינטער'ן אויווען איז געווען וואַ־רעם. האָט איהם דער שמש ערלויבט, בתנאי ער זאָל יע־דען טאָג איינהייצען דעם אויווען און אָנטראָגען וואסער פאַר'ן כיור. דער איד אין לייווענט האָט זעהר בעדאנקט: אדרבה ואדרבה. ער האָט זיך נאָך אָנגענומען אָפּצו־

שייערן די הענגלייכטער יעדן פרייטאג, און אויסקערן דעם בית מדרש, ווען מע דאַרף.

דער איד איז געבליבן אין בית־מדרש.

פריה בעגינען, ווען דער שמש איז געקומען אין בית מדרש איז שוין דער אויוון געווען איינגעהייצט און דער כיור פול ווי אן אויג מיט וואסער. נאָכ'ן דאַווענען, פלעגט דער איד ארויס, און געהן פון הויז צו הויז פרעגען אויב עס איז ניטאָ פאַר איהם אַן ארבייט, אזוי ווי למשל, צו האַקען אביסעל האָלץ, אָפּהאַקען דעם אייז פון א בריקעל. קיין געלד האָט ער ניט פערלאַנגט. ער פלעגט בלויז נעהמען פאַר זיין שכר־טרחה א שטיק ברויט, און פלעגט עס אַריינלעגען צו זיך אין כאַלאַט. געגעסען האָט ער הינטער'ן אויוון.

דער שמש איז געווען א בייזער איד. ביים אויס־טהיילען די חלב'נע ליכט צו די ישיבה־בחורים פלעגען איהם די הענד ציטערען. אזאַ רשע איז דאָס געווען. אָבער אפילו אין זיינע אויגען האָט דער הינקעדיגער איד נושא חן געווען.

פרייטאג איז דער איד געווען מעהר פערטהאָן ווי תמיד. א חוץ אויסרייניגען די לייכטער און אויסקעהרען דעם בית מדרש, האָט ער געמוזט פערדיענען געגוג פאַר זיך אויף שבת. אַן עקסטרא שטיק ברויט און — א הע־רינג, דאָס איז געווען זיין עונג שבת.

דער שמש האָט אַמאָל אוועקגענומען די האַנד פון האַרצען און איהם גערופען צו זיך פרייטאג־צו־נאַכט, אָבער דער איד איז בשום אופן ניט געגאַנגען.

דער שמש האָט זיך תיכף אָנגעשטויסען פאַרוואָס ער ווייל ניט אָננעהמען די איינלאַדונג. ער האָט שוין פון פריהער געקלערט אַז דער איד איז אַ גרויסער עם הארץ. אפילו מיט אַ תהלים אין האַנד האָט מען איהם קיין מאָל ניט געזעהן. געהן צו איהם פרייטאג־צו־נאַכט האָט ער קענטיג ניט געוואָלט, ווייל ער האָט מורא געהאַט ער זאָל ניט נכשל ווערען אין די „עברי" ביי קדוש מאַכען אָדער בענשען...

ווען ס'איז געקומען דער שבת פון תוכחה, האָט דער שמש גאָר ניט פרעגענדיג אויפגערופען דעם אידען פון הינטער'ן אויוועז. און דאָס איז שוין געבליבען אַ חזקה אויף ווייטער.

אַזוי האָט דער הינקעדיגער אָפּגעלעבט אין בית־מדרש צוואַנציג יאָהר כסדר ביז ער האָט איין פריה־מאָרגען דערפיהלט אַז ער קען זיך ניט אויפהויבען פון זיין געלעגער. הינטער'ן אויוועז איז געווען ווארעם ווי אין אַ אויער אָבער איהם האָט געקלאַפּט אַ צאָהן אָן אַ צאָהן און ער האָט זיך געטוליעט אין זיין צוריסענעם בגד, וואָס פלעגט ביינאַכט איהם דיענען פאַר אַ קאָלדרע.

אַ טאָג איז אַוועק און דער איד איז געוואָרען שלאַף. דער שמש האָט לכתחלה געוואָלט ברענגען דעם רופא, אָבער דער הינקעדיגער האָט איהם שטאָט דעם געבעטען ער זאָל רופען דעם רב...

געזונדערהייט וואָלט עס געווען אַ חוצפּה, אָבער אַ גוסס.. נו, איז דער רב געקומען תיכף צו געהן...

און ווען דער רב איז אָנגעקומען, האָט שוין דער גוסס קוים געקענט רעדען, אָבער פּלוצים האָט ער זיך

אויפגעזעצט, עפּעס ווי אַ נייע נשמה וואָלט אין איהם אריין און זיין פּנים האָט גענומען שיינען מיט אַן אונ־געוועהנליכען גלאַנץ. די אויגען האָבען געקוקט העל אין דעם געזיכט פון דעם רב, און ער האָט געזאָגט מיט אַ קלאָרער שטים:

— רבי, איידער איך שטאַרב האָב איך אייך צוויי זאַכען צו זאָגען... דעם אַנדערען טאָג האָב איך געהערט ווי איהר האָט זיך אָפּגעשטעלט אין סנהדרין אויף דעם תוספות... און ס'איז אייך געבליבען הארב... איך וויל עס אייך פערענטפערען...

דער רב האָט אָנגעשטעלט די אויערען, און זיינע פּיס האָבען גענומען ציטערען פון אימה...

און דער הינקעדיגער איד האָט פערענטפערט דעם תוספות מיט אַזאַ גאונות, אַז דער רב האָט זיך צו־וויינט...

— און צווייטענס — האָט דער שטערבענדער געבעטען — מוזט איהר מיר צוזאָגען אַז איהר וועט ערפילען מיין לעצטע בקשה... זאָגט קיינעם ניט ווער איך בין, זאָגט א י ה ר קדיש נאָך מיר, ווארום איהר זייט אַן עהרליכער איד, אַן א מ ת עהרליכער איד, — האָט ער צוגעלעגט — און לאָזט אויך ניט קיין מצבה אָדער צייכען שטעלען אויף מיין קבר... איך וויל ליעגען אויפ'ן בית עולם, ווי איך בין דאָ אין בית מדרש געלעגען...

דעם טויטען'ס בקשה איז ערפילט געוואָרען און קיין מצבה האָט מען ניט געשטעלט און קיין ברעטעל אפילו ניט אריינגעשטעקט. דער רב האָט ניט געלאָזען.

דער קבר איז מיט דער צייט פערוואַקסען געוואָרען. און ווען דער רב איז מיט אַ יאָהר פערציג שפּעטער גע־

שטאַרבען, האָט שוין קיינער אפילו ניט געוואוסט בע־שטימט וואו דער קבר איז...

אויף זיין טויטען־בעט האָט דער אַלטער רב די מעשה דערצעהלט, און די אַלטע לייט געדענקען זי נאָך.

איצט האָט מען זיין קבר בשום אופן ניט געקענט גע־פינען. און דער מגיד האָט וויינענדיג זיך צו דעם פער־באָרגענעם נפטר געווענדעט...

— רבי, איהר זייט אין לעבען פערשעהמט געוואָרען און איצט זייט אונז מוחל וואָס מיר פעשעהמען ניט־ווילענדיג אייערע ביינער נאָכ'ן טויט...

און דער עולם האָט שטיל געוויינט און זיך מיט דעם למד־וואָו'ניק געזעגענט...

דער פאָרט איז געבויט געוואָרען. און דער צדיק איז געבליבען אַליין, ערגעץ אין דער ערד אונטער דעם פאָרט, און קיינמאָל איבער זיך ניט א הייליג וואָרט געהערט...

און די מתים אין דעם נייעם מקום מנוחה שפּירען דעם ביוש וואָס מע האָט דעם הייליגען מאַן אָנגעטהאָן...

ווי נאָר ס'ווערט פינסטער הויבען זיך די קברים אָן צו עפענען, און מע געהט אַזוי ווי צו תשליך דעם למד־וואָו'ניק מחילה בעטען...

צוערשט געהען די ערשטע שורות אין טליתים און קיטלען איבער די תכריכים, און פאַראויס געהט דער רב

וואָס האָט דעם למד־וואָו'ניק די אויגען געשלאָסען. ער איז דער וועג־ווייזער, דען ער ווייס וואו דער קבר איז...
דערנאָך ציהען זיך אויפ'ן שליאַך, די מתים פון די הינטערשטע שורות... צו פיער און צו פינף פארברייט... נאָך זיי קומען די ווייבער, און לסוף קימפעטאָרינס וואָס טראָגען די עופ'עלעך אויף די הענד, און חדר־אינגלעך...
אפילו דער מסור וואָס ליעגט הינטער'ן פארקאַן געהט אויך... מיט דעם עולם טאָר ער זיך ניט מישען, געהט ער אליין, דער לעצטער...
אלע טראָגען זיי די שערבלעך אויף די אויגען, און אין דעם שיין פון דער לבנה שימערען די שערבלעך אזוי ווי שפאקולען...
אין דעם פאָרט ווערען זיי פערשוואונדען, דאָרט וואו דער אלטער רב ווייזט אָן...
פארטאָג וואנדערען זיי צוריק און דער צדיק בלייבט ווידער אליין, אין דער ערד אונטער דער פעסטונג, וואו קיינמאָל הערט ער ניט א הייליג וואָרט.

.1913

שוואַרץ און ווייס

ספריה עממית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

זונדעל

(פון ניו יאָרקער לעבען).

דער לעצטער גלגול צו וועלכען זונדעל איז געקומען אין אמעריקא איז געווען, צו שטעהן ביי אַן עק גאַס אויף גרענד סטריט מיט אַ קליינעם לאַנגליכען קעסטעל אָנגעפילט מיט רויטע, בלאָע און גרינע צעטעלעך. אויף דעם קעסטעל איז געשטאַנען אַ קליין געל פויגעלע ציטערענדיג און נורענדיג דאָס שנעבעלע צווישען איהרע פליגעלעך. דאָס פויגעלע איז געווען זונדעל'ס ברויט־געבער.

ניט דער בעל־הבית און ניט זיין פּיצינקער שקלאַף האָבען בייטאָג געהאַט וואָס צו טהאָן. און זונדעל פלעגט שטעהן שטונדענלאַנג אָנגעשפּאַרט אָן דעם קעסטעל, קוקענדיג אויף זיין געלינקען מפרנס און טראַכטען צו וואָס אַ מענש קען קומען. ווען אימעצער וואָלט מיט אַ יאָהר צעהן צוריק אין דעם קליינעם שטעדטעל ביים ניעמאַן, געזאָגט זונדעל דעם רב'ס אַז ער וועט ווערען אַ פערקויפער פון „מזל”, וואָלט ער איהם אין געזיכט אריינגעשפּיגען. איבריגענס האָט עס גענומען לאַנג, לאַנג ביז

ער, אפילו נאָך אַלע צרות וואָס ער איז דאָ אויסגעשטאַנען, האָט זיך אויף אַזוי־וואָס בעשלאָסען... צוערשט האָט ער געפּרופט לערנען מיט קינדער, דערנאָך האָט ער געפּעדעלט מיט ספרים, שפּעטער איז ער געוואָרען אַ פּרעסער ביי הויזען, און ערשט ווען ער האָט אָנגעהויבען הוסטען, האָט ער פּערדרעהט דעם קאָפּעלוש און זיך גענומען צו דער איצטיגער פּרנסה...

ער בעט נאָר גאָט אַ גאַנצען טאָג אַז ערגעץ אַ לאַנדס־מאַן זאָל זיך ניט אונטערדרעהען און איהם זעהן ביי זיין נייעם „געשעפט"...

פאַרנאַכט ווען די פאַבריקען הויבען אָן ארויסשפּייען אויסגעמוטשעטע בלייכע מחנות אויף דער ווייסער וועלט און אויף די טראָטוארען ציהט זיך אַ געדיכטע שווארצע פּראָצעסיע — ווערט זונדעל „ביזי" (פערהאַוועט). האַל־טענדיג אַ הילצערנעם טייטעל אין דער האַנד שטעהט ער און רופט מיט אַ נגון וואָס דערמאָנט שטאַרק אָן דעם נגון פון „צדקה תציל ממות":

— אייער מזל פאַר איין סענט! פּרובירט אייער מזל פאַר איין סענט! אייער מזל אויף אידיש אָדער ענגליש בלויז איין סענט!

דאָס פויגעלע קוקט מיט האַלב־פערמאַכטע אויגלעך ווי זי וואָלט צוגעבאַמקעט:

— גיט א ו נ ז עפּעס צו פערדינען...

דער עולם איילט זיך. דער שטראָם פון געלבליך־בליי־כע געזיכטער און פיבעריש־מאַטע אויגען, פלייצט און פלייצט מיט ראַשען אימפּעט. יעדער וויל וואָס שנעלער

קומען אהיים. און זונדעל קוקט רעכטס און לינקס און מאכט מיט דעם טייטעל און זינגט תחנונים׳דיג:

— בלויז איין סענט! מיידלעך, ווייבלעך, כלות, חתנים, פרופט אייער מזל פאר בלויז איין סענט!

פון דעם געדראנג געהט ארויס א בלייכע מיידעל שוין ניט זעהר יונג, עפענט אויף איהר פארטמאנע און נעהמט ארויס א סענט.

דער אויסרופער גיט א שטילען געהיימניספולען קלאפ מיט זיין העלצעל און דער קליינער ברויטגעבער כאפט ארויס זיין שנעבעלע פון די ווארעמע פעדערלעך, פיקט און פיקט איבער די סענטיגע „שיקזאלען", און ציהט ארויס א בלא אדער א רויט צעטעלע... דאס מיידעל כאפט עס האסטיג צו.

און זונדעל קלאגט ווייטער:

— בלויז פאר איין סענט! אייער מזל פאר איין סענט!

צעהן א זייגער ביי דער נאכט צעהלט זונדעל איבער זיין פדיון, שיט די קופערנע מטבעות אריין אין א קליינעם בייטעלע און לעגט דאס בייטעלע אריין אין דער בוזעם קעשענע פון זיין וועסט, זיפצט אפ און טהוט א זאג צו דעם פויגעלע:

— איצט וועלען מיר געהן א היים...

דאס פויגעלע האט שוין הפנים לאנג געוואוּרט ער זאל עס זאגען, און קארטשעט זיך אין דער קאלטער נאכטלופט אז עס איז א צער צו זעהן.

ווען זונדעל קומט מיט זיינע כלי מכשירין אהיים אין לודלאוו סטריט, איז זיין ערשטע עובדא ארונטערצו

שטעלען דאָס קעסטעל בחפזון אונטער'ן בעט און דאָס פויגעלע פעררוקען אין אַ ווינקעל וואו מען קען עס קוים זעהן.

זיין ווייב געפינט ער געוועהנליך דרעמלענדיג אין קיך און וואַרטענדיג אויף איהם. בעסעלע שלאָפט שוין דאַמאָלס אין איהר בעטעל.

דעם מזל־פערקויפער טהוט הנאה וואָס זיין בת־יחידה'לע שלאָפט. אַמאָל ווען ער איז נאָך געווען אַ פּרעסער און איהם איז אויסגעקומען צו ארבייטען שפּעט און ער איז געקומען אהיים און געפונען בעסעלען אין בעט — האָט זיך איהם דאָס הארץ פערגאָסען מיט בלוט. דאָס עסען פלעגט איהם ניט איינגעהן און ער פלעגט שטעהן און קוקען אויף איהר שלאָפעדיגען פּנים'ל און וועלען זי אויפוועקען, זי נעהמען אויפ'ן שויס און זיך שפּיעלען מיט איהר, אָבער עס איז געווען אַ רחמנות. וואָס איז דאָס קינד שולדיג וואָס איהר טאַטע איז אַ פינסטערער ביגלער ?... ער פלעגט אַוועק פון איהר געלעגער און שילטען אין הארצען זיין באָס מיט גאַנץ אמעריקא צוזאַמען...

זינט ער איז אין זיין נייער ביזנעס דאַנקט ער גאָט וואָס בעסעלע זעהט איהם ניט, ניט ווען ער קומט ביי נאַכט אהיים און ניט ווען ער געהט אַוועק.

אין דער פריה שטעהט ער אויף כמעט מיט טאָג צוגלייך און צוזאַמענגעהמענדיג זיין „קרעמעל" געהט ער אַרויס אויף די שפּיץ פינגער, און אין הארצען בעט ער גאָט בעסעלע זאָל זיך נאָר ניט אויפכאַפּען. ער האָט מורא אפילו איהר אַ קוש צו טהאָן, טאָמער וועט ער זי אויפוועקען...

— וואָס איז אויף דיר דאָס איילענים וואָלט איך ווע־לען וויסען — פרעגט איהם דאָס ווייב זיך צוכענדיג פון שלאָף — מען וואָלט מיינען אַז דיינע געשעפטען ברענען און דו מאַכסט מי יודע וויפיעל ביי דיינע צעטעלעך.

ביי דעם וואָרט „צעטעלעך" ווערט זונדעל אַן אויפ־געציטערטער און בלייבט שטעהן מיט דער האנד אויפ'ן טהיר־הענטעל.

— וואָלסט כאָטש וואַרטען ביז דאָס קינד וועט אויפ־שטעהן — מוסר'ט דאָס ווייב ווייטער.

זונדעל זאָגט גאָרניט, נאָר ער קוקט מיט שטומער בי־טערקייט אויף דעם קעסטעלע און דעם פויגעל.

— און אַז זי וועט זעהן איז וואָס ? — צושרייט זיך דאָס ווייב אין ענטפער אויף דעם דאָזיגען קוק — קעקערע לייט פון דיר האָבען עס געטהאָן און קיין זאַך איז קיין שאנד ניט ווען מען וויל מאַכען אַ „לעבען"...

זונדעל שפירט אַז איהם שטיקט אין דער קעהל. איהם ווילט זיך אַ שליידער טהאָן דאָס קעסטעל אָן דער ערד, אָבער ער האַלט זיך איין און שרייט אויס : —

— איך וויל ניט אַז זי זאָל דערפון וויסען... דו הערסט ? דו רעד זיך אָקאָרשט מיט דיין לאַנגער צונג ניט אַרוים פאַר'ן קינד וואָס איך טהו...

ער איז פול מיט גאַל און דער כעס ווערגט איהם, אָבער ער האַקט אָפּ אין מיטען. זיין ווייב לעקט נעבאך אויך קיין האָניג ניט און ווען ניט די אַרבייט וואָס זי נעהטמ אהיים וואָלט דער „מזל'דיגער" עסק קוים אויף אַ האַלבע הוצאה געסטאַיעט.

און זונדעל גיט א האק מיט דער טהיר און אנטלויפט, הגם ער ווייס גאנץ גוט אז אין דער פריה לייזט ער קיין מאל ניט א סענט.

איינמאל ווען ער איז געקומען אהיים ביינאכט און זיך געאיילט ווי תמיד בעהאלטען דאס קעסטעלע אונטער'ן בעט, האט ער דערהערט די שטימע פון זיין טעכטערל:

— א פויגעלע ! א פויגעלע ! ציפ־ציפ־ציפ, פויגעלע !..

און איידער זונדעל האט בעוויזען צו פעררוקען דאס פויגעלע אין א ווינקעל איז שוין בעסעלע אראפגעשפרונגען אין איין העמדעל פון בעט און האט פון זיין האנד געריסען דעם קליינעם שטייג.

זונדעל איז געווארען בלייך און רויט און איז געשטאנענען א צומישטער ווי איינער וואס מע האט איהם נאר וואס געכאפט ביי א גנבה...

— איך וועל זיך מיט איהם שפיעלען, פאפא — האט בעסעלע ארומגעטאנצט ארום דעם שטייגעל — מערי דעם „דזשעניטאר'ס" (הויז־אויפפאסערס) האט אויך א פויגעלע, און איך וועל אויך האבען. — די קליינע האט לוסטיג געפאטשט מיט די הענטלעך.

זונדעל האט אוועקגענומען דאס שטייגעל פון איהר און די הענד האבען איהם געציטערט. ער האט מורא געהאט צו קוקען אויפ'ן קינד און מיט אראפגעלאזטע אויגען געזאגט:

— בעסעלע מיין גאלד, דאס פויגעלע איז ניט צום שפיעלען...

— איך וועל איהם גאָר ניט טהאָן, פּאַפּאַ דאַרלינג — האָט זיך דאָס קינד געבעטען פערשטעהענדיג גאַנץ אַנ־דערס די כונה פון זיינע ווערטער — איך וועל איהם ניט אָנריהרען אפילו, אָבער ער וועט זינגען... און עס וועט זיין אַזוי ווי אין פּאַרק... ציפּ־ציפּ־ציפּ...

זי האָט צוזאַמענגעראָלט איהרע ליפּען ווי אַ רעהרעל און געפּייפט צו דעם פויגעל: —

— ציפּ־ציפּ־ציפּ...

— בעסעלע, ער קען ניט זינגען — האָט זונדעל גע־שטאַמעלט.

— צו וואָס, פּאַפּאַ, האָסטו געקויפט אַ פויגעל וואָס קען ניט זינגען? דעם דזשעניטאָר'ס זינגט אַזוי שעהן אַלע אין דער פריה — איז בעסעלע געוועזען ענטטוישט.

— חנה, נעהם צו דאָס קינד פון מיר — האָט זונדעל אויסער זיך געשריען צו זיין ווייב, וועלכע האָט פאַר איהם געדעקט דעם טיש אין דעם צווייטען צימער.

בעסעלע האָט זיך אונטערדערסען אָנגעטשעפּעט אָן דעם שטייגעל און געבעטען פּאַפּאַ זאָל איהר לאָזען כאָטש נאָך אַ קוק געבען אויף דעם פויגעלע.

זונדעל'ס פינגער האָבען קאָנוואולסיוו ארויסגעריסען דאָס שטייגעל פון דעם קינד'ס הענד, און די קליינע האָט זיך ביטער צו־וויינט.

חנה איז אריינגעלאָפען ניט טויט ניט לעבעדיג.

— פּאַ־פּאַ וויל מיך ניט לאָ־זען ־קו־קען אויפ'ן פיי־גע־לע — האָט דאָס קינד געשלוכצט און זיך געריבען די אויגען אין עכט־קינדערשער פערצווייפלונג.

— וואָס האָסטו זיך אַזוי צוויושעט, משוגע'נער — האָט חנה זיך אַ קעהר געגעבען צו זונדל'ען נאָכדעם ווי זי האָט בעסעלען גענומען צו זיך אויף די הענד — דאָס אָרעם קינד וויל זיך שפּיעלען מיט'ן פויגעלע, איז מה רעש ? גרויסע פערגעניגענס האָט זי ביי דיר, און דער עסק קאָסט דיר טהייער... קום אוועק פון דעם וואלד־גזלן — האָט זי זיך געווענדעט צו בעסעלען — זאָל ער זיך האַלטען מיט זיינע פויגעלעך און זיינע צעטעלעך...

ביידע, אי די מאַמע אי דאָס קינד האָבען געקוקט אויף זונדל'ען מיט בייזע בליקען...

זונדל האָט זיך געזעצט אויפ'ן בעט און האָט פערדעקט מיט ביידע הענד דאָס געזיכט און זיך צוכליפּעט...

.1912

קאַמעראַדען

(אַ בילד).

אין דער פריה ווען די זונן איז ערשט האַלב וועגס צום מיטען הימעל, און די הויכע בערג זיינען בעצויגען מיט אַ קיהלען בלאָען טול — פערקלייבען זיך די פּאַציענטען אויף דער ברייטער וועראַנדאַ פון דעם סאַניטאַריום און באָדען זייערע אָפּגעמאַטערטע גליעדער אין דעם וואַרעמען קוויקענדען ליכט...

גרופּען בילדען זיך אין פערשיעדענע ווינקלען, און געשפּרעכען דורכגעריסען ווען ניט ווען פון אַ הוסט, הערען זיך פון אַלע זייטען.

די אינטערעסען פון לעבען הילכען אָפּ מיט אַ שוואַכען ווידערקלאַנג אין דעם טהאָל פון טויט... געזינונגסגענאָסען טרעפען זיך צוזאַמען, מיינונגען ווערען אויסגעביטען, פראַגען ווערען דיסקוטירט און וואו ניט וואו

גליהט אויף אין אן אויג א שטראהל — א רעשט פון געזונדע צייטען...

איינזאם אין א ווינקעל נאָר זיצט דער „זיידע" און בלעטערט זיין אידישע צייטונג אָדער קוקט אריין עפּעס אין א קליינעם ספר מיט רש"י־אותיות...

צווישען די יונגע קרבנות פיהלט ער זיך ניט היימיש...

אַלע שפּירען אַז ער געהערט ניט דאָ. און געהט מען איהם פערביי, דאכט זיך איהם ווי מע וואָלט זאָגען:

„אין א בית מושב זקנים האָסטו געזאָלט זיין... דו האָסט דיינע יאָהרען אויסגעלעבט און האָסט געמעגט פון זקנה שטארבען... דאָ קומט מען בלויז שטארבען אָדער גוסס'ען פּ אַ ר דער צייט... דאָס סאַניטאָריום איז פאַר אונז, די יונגע..."

און דעם אַלטען בענקט זיך מעהר ווי תמיד נאָך זיין יוגענד... וואָלט ער דאָ געקומען שטארבען יונגערהייד, וואָלט מען איהם אין געזעמעל אריינגענומען...

א שמייכעל בעווייזט זיך נאָר אויף זיין צוקנייטשטען פּנים, ווען די „בייבי" (עופ'עלע) קומט צו איהם.

זי איז די אינגסטע פּאציענטקע — קוים פינף יאָהר אַלט, און זי זוכט אומזיסט מיט וועמען זיך צו שפּיעלען...

געהט זי פון איין גרופּע צו דער אנדערער און איהרע גרויסע בלאָע אויגען קוקען ארויף פון איהר דארען פּנים'ל, צו די דערוואקסענע, און איהרע אויערלעך האָרכען זיך איין צו ווערטער וועלכע זי פערשטעהט ניט און זי זעהט אויס ווי א פערבלאָנדזשעט ציגעלע...

דאָ און דאָרט שטעקט אימעצער אויס אַ האַנד און גיט איהר אַ גלעט איבער'ן קעפּעל. מע וואָלט איהר גערן צוקערקעס געגעבען. איז עס אָבער שטרענג פערוועהרט...

קומט זי צו דעם אַלטען, נעהמט ער זי אַרויף אויף זיין שויס און רעדט צו איהר און די קליינע טוליעט זיך צו זיין לאַנגער ווייסער באָרד...

אָפּט זעצט זי זיך אַראָפּ אויף דער פּאַדלאָגע פון דער ווערַאנדאַ, שפּאַרט צו איהר קליינע מאָרדעצקע צי זיינע קניע, און קוקט איהם אַריין אין די אויגען. דאַן הויבט אָן דער אַלטער איהר דערצעהלען מעשות, און דערצעהלט אַזוי לאַנג ביז זי ווערט אַנטשלאָפען און די וואַרטס־פרוי קומט און טראָגט זי אַוועק....

צו איהם געהט זי גיכער ווי צו אַלעמען. און מע רופט זיי ביידען „דער זיידע מיט'ן אייניקעל".

זי געהערט דאָ אויך ניט...

חבר'ן זיי זיךביידע און ווערען צוגעבונדענער פון טאָג צו טאָג. ווען דער אַלטער זעצט זיך אַוועק אין זיין ווינקעל קוקט ער אַרום זיך און וואַרט אויף דער קליינער — זיין איינציגער קאָמפּאַניאָנקע...

איין טאָג האָט ער געזוכט צווישען זיינע זאַכען, אפשר וועט ער פאַר איהר עפּעס אַ שפּיעלצייג געפינען. אָבער וואו האָט אַן אַלטער איד צאַצקעס פאַר קינדער? וואָלט ער כאָטש אַ בלאַנק קנעפּעל געפונען — האָט ער דאָס אויך ניט געהאַט.

דערפרעהט האָט ער זיך ווען ער האָט אַרויסגעפּישט פון זיין קופערט אַ פּאָר ליידיגע שאַכטלעך פון פּיללען. מיט זיי האָט ער זיין קליינע חבר'טע בעשאָנקען.

אַ גאַנצען טאָג איז זי געזעסען און זיך געשפּיעלט מיט די שאַכטעלעך, נעבען זיינע פיס.

שפּעטער האָט ער ערגעץ־וואו דערטאַפּט אַ פּאָר לייי־דיגע פלעשלעך פון רפואות, און דאָס מיידעלע איז געווען איבערגליקליך מיט דער נייער מתנה...

אויף די פלעשלעך זיינען נאָך די צעטעלעך געווען אָנגעקלעפּט. אויף איינעם פון זיי איז געשטאַנען מיט רויטע בוכשטאַבען „ג י פ ט"... די רויטע אותיות האָבען געהאַט אַ בעזונדערען חן אין די אויגען פון דער קליינער...

און דער אַלטער האָט טרויעריג געשמייכעלט.

אָבער דאָס איינזיקעל איז יעדען טאָג געוואָרען אַלץ דינער און גרינגער ווען דער אַלטער פּלעגט זי אויפהויבען, ביז זי איז געווען לייכט ווי אַ פעדערל...

און געקומען איז דער טאָג ווען זי איז ניט מעהר אַליין אַרויסגעקומען אויף דער ווערענדאַ.

אויף אַ בעטעלע האָט מען זי אַרויסגעטראָגען, און אויף דעם קינד'ס בקשה האָט מען דאָס בעטעלע נעבען דעם „זיידען" אַוועקגעשטעלט. און דער אַלטער האָט גענומען אין זיין צוקנייטשטער געלער האַנד, איהר קליין דורכזיכטיג הענדטעל און איהר צום הונדערטען מאָל גע־נומען דערצעהלען די מעשה מיט דעם רב און דער רבי'צין און די זיבען קליינע קינדערלעך...

אויף דער קאַלדרע זיינען געלעגען איהרע שפּיעלצייג —די פּיללען־שאַכטעלעך מיט די פלעשעלעך, און סאַמע אין מיטען האָט געפונקעלט איהר ליעבלינג — דאָס פלעשעלע מיט דעם וואָרט „גיפט"...

וואָכען כסדר האָט מען זי אַזוי אַרויסגעטראָגען, און דער אַלטער איז פון איהר בעטעל ניט אָפּגעטראָטען...

פלעגט דאָס קינד איינשלאָפען, פלעגט דער אַלטער שטילערהייד זאָגען תהלים, און קוקען אויף איהר אַזוי לאַנג ביז אַ גרויסע טהרער פלעגט זיך אַריינקייקלען אין זיין באָרד...

איין מאָרגען האָט מען דאָס בעטעלע ניט אַרויסגעטראָגען און דער אַלטער האָט אויסגעבראָכען אין אַ היסטערישען יאָמער...

זיין איינציגע חבר'טע איז געשטאָרבען...

.1912

שטומע קאָנקורענטען

ווען עס זיינען געוואָרען צעהן יאָהר זינט ער האָט אָנגעהויבען ארבייטען אין שאָפּ אלס פרעסער, האָט זעליג זאלקינד געפייערט זיין ארבייטס־יובילעאום, אויף זעהר אַן אָריגינעלען אופן. ער האָט, נעמליך געקריגען אַ בלוט־שטורץ פון די לונגען, און אַ קלינגענדיגער רוישיגער אמבו־לאַנס האָט דעם יובילאר אוועקגעפיהרט אין האָספּיטאל.

זעליג איז געווען אַ געזונדער שטארקער בחור פון דער היים, און דער זכות פון די אַמאָליגע כחות איז איהם אַזוי ווייט בייגעשטאנען, אז פון האָספּיטאל איז ער ווי עס איז ארוים אַ לעבעדיגער.

אָבער פון ארבייטען ווידער אין שאָפּ איז געווען אָפּ־גערעדט. ער האָט קוים געהאַט כח געננג ארויסצוגעהן, און די מורא פון אַ נייעם בלוט־שטורץ איז געהאַנגען אי־בער איהם ווי אַ שטענדיגער „חרב המתהפכת“...

דאָ האָט זיך אָנגעהויבען אַ סדרה פון געהן אין „דיספּענסערי“ (פרייער קליניק). לאנדסלייט האָבען איהם פערשאַפט זייערע אומזיסטע פעראיין־דאָקטוירים, און יעדער איינער, אַזוי ווי די פראַגע וואָלט געשטאַנען

ערגעץ־וואו אין דעם מעדיצינישען שולחן־ערוך, האָט קודם כל זעליג'ן א פרעג געטהאָן מכח זיינע מיטלען. ווען עס האָט זיך ארויסגעציינט אז זאלקינד איז ניט פון די ניין מיליאָן מענשען וואָס האָבען, לויט סטאטיסטיק, געלט אין שפּאָר־באנקען, און איז א קבצן וואָס האָט תמיד געלעבט פון האנד צום מויל — איז געווען איט־ליכען'ס עצה אז ער מוז תיכף פאָהרען קיין קאָלאָראדאָ.

אפשר ווען זאלקינד וואָלט ניט געווען אזוי גע־בראָכען, וואָלט זיך דאָך אימעצער געפונען, וואָס וואָלט געדענקט אז א דאָקטאָר'ס הילף, קען א סך אויפטהאָן אפילו אין ניו יאָרק, געהייסען קומען אויף א צווייטע אונטערזוכונג א. ז. וו. אָבער זאלקינד איז געקומען מיט א צעטעלע פון א פעראיין־מיטגליעד, און ס'האָט ניט גענומען לאנג צו בעשליסען, אז ער מוז ניט אנדערש בייטען דעם קלימאט און — פערלאָזען ניו יאָרק.

קרובים, לאנדסלייט און אמאָליגע מיט־ארבייטער פון שאפּ האָבען זיך צוזאמענגעלעגט, און א „טיקעט" ביז דענווער מיט א פּאָאר דאָלאר דערצו זיינען בעשאפען געוואָרען. אן הבטחה איז איהם געגעבען געוואָרען אז מען וועט איהם ניט פערלאָזען, און אין א פּאָר טעג ארום האָבען זאלקינד'ס לונגען זוכה געווען צו אטהעמען די שארפע מחיה'דיגע בארג־לופט פון קאלאראדא.

א פּאָאר וואָכען איז אויף זאלקינד'ן געווען א נייע הויט און א נייער פּנים. מיט דעם דורשט פון איינעם, וואָס האָט זיך צעהן יאָהר נאָכאנאנד געשטיקט אין דער פערשטיקטער ענגשאפט פון פאבריק, האָט ער זיך ניט געקענט גענוג אָנזופען מיט דעם קיהלען קלאָהרען קרעפ־

טיגענדען אויר, ניט געקענט זיך זאט אָנקוקען אויפ'ן ריינעם, לויטערען הימעל און אויף די זונן־בעגאָסענע טרוקענע גאסען. ער האָט גענומען פיהלען בעסער און פרישע האָפנונגען האָבען זיך צושפּיעלט אין זיין שווינד־זיכטינער ברוסט.

אָבער זאלקינד האָט זיין נסיעה אביסעל פערשפּעטיגט. ער האָט זי געזאָלט מאכען א פּאָאר יאָהר פריהער. דאָס ביסעל לונג וואָס איז איהם איצט געבליבען, האָט נים מעהר געסטאָיעט אויפצוהאלטען זיינע שווינדערנדע קרעפטען און מעהר ווי א קורצע קוויקונג האָט איהם דער בערג־קלימאט ניט געקענט פערשאַפען.

און זעליג זאלקינד האָט זיך גענומען פיהלען ערגער און שלאפער פון טאָג, און זיין איינציגער געדאנק איצט, איז געווען : ווי קומט מען צוריק נאָך ניו יאָרק, אויס־לעבען די צייט וואָס איז איהם נאָך בעשערט, צווישען איינענע מענשען ?

וואו נעהמט מען אויף א „טיקעט" ? — איז געווען די איינציגע פראגע וואָס איהם האָט בעשעפטיגט. זיינע פריינד און לאנדסלייט וועלען איהם שוין ווי־עס־איז אויסהאלטען דאָרטען. זיי פלעגען איהם דאָ אויך צושיקען די פּאָאר דאָלאר א וואָך וואָס ער האָט נויטהיג געהאַט צו בעצאָהלען פאר עסען און לאָזשי. אָבער צי וועלען זיי ארויסנעהמען אויף איין מאָל אַן אפּותיקא פון פערציג־פופציג דאָלאר און איהם שיקען אויף רייזע־הוצאות ?

ווי קומט מען שוין אמאָל אין ניו יאָרק ? — האָט געגאָנט און געעגבערט זעליג'ען פון פריהען מאָרגען ביז

שפּעט אין דער נאַכט. און אין שלאָפלאָזע נעכט וועלכע זיינען קיין נאָווינע ניט אין דעם לעבען פון א שווינד־זיכטיגען, ווען זיין בליק פלעגט שטאַרען פערצווייפעלט אין דעם חשך פון זיין קליינעם שלאָף־צימער, דאַן פלעגט זיך די דאָזיגע פראַגע מאָהלען מיט פייערדיגע אותיות אין דער פינסטערניס...

און גראָד אַזוי שטאַרק און נאָך שטאַרקער, ווי זיין אונגעדולד אַמאָל צו קומען קיין דענווער, איז איצט געוועזען זיין בייִנקעניש נאָך ניו יאָרק...

איין טאָג האָט זעליג אויסגעפונען אַז ער איז ניט דער איינציגער וואָס חלומ'ט און בייִנקט נאָך ניו יאָרק. אין דאָס הויז וואו ער איז איינגעשטאַנען, האָט זיך אריינגעקליבען אַ הויכער, דאַרער, הייזעריגער יונגער מאַן וואָס האָט אויך געהאַלטען אין איין שילטען קאָלאָראַדאָ.

— טאָ פאַר וואָס פאָהרט איהר ניט אוועק ? — האָט זאַלקינד געפרעגט.

— גיט מיר די נויטהיגע ממתקים און איך וועל אפילו ניט וואַרטען ביז מיינע זאַכען זיינען פערפאַקט — האָט דער הייזעריגער קוואַרטיראַנט אַרויסגעסאָפּעט — הלואי וואָלט קאָלאָראַדאָ ניט ערפונדען געוואָרען, און מיר וואָלט זיך אַ פּוס אויסגעבראָכען איידער איך זאָל זיך דאָ פערשלעפּען.לעבען אָדער שטאַרבען, אַ סוף אַנ'עק, אַבי זיין צווישען אייגענע.

דער הייזעריגער האָט זיך פערקייכט אין אַ שטילען כריפּענדען הוסט. נאָכדעם ווי ער האָט אָפּגעכאַפּט דעם אָטהעם האָט ער צוגעלעגט מיט כעס :

— אַט האָב איך פריינד און בעקאַנטע אין ניו יאָרק וואָס וואָלטען טהאָן פאַר מיר אַלצדינג ווען איך בין אין ניו יאָרק. שיקען מיר אָבער אַ טיקעט אויף צו קומען צוריק, דאָס וועלען זיי ניט טהאָן. דערמאָהן איך זיי וועגען קומען צוריק, הויבען זיי מיר אָן געבען אַלערליי טענות: ס'טייטש, דו ביסט אין גן־עדן און ווילסט זיך אומקעהרען אין גיהנום... בלייב, האָב געדולד, אפשר וועסטו זיך צוגעוואוינען... און נאָך און נאָך אַזעלכע טענות, און דאָ שפּיר איך אַז מיינע טעג זיינען געצעהלטע . . . זעהט איהר, ווען איך זאָל דאָ שטאַרבען, וואָלטען זיי מיר אודאי וועלען האָבען אויף אַ ניו יאָרקער בית עולם. טאָ שיקט זשע מיר אויף אַ טיקעט ווען איך לעב נאָך — ניין, דאָס דוקא ניט. און ווייסט איהר, מיר איז קאָלאָראַדאָ אַזוי נמאס געוואָרען אַז מיר שטיקט די לופט אפילו.

— אַט דאָס שריי איך דאָך — האָט זעליג צוגעבאַמקעט.

און גאַנצענע טעג פלעגען די ביידע אָפּזיצען און שיטען פעך און שוועבעל אויף קאָלאָראַדאָ און אויף די דאָקטוירים וואָס האָבען זיי אַהער געשיקט. און ענדיגען פלעגט זיך תמיד דער געשפּרעך מיט דעם דועט: וואו נעהמט מען אויף אַ טיקעט?

פרעגענדיג, שמעקענדיג אומעטום און זיך עצה'נדיג מיט וועמען ער האָט נאָר בעגעגענט, איז זעליג דערגאַנגען אַ נייס וואָס האָט אויף אַ רגע פערגאָסען זיינע איינגעדאַרטע באַקען מיט אַ רויטקייט פון פרייד.

ס'האָט איהם עמיצער דערצעהלט, אז ווען מען וויל שיקען א טויטען קערפּער פּאַר בעערדיגונג, קיין ניו יאָרק אָדער ערגעץ אנדערסוואו, מוז מען בעצאָהלען דעם דאָפּעלטען פּרייז פון א טיקעט. דערפאַר אָבער קען מיט דעם בר־מנן מיטפאָהרען איין פּאסאזשיר פריי.

— מען בעדאַרף בלויז — האָט זעליג'ס יועץ גע־זאָגט — אויסגעפינען ווען און ווער עס שטארבט, און ניט איינער האָט שוין געכאפּט אַ אומזיסטע רייזע אויף אזא'ן אופן.

אין אָבענד האָט זעליג דעם נייעם קווארטיראנט דערצעהלט פון זיין ענטדעקונג.

די נייס האָט געהאט א מאָדנע ווירקונג אויף חיים מוטשניק — אַזוי האָט דער נייער קווארטיראנט געהייסען. אין זיינע תמיד האלב־פערלאָשענע, יאוש־פולע אויגען, האָט אויפגעבליצט עפּעס א מין משונה'דיגער פונק... ער האָט א קוק געטהאָן אויף זאלקינד'ן, אויף זיין פּנים, אויף זיינע ביינערדיגע באקען, אויף די איינגעבויגענע פּלייצעס און אויף די בגדים וואָס זיינען אויף איהם לויז געהאנגען...

חיים מוטשניק האָט געמאָסטען זאלקינד'ן מיט די אויגען ווי מען מעסט א בר־מנן אויף תכריכים...

א ווילדער פּלאָנטער פון געדאנקען האָט זאלקינד'ס בשורה אריינגעבראכט אין חיים'ס מח. א וואָלקען פון אונבעשטימטע האָפנונגען און ערוואַרטונגען האָט פער־צויגען זיין געוואוינליך שאַרפע און פערביטערטע פער־צווייפלונג. ווי דורך א נעבעל האָט ער געזעהן א פּאַ־סאַזשיר־צוג... אין איינעם פון די וואַגאָנעם איז געזעסען

ער, חיים, און אין אַ צווייטען איז געלעגען אַ ווייסער גלאַט־אַרומגעהובעלטער ארון און אין דעם ארון איז גע־לעגען זאַלקינד...

פון דאַמאָלס אָן פלעגט זיך חיים נאָכפרעגען עפּטער און מיט מעהר אינטערעס, וועגען זאַלקינד׳ס צושטאַנד...

און ווען זאַלקינד פלעגט איהם דערצעהלען אַז ער פערלירט אין וואָג, אַז די קליידער ווערען וואָס אַ טאָג אַלץ לויזער אויף איהם, פלעגט אין חיים׳ס אויגען ווי־דער אויפלעבען יענער משונה׳דיגער פונק, וואָס האָט זיך בעוויזען אין זיינע שווינדזיכטיגע אויגען ווען זאַלקינד האָט איהם צוערסט דערצעהלט זיין ענטדעקונג.

איין מאָל האָט זיך זאַלקינד אויפגעכאַפּט אין מיטען נאַכט, פון זיין חבר׳ס הוסטען, און פלוצלינג האָבען זיך זיינע אויגען צוגליהט אין דער פינסטערניס, און האָבען וועלפיש געקוקט אַהין וואו דער הוסטענדער האָט גע־קייכט און זיך געוואָרגען... און דאַן האָט זיך זאַלקינד פערשעמט און האָט זיך איינגענורעט אין דער קאָלדרע אַזוי ווי ער וואָלט פּרובירט מיט איהר פערדעקען די סטראַשנע מחשבה... אָבער איינשלאָפען האָט ער מעהר ניט געקענט. און אונטער דער קאָלדרע האָט אין זיין מח אַרומגעטאַנצט די פראַגע:

— און ווי אַז ע ר זאָל שטאַרבען און זיינע קרובים וועלען איהם וועלען האָבען אויף אַ ניו יאָרקער בית עולם?

אַ גאַנצע נאַכט האָט זיך זעליג געוואָרפען אויף אַלע זייטען, און גאַנץ פריה איז ער אויפגעשטאַנען, און צו־געהענדיג צו יענעמ׳ס בעטעל האָט ער זיין חבר מיט

אמת'ן אויפריכטיגען מיטגעפיהל געפרעגט ווי ער פיהלט זיך...

דאָס מיטגעפיהל וואָס ער האָט ארויסגעוויזען צו דעם הייזעריגען קאמעראד, האָט איהם אליין הפנים גוטס געטהאָן . . . זעליג'ס פריינדליכע צערטליכע ווערטער צום חולה האָבען ווי אָפּגעשווײנקט עפּעס שמוציגעס פון זעליג'ס נשמה, און די נאכט־געדאנקען זיינען אויף א ווייַלע אין גאנצען פערגעסען געוואָרען...

אָבער שפּעטער האָט דער געדאנקען ווידער ארויסגעשפּראָצט, ווי א גיפטיגע קרייטעכץ וואָס מען האָט ניט אין גאנצען אויסגעוואָרצעלט... און אין די פאָלגענדע טעג איז דער געדאנקען געקומען אלץ עפטער און געוואָרען אלץ צודרינגליכער, און זעליג האָט זיך מיט איהם צוגעוואוינט...

זייט יענעם טאָג האָבען די ביידע שכנים אויפגעהערט אין גאנצען צו ריידען מכח דעם דאָזיגען ענין — מכח א טויטען וואָס די קרובים ווילען האָבען אין ניו יאָרק פאר בעערדיגונג.

און ווען זיי פלעגען זיצען בייטאָג פאר'ן הויז און וואָרעמען די קראנקע גליעדער אין דער מחיה'דיגער קאָלאָראַדאָ־זונן, פלעגען זיי ניט מעהר שמועסען פון זייער שותפות'דיגער האָפנונג, ווי אין אמאָליגע צייטען... יעדער האָט געטראַכט פאר זיך, יעדער האָט געהאט זיינע חשבונות.

שטונדען לאַנג פלעגען זיי אזוי אָפּזיצען, ניט ריידענדיג א וואָרט, און פון העלערהייד, אזוי ווי זיך פלוצלינג אָן עפּעס דערמאָנענדיג, פלעגט זעליג א פרעג טהאָן :

— נו, און אייער האלז וואָס מאַכט ? האָט עפּעס געהאָלפען די איינשפּריצונג ?

— ווי אַ טויטען באַנקעס — איז געווען חיים'ס קורצע תשובה, און ווידער פלעגט עס ווערען שטיל אויף אַ לאַנגער צייט, ביז דער הייזעריגער חיים פלעגט, אַזוי ווי סתם אין דער וועלט אַריין אַרויסכריפּען : —

— האָט איהר זיך ווידער געוואויגען ? וויפיעל וועגט איהר היינט ?

— ניט מעהר זאָל וועגען דער פעראיין־דאָקטאָר וואָס האָט מיך אהער געשיקט — פלעגט זעליג אַ מאַך טהאָן מיט דער האַנד.

און אַזוי איז מען געזעסען טאָג פאַר טאָג און גע־פיהרט אַ שטומע קאָנקורענץ.

.1910

דער פּראַקטישער מענש

(הומאָרעסקע).

עס עפענט זיך אויף די טהיר און עס קומט אריין צו מיר א איד פון א יאָהר פינף און פערציג, וועלכען איך דערקען גלייך אלס א בעל־הבתי׳שען משכיל פון דער היים וואָס איז אין „קאָלומבוס׳ מדינה" מגולגל געוואָרען ענטװעדער אין א שנאַפּס־פּעדלער אָדער א „קאָלעקטאָר" פאַר א תלמוד תורה.

— איהר קענט מיך ניט—זאָגט ער—אָבער איך קען אייך. מיין זוהן קומט אָפט אריין צו אייך. מיין נאָמען איז יאשפע, חיים יאשפע. און טאַקי צוליעב מיין זוהן בין איך דאָס געקומען צו אייך — פרעגען אַן עצה און פאַראיינס בעטען א טובה...

איך קען זיין זוהן. דאָס איז א יונגער מאַן פון א יאָהר אַכצעהן וואָס ברינגט מיר פון צייט צו צייט ווייזען זיינע ליטעראַרישע פּראָדוקטען, מעהרסטענטהיילס לאַנגע

עפּישע געדיכטע, און פּייניגט מיך אַפּ גאַנצע שטונדען אומזיסט...

— איך וועל אייך אַלצדינג דערצעהלען, ווי פאַר אַן אייגענעם פּאַטער — רעדט דער איד ווייטער און קוקט מיך אָן מיט רחמנות'דיגע אויגען — אין דערהיים בין איך געוועזן אַ בעל־הבית אַ סוחר און האָב מיינע קינדער געגעבען לערנען אין די בעסטע חדרים. פאַר מיין עלטערען, דעם וואָס איהר קענט, האָב איך געדונגען לעהרערס פאַר רוסיש און דייטש אויך. פאַר פינף יאָהרען צוריק זיינען מיר געקומען אין אַמעריקא, און זינט דעם פּלאָגט מען זיך... איך אַליין האָב שוין דורכגעמאַכט אַלע „שבעה מדורי גיהנום", שוין געהאַט אַ „סטענד" פון סאָדאַ־וואַסער, נעפּעדעלט מיט ספרים, געוועזן אַ חזן אויף ימים־נוראים. אפילו שדכנות האָב איך שוין אויך פּרובירט... איצט בין איך אַ קאָלעקטאָר פאַר די תלמוד תורה „שערי תורה" אין בראָנזוויל. דערפון אַליין אפילו קען מען נאָך קיין לעבען ניט מאַכען, האָב איך צוויי אינגלעך זאָלען לעבען און געזונד זיין, פערקויפען זיי צייטונגען, און ווי עס איז קומט מען שוין דורך און מען איז מיט לייטען גלייך.

רב חיים יאַשפּע דערקענט הפנים נאָך מיין געזיכט אַז איך ווער אונגעדולדיג און קומט צום סאַמע ענין:

— איך וואָלט שוין צופרידען געוועזן. איהר ווייסט דאָך, מען פּאַסט זיך צו... ליגט מיר אָבער מיין עלטערער זוהן ווי אַ מיהלשטיין אויפ'ן קאָפּ. איך קלער, וואָס וועט פון אַזעלכען ווערען דער תכלית?...

— וואָס וואָלט איהר כדומה געוואָלט עס זאָל ווערען פון איהם ? — בין איך טשיקאַווע צו וויסען.

— איך וואָלט געוואָלט ער זאָל ווערען א פּראַקטישער מענש... אָט איז מיט מיר צוזאַמען אויפ׳ן זעלבען שיף אריבערגעקומען מיינער א שכן פון דער היים — איז זיין זוהן שוין אין א סטאָר און פערדיענט זיינע צוועלף דאָלאר א וואָך, און מיט דער צייט וועט ער ווערען א ביזנעסמאַן. איך זאָג צו מיינעם, ווילסט קיין ביזנעסמאַן ניט זיין ? טאָ שטודיר עפּעס. גלויבט מיר, איך, מיין ווייב און מיינע קינדער וואָלטען פון אונזער לעצטען ביסען אָפּגעריסען, אבי ער זאָל קענען שטודירען און זיך צו עפּעס דערשלאָגען. האָט ער זיך אָבער איירייגענומען אין קאָפּ נארישקייטען און קיינער קען איהם בשום אופן ניט איבעררעדען... ער זאָגט ער איז א פּאָעט, און גאַנצענע טעג, רק דאָס זיצט און דאָס שרייבט...

— איך טענה צו איהם, דאָ איז א פּראַקטישע לאַנד און יעדער מוז ווערען א פּראַקטישער מענש, און ער זאָגט : טאַטע, דו פערשטעהסט ניט אויף אַזעלכע זאַכען, און פערקלאַפּט זיך ווידער אין שלאָף צימער און שרייבט גאַנצע מגלות...

אין דעם אידען׳ס אויגען זיינען געשטאַנען טרעהרען, און מיר האָט פערקלעמט ביי׳ן האַרצען. וואָלט איך איהם כאָטש געקענט פערזיכערען, אַז זיין זוהן וואַקסט א גדול... איך האָב זיך אָבער גראָד דערמאָנט אָן דעם לעצ־טען פּאָעמא וואָס דער יונגער יאַשפּע האָט מיר נעכטען געוויזען, און איך האָב סימפּאַטיזירט מיט׳ן אַלטען.

— איך בעט אייך, ווי גאָט איז אייך ליעב — האָט מיך דער קאָלעקטאָר אָנגענומען ביי דער האַנד — רעדט מיט איהם איבער... ער האַלט פון אייך אַז עולם ומלואו, און וואָס איהר וועט זאָגען וועט ווירקען. פועל'ט ביי איהם ער זאָל ווערען אַ פּראַקטישער מענש און אוועק־וואַרפען זיינע חלומות צו ווערען אַ מחבר...

איך האָב דעם אַלטען צוגעזאָגט אַז איך וועל זיך שתדל'ען, הגם איך האָב פאָראויס געוואוסט אַז דאָס איז ניט קיין גרינגע אויפגאַבע.

ער האָט מיך שטאַרק בעדאַנקט און געזאָגט אַז ער וועט מיך קיין מאָל ניט פערגעסען.

— און אַז איך בין שוין דאָ — זאָגט ער צו מיר, אַרויסנעהמענדיג פון בוזעם־קעשענע אַ פּעקעל געלע גע־דיכט־בעשריעבענע בלעטער — וואָלט איך אייך געוואָלט עפּעס ווייזען...

איך האָב זיך אָנגעשטויסען אַז דאָס וויל ער מיר גע־בען איבערלייענען זיין זוהן'ס כתבים און האָב זיך שוין מכין געווען איהם צו דערקלערען אַז אַלץ וואָס דער יונגער יאַשפּע האָט געדיכטעט קען איך שוין פון פריהער, אָבער דער אַלטער האָט מיך פערכאַפּט...

— דאָס זיינען מיינע אייגענע — האָט ער געזאָגט מיט אַ שמייכעל — דאָס איז אַ פּירוש אויפ'ן זוהר געשריבען לויט דעם היינטיגען גייסט... איך אַרבייט שוין אויף דעם אַ יאָהר צוואַנציג און דענק מיט גאָטעס הילף, דאָס אַמאָל אָפּצודרוקען... איך ווייס אַז איהר וועט דערפון אַנ־קוועלען...

איך האָב איהם אָנגעקוקט פער'חידוש'ט...

— ווי איך זעה — זאָגט ער צו מיר מיט שטראַה־
לענדע אויגען — האָט איהר הפנים געמיינט אז איך בין
אן עם הארץ און איהר וואונדערט זיך ווי קומט דאָס צו
מיר... איך האָב נאָך מיט פינף און צוואַנציג יאָהר צו־
ריק, געשריבען אן ארטיקעל אין „המליץ“ — „על החנוך“
האָט עס געהייסען און עס האָט אָנגעמאַכט אַ רעש.. אָבער
צו מיין ארבייט אויפ'ן זוהר קומט עס ניט. איהר לעזט
עס דורך...

ער האָט געזעהן מיין שטומען פּראָטעסט און האָט
צוגעלעגט :

— איך מיין ניט דוקא איצט אויף דער מינוט... אָבער
שפּעטער לעזט עס דורך און זאָגט מיר אייער מיינונג.
איך וועל אריינקומען צו אייך מאָרגען...

איך האָב איהם צוגעזאָגט...

ער האָט זיך אָפּגעזעגענט, אָבער שוין שטעהענדיג אין
טהיר האָט ער זיך ווידער אומגעקעהרט און געזאָגט :

— אָבער למען השם, פערגעסט ניט איבערצורעדען
מיט מיין זוהן ער זאָל ווערען אַ פּראַקטישער מענש און
אוועקוואַרפען זיינע שרייבערייען...

.1912

„הענעסי"

ווען „הענעסי" האָט צום ערשטען מאָל אויפגעמאַכט זיינע צוגעקלעפּטע אויגלעך, האָט זיך גאָט'ס שעהנע וועלט פאַר איהם אַנטפּלעקט, אין דער געשטאַלט פון אַ בערגעל מיסט אויף דעם הינטער־הויף פון אַ ביער־שענק, און אויף דעם דאָזיגען בערגעל איז ער געלעגען — אליין.

„הענעסי" איז נאָך געווען צו יונג צו פילאָזאָפירען, און אַ חוץ דעם איז ער געווען אַ הונד — וואָס איז בכלל ניט מסוגל צו פילאָזאָפירען. ער האָט אפילו ניט פערשטאַנען אַז על פּי יושר, האָט ער איצט געזאָלט האָבען נעבען זיך אַ מאַמען.

לויפען אָדער אפילו געהן געהעריג האָט ער ניט געקענט, און הונגעריג איז ער געווען, איז ער אומגעקראָכען און געסקאַוואוטשעט, ניט כדי אָנצוציהען אימעצען'ס אויפמערקזאַמקייט, נאָר פּשוט ווייל איהם האָט וועה געטהאָן.

ווי לאַנג ער איז אַזוי אַרומגעקראָכען, איז שווער צו זאָגען. אין דעם לעבען פון הינט האָט צייט לחלוטין קיין

ווערטה ניט, און אויף אזא קליינינקייט שטעלט מען זיך ניט אָפּ, ווען מע שרייבט די ביאָגראַפיע פון אַ מאַפּס אָדער אַ פּודעל.

פאַרנאַכט, ווען „הענעסי" האָט דערשפּירט אין זיין דונקעלען מח, אַז דער סוף פון אַ קליינעם הינדטעל וואָס האָט קיין בעל־הבית ניט, איז — אויסצוגעהן פון הונ־גער, האָט זיך אַ רויטער בעוואַקסנער פּנים אָרונטערגע־בויגען צו איהם און אַ דיקע שווערע האַנד האָט איהם אַ נעהם געטהאָן און ערגעץ וואו געטראָגען.

מיט אַ פּאָר מינוטען שפּעטער איז „הענעסי" געווען אין „דזשים'ס סאַלון" (שענק), דער צענטער פון אַ טוץ שכור'ע און האַלב־שכור'ע „אַלטע קונדען", וואָס האָבען געהאַלטען אַ מיטינג איבער איהם, ריכטיגער געזאָגט, ווענען אַ פּאַסיגען נאָמען פאַר איהם.

און דאָ האָט זיך אַרויסגעוויזען ווי שטרענג אינדי־ווידועל עס איז געווען דער געשמאַק פון דזשים'ס קונדען. די מיינונגען זיינען געווען פערשיעדען.

דער „גרויסער טאָם" האָט אויסגעקליבען דעם נאָ־מען „ביג סקונער" (גרויסע ביער־גלאָז), וועלכער האָט אויסגעדריקט דעם העכסטען אידעאַל לויט טאָם'ס לע־בענס־אַנזיכט... דער „הינקעדיגער סמיטה", וואָס פער־קויפט אַ גאַנצען טאָג שוך־בענדלעך, איז מעהר נוטה גע־ווען צו דעם ממשות'דיגען „פּרי־לאַנטש" (פרייער צו־בייסען), און האָט געקלערט, אַז אַזאַ נאָמען וועט זיין מזל'דיג, און „דיק דער הויקער" האָט געוואָלט פעראייי־ביגען זיין ליעבלינגס־שנאַפּס „אָלד־קענטאָקי" און האָט געוואָלט דערמיט מזכה זיין דעם ניי־געפונענעם.

ווען אימעצער האָט געהאַט די חוצפה פאַרצולעגען, אַז מע זאָל דעם יתום רופען „טשו טאַבעקאָ״ ((קיי טאַ־באַק), איז דער „באַרטענדער״ (שענק־קעלנער) ערשיע־נען אויף דער סצענע און האָט אונטערבראָכען די קאָנ־פערענץ. אַ נאָמען געבען — האָט ער יירקלערט — דאַרף קיין אַנדערער ניט ווי ער. און הייסען וועט דער הונד — „הענעסי״, אַ בראַנפען וואָס האָט ניט זיין גלייכען, פון אַלאַסקאַ ביז מעקסיקאָ. זיין מיינונגס־ערקלערונג איז געווען אַן .אולטימאַטום, באַם לאַו האָט ער געסטראַשעט איטליכען און אַלעמען צושטעלען בחנם אַ „פּאָר בלאָע שפּאַקולען״, וואָס האָט אויף דער שפּראַך פון געוועהנליכע בשר־ודם׳ס געהייסען אַ פּאָר סיניאַקעס אונטער די אויגען.

דער באַרטענדער איז געווען אַ מי שהיה „פּרייז־פּיי־טער״ (פּראָפעסיאָנעלער ראַנגלער), און אַ חוץ דעם האָט איהם זיין „אמט״ געגעבען גענוג ווירדע, אַז זיין וואָרט זאָל רעספּעקטירט ווערען.

נאָכ׳ן נאָמען געבען האָט מען פון ערגעץ־וואו גע־שאַפּען אַ ביסעל מילך און דער קליינער „הענעסי״ האָט גענומען קלערען וואָס פאַר אַ טהייערע זאַך עס איז צו זיין אַ הונד.

און פון דאַמאָלס אָן איז „הענעסי״ געוואָרען אַ מיטגליעד פון רזשים׳ס קאָלאָניע, צוגלייך מיט דעם „גרוי־סען טאָם׳ען״ און דעם „הויקערדיגען דיק״. ער איז נאָך געווען אַ גרעסערער תושב פון זיי. ז י י פלעגען מוזען דעם דאָזיגען טרינק־גן־עדן פערלאָזען איינס ביי נאַכט, אויב ניט פלעגט דער געוועזענער „פּייטער״ אָנכאַפּען

פאר׳ן קאָלנער און ארויסוואַרפען. לאַפוקי „הענעסי״ — ער האָט אין סאַלון גענעכטיגט אויך.

ער האָט זיך פון טאָג צו טאָג געפיהלט אַלץ מעהר היימיש. קיין יחוס האָט מען דאָ ניט געדאַרפט און קיין דרך ארץ האָט זיך ניט געפאָדערט. וואָס מע האָט יאָ גע־דאַרפט איז געווען, צו קענען פערטראָגען דעם ריח פון טאַבאַק און אויסגעוועפּטע ביער, און דאָס איז דעם מיסט־געבאָרענעם ניט שווער אָנגעקומען.

עסען איז געווען פיעל דאָס הארץ געלוסט. דערויף האָבען געקלעקט די שיריים פון דע „פרי לאָנטש״, טהאָן האָט ער קיין זאַך ניט געדאַרפט. איז „הענעסי״ געוואַקסען און איז געוואָרען אַ גרויסער און קלוגער הונד.

ער איז געווען אויסגעבונדען מיט אַלע בעזוכער פון דעם שענק. ער האָט איטליכען גענוי געקענט און פלעגט זיך די טהיר עפענען און אַ פנים חדשות איז געקומען, פלעגט „הענעסי״ זיך אזוי לאַנג רייבען ארום דעם באַר־טונדער׳ס קניע, ביז יענער האָט איהם פאַרגעשטעלט... אויב ניט פלעגט ער בילען מיט אַ שטילער קלאָגעדיגער שטים.

און דער באַרטענדער פלעגט כמעט תמיד זיין בע־געהר ערפילען...

ווען עס פלעגען ניט זיין קיין קונדען פלעגט דער באַרטענדער אָנפיהרען מיט איהם לאַנגע געשפּרעכען. אַז „הענעסי״ האָט זיי אַלע גוט פערשטאַנען האָט מען גע־קענט זעהן פון דעם וואָס ער פלעגט די גאַנצע צייט פון דעם שמועס ניט אַראָפּנעהמען די אויגען פון זיין ג׳פאַטער. אָפט פלעגט איהם דער באַרטענדער לערנען „טריקס״

(קונצען). קיין גרויסער מאדים אויף קאָמעדיאַנטסקע שטיק איז אייגענטליך „הענעסי" ניט געווען, אָבער שטעהן אויף די הינטערשטע פיס האָט ער צו שטאַנד געבראַכט, און זיין פּאָפּולאַריטעט איז געשמיגען.

פון סאַלון פלעגט „הענעסי" זעלטען־ווען ארויסגעהן. די דרויסענדיגע וועלט האָט געהאַט פאַר איהם אַ קנאַפּען חן. אָפט פלעגט ער צוגעהן צו דעם נידעריגען שוי־פענ־סטער און ארויסקוקען און זעהן די טראַמוויים און די וועגען און די אויטאָמאָבילען, ווי זיי לויפען ראַשיג הין און הער. איהם פלעגט נעהמען שווינדלען אין די אויגען. ער איז געווען צופריעדען וואָס ער קען זיין אינווייניג און דאַרף זיך ניט אומטרייבען צווישען דעם דאַזיגען טומעל.

איין מאָל האָט זיך איהם פאַרוועלט מאַכען אַ שפּאַ־ציער. ער איז מיט אַמאָל נעלם געוואָרען אויף אַ גאַנצען טאָג, און שפּעט ביינאַכט ווען ער איז צוריקגעקומען איז ער געווען אַ פערבלוטיגטער און אַ צושלאָגענער.

פון דעם טאָג אָן האָט ער ניט געוואַגט אַ פוס ארויס־צו שטעלען ווייטער ווי דער טראָטואַר פאַר'ן סאַלון.

„הענעסי" האָט געוואוסט אַז ער איז אַ הפקר־הונד. אנדערע הינט האָבען געטראָגען קאָלנערס מיט בלעכלעך אָנגעהאַנגען אויף די העלזער. ער האָט ניט געהאַט, ניט קיין קאָלנער און ניט קיין בלעכעל.

ווען „הענעסי" איז אַלט געווען דריי יאָהר האָט ער געהאַט זיין ערשטען אמת'ן שרעק.

ער האָט זיך גראַד געוואַרעמט נעבען דעם סאַלון ווען דער „הונד־וואָגען" איז אָנגעפאָהרען, און איידער ער האָט זיך נאָך אַרומגעזעהן איז שוין „הענעסי" געלעגען

אין אַן ענגען שטייג, צוזאַמען מיט אַ גאַנצען ערב־רב פון אַזעלכע הפקר־הינד ווי ער. „הענעסי" האָט אַרויסגעלאָזען אַ וואָי וואָס האָט דערגרייכט אַזש אין סאַלון אַריין.

אויף זיין הילף־רוף זיינען געקומען קודם דער באַרטענדער און הינטער איהם די „אַלטע קונדען". דער הינקעדיגער סמיטה" האָט זיך דער ערשטער אויסגערופען מיט אַ פינף־סענטיגען, און מטבעות זיינען געקומען פון אַלע זייטען ביז עס איז געוואָרען דער האַלבער דאָלער פאַר וועלכען מען האָט „הענעסי'ן" אויסגעקויפט פון דעם הונד־כאַפּער...

אַריינגעפיהרט צוריק אין סאַלון האָט מען איהם מיט גרויס פּאַראַד און עס איז געוואָרען אַ שמחה...

דעם טאָג האָט דזשים'ס סאַלון געטהאָן גלענצענדע געשעפטען. מע האָט זיך געפרעהט וואָס „הענעסי" איז נצול געוואָרען, און מע האָט געטרונקען לכבוד איהם מעהר ווי געוועהנליך.

אין יענעם זעלביגען טאָג, האָט דער באַרטענדער געגעבען הענעסי'ן די ערשטע לעקציע ווי צו טרינקען ביער און האַלטען אַן אָנגעצונדענע ליולקע אין מויל...

לכתחלה זיינען דיביידע עובדות אָנגעקומען הענעסי'ן זעהר שווער. אָבער סוף־כל־סוף האָט ער זיך דאָך אויסגעלערענט, און זיין פּאָפּולאַריטעט איז נאָך מעהר געוואַקסען.

דער קאָשמאַר וואָס האָט איהם געדריקט איז נאָר געוועזען דער „הונד־וואָגען". אָפט ווען ער פלעגט ליעגען אין אַ ווינקעל און דרעמלען נאָך אַ געשמאַקער סעודה, פלעגט ער זיך אויפכאַפּען מיט אַ שפּרונג, און נעהמען

וואָיען: ער האָט געזעהן א „הונד־וואָגען" אין חלום...

אלע פּאָר מאָנאַט פלעגט זיין שרעק בּעשטעטיגט ווע־רען. קוים פלעגט ער זיך אמאָל ארויסכאַפּען אויף א מינוט, פלעגט אַזוי ווי פון אונטער דער ערד ארויסוואַקסען דער „וואָגען" און אימעצער פלעגט אראָפּשפּרינגען און איהם אריינשליידערען צווישען א כאָפּטע פון בּילענדע און זיך צאַפּלענדע בּעשעפעניסען...

און יעדעס מאָל פלעגט ער ארויסלאָזען א לאַנגען וואָי, און דער בּארטענדער מיט די „אַלטע קונדען" פלעגען ארויסלויפען. דאָס געלט פלעגט צוזאַמענגעקליבען ווערען און ער איז געוועזען אָן אויסגעלייזטע...

בּיסלעכווייז האָט „הענעסי" פערלאָרען דעם גאַנצען פּחד.

— נישקשה — האָט ער געקלערט — מיך וועט מען ניט נעהמען... איך האָב פריינד וואָס זיינען פּאַר מיר שטאָל און אייזען. און „הענעסי" איז געוואָרען א זקן אין דזשים׳ס סאַלון. קיין רויהע פלייש אפילו האָט ער שוין ניט געקענט איינבּייסען, געקאָכטע האָט ער געמוזט האָבען.

די „קונצען" זיינען ניט מעהר געגאַנגען. ער האָט פּרו־בּירט איינמאָל זיך שטעלען אויף די הינטערשטע פיס איז ער מיאוס אַנידערגעפאַלען. און וואָס דער בּארטענדער האָט ניט צורעדט און צוטהאָן, די ליולקע פלעגט זיך בּשום אופן ניט איינהאַלטען אין „הענעסי׳ס" מויל...

אָבער דער בּארטענדער האָט צו גוט געקענט „הע־נעסי׳ס„ בּערייטוויליגקייט צו טהאָן זיין רצון, און האָט

פערשטאַנען אז ערוואַרטען פון „הענעסי׳ן” אויף דער על־טער, די קונצען פון זיין יוגענד, דאַרף מען ניט. און „הע־נעסי” איז געוואָרען אויסגעדיענט. מיט די בעזוכער פון סאַלון האָט ער זיך ניט מעהר גע׳חבר׳ט. איז אימעצער אַ נייער געקומען, איז ער איהם געווען גאַנץ גלייכגילטיג, זיינע אויגען זיינען געווען מיעד און פערפלושט, און גאַנצענע טעג פלעגט ער ליעגען נעבען דעם טאָמבאַנק פון דעם „פרי לאַנטש”, און שלאָפען.

איין מאָל אין אָנהויב פריהלינג, ווען אין סאַלון איז דורך אַ פענסטער אריינגעפאַלען אַ ברייטער פאַס פון ליכט און האָט בעגילט אי דעם באַרטענדער אי די פּאָאר אָפּגעריסענע תושבים וואָס האָבען געטרונקען זייערע „סקונערס” — איז „הענעסי” אַרויסגעקראָכען פון זיין ווינקעל און איז מיט לאַנגזאַמע שלעפּעדיגע טריט ארויס אויף דער גאַס נעבען דעם סאַלון. אָבער איידער ער האָט נאָך בעוויזען איינצואָטהעמען אַ פּאָר זופּען פון דער פריי־שער פריהלינג־לופט, איז אָנגעקומען דער פּאַטאַלער וואָ־גען...

„הענעסי” האָט מיט די לעצטע כחות ארויסגעלאָזען אַ לאַנגען הייזעריגען וואָי, און האָט געוואָרט...

דער באַרטענדער איז ניט געקומען, און אַ פּאָר שכורים זיינען געשטאַנען און האָבען געלאַכט.

„הענעסי” האָט געוואָיעט מיט מסירת נפש. אפשר האָט דער באַרטענדער ניט געהערט ?...

און ווען דער באַרטענדער איז ענדליך אַרויס, האָט „הענעסי” ארויסגעשטעקט צו איהם אַ לאַפּע דורכ׳ן שטייג.

אָבער דער באַרטענדער האָט געשאָקעלט מיט'ן קאָפּ און גערעדט צו איהם : —

— „הענעסי" ברודער, מיר קענען מעהר קיין געלד אויף דיר ניט אויסגעבען. ביסט צו אַלט, ברודער...

דער וואָגען איז אָפּגעפאָהרען לאַנגזאַם און דורך די גראַטעס האָט „הענעסי" געקוקט תחנונים'דיג אויפ'ן באַר־טענדער און געוואָיעט...

.1912

אַ פּאַסירונג

די זונן האָט זיך הינטער די בערג אויף איהר נאכט־געלעגער אראָפּגעלאָזען, אָבער א האלבער הימעל האָט נאָך געגליהט פון איהר אנדענק... אלע ווייל׳ע האָט זיך א נייע פארב בעוויזען און קוים האָט זיך דאָס אויג מיט איהר אָנגעקוויקט, האָט שוין א צווייטע איהר פּלאַץ פערנומען... צארטער און מאטער און בענקענדער איז דער מערב געוואָרען, ביז דער טאָג איז געוועזן פערמעקט און צווישען די צווייגען האָט דער ווינד זיין אָבענד־קלאָג אָנגעהויבען...

איך בין געזעסען אין א פעררוקטען ווינקעל פון דער ווערטאנדא און האָב זיך דערמאָנט: —

איך פאָהר דורך א לאנגער וויסטע. רונד און ארום די נאקעטע גראָע פּרעירי און זעלטען ווען א פּאָר הייזלעך... דער צוג לויפט און דער לאָקאָמאָטיוו ווארפט מיט פּעראכטונג שטיקער רויך אין דער ווילדערניס אריין... די רעדער קלאפּען פערביטערט־מאָנאָטאָן אויף די רעלסען... איך קוק ארויס אויפ׳ן הימעל — וואָלקענס, שווערע און בלייערנע, פויזען פון איין ברעג צו דעם אנדערען און

לאָזען אַ שטראַהל פון דער זונן ניט דורך... אין וואַגאָן זיצען מענשען, מיעדע, פערמוטשעטע פון דער טויזענד־מייליגער נסיעה. די פּנים׳ער זיינען געל, פערשלאָפען און מיאוס...

דער צוג ווערט מיט אַמאָל אָפּהענדיג. אַ שרעקליכער פערצווייפעלטער סוויסטש, און דער לאָקאָמאָטיוו סאַפּעט ווי אַ פערד נאָך אַ שווערען געלאַף... די וואַגאָנעס קריכען און קריכען... אַ טרייסעל הינטערוועלאַך, און זיי האָבען זיך אין גאַנצען אָפּגעשטעלט.

מיר זיינען ביי אַ קליינער סטאַנציע אין מיטען פון אַ מדבר. די דאַמפּף־חיה דאַרף זיך מיט וואַסער אָנטרינ־קען, און דאַן וועלען מיר ווידער פאָהרען און פאָהרען...

איך שטרעק אַרוים דעם קאָפּ דורך׳ן פענסטער און זעה —

ווי קומט זי דאָ? וואָס טהוט זי דאָ? שלאָף איך נאָך אַלץ און זעה זי אין חלום?

אויפ׳ן וואָקזאַל נעבען דעם אָרעמען בעאַמטען שטעהט אַ נימפע ערשט פון אַ ליעדער־בוך אַרוים...

דער ווינד וואַרפט איהרע גאָלדענע האָאר אויף דעם פרישען לויטערען פּנים... און די גרויסע בלאָע אויגען קוקען מיך אָן שמייכלענדיג...

די באַקען רויטלען זיך ווען זי דערזעהט מיין נייגיריגען בליק, און די פאַנאַנדערגעעפענטע אָבער שטומע ליפּען, דאַכט זיך זאָגען: —

קום אַרונטער און בלייב דאָ...

א סוויסטש, און מיר פאָהרען שוין ווידער... דאָס מיידעל פּאַכט, שעמעוודיג און לאַכענדיג, מיט איהר טאַשענטוך, און מיינע אויגען ציהען און ציהען זיך צו איהר ביז זי ווערט פערשוואונדען ווייט, ווייט הינטער אונז...

אָבער איהר בילד האָב איך... דאָס וועל איך קיינמאָל אין לעבען ניט פערגעסען... אייביג זאָל עס פערבלייבען ביי מיר אין זכרון. מיין הארץ איז פול מיט דערמיט...

איך מאַך צו די אויגען... אַט זעה איך זי מיט איטליכען שטריך פון געזיכט... אַט זעה איך די גרויסע ליכטיגע אויגען איהרע, די הענד מיט די ווייסע לאַנגע פינגער, די ברוסט, די לענדען...

איך מוז עס תמיד געדענקען...

די אויגען זיינען מיר מיעד און שלעפעריג, אָבער איך האָב מורא אז דער איינדרוק וועט פערגעהן, איך מוז וואך זיין ביז איך וועל איהר געשטאַלט איינברענען אין גערעכטניס...

איך וועל אפילו די צייטונג ניט לייענען... קודם מוז איך זיכער זיין אז איך האָב אַלע איהרע שטריכען...

מיר פאָהרען און פאָהרען...

איצט ווייס איך שוין אז זי איז אויף אייביג איינגעדריקט אין מיין געדאַנקען...

א דאַמע ניט ווייט פון מיר וויל ביי מיר אויסגעפינען ווי ווייט מיר האָבען נאָך ביז שיקאַגאָ... איך ענטפער האסטיג, איך וויל ווידער טראַכטען פון י ע נ ע ר...

אָבער ווי שרעקליך !...

אַט נאָר וואָס האָב איך דאָך איהרע פינגער געזעהן אזוי דייטליך, און שוין קען איך זיך ניט עראינערען ווי זיי האָבען אויסגעקוקט אַקוראַט...

אין וואַגאָן האָט אימעצער זיך צולאַכט אויפ'ן קול...
ער שטערט מיך.

ווי האָט ז י געמאַכט מיט דעם טאַשענטוך ?...

אַ נעבעל האָט זיך פערצויגען איבער איהר ארעם און איך קען בשום אופן ניט אויסמאָלען זיך דעם עלענבויגען...

דערפאַר די פיגור, זי וועל איך פעסטהאַלטען...

דער צוג האָט זיך ווידער אָפּגעשטעלט. מענשען קומען אריין, קעגען מיר האָט זיך אוועקגעזעצט אַ פאַרמער מיט אַ באָרד, וועלכע הויבט זיך ערשט אָן אונטער דער מאָרדע...
פאַר וואָס האָט ער זיך גראַד געזעצט מיר אַקעגען ?...

איך קעהר זיך אָפּ צום פענסטער און נעהם אויס־מאָלען פון דאָס נייע ווי ז י האָט זיך אויסגעבויגען ווען דער צוג האָט אָנגעהויבען געהן...

אָבער איהר בוזעם איז מיר פון העלער הויט נעלם געוואָרען...

איך ראַנגעל זיך מיט נעבלען וואָס ציהען דאַכט זיך פון אַלע זייטען און פערטונקען, פערטונקען ביסלעכווייז איהר קערפּער...

אָבער דער פנים... ווי ליכטיג ער שיינט ארויס פון די אַלע נעבלען, די ווייסע דופטיגע באַקען, די גרויסע לאַזורנע אויגען, די האַלב־צועפענטע ליפּען, דער שלאַנקער האַלז...
דער קאָנדוקטאָר איז אריין איבערצוקוקען די בי־לעטען. וואָס איז דאָס פאַר אַן אָנשיקעניש ?

נו, אַ דאַנק גאָט ער איז שוין ווידער אַוועק. איצט זעה איך ווידער דעם פּנים, די אויגען, די ליפּען, דעם... ניין, דעם האַלז קען איך בשום אופן ניט דערמאָנען... איך פּרוביר, אָבער עס גערט ניט...

גאָט מיינער, די באַקען ווערען אויך מטושטש... איך מאַך אַ געוואַלדיגע אָנשטרענגונג. עס העלפט ניט, פער־פאַלען...

בלויז רויטע ליפּען שמייכלען צו מיר און זאָגען צו מיר: —

קום דאָ אַראָפּ און פערבלייב מיט מיר...

אימיצער פרעגט ווער עס וויל אַפּעלסינען קויפען. איך שאָקעל מיט'ן קאָפּ „ניין". דער פאַרמער פּאַרקעט זיך אין קאָרב און זוכט אַ גרויסען אַפּעלסין און נעהמט איהם שיילען מיט אַ דאַרפישען מעסערל...

איך מאַך צו די אויגען...

וואו זיינען די ליפּען ?...

פון דעם נעבעל זעהען זיך נאָר קנוילען גאָלדענע האָאר און גרויסע בלאָע אויגען...

ז י י געדענק איך אַקוראַט...

איך האַלט צוגעדריקט די ברעמען און טראַכט פון זיי...

ווי לאַנג האָב איך געשלאָפען ?... קענטיג אַ לאַנגע צייט. מיר שטעהען נעבען אַ גרויסער סטאַנציע. אויפ'ן וואָקזאַל שלעפּט מען קאַסטענס און טשעמאָדאַנעס... גג"

שרייען און געלאַף... אַ דינער רעגען הויבט אָן צו טריפען,
עס איז קענטיג שפּעט אין דער נאַכט...

איך וועל ווידער טראַכטען פון איהר...

איך טוליע זיך איין אין אַ ווינקעל.

אָבער צו שפּעט... דאָס מיידעל איז פערגאַנגען.

איך קען זיך אויף קיין פאַל ניט דערמאָנען ווי די
אויגען האָבען אויסגעזעהן... .

פערלאָרען, פערלאָרען אויף אייביג...

.1912

גייסטער

די געשיכטע פון אַ בילד

.1

אמאָהל מיט יאָהרען און יאָהרען צוריק, האָט גע־לעבט אַ קינסטלער וואָס איז געבאָרען געוואָרען אויף דער וועלט מיט אַ קוס פון גאָט און מיט אַ קללה פון דעם אשמדאי. דער קוס איז געווען די גאַבע צו קענען מאָהלען שעהנע בילדער און דער פלוך איז געווען — אָרעמקייט.

און די מתנה פון גאָט האָט געלאַכט פון דעם טייפעל׳ס ממשלה, און פון יאָהר צו יאָהר איז זי געוואקסען און האָט זיך פונאנדערגעבליהט אַלץ מעהר. אזעלכע פאַרבען און אזעלכע געזיכטער ווי דער יונגער מאהלער האָט געפינזעלט האָט נאָך די וועלט ניט געזעהן, און דער גרויסער ראַפאַעלאָ האָט ענדליך אַ יורש געפונען וואָס האָט איהם אריבערגעשטיגען...

דורך די ענגע פענסטער פון דעם שמוציגען גיבעל־שטיבעל, אַוואו דער מאַהלער האָט געוואוינט און גע־אַרבייט, פלעגט אריינשטראָמען גענוג ליכט ער זאָל זיינע גרויסע זעהונגען קענען אויפ׳ן ליינוואַנט ברענגען, און אין

זיין האַרצען האָט ער געהאַט דריי הונדערט מיט צעהן וועלטען וואו דאָס לעבען איז געווען לויטער שעהנהייט און גלאַנץ, און זיין קאָפּ איז געווען אַ קעניגרייך פון געטער און העלדען און נימפען און וויים־לייביגע פּרויען...

אַ שטיקעל ברויט מיט אַ ביסעל מילך פאַר זיין נאָה־רונג און לייווענט און פאַרב פאַר זיין ארבייט — דאָס איז אַלץ וואָס ער האָט געדאַרפט.

האָט ער אַ מייסטערווערק פּאַרטיג געמאַכט — האָט ער אָנגעטהאָן זיין אָפּגעריבענעם אויבער־בגד און האָט עס אַוועקגעטראָגען ערגעץ אין אַ קליינער גאַס וואו ער האָט דערפאַר געגוג געקראָגען צו דערהאַלטען זיין גוף. און ווען ער איז געגאַנגען צוריק אַהיים מיט די זילבער־מטבעות אין קעשענע און אָהן זיין בילד, האָט ער גע־טראַכט:

דאָס בילד איז מיינס, און וואו עס זאָל ניט זיין און ווער עס זאָל עס ניט בעזיצען — מ י י נ ס וועט עס תמיד בלייבען...

און אַזוי טראַכטענדיג האָט ער געשמייכעלט און זיך גענומען צו אַ צווייטען בילד...

.2

די וועלט האָט געוואַרט אויף זיין טויט אום איהם זיין לאָרבער צו געבען. ער האָט עס געוואוסט, און ער האָט געטראַכט אַז אַזוי דאַרף עס זיין... אַ קורצעס מענ־שען־לעבען, אַלס אַ פּרייז פאַר לאַנגע אונשטערבליכקייט,

איז געווען ביליג. און ער איז געווען מרוצה צו בעצאָהלען אזא קליינעם מקח...

ער האָט צופיעל האָלד געהאט זיין ארבייט צו האסען די וועלט — די וועלט וועלכע האָט איהם ניט אנערקענט. און אזוי לאנג ווי די זונן האָט איהם געשאָנקען געבוג שטראהלען פאר זיין מאָהל־ברעט, און ברויט האָט ער געהאט און יונג איז ער געווען, איז ער געווען גליקליך און האָט געלאכט צו זיך אליין, מיט ווייסע געזונדע צייהנער, וועלכע זיינען פון פלייש־עסען קיין מאָל ניט קאַליע געוואָרען...

פארנאכט פלעגט ער אליין שפאצירען דורך די דונקעלע אלעען פון פארק און אריינציהען די זיסע אבענדלופט מיט דעם בעוואוסטזיין פון איינעם וואָס האָט זיין טאָג־אַרבייט עהרליך פערריכט און מיט דעם אנגענעהמען געפיהל אז ער איז אַן עושר, און האָט אוצרות וואָס דער רייכסטער פערמאָגט ניט.

3.

אָבער דער אשמדאי האָט געפּאָדערט די ערפילונג פון זיין פלוך...

איין אבענד שפּאצירענדיג אין פּארק, האָט דער גאָט־געקוסטער קינסטלער, דערזעהן א פרויען־געשטאַלט וואָס האָט לויז־געלאָזט טויזענד ווילדע געלוסטען אין זיין הארצען... פון אַלע חלומות איז געוואָרען איינער און דער איינער האָט איהם בעגלייט סאַי טאָג, סאַי נאכט.

זי איז געווען פון אן אנדער וועלט און ניט פון זיין שטאנד. בלויז א ר ו י פ ק ו ק ע ן האָט ער צו איהר געקענט, און טרינקען איהר שעהנהייט ווי ער פלעגט טרינקען די שעהנהייט פון דעם ראָזאָווען מאָרגען — פון ווייטען...

ער האָט געהאַט צופיעל שטאָלץ נאָכצוגעהן און דרינ־גען און אויסבעטלען גנאדען־ליעבע... און עס וואָלט אויך ניט געהאָלפען.

צום ערשטען מאָל אין לעבען האָט א ביטערקייט ארויסגעקוואָלען פון א שווארצען ווינקעל אין זיין נשמה, און ער האָט גענומען פיינט האָבען צוערשט זיין אָרעמקייט און דאַן די וועלט, וועלכע ער האָט אין זיין אָרעמקייט בעשולדיגט...

איבער זיין גייסט האָט זיך פּאַמעלעך פּערצויגען א דיקע כמארע און אין סאַמע מיטען פון דער כמארע האָט געשוואומען א ליכטיג בילד — דאָס בילד פון דער גע־ליעבטער...

דען די ליעבע פון דעם ארעמען מאהלער האָט זיך געטונקט אין האַס, ווי א קליין רעטונגס־שיפעל טונקט זיך אין א נאַכטיגען שטורעמדיגען אוקינוס...

4.

די פרייד פון זיין שאַפען איז ביסלעכווייז אַוועק און דאָס שווארצע ברויט וואָס ער פלעגט פריהער מיט יונגע צייהנער ווי קעניג־שפּייז צוקייען, פלעגט איהם אין האַלז שטעקען בלייבען...

די זונן — האָט ער בעמערקט — האָט איהם ניט ליכט געגוג פאַרגונען. ער האָט געוואוסט, אַז זי דרעהט זיך אומיסנע אַוועק פון זיין דאַך־דירה, און מיט עקעל האָט ער איין טאָג זיין פּינזעל אַוועקגעוואָרפען.

— איך וויל ניט מעהר מאָהלען — האָט ער קריצענדיג מיט די צייהן געשריען צו די ווענד פון זיין קאַמער און האָט זיך פערמאָסטען מיט צוזאַמענגעדריקטע פויסטען אקעגען דער גרויסער פעררויכערטער שטאָדט...

און דאַן האָט ער אַ פייער געמאַכט און האָט פער־ברענט אַלע זיינע בילדער און צייכנונגען...

.5

טעג נאָכאַנאַנד איז ער אין זיין צימער געלעגען אויף דער צוריסענער זאָפא, מיט דעם געזיכט צום באַלקען, די אויגען געשלאָסען, און האָט זיך צוגעהערט צו דעם געמיש פון קולות וואָס האָט זיך אַריינגעטראָגען פון דעם רוישיגען בבל, און אונטער זיינע צוגעמאַכטע ברעמען האָט זיך פאַר איהם געטראָגען די שטאָלצע פרויען־גע־שטאַלט...

איטליך קנייטשעל פון איהר פּנים האָט ער געזעהן און בעזונדערס דאָס קליינע קרייזעלע אַרום די ליפּען וואָס האָט געזאָגט :

— איך בין שעהן, די שענסטע פון אַלע פרויען, און דער וואָס וויל מיך האָבען, דאַרף זיין רייך און בעריהמט, און דו ביזט אָרעם און אַן אונבעקאַנטער שמירער...

און דאַן האָט זיך דאָס בילד געביטען.

איהר קערפּער און איהר פּנים זיינען געוואָרען איין זיסער רוף צו איהם... זי האָט געלאַכט און געוואונקען מיט אַזוי פיעל גליהענדע פערשפּרעכונגען, אַז איהם האָט דאָס בלוט ארויפגעזידט צום מארך...

און אין מיטען האָט זיך איהר בליק ווידער געענדערט און האָט געגלאַנצט ווי דער קאַלטער שטאָל פון אַ קינזשאַל און איהם געשטאָכען מיט פעראַכטונג און שפּאָט...

— דו ביזט אַ בעטלער און איך בין פון אדעלשטאנד...

.6

דאָס צימער האָט איהם גענומען שטיקען, ער האָט געוואָלט אַנטלויפען פון איהר בילד און איהם האָט זיך געדאַכט אַז דאָס וועט איהם געלינגען, ווען ער וועט פערלאָזען זיין צימער...

אַ הונגעריגער, אַ צושויבערטער, איז ער געלאָפען דורך די גאַסען, אָבער דאָס בילד האָט געגליהט און גע־ברענט... דער שעלמיש־פעראַכטענדער בליק אין די אויגען האָט איהם געשפּיזעלט דעם מח...

מיט ווייסטע שטאַרע אויגען פלעגט ער זיך פערקוקען אויף די שוי־פענסטער און דאַן פלעגט ער ווי אַ וואהנ־זיניגער צוריקשפּרינגען.

זי האָט אויך פון דאָרטען ארויסגעקוקט און געשמיי־כעלט קאָקעטיש־שפּאָטיש:

— דו ביזט יונג, און איך וואָלט דיך געליעבט... דיינע גליעדער זיינען שטאַרק און פול מיט יוגענד־זאַפט און דייז

נשמה איז א נעסט פון וואונדערבארע חלומות, אבער דו ביזט ארעם... דו ביזט א צוריסענער בעטלער...

און ער פלעגט מיט ווילדער האסט לויפען און לויפען, ביז ער פלעגט קומען אויסען שטאדט, און דארט זיך א ווארף טהאן אויפ'ן פעלד און וויינען, מיט דעם קאפ איינגעגנורעט אין זאמד..

.7

אזוי איז אוועק באלד א וואך. טעג שוין ווי ער האט אויסער וואסער אויף זיינע ליפען ניט געהאט, אבער ער האט אן זיין הונגער פערגעסען און געלעבט אויף זיין וועהטאג און אויף זיין ליעבע, און אויף דעם גיפט פון זיין געליעבטער'ס שפאט...

ביז איינמאל לויפענדיג דורך דעם געדראנג פון די פוס־געהער, האט א ליכט אויפגעבליצט אין זיינע האלב־פערלאשענע אויגען...

— מאלען מוז איך זי — האט ער געשריען צו זיך.

און ווען ער האט די ווערטער ארויסגעלאזט האט ער שוין געזעהן א געמעלד, פאלשטענדיג מיט איטליכען פעל־דעלע פון געזיכט, מיט איטליכער שאטירונג פון די האאר...

— און פערקויפען וועל איך דאס בילד ניט — האט ער צוזאמענדריקענדיג די ליפען געטראכט — מיין הונגער זאל ניט מיט דעם פרייז פון איהר בילד געזעטיגט ווע־רען...

— און איך וועל איהר שטאלצען פנים אויפ'ן מאל־ברעט קענען שטאלץ אקעגען קוקען און זאגען:

— „איך הונגער, אָבער דיין בילד וועל איך ניט פערקויפען..."

ער האָט זיך דערמאָנט אז ער האָט קיין שטיקעל לייוועגט ניט ביי זיך אין ארבייטס־צימער, און זיין לעצטער סו איז שוין לאנג צוריק געווען אויסגעגעבען...

פערצווייפעלט איז ער פערביינגעגאנגען איין מאָל און נאָך אמאָל די קראָמען וואו מען פערקויפט מאָהל־מאַ־טעריאַלען. אין איינינע פון זיי איז ער אריין און איז באלד צוריק ארויסגעלאָפען. מען וואָלט איהם ניט געבאָרגט און עס וואָלט געווען אומזיסט דאָס בעטען...

.8

אין זיינע שלייפען האָט געשלאָגען ווי מיט א האַ־מער. זיינע פינגער זיינען געווען אונגעדולדיג צו האָבען דעם פינזעל אין דער האנד און נעהמען ארבייטען. און דאָס געמעלד איז איהם פאַר די אויגען געשטאַנען און האָט איהם שפּאָטיש געזאָגט: —

— דו ביזט צו אָרעם אפילו א שטיקעל לייוועגט צו קענען קויפען...

און זיינע ליפּען האָבען זיך ביז בלוט אין איינאנדער אריינגעביסען און אין מיטען דער גאס האָט ער ארויסגע־שריען, ענטפערענדיג דעם געמעלד:

— איך בין רייך גענוג דיך פאַר געלד ניט צו פער־קויפען, און אליין צו פערהונגערען...

אָבער וואו קריגט מען דאָס לייוועגט?...

ער האָט זיך עראינערט פּלוצים, אז ער האָט א בעקאַנטען ארמען מאהלער וואָס וואויהנט ערגעץ ווייט אין אַן אנדער שטאָדט־פּיערטעל און איז אהין אוועק...

זיין בעקאַנטער איז ניט געווען אין צימער און די בעל־הבית'טע וועלכע האָט איהם געקענט האָט איהם געלאָזען אויפוואַרטען, ביז זיין פריינד וועט קומען...

ער האָט געוואַרט... און דאַן האָט ער אָנגעהויבען זיך שרעקען פאַר זיין חבר'ס קומען...

ווי וועט ער עס איהם בעטען א שטיקעל לייווענט, וואָס בעטרעפט סך הכל צעהן סו?

עפּעס אזוי ווי א פלעדערמויז איז דורכגעפלויגען זיינע געדאַנקען.

פאַרוואָס זאָל ער בעטען? פאַרוואָס זיך אזוי ערנידעריגען?

מיט אימפּעט האָט ער א כאַפּ געטהאָן א שטיקעל לייווענט וואָס איז געלעגען גרייט אויפצוציהען, שנעל האָט ער עס צוזאַמענגעוויקעלט און איז ארויס...

.9

צוויי טעג איז ער פון זיין גיבעל־שטיבעל ניט ארויס, און געמאָלט האָט ער די שטאָלצע פרויען־געשטאַלט... זיינע געדאַנקען זיינען געווען א כאָאָס פון פייער... דאָס קאָקעטישע בילד האָט זיך געטונקט ארויף און ארונטער, אין דער פלאַמענדיגער פליסיגקייט, און ארום דעם בילד האָט זיך געקרייזט אזוי ווי א שלאַנג...

די שלאנג, דאָס איז געווען די גנבה פון דעם לייִ־
ווענט...

דאָס בילד איז געוואָרען קלערער און בולט'ער... זיינע הענד האָבען פון הונגער און פיבער געציטערט אָבער דער פינזעל איז געפלויגען גיך, ווילד, פייערדיג...

און אין מיטען דערינגען פלעגט דער פינזעל ארויס־פאלען פון די הייסע פינגער און דאָס צימער האָט גע־הילכט פון אן אונמענשליכען געלעכטער...

דאָס האָט דער אשמדאי געלאכט דורך דעם קינסט־לער'ס מויל...

— א שטיקעל לייווענט פאר צעהן סו האָסטו גנב'־ען געמוזט, דו, דער גאָט־געקוסטער...

.10

און דער מאהלער האָט געמאָלט מיט צוויי נשמות. אין איינער האָט זיך געשפיגעלט זיין ליעבע, אין דער צווייטער האָט זיך געקנוילט א פלוך...

איך בין א גנב — האָט ער מאָלענדיג געטראכט — און מיין לעצטעס, מיין מייסטער ווערק איז אויף א גנבה געשאפען...

געשאַפען האָט ער ווי עס האָט נאָך קיינער אויף דער וועלט ניט געשאפען ביז איהם.

און צוגלייך האָט ער אריינגעמאָלט אין יעדען שטריך זיין שאנד און זיין וועהטאָג — זיין גנבה...

געזיכט־צוגען האָבען ארויסגעבליהט מיט איין ריהר פון זיין פינזעל, אזוי ווי עס בליהען ארויס רויזען אין איין

מאָמענט דורך דער צופלאַצטער קנאָספּע... אָבער אין די שאַטירונגען ערגעץ וואו, אין די פאַלדען פון דעם קלייד און אין די פלעכטען פון די האָר. זיינען געלעגען גע־דאַנקען פון גנבה...

.11

אויפ'ן דריטען טאָג האָט מען דעם קינסטלער געפונען טויט — פון הונגער... און דאָס בילד האָט אימיצער פון די שכנים אוועקגע'גנב'עט...

דער קונסט־קענער צו וועלכען דאָס בילד איז גע־בראַכט געוואָרען, האָט בעצאָהלט דעם פּרייז — פינף פראַנק, און דערנאָך האָט ער זיך איינגעשלאָסען מיט זיין מציאה בחדרי חדרים און האָט עס בעקוקט פאַר דעם ליכט...

ס'איז געוועזען אַ יונגע פרוי פון אַ יאָהר פינף און צוואַנציג, מיט ברוינע צולאָזטע האָאָר, און ווייכע צער־טליכע אויגען, אָבער אַרום די צוזאַמענגעפּרעסטע ליפּען איז געווען אַ קרייזעלע אין וועלכען עס איז געוועזען אַן אָפּגרונד פון שטאָלצער פעראַכטונג...

דער קונסט־קענער האָט זיינע הענד געריבען, ער האָט פאַר בלויז פינף פראַנק אַ „שע־ד'עוור" געקריגען.

האָט ער דאָס בילד געהאַלטען פערשלאָסען אין זיין קאַבינעט און דעם שליסעל האָט ער ביי זיך געהאַלטען. קיינעם האָט ער ניט געטרויט...

אָבער איין פריה מאָרגען האָט זיך דער קונסט־קענער די האָאָר געריסען פון שמערץ: דאָס בילד איז פער־

שוואונדען געוואָרען. אויפ'ן טיש איז געלעגען א קעס־טעל מיט שמוקזאַכען, וואָס דער גנב האָט ניט בעריהרט. בלויז דאָס בילד האָט געפעהלט...

12.

מיט יאָהרען שפּעטער איז דאָס בילד פערקויפט געוואָרען אין ווענעדיג, דאָס מאָל פאַר צעהן טויזענד לירעס, צו א רייכען סוחר, וועלכער האָט זיינע אינטימע פריינד איינ־געלאַדען דאָס בילד אָנצוקוקען...

מענשען האָבען די אויגען ניט אָפּרייסען געקענט, אַרטיקלען און ביכער גאַנצע זיינען איבער דעם וואונדער־באַרען בילד געשריבען געוואָרען, און א לעגענדע האָט גע־נומען אַרומגעהן אַז דאָס האָט געמאָלט מעפיסטאָפעלעס אליין.

ווען דער סוחר איז איינמאָל געקומען צוריק פון זיין לאַנגער רייזע אין מזרח־לאַנד, האָט ער געפונען זיין הויז־געזינד אין שרעק און טרויער.

אימיצער איז די נאַכט פריהער אריין דורך דער קע־לער־טהיר, און האָט אויסגעשניטען דאָס בילד פון דער ראַהם...

ווערטהזאַכען זיינען רונד אַרום געלעגען, א גרויסע סומע געלד איז געווען אין דעם אָפענעם שראַנק.

דער גנב האָט זיי אפילו ניט אָנגעריהרט און בלויז דאָס בילד האָט געפעהלט...

.13

און דאָס בילד האָט זיך קיינמאָל ניט אײַנגעהאַלטען לאַנג אויף אַ פּלאַץ.

פון לאַנד צו לאַנד איז עס טראַנספּאָרטירט געוואָרען, און דער פּרייז איז תמיד געשטיגען. אָבער דעם גנב'ס האַנד פלעגט קוים ערלויבען דעם אייגענטהימער זיך מיט זײַן קונסט אוצר אָנצופרעהען...

פריהער שפּעטער פלעגט עס פערשוואונדען ווערען...

ענדליך נאָך הונדערטער יאָהרען און נאָך אַלערליי גלגולים איז דאָס בילד אָנגעקומען אין דעם מוזעאום פון לאָנדאָן און דער מקח איז געווען צעהן מיליאָן פראַנק. אפילו ד אָ ס, האָבען מבינים געזאָגט, איז ביליג...

אין אַ בעזונדערן צימער האָט מען עס אַרײַנגעשטעלט און שומרים ביי די טהירען האָבען געהאַלטען וואַך און אַ בעזונדערע ערלויבנים האָט מען געדאַרפט קריגען פון דעם מוזעאום־אויפזעהער דאָס בילד צו זעהן...

און פון פריה ביז שפּעט זײַנען מענשען געשטאַנען מיט גלאַנציגע אויגען און האָבען געקוקט אויף דער פרוי מיט דעם זיסען בליק אין די אויגען און דעם שפּאָטישען קרייזעלע אַרום די ליפּען. פאַרנאַכט פלעגען די היטערס מוזען מיט געוואַלד דעם לעצטען בעזוכער אַרויספיהרען.

.14

איין טאָג איז דאָס גאַנצע לאַנד אויפגעטרייסעלט געוואָרען פון דער שרעקליכער נאַכריכט אז דאָס בעריהמטע בילד איז גע'גנב'עט געוואָרען פון מוזעאום.

אַ בעלױנונג פֿון צעהן טױזענד פּונט איז אָנגעבאָטען; געװאָרען און דעטעקטיװס פֿון אַלע לענדער האָבען זײערע מוחות געשאַרפֿט...

מיט מאָנאַטען שפּעטער האָט מען דעם גנב געפֿונען און דאָס איז קײן אַנדערער ניט געװען װי דער אַלטער עהרװירדיגער פּראָפֿעסאָר װאָס איז געװען זײט דרײסיג יאָהר קוראַטאָר פֿון מוזעאום...

ער האָט מיט טרעהרען אין זײנע אַלטע אױגען זיך מודה געװען אין זײן פֿערברעכען אָבער ער האָט בשום אופֿן ניט געקענט ערקלערען צו װאָס ער האָט עס געטהאָן...

— ער װײס בלױז — האָט ער בײ דער אױספֿאָרשונג דערצעהלט — אַז קוקענדיג אױפֿ'ן בילד זײנען איהם געקומען געדאַנקען פֿון גנבה אין קאָפּ װעלכע האָבען איהם קײן רוה ניט געגעבען ביז ער האָט דאָס בילד, אײן מאָל בײ דער נאַכט, מיט זײנע אײגענע אַלטע הענד, אַרױסגענומען פֿון ראַהם און האָט עס בעהאַלטען בײ זיך אין צימער... אַ טײפֿעלשער דראַנג האָט איהם געטריבען צו דער גנבה...

דאָס איז די געשיכטע פֿון דעם בילד װאָס אַ גרױסער קינסטלער האָט געמוזט מאַלען אױף אַ גע'גנב'עטען שטיקעל לײװענט...

.1912

די נשמה פון דער גרויסער גלאָק

(פון לאַפקאַדיאָ האַירן'ס כינעזישע לעגענדען. — איבערזעצט פון ענגליש).

דער וואַסער־זייגער ווייזט אָן די שטונד אין דעם „טהורעם פון דער גרויסער גלאָק". איצט הויבט זיך אויף דער האַמער און קלאַפּט אויף די ליפּען פון דער מעטאַלענער ריעזין — אויף די משונה־ברייטע ליפּען וואָס זיינען בעשריבען מיט הייליגע פּסוקים פון בודהאַ.

און די גרויסע גלאָק ענטפערט מיט אַ מעכטיגען קול:

— קאָ—נ'געה !...

די קליינע געשניצטע שלאַנגען אויף די רינעם פון דעם גרינעם דאַך, ציטערען אַזש ביז זייערע בעגולדטע עקען, אונטער די טיעפע וועלען פון דעם דאָזיגען קלאַנג ; די פּאַרצעלייענע פערזעהעניסען שוידערען אויף זייערע געטאָקטע געשטעלען ; און די הונדערט קליינע גלעקלעך פון די פּאַגאָדאַס שאָקלען זיך אַזוי ווי זיי וואָלטען מיטריידען געוואָלט.

— קאָ—נ'געה !...

און די גרין־און־גאָלד געפאַרבטע דאַכפאַנען פון דעם טעמפעל בעוועגען זיך ; די הילצערנע פישלעך איבער זיי, קנוילען זיך קעגען דעם הימעל ; און דער גאַנץ פּאָ טרייסעלט, דורך דעם בלויען ווייהרויך־נעבעל, זיין אויס־געשטרעקטען פינגער, אויף זיינע פרומע דיענער.

— קאָ—נ׳געה !...

וואָס פאַר אַ דונער־טאָן דאָס איז ! די לאַקירטע טייוואָלים אויף דעם געזימס פון דעם פּאַלאַץ דרעהען זיי־ערע פייערדיגע צונגען ; און נאָך יעדען מורא׳דיגען קלאַפּ, ווי וואונדערבאַר איז דאָס פיעלפאַכע עכאָ, און דער גרויסער גאָלדענער יאָמער־קלאַנג און גאָר צום סוף, דאָס שלוכצענדע שיפּען וואָס שומעט אין די אויערען, ווען דער ריעזיגער טאָן חלש׳ט אוועק אין געבראָכענע זילבער־זיפּ־צען, אזוי ווי אַ פרויענצימער וואָלט געשעפּטשעט : „האַי־עי !"

אָט אזוי האָט די גרויסע גלאָק געקלונגען, טאָג פאַר טאָג אין אַ משך פון קאַרגע פינף הונדערט יאָהר.

— קאָ—נ׳געה !...

צוערשט מיט אַ מורא׳דיגען שטאַרקען קלונג, דאַן מיט אַ טיעפען גאָלדענעם יאָמער און דאַן מיט אַ זילבערנעם שושק : —

— האַי־עי !

און עס איז ניטאָ אַ קינד אין די גאַסען פון דער אַלטער כינעזישער שטאָדט, וואָס ווייס ניט די מעשה מיט דער גרויסער גלאָק און וואָס קען אייך ניט דערצעהלען ווארום די גרויסע גלאָק זאָגט „קאָ—נ׳געה" און „האַי־עי".

און דאָס איז די געשיכטע פון דער גרויסער גלאָק ווי זי ווערט בעשריבען אין דעם ספר „פּי־האיאָ־טו־טשואי" פון דעם געלעהרטען „יוא־פּאָ־טשען" : —

ארום פינף הונדערט יאָהר צוריק, האָט דער זוהן פון הימעל, דער גרויסער „יאָנג־לאָ" פון דער קעניגליכער משפחה „מינג", בעפויהלען דעם ווירדיגען מאַדארין „קואן יו" אז ער זאָל לאָזען מאַכען א גלאָק וואָס זאָל זיין אזוי גרויס אז איהר קלאַנג זאָל זיך הערען פאַר הונדערט „לי". אויך האָט ער איהם אָנגעזאָגט אז די שטים פון דער גלאָק זאָל געמאַכט ווערען שטאַרק דורך קופּער, און טיעף דורך גאָלד, און זיס דורך זילבער, און אז אויף איהר פנים און אויף איהרע ברייטע ליפּען זאָלען אויסגעקריצט ווערען געוויסע פסוקים פון די הייליגע ספרים, און אויפהענגען זאָל מען זי אין סאַמע מיטען פון דער רעזידענץ־שטאָדט, כדי זי זאָל הילכען דורך אַלע גאַסען פון פּע־קינג.

און דער ווירדיגער מאַנדארין „קואן־יו" האָט צו זיך גערופען די גרעסטע מעטאַל־גיסערם און די בעריהמ־טעסטע גלאָקען־מאַכער פון דעם גאַנצען קעניגרייך, און אַלע די וואָס האָבען געהאַט א שם פאַר זייער קונסט אין שמעלצ־אַרבייט. און זיי האָבען אויסגעקליבען מיט א מאָס, די מאַטעריאַלען וואָס האָבען געזאָלט אַריינקומען אין דעם געמיש, און זיי צוזאַמענגעשטעלט מיט גרויס גענויקייט, און זיי האָבען צוגעגרייט די פורעמס, און דאָס פייער, און די געצייג און דעם משונה־גרויסען טאָפּ אין וועלכען צו קאָכען די מעטאַלען. און זיי האָבען געארבייט פלייסיג ווי ריעזען, זיך ניט פערגינענדיג קיין שלאָף און קיין רוה צו מאָל, און האָבען געהאָרעוועט טאָג און נאַכט צו טהאָן

דעם רצון פון „קואן־יו" און צו ערפילען אין יעדען פרט דעם בעפעהל פון דעם זוהן פון הימעל.

אבער ווען מע האט דעם מעטאל אויסגעגאסען, און מע האט ארונטערגענומען דעם ערדענעם פורעם פון דער הייסער מאסע, האט זיך ארויסגעוויזען, אז כאטש זיי האבען אזוי שווער געארבייט און אזוי גענוי אויפגע־פאסט, איז דער רעזולטאט געווען אהן א שום ווערטה. דען די מעטאלען האבען ווידערשפעניגט איינער אן דעם אנדערען. דאס גאלד האט זיך ניט געוועלט מתחתן זיין מיט דעם קופער, און דאס זילבער האט זיך ניט געוועלט משדך זיין מיט דעם צושמאלצענעם אייזען.

און נאך אמאל האט מען געמוזט צוגרייטען די פור־רעמס, אנצינדען די פייערען, און צוריקשמעלצען דעם מעטאל און איבער'חזר'ען מיט גערולד און מיט שווערע מיה, די גאנצע ארבייט.

דער זוהן פון הימעל האט זיך דערפון דערוואוסט און ער איז געווארען דערצארענט, אבער ער האט א ווארט נישט גערעדט.

צום צווייטען מאל האט מען די גלאק אויסגעגאסען. און דער פועל יוצא איז נאך אן ערגערער געווען. די מע־טאלען האבען זיך איינגע'עקשנ'ט און ניט געוואלט זיך צוזאמענשמעלצען, און עס איז קיין אחדות ניט געווען און דער גלאק און איהרע זייטען זיינען געווען צופלאצט און די ליפען איהרע זיינען געווען פונאנדערגעלאפען און צושפאלטען.

און צום דריטען מאל האט מען זיך געמוזט נעהמען

צו דער ארבייט — צו דעם גרויסען הארצוועהטאָג פון „קואן־יו״.

ווען דער זוהן פון הימעל האָט געהערט די געשיכטע איז ער געוואָרען נאָך צאָרניגער ווי פריהער און ער האָט געשיקט שלוחים צו „קואן־יו״ מיט א בריעף, געשריבען אויף ציטראָן־געלען זייד און פער׳חתמ׳ט מיט דעם „זי־געל פון דער שלאנג״ און אין דעם בריעף זיינען געשטאנען די פאָלגענדע ווערטער:

„פון דעם מעכטיגען „יאָנג־לאָ, דעם ליכטיגען און „דעם הימלישען, וואָס שטאמט פון דער פאמיליע „מינג״, „צו „קואן־יו״: —

„צוויי מאָל שוין האָסטו פערראטהען דעם צוטרוי, „וועלכע מיר, אין אונזער לייטזעליגקייט, האבען דיר גע־„שאָנקען. אויב דו וועסט דאָס דריטע מאָל ניט ערפילען „אונזער בעפעהל, זאָל דיין קאָפּ אָפּגעשניטען ווערען פון „דיין נאקען. ציטער און געהאָרך״.

„קואן־יו״ האָט געהאט א טאָכטער, א זעלטענע יפת תואר, וואָס איהר נאָמען — „קאָ־נ׳געה״ — איז געוועזן אויף די ליפּען פון אלע דיכטער און איהר הארץ איז נאָך געוועזן שעהנער פון איהר געזיכט. קאָ־נ׳געה האָט איהר פאָטער אזוי שטארק ליעב געהאט, אז זי האָט אָפּגעזאָגט הונדערט געהויבענע חתנים, כדי זי זאָל ניט דאַרפען אוועקגעהן פון איהם און דערמיט פערוויסטען זיין לעבען.

ווען זי האָב געזעהן דעם געלען בריעף פער׳התמ׳ט מיט דעם זיגעל פון שלאנג, איז זי געפאלען אין אונ־

מאכט, ציטערנדיג פאַר איהר פּאַטער'ס שיקזאַל. און נאָכדעם ווי זי איז געקועמן צו זיך, האָט זי ניט גערוהט און ניט געשלאָפען און נאָכאַנאַנד געטראַכט פון דער געפאַהר אין וועלכער איהר פּאָטער געפינט זיך, ביז זי האָט אין געהיים פערקויפט אייניגע פון איהרע דימענטען און מיט דעם געלט איז זי אוועק צו אַ שטערנזעהער און האָט איהם בעצאָהלט אַ גרויסע סומע, כדי ער זאָל איהר געבען אַן עצה ווי צו ראַטעווען איהר פּאָטער פון דער סכנה וואָס איז איבער איהם געהאַנגען. און דער שטערנ־זעהער האָט בעטראַכט דעם גאַנג פון די שטערן און האָט נאָכגעזעהן אין די געהיימע ביכער פון די אַלכעמיקער, און נאָך אַ לאַנגער שטילקייט האָט ער איהר אַ תשובה געגעבען און געזאָגט :

— גאָלד און קופּער וועלען זיך קיינמאָל ניט פער־קנאַסען, זילבער און אייזען וועלען זיך קיינמאָל ניט ארומנעהמען, סיידען דאָס פלייש פון אַ מיידעל זאָל אריינ־געשמאָלצען ווערען אין דעם אויווען, און דאָס בלוט פון אַ יונגפרוי זאָל זיך צונויפגיסען מיט דעם געמיש פון די מעטאַלען...

און „קאָ־נ'געה" האָט זיך אומגעקעהרט אַ היים מיט אַ בעטריבטען הארצען, אָבער זי האָט געהאַלטען בסוד דאָס וואָס זי האָט געהערט און האָט קיינעם ניט דער־צעהלט וואָס זי האָט געטהאָן.

ענדליך איז געקומען דער שרעקליכער טאָג ווען אַ דריטע און לעצטע פּראָבע האָט געזאָלט געמאַכט ווערען,

צו גיסען די גרויסע גלאָק. „קאָ־נ׳געה" צוזאמען מיט איהר קאמערמיידעל האָט איהר פאָטער בעגלייט ביז צו דעם שמעלץ־אויוועז, און זיי האָבען זיך אוועקגעשטעלט אויף א הילצערנעם געשטעל פון וועלכען זיי האָבען צו־געקוקט ווי די גיסערס ארבייטען און ווי עס פליסט דער שטראָם פון דעם צושמאָלצענעם מעטאל. די ארבייטער האָבען שווייגענדיג געטהאָן זייער ארביים. קיין קלאנג האָט מען ניט געהערט, אויסער דעם מורמעל פון די פייערען, און דער מורמעל איז ביסלעכווייז געוואָרען א ברום, אזוי ווי דער ברום פון א קומענדען שטורעם, און דאָס בלוט־רויטע טייך פון מעטאל איז לאנגזאם געוואָרען העל, ווי דער פורפור פון דעם זונענאויפגאנג, און דער פורפור איז איבערגעגאנגען אין גליהענדען גאָלד, און דאָס גאָלד איז געוואָרען בלענדענדיג־וויים אזוי ווי דער זילבער־פּנים פון א פולער לבנה.

דאן ערשט האָבען די אַרבייטער אויפגעהערט צו פי־טערען די וואַהנזיניגע פלאמען, און אלע האָבען זייערע אויגען געווענדעט אויף די אויגען פון „קואן־יו", און „קואן־יו" האָט זיך מכין געווען צו געבען דעם סיגנאל מע זאָל נעהמען גיסען.

אָבער איידער ער האָט נאָך אויפגעהויבען זיין פינגער, האָט א ווילדער געשריי איהם געצוואונגען אומצודרעהען זיין קאָפּ, און אלע האָבען געהערט די שטים פון „קאָ־נ׳געה", וואָס קלינגט שארף און זים ווי דער טרעל פון א פויגעל, איבער דעם דונער פון די פייערען: —

„פון דיינעט וועגען, פאָטער ליעבער..."

און אזוי שנעל ווי זי האָט עס ארויסגעשריען איז זי אריינגעשפרונגען אין דעם ווייסען מעטאַלענעם פלוס, און די לאַווא פון דעם שמעלץ־קעסעל האָט זי ברויזענדיג מקבל פנים געווען, האָט געשפריצט מיט גרויסע פלאַקערדיגע שטיקער ביז צום דאַך, איז אריבערגעלאָפען איבער דעם ערדענעם קראַטער, און האָט ארויסגעשליידערט א וויר־בעלענדען פאָנטאַן פון פארביגע פייערען. דאַן איז זי צוריקגעפאַלען מיט בליצען און דונער־קנאַלען און מיט בייזע מורמלערייען...

דער פאָטער פון „קאָ־נ׳געה", אין דער משוגעת פון זיין שמערץ, האָט געוואָלט נאָכשפרינגען נאָך איהר, אָבער שטאַרקע מענער האָבען איהם פעסט צוגעהאַלטען ביז ער איז אין חלשות געפאַלען און זיי האָבען איהם ווי א טויטען אוועקגעטראָגען א היים. און דאָס קאַמער־מיידעל פון „קאָ־נ׳געה" איז שטום און צומישט געשטאַנען פאַר דעם שמעלץ־אויווען, האַלטענדיג אין דער האַנד א קליינעם שוך אויסגעשטיקט מיט פערל און דימענטען. ווען „קאָ־נ׳געה" האָט געמאַכט דאָס שפרונג האָט דאָס מיידעל זי פאַר׳ן פוס אָנכאַפּען געוואָלט און געבליבען איז אין איהרע הענד בלויז דער שעהנער שוך, אויף וועלכען זי האָט נאָך אַלץ געגלאָצט ווי א משוגע׳נע...

ניט קוקענדיג אויף די אַלע זאַכען, האָט דער בעפעהל פון דעם ליכטיגען הערשער געמוזט אויסגעפיהרט ווערען, און די מעטאַל־גיסער האָבען געמוזט ענדיגען זייער ווערק, ווי שלעכט עס זאָל ניט ארויסקומען.

אָבער אַרויסגעשטעלט האָט זיך, אַז דער גלאַנץ פון דעם מעטאַל איז געווען ווייסער און ריינער ווי פריהער, און קיין סימן איז ניט געווען צו זעהן פון דעם שעהנעם קערפּער וואָס איז אין איהם געלעגען בעגראָבען.

די גיסונג איז געמאַכט געוואָרען. און מערקווירדיג! ווען דער מעטאַל האָט זיך אָפּגעקיהלט האָט מען דערזעהן, אַז די גלאָק איז געווען אַ פּרייד אָנצוקוקען, און שעהנער אין געשטאַלט, און פּרעכטיגער אין איהרע קאָלירען פון אַלע אַנדערע גלאָקען.

פון „קאָ־נ׳געה׳ס" לייב איז קיין זכר ניט געווען צו בעמערקען. זי איז אין גאַנצען איינגעזויגען געוואָרען אין דעם מעטאַלענעם געמיש און האָט זיך צונויפגעגאָסען מיט דעם בונד פון קופּער און גאָלד און מיט דער פּערברידערונג פון זילבער און אייזען.

און ווען מע האָט געקלונגען מיט דער גלאָק, זיינען איהרע טענער געווען טיעפער, און ווייכער און מעכטיגער ווי די טענער פון אַלע אַנדערע גלאָקען, און געגרייכט האָבען זיי נאָך ווייטער ווי הונדערט „לי". און געהילכט האָבען זיי ווי דאָס קנאַלען פון אַ זומערדיגען דונער. און דערביי האָט זיך געהערט ווי אַ גרויסע שטים וואָלט אַרויסגעקלונגען דעם נאָמען פון אַ פרויענצימער — דעם נאָמען „קאָ־נ׳געה"...

אָבער עד היום צווישען איין מעכטיגען קלאַפּ און דעם צווייטען הערט זיך אַ לאַנגער דומפּפער יאָמער, און דער יאָמער ענדיגט זיך תמיד אין אַ שלוכץ — אַזוי ווי

א פרויענצימער וואָלט געוויינט און געשושקעט „האַי־עי"...
און עד היום ווען עס לאָזט זיך הערען דער גרויסער גאָלדענער יאָמער שווייגען אַלע. אָבער ווען דער שאַרפער זיסער שוידער ציטערט דורך דער לופט, און דער שלוכץ „האַי־עי" — דאַן שושקען אַלע כינעזישע מאַמעס, אין אַלע גאַסען פון פּעקינג, צו זייערע קינדער: —
— הערט זיך איין! דאָס איז „קאָ־נ'געה" וועלכע וויינט נאָך איהר שוך! דאָס איז „קאָ־נ'געה" וואָס בעט איהר שוך!...

.1912

ספרית עממית בטורונטו
ידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

מעשה׳לעך

דער פערשאָלטענער פויגעל

ערגעץ ווייט־ווייט, הינטער בערג און טהאָלען, איז געשטאַנען א געדיכטער וואַלד.

ווינטער־צייט האָט ער זיך איינגעגנורעט אונטער א ווייסען קיטעל און איז געווען טויט פאַר דער וועלט. מיט זיינע מיליאָנען וואָרצלען אָבער האָט ער דערווייל פון די טיעפעניסען געצויגען און געזויגען און אָנגעגרייט זאַפטען...

ווען דער פריהלינג האָט א הויך געטהאָן, האָט ער דעם שנעע־קיטעל אראָפּגעטרייסעלט, האָט זיך אויפגעצובעט ווי פון א היהנער־פּלעט, און זיינע זאַפטען האָבען אָנגעהויבען ארויסקוקען אויף דער ווייסער וועלט מיט קליינע נאַאיווע אויגלעך... דאָס זיינען געווען קנאָספּען.

פון זיי זיינען געוואָרען זיידענע קווייטען, און סאַמעטענע בלעטער, און דער וואַלד איז געוואָרען איין גריינער ים פון עק צו עק.

א גאַנצען טאָג איז ער געשטאַנען און מיט זיינע העכסטע שפּיצען געקוקט אויפ'ן בלאָען הימעל, און אויף די לופטיגע וואָלקענדלעך, און ביי נאַכט האָט ער גע־

זעהן ווי די שטערען פינטלען און פינקלען פון גאָט ווייס ווי ווייט...

און אין וואַלד האָבען זיך אַ סך חלומות אָנגעזאַמעלט, און איהם האָט זיך געוועלט זיי ארויסריידען.

אָבער איהם האָט אַ שפּראַך געפעהלט...

אויפ'ן ווינד האָט ער וואַרטען געמוזט... און איז דער ווינד געקומען, פלעגט דער וואַלד שושקען בלויז אָדער קרעכצען...

אָבער דער וואַלד האָט רעדען און, מעהר נאָך, זינגען געוועלט — פון די שטערען וואָס ער האָט ביי דער נאַכט געזעהן, און פון די ווייסע וואָלקענדלעך וואָס האָבען צו איהם ביי טאָג פון הימעל אַראָפּגעשמייכעלט...

איז דער וואַלד געווען שטאַרק מרה־שחורה'דיג, און איינמאָל אין אַ פינסטערער נאַכט, האָט ער פון בענקענים און פערדרוס, זיין הארץ ארויסגעשפּיגען...

דאָס הארץ איז תיכף אַ נאַכטיגאַל געוואָרען, און דער וואַלד, האָט אַ שפּראַך געקריגען...

דורך די מיליאָנען וואָרצלען זיינען אַלע סודות פון די טיעפעניסען, און פון די בוים־שפּיצען זיינען אַלע געהיימניסען פון די שטערען, אריינגערונען אין דער קעהל פון דער נאַכטיגאַל...

דען זי איז געווען דאָס הארץ פון וואַלד...

און פאַרהילכט איז געוואָרען דער גרינער ים מיט זיסע טרעלען, און מיט מעלאָדיען, צו וועלכע אפילו דער בעמאָכטער שטיין איז ניט קאַלטבליטיג געבליבען...

איינמאָל איז דורכגעגאַנגען דורכ'ן וואַלד אַ בייזער מכשף, וואָס האָט פיינט געהאַט אַלצדינג וואָס איז שעהן און גוט. ווען ער האָט געהערט דעם זיסען געזאַנג פון דער נאַכטיגאַל, איז ער שיער ניט געפאַלען אין חלשות, און ער האָט דעם פויגעל פאַרשאָלטען צו ווערען אַ פּאַ־פּוגאַי. דערנאָך האָט ער זיך צולאַכט און איז אַוועק.

אויף מאָרגען איז אַ יעגער געקומען אויף דעם זעל־ביגען אָרט, און דערזעהענדיג דעם קאָלירטען פּאַפּוגאַי, האָט ער איהם תיכף געפאַנגען און אַוועקגעטראָגען אַ היים.

דאָרט האָט ער און זיין ווייב און זיינע קינדער געלערענט פון פריה ביז שפּעט דעם שעהנעם פויגעל, ווי נאָכצוזאָגען ווערטער און זאַצען...

דער פויגעל האָט זיך איינגענורעט אין זיינע פּע־דערלעך און האָט געשוויגען. דען ער איז געווען דאָס האַרץ פון וואַלד און האָט געבענקט.

אין אַ פּאָאַר טעג אַרום זיינען געקומען געסט צו דעם יעגער, און ער האָט דעם פויגעל אַריינגעטראָגען אין זאַאַל, זיינע חכמות צו ווייזען.

און דער פויגעל האָט געהאַט זיין ערשטען שרעק: אַריינקוקענדיג אין וואַנד־שפּיגעל האָט ער דערזעהן אַז ער איז גאָר אַ פּאַפּוגאַי, און ניט קיין נאַכטיגאַל.

ער האָט אַרויסגעלאָזען אַ וועה־געשריי, און האָט זיך נאָך מעהר דערשראָקען:

ער האָט בלויז נ אָ כ ג ע ר ע ד ט די ווערטער און די זאַצען וואָס מע האָט איהם איינגעלערנט...

און אפשר — האָט ער זיך געטרייסט — ווען איך וועל אַ ל י י ן זיין, וועל איך צוריק מיינע טרעלען קריגען...

און ער האָט געוואַרט ביז אַלע זיינען אַוועק, און דאַן האָט ער דערשפּירט ווי פון מיליאָנען וואָרצלען און בוימשפּיצען, רינען אַריין אין זיין קעהל טרעלען און ליעדער...

און דאָס הארץ פון וואַלד האָט געצאַפּעלט פון פרייד און אונגעדולד...

אָבער ווען דער פויגעל האָט-אַ קול ארויסגעלאָזען, איז איהם אַ פחד בעפאַלען, אַזוי ווי ער וואָלט זיך אליין געזעהן אַ טויטען: —

איצט אויך, אין דער איינזאַמקייט, ווען אַרום איז געוועזן אַזוי שטיל, און ווען א י ן איהם האָט געקוואָלען און געשטראָמט, דאָס ליעד פון די טיעפעניסען און די שטערען — איצט אויך, זיינען פון זיין קעהל אַרויס בלויז די פ ר ע מ ד ע, א י ב ע ר ג ע׳ח ז ר׳ט ע קלאַנגען...

איז דער פויגעל געלעגען אין אַ ווינקעל און האָט געוויינט...

קרעכצען האָט ער מורא געהאַט... ער האָט געוואוסט אַז ער וועט בלויז יענע פ ר ע מ ד ע קלאַנגען איבער־קרימען...

האָט ער שטיל אין זיך געוויינט...

.1913

דער טעלעגראַף־סלופּ

שטעהט אַן אַלטער טאָפּאָל־בוים ביי דעם עק פון גאַס און חלומ'ט פון די בעסערע צייטען, ווען אַרום זיי־נען נאָך געוועזן לאַנקעס און זומפּען און ווילדע קאַטשקעס מיט גלאַנציג־בלאָע פליגלען... און רעכטס און לינקס אַן עדה מיט בוימער...

אַקעגען־איבער פאַלט זיין אויג אויף אַן אָפּגעהאַק־טען שטאַם... אַלץ וואָס איז געבליבען פון דעם אַלטען קאָלטענעוואַטען זקן וואָס פלעגט אין זומער־נעכט דער־צעהלען אַזעלכע שעהנע מעשות פון רויטע אינדיאַנער און פון הירשען...

און אַרום פלעגען די יונגע בוימלעך און ער בתוכם, האָרכען מיט אַזאַ דרך־ארץ...

און איצט איז ער דער זקן, און וואָלט אויך קענען מעשות דערצעהלען, אָבער ס'איז פּשוט ניטאָ פאַר וועמען...

שטעהט ער און חלומ'ט...

איין טאָג קריגט דער טאָפּאָל־בוים אַ שכן — אַן אייזערנעם טעלעגראַף־שטאַנג.

חרוש׳ט זיך דער אַלטער און שטעלט אויס אַ האַלב־פאַרטריקענטען צווייג: —

— שלום עליכם, פון וואַנען איז אַ בוים?
— איך בין ניט קיין בוים.
— וואָס הייסט, ניט קיין בוים?
— איך בין אַן אייזערנער שטאַנג.
— און וואָרצלען האָסטו?
— אַן אייזערנער שטאַנג דאַרף ניט קיין וואָרצלען.

דער טאָפּאָל־בוים הויבט ניט אָן צו פאַרשטעהן...
דער אויפטהו געפעלט איהם אפילו זעהר, אָבער בעטריבט איז ער דאָך...

שפּעטער הערט ער ווי דער אורח זינגט:

— זזזזזזז...
— וואָס איז דאָס? ביענען?

לאַכט דער חברה־מאַן:

— דאָס זיינען ניט קיין ביענען, זיידע.
— וואָס דען?
— דאָס טעלעגראַפירט מען דורך מיר.
— און דו אַליין?
— איך שטעה...
— וואָס הייסט, דו שטעהסט?...
— איך בין אַן אייזערנער סלופּ, און שטעה...
— אַ לץ! — מורמעלט דער טאָפּאָל־בוים, און בעשליסט מעהר ניט צו פרעגען.

און ווען ער הערט איהם מאַכען:

— זזזזזזז...

קלעהרט ער:

— פשוט משוגע! אהן ווארצלען, אהן בלעטער און רק דאס זינגט.

די ערקלערונג פון „מע טעלעגראפירט" לעגט זיך דעם טאפאל ניט אויפ'ן שכל, און ביי איהם איז בדוק ומנוסה, אז דאס זינגט ער.

מיט דער צייט קריגט ער ליעב זיין שכן... און שפּע־טער וויקעלט ער ארום איהם זיינע צווייגען: —

— עט, לאז דאכטען, ער איז אויך א בוים... א נאקעטער נעבאך...

און ווען דער סלופּ הויבט אן הוזשען:

— זזזזזזזז...

מאכט ער איהם שטיפעריש נאך, און רוישט מיט אלע זיינע בלעטער:

— שששששששש...

.1910

דער אַקאַציענבוים

ער איז געווען דער סאמע ערשטער תושב פון דער לאַנקע, און אויפגעוואקסען מיט דעם אנגענעהמען גע־פיהל, אז ער איז א בן־יחיד, און דער שיינדעל פון זיין סביבה. פון יאָהר צו יאָהר האָט ער געשפרייט זיינע צוויי־גען און זיין קוק איז געווען דער הימעל...אויב ניט דער־גרייכען, איז כאָטש וואָס נעהנטער צו איהם קומען...

אונטען ארום זיינע פיס האָבען גראָזען אָהן א צאָהל געשפראָצט, און אין דער לופט האָט געזומט און געזונגען. דאָס אלץ האָט ער בעטראכט ווי זיין ממשלה...

איז אימעצער געקומען און האָט איינגעפלאנצט ארום איהם, רייהען און רייהען פון דינע נידעריגע שטעק־לעך... דער אקאציענבוים האָט געלאכט מיט א גדלות'־דיגען געלעכטער און זיינע בלעטער האָבען געציכעט און גערוישט מיט מילדען גוטמוטהיגען שפּאָט, פון די נאַ־קעטע שטענגלעך...

ווען די ניי־איינגעפלאנצטע האָבען אָנגעהויבען ווע־רען גרין, האָט זיך דער בוים לכתחלה געערגערט:

— א חוצפּה פון אזעלכע...

שפּעטער האָט ער זיך אַליין גע'מוסר'ט:

— אַ ריעז ווי איך, אַ שטאַרקער, אַ הויכער און דאָס שיינדעל פון דער לאַנקע, דאַרף זיין גרויסמוטהיג... און וואָס אין דער אמת געהט דאָס קליינוואַרג מיך אָן? מיינס וועלען זיי ניט אַוועקנעהמען. דער עיקר בין א י ך, און וועל עס תמיד בלייבען...

אָבער די עזות־פּנים'ער האָבען זיך געהויבען אַלץ מעהר און מעהר, און שוין אויף דעם דריטען זומער, האָט דער בוים זיך געכאַפּט אַז אונטען, צו זיין שטאַם, קומט אַ קאַפּ זונענשיין ניט צו...

— מע וועט זיך מוזען אַ הויב טהאָן העכער — קלערט דער אַקאַציענבוים — און אָנלערנען די חברה־לייט דרך־ארץ...

האָט ער זיך נאָך מיט מעהר אימפּעט געצויגען צום הימעל...

— אַזוי הויך וועלען זיי שוין ניט דערגרייכען — שמייכעלט ער.

איז אַוועק נאָך אַ יאָהר און נאָך אַ יאָהר. און אַרום איהם איז שוין געשטאַנען אַ המון פון הויכע בוימער פון אַלערליי מינים...

מעהר ווי מיט'ן שפּיץ האָט ער שוין דעם הימעל ניט געזעהן... אין די צווייגען איז געוואָרען קאַלטלעך... דער ערב־רב האָט איהם פון אַלע זייטען דאָס ליכט פאַר־שטעלט...

דער אַלטער האָט זיין גדלות פאַרלאָרען.

— קינדער, איך דאַרף אויך לעבען — פלעגט ער זיך בעטען, — לאָזט מיר אַביסעל זונענשיין איבער...

איצט האָבען ז י י געמאַכט חוכא־וטלולא.

און דער „ערשטער תושב" האָט געטריקענט. מיט יע־דען זומער איז ער געוואָרען שוואַרצער און נאַקעטער און דאַרער, ביז ער איז געבליבען שטעהן צווישען זיי — אַן עראינערונג פון אַמאָל, אַ „מי־שהיה־בוים".

פאַרנאַכט פלעגען זיך די שכנים אַרום שושקען און דערצעהלען מעשות וועגען איהם — דעם אָ פּ ג ע־ל ע ב ט ע ן.

געלאַכט האָבען זיי ניט מעהר...

ביי דעם אַקאַציענבוים אונטער דער קאָרע האָט אָבער נאָך געלעבט א י י ן פאַרלאַנג...

אויף אַ דונער האָט ער מתפלל געווען...

אפשר פאַלענדיג וועט ער אַ פּאָאַר פון זיינע שכנים מיטברעכען, און דאָס וועט זיין זיין נקמה...

.1912

דער מוסטער־גאָרטען

אין א ווינקעל פון דעם גרויסען פארק געפינט זיך דער גאָרטען פאר געקליבענע פלאנצען און בלומען. איט־ליכע איז א פּער פון איהר מין און דער טרוים און פרייד פון יעדען באָטאניקער...

הינטער יעדער ליעגט א רייה יאָהרען פון פּראָבעס—געלונגענע און ניט־געלונגענע, און פון יגיעות אָהן א שיעור, און דער תמצית פון די אלע פּראָבעס איז זי... בעסער איז שוין ניט געגאנגען...

דאָ שטעהען רויזען־קוסטעס וואָס זיינען זיך מקדים צו בליהען מיט א מאָנאט פריהער, און זייערע רויטע, אָדער ווייסע זייד־בלעטלעך ווארעמען זיך שוין פאר דער זונן ווען פּשוט'ע רויזען קריכען ערשט מיט מאטער־ניס ארויס פון די קנאָספּען.

דאָ וויגען זיך ליליען, וואָס זייער ציכטיגע שלאנק־קייט פארשעמט אלע וואָכעדיגע ליליען — אמת'ע ווייסע בת־מלכה'ס, וויזענדיג צניעות'דיג זייער נאקעטען חן...

און דאָ זיינען די ענגלישע פיילכען, מיט א בעזונ־דערם זיסען ריח, וואָס אונטערשיידעט זיי אלס א יחוס־משפחה, צווישען די פיילכען פון פּראָסטערען שניט...

לויטער געקליבענע און געהויבענע... אפילו די ציר־בעלע וואָס וואַקסט דאָ איז דער תכלית השלימות פון דער ציבעלע־וועלט.

דער פּרייז פון יעדער איז מיט גאָלד צוגלייך און דער בעל הבית ווערט נתעשר זיי פאַרקויפענדיג צו קונדען אין אַלע טהיילען פון דער וועלט...

קומט אַ בעשטעלונג ערגעץ פון אַ ווייטען מקום, פּליקט מען אוים די בלום אָדער די פלאַנצונג, לעגט מען זי אריין מיט ליעבשאַפט אין אַ קליינעם קעסטעלע, פּאַקט זי פון אונטען ארום מיט ווייכער שוואַרצער ערד, און אויף דעם קעסטעלע קלעפּט מען אויף אַ גאַנצע מגלה ווי מע זאָל זיך מיט דעם טהייערען געוועקס בעגעהן... ניט צופיעל זונן, ניט צופיעל נאַסקייט, למעה״ש, הזהר והזהר... דען מפונקים זיינען אַלע וואָס וואַקסען דאָ...

איז מען די פּער פון אַ מין מעג מען זיך פאַר־פּיעסטען... פּילוועט מען זיי און מע איז צופריעדען, דען איטליכער פון זיי וועט אין זיין נייעם אָרט ווערען אַ זיידע פון אַ גאַנצען גזע היחס, פון דורות און דורות אריסטאָקראַטישע שפּראָצונגען...

פריהער שפּעטער וועט דאָס זיין דער גורל פון די אַלע וואָס וואַקסען אין דעם מוסטער־גאָרטען און איט־ליכער פון זיי ווייס עס...

דערווייל שטעהט מען באגודה אחת, ניטאָ וואָס מקנא צו זיין און מיט וואָס פאַר׳ן שכן זיך צו ריהמען. ווער דאָ איז דאָ, איז דער בחיר פון מיליאָנען... יעדער האָט זיין „מורנו״... דער זיין פאַרב, דער אנדערער זיין

ריח, דער דריטער די לענג פון זיינע בלעטלעך, און א פיערטער די פרוכטבארקייט פון זיינע זאמען...

קומט אריין דער גערטנער און רייסט ארויס די „בעשטעלטע", קוקען אלע און שווייגען, אבער דער עולם טראכט: גאָט וואוהין דו געהסט און זאל דיר דיין גדולה וואויל בעקומען, אבער א מוסטער און א כבוד זאלסטו זיין... פון דיר דארפען שעהנע קינדער ארויסקומען...

ווען דאס לעצטע ווארצעל־פערעמעל פארלאזט די בייט, און מע טראגט די אויסגעפליקטע אוועק, הויבט זי אן שפירען איהר אריסטאקראטיע...

ד א זיינען אלע מושלמים... אבער דארט וואוהין מע פיהרט זי וועט זי זיין די בת יחידה, די געהויבענסטע...

איהר שטאלץ וואקסט, און ווען זי איז שוין פאר־פלאנצט אין דעם נייעם גארטען, ווארפט זי א קוק פון ביטול אויף די ארומיגע...

„אן ערב־רב... אבער איך?..."

דאס שושקעט זי צו דעם ווינד, וואס גלעט זי, דאכט זיך, אויך מיט מעהר דרך־ ארץ ווי איהרע שכנ'טעס. ער וויים די נפקא מינה... אמאל זאגט זי עס צו דער ביען...

אבער וואכען ארום ווען זי ווערט אביסעל מעהר מקורב מיט דער ביען, טרעפט אז זי פארטרויט איהר: —

— אבער דו ווייסט, קליינצינקע? דארטען ביי אונז איז ד א ך געווען שעהנער... קיין כבוד איז ניט געווען — אלע גלייך. אבער אלע א ז ע ל כ ע ג ע־ ה ו י ב ע נ ע געווען...

.1912

דער שטערן

מיט ווילדען אימפּעט טראָגט זיך אַ גרויסער שטע־
רען ערגעץ אין רוים — טויזענד מייל אַ סעקונד, טויזענד
מייל אַ סעקונד... לויפט און לויפט דער שטערן, און
כאַפּט אויף זיין האַסטיגער נסיעה, אַ קוק דאָ, אַ קוק
דאָרט...

זעהט ער רעכטס און לינקס, ווייט־ווייט אַוועק,
פונקען, גרויסע און קליינע, געלע און ווייסע...

„מסתמא אויך שטערן" — קלערט ער.

בענקט ער און וויל אַריבערשרייען צו זיי:

— „ווי געהט עס, קאַמעראַדען ?"

אָבער וואו ? ווען ? ווער וועט זיין קול הערען ?
אַזאַ שרעקליכער מרחק...

און אָט איז אַ פונק אַראָפּגעפאַלען... זיך צושאָטען
אין שטויב און אוים...

„געיאָגט, געיאָגט און געמאַכט מיליאָנען הקפות און
לסוף קיין זכר ניט געלאָזען" — זיפצט דער שטערן, און

קוקט אַרום רעכטס און לינקס. — ער וואָלט אַ מיליאָן יאָהרען פון זיין לעבען אַוועקגעשאָנקען אבי צו וויסען וואָס י ע נ ע ד אָ ר ט דענקען וועגען דעם...

„און אפשר האָבען זיי עס גאָר ניט געזעהן ?" — טראַכט ער בעטריבט, און טראַכטענדיג לויפט ער — אַ טויזענד מייל אַ סעקונד, אַ טויזענד מייל אַ סעקונד...

.1910

אַ הונד

זיין בעל הבית איז געזעסען און זיך געוויגט אויף אַ שאָקעל־שטוהל אויף דער וועראַנדאַ, און צוגעקוקט ווי די זונן איז פאַרגאַנגען אין מערב.

און ער, אַ לאַנגער הונד מיט אַראָפּהענגענדע אויערען, און מיט תמיד־פאַרטהרערטע אויגען, האָט זיך געיאָגט נאָך אַ פאַרשפּעטיגטער פליעג... און געיאָגט האָט ער זי אייגענטליך ניט ווייל ער איז בטבע געווען זשעדנע נאָך פליעגען, נאָר פון לאַנגווייליגקייט וועגען.

ווען די פליעג איז נעלם געוואָרען האָט ער געכאַפּט אַ קוק אויפ'ן בעל הבית, און דאַן האָט ער זיך דריי מאָל איבערגעקוליעט אויפ'ן גראָז.

נאָך דעם האָט ער זיך אויפגעהויבען און איז אוועק־געלאָפען אין מיטען פון דער ליידיגער גאַס און אויס־שטעלענדיג דעם מויל משופּע'דיג קעגען הימעל, געבולען — סתם אין דער וועלט אריין געבולען...

ער האָט ווידער געכאַפּט אַ קוק אויפ'ן בעל הבית, און דאַן איז ער אַנטלאָפען הינטער'ן הויז און זיך געיאָגט נאָך אַ קליינעם קעצעל.

דאָס קעצעל איז האסטיג אַרויפגעשפּרונגען אויף א נאָהענטען בוים, און אויסבויגענדיג דעם רוקען האָט עס גענומען מיאַויקען אַזוי רחמנות'דיג אז איהם איז נאָך גאָר געוואָרען דער גאַנצער עסק...

ער האָט בעשלאָסען, יהי מה שיהיה, ער וועט געהן צום בעל הבית. מעהר ווי א בריק געבען וועט ער דאָך ניט...

האָט ער פאַרלעגט דעם עק און איז לאַנגזאַם אַרויף צו דער וועראַנדא. צוערשט האָט ער א צוויי־דריי מאָל זיך געריבען מיט'ן מויל אָן דעם בעל הבית' פוס, און דאַן האָט ער זיך געמאַכט א האַרץ, און אַרויפגעלעגט די פאָ־דערשטע לאַפּעס ביי איהם אויף די קניע, און מיט פאַרטראַכטע אויגען געקוקט אהין וואו דער בעל הבית האָט געקוקט... אָבער דער בעל הבית האָט איהם צו מאָל קיין בריק ניט געגעבען. נאָר געקוקט און געטראַכט...

און דער הונד איז אַוועק אין ווינקעל פון דער ווע־ראַנדאַ, זיך אויסגעצויגען אויף אַלע פיער און דעם קאָפּ אויסגעשטרעקט פלאַך צו דער ערד און געקוקט אהין וואו דער בעל הבית קוקט, און שטיל געוואָיעט.

און אין די פאַרטהרערטע אויגען האָט זיך געשפּיגעלט א טרויריגע הינטישע פראַגע: —

„וואָס זעהט ע ר דאָרט ?..."

.1910

פייער־פליעגען

(אַ יאַפּאַנעזיש מעשה'לע.—איבערזעצט פוג ענגליש).

אַן אַלטער מאַן, האַקענדיג האָלץ אין וואַלד פאַר דעם שיין פון דער לבנה, האָט אויף אַ באַמבוס־צווייג דער־זעהן אַ קליין ליכטיג בעשעפעניס. דאָס איז געווען די קליינע פּרינצעסין „שימער". און דער האָלצהעקער האָט זי געפאַנגען און געבראַכט אַ מתנה פאַר זיין ווייב...

די פּרינצעסין איז געווען קליין און צאַרט און בלייך, דען זי איז געווען אַ קינד פון דער לבנה. די אַלטע האָבען זי אויפגעהאָדעוועט ביי זיך אין הויז און זי איז געוואָרען שעהנער און רייצענדער פון טאָג צו טאָג, ביז דאָס גאַנצע הייזעל איז געווען אָנגעפילט מיט איהר ליכטיגקייט און חן ביי נאַכט און מיט איהר צערטליכקייט און זיסקייט ביי טאָג. אַלע האָבען דאָס וואונדער־שעהנע פּרינצעסעלע געליעבט, אָבער מעהר פון אַלעמען האָט זיך אין איהר פאַרליעבט דער קייסער פון לאַנד...

די בת־מלכה׳לע האָט דעם קייסער אויך געליעבט מיט איהר גאַנצער נשמה, אָבער זי האָט ניט געקענט מיט איהם חתונה האָבען ווייל זי האָט געוואוסט אז זי קען מעהר ניט לעבען ווי צוואַנציג יאָהר...

דער קייסער פלעגט זיך אַלץ טרייסטען אז זי וועט דאָך פאַרבלייבען, ביז עס איז אָנגעקומען דער טאָג ווען זי האָט געמוזט אָפּשייד נעהמען...

דאַן איז די קליינע פּרינצעסין אָפּגעפּאָהרען אויף א ליכטיגען שטראַהל אהיים, און דעם גאַנצען וועג האָט זי געוויינט מיט קליינע זילבערנע טהרערען, ביז זי איז צו־געפאַלען צו דער ברוסט פון איהר מוטער — דער לבנה, אום קיינמאָל מעהר אין לעבען שוין ניט צו זעהן איהר געליעבטען — דעם קייסער...

און די טהרערען וואָס זי האָט פאַרגאָסען אויף איהר טרויריגער נסיעה זיינען איינציגווייז געפאַלען צו דער ערד, און דאָרט האָבען זיי פליגלען געקראָגען. און זינט דעם, אין די וואַרעמע נעכט פון זומער, פליהען זיי אום אין די קוסטעס און אין די גראָזען און זוכען דעם קייסער, הגם ער איז שוין לאַנג, לאַנג צוריק געשטאָרבען...

דאָס זיינען די פייער־פליעגען...

.1912

דער גלגול

אמאָל האָט זיך אַ לערכע נעקרייזט אין דער לופטען. קומענדיג אַלץ נידעריגער צו דער ערד, האָט זי געקוקט מיט פאַרוואונדערטע אויגען אויף אַ קאָלירטען פעלד־בלי־מעל...

ווי שעהן געפאַרבט עס איז, — האָט דאָס פויגעלע געשמאַכט — איך וואָלט אַלע מיינע טרעלען אוועקגעשאָנקען פאַר זיינע מחיה'דיגע קאָלירען...

אונטען האָט זיך דאָס בלימעל אויפ'ן שטענגעל ארויף־צו געשטרעקט...

וואָס פאַר אַ תענוג עס מוז זיין צו פליהען — האָט עס אין די גראָזען אריינגעזיפצט — הויבסט זיך אויף און שווימסט, שווימסט אין'ם בלאָען הימעל אריין און זעהסט פון אויבען אראָפּ אַ גאַנצע וועלט...

טאָג פאַר טאָג האָבעןביידע געבענקט...

איין פריה־מאָרגען איז די לערכע נעלם געוואָרען, און דאָס פעלד־בלימעל האָט געפעהלט...

איבער דער לאָנקע האָט אין דער זונן געטאַנצט אַ שמעטערלינג — דער גלגול פון ביידען'ס בענקענים...

.1912

דאס קרויט־בלאַט

נאָהענט ביים צאם, האָט זיך פלאַך צושפּרייט א קרויט־בלאַט, אָהן פּרעטענזיעס און אָהן ערוואַרטונגען... עס איז געווען פון בלייי־גראָען קאָליר; קיין ריח האָט עס ניט געהאַט...

פלעגט אמאָל אהין א ביען פארבלאָנדזשען, פלעגט ער א שמעק טהאָן און מאכען „ויברח"... אַט, זעהט איהר, א וואָרעם א נבזה פאר איהם איז עס גוט גענוג געווען...

דערפאר, פריה־בעגינען האָט דאָס קרויט־בלאַט גע־האט מאָמענטען פון אמת'ען תענוג... די טראָפּענס פון דעם געבליבענעם נאַכט־טהוי האָבען געשיינט אין דער זונן און געבליסטשעט ווי געשליפענע דימענטען...

פלעגט זיך אמאָל אָנזאמלען א גרויסער רונדער טראָפּען, האָט ער דעם גאַנצען בלאָען הימעל אָפּגעשפּ־גע־ט און דאָס קרויט־בלאַט האָט זיך געפיהלט געהויבען...

און פלעגט פּאַסירען אז דער האָהן פלעגט זיך אין יענער צייט אָפּשטעלען נעבען איהם, און ארונטערזופּען דעם דאָזיגען טראָפּען — פלעגט עס פיהלען יסורים של גיהנום.

„האָט ער קיין אנדערען ניט געפונען ווי אַן אָרעם קרויט־בלאַט צו בע'גזל'ען?"...

.1912

דער זומער־פֿאָדעם

טראָגט זיך לאנגזאם, לאנגזאם, אין דעם גאָלדענעם זומער־נאָכמיטאג א ווייסער שימערענדער זומער־פֿאָדעם... אן אָפּגעריסענער, לויזער, צו קיינעם ניט פֿעראנטוואָרט־ליכער זיידענער טרוים...

פֿון וואנען שטאמט ער, וואוהין טראָגט ער זיך ?...

קיינער ווייס ניט, ער אליין אויך ניט... אָבער צו וואָס שטעלען אזעלכע פֿראגעס, ווען ארום איז גרין און רוהיג און די לאָנקע איז בעשפּריצט מיט ראמאשקעס און דורך די זאנגען לאכען ארוים די בלאָע קאָרן־בלומען, און פֿון אונטער די דונקעל־גרינע קוסטעס, פֿינקלען די רויטע יאגדעס, און דער הימעל דרעמעלט אין זיין גאנצער לויי־טערער ברייטקייט ?...

וועט זיך דער פֿאָדעם אמאָל פֿארטשעפּען אָן א בוים אָדער אָן א קוסט, דאַן וועט ער זיך פֿארטראכטען...

און דאַן וועלען די ביידע פֿראגעס איהם טאקע קיין רוה ניט לאָזען :

פון וואַנען שטאַם איך, און וואוהין בין איך אייגענטליך געגאַנגען ?...

דער קוסט וועט לאַכען :

איצט ביסטו ד אָ, און דיין זונען־שפּאַציר איז געענדיגט...

.1912

די אונגעריכטע נסיעה

איהר זונענסיסטעם איז געווען דער בוים... קוים האָט זי אין איהר לעבען בעוויזען איין צווייג אַרומצו־קריכען, און געזוכט האָט זי, ווי אַלע פון איהר גלייכען — שפּייז.

זי איז געווען אַ מילב...

מאַכט זיך אַמאָל, אַז אין איהר שפּייז־זוכענים, איז זי פאַרקראָכען אַזש אויף אַ פליגעל פון אַ קאַנאַרעק, און איידער וואָס־ווען, ווערט זי שוין געטראָגען אין דעם גרוי־סען בלאָען רוים...

די מילב ציטערט און האַלט זיך פעסט אָן אַ פּע־דערל...

ווען זי איז צוריקגעקומען, האָט זי קודם־כל גומל געבענשט... אָבער איהר גליקליכסטע עראינערונג איז דאָך געבליבען **איהר אונגעריכטע נסיעה אין דער הויך...**

.1912

וואס איך דערצעהל זיך אַליין

ווען דער אבענד קומט, און די שאטענס פאַלען נעדיכטער און געדיכטער, זיץ איך אין דעם דונקעלען צימער ביים פענסטער און קוק־צו ווי אין הימעל צינדען זיך אָן די שטערען און אונטען ווייט אוועק אין טהאָל, פלאקערט אויף א ים פון עלעקטרישע ליכט. די גרויסע שטאָדט איינגעוויקעלט אין חשך, ציטערט און ווינקט מיט טויזענדער פיבערישע אויגען. ווען־ניט־ווען הערט זיך א פייף פון א צוג אָדער דאָס סוויסטשען פון א דאמפפער וואָס בראָזשעט ערגעץ וואו אין דעם האָדסאָן. א מאַ־טער פליאָנטער פון קולות הויבט זיך ארויף צו מיר פון דעם נאכטיגען בבל...

איך מאַך צו די אויגען און נעהם זיך אליין דער־צעהלען מעשות...

ווילדע אויסטראַכטעניסען... איך וויים אליין ניט ווי זיי קומען צו מיר...

.1

אַט דערצעהל איך זיך אזא מין מעשה'לע :

אמאָל איז געווען אַ בלייכער מאַן, וואָס האָט געהאַט גרויסע שווארצע אויגען און אַ גרויס ליכטיג הארץ. און אין דעם גרויסען ליכטיגען הארצען איז געווען אַ ים מיט ליעבשאַפט וואָס האָט זיך ארויסגעגאָסען דורך זיינע אויגען און איבער זיינע ליפּען — ווען ער האָט גערעדט...

ער האָט געזוכט געליעבטע און האָט געזוכט פריינד. ער האָט ביידע געפונען. אָבער די געליעבטע האָבען איהם אלע פאררעטהען. וואָלט ער ניט אזוי היים געליעבט, וואָלט ער לכל הפחות זיך געקענט מיט אַ ביסעל גלייכגילטיגקייט פארמאסקירען — וואָלטען זיי אפשר צו זיינע פים געלעגען. אָבער פון זיינע אויגען און איבער זיינע לעפצען איז דער ווארעמער שטראָם פון זיין צערטליכקייט געפלאָסען... און זיינע „לאוראס" האָבען איהם אויסגעלאכט.

און די פריינד האָבען איהם ניט פארשטאנען. טריי זיינען זיי איהם געווען, אָבער זיין נשמה איז פאַר זיי געווען פארהוילען. זיי וואָלטען פאַר איהם אין פייער און אין וואסער געגאנגען, אָבער מיט זייער שטארקען האנדדרוק האָבען זיי איהם אָפט וועה געטהאָן, זיינע בלומען האָבען זיי צוקוועטשט...

האָט זיך דער בלייכער מאַן אַ כשוף אויסגעלערענט און איז אוועק ווייט פון זיינע פריינד און ווייט פון דער וועלט אין אַ פארוואָרפענעם טהאָל, ביי אַ גרוי־

סען רוישיגען ים... דאָרטען האָט ער אַ קליין הייזעל פאַר זיך געבויט, און אַ גאָרטען האָט ער געפלאַנצט, און אין דעם גאָרטען האָט ער איינגעפלאַנצט פערשיעדענע בלומען, פאַר יעדען פריינד אַ בלום...

און אַ גאַנצען טאָג פון דעם ערשטען מאָרגענשפּראָץ ביז דער דעמערונג פון אבענד פלעגט ער זיצען און צו־קוקען זיין בלומען־וועלט... דען, דאָס בעסטע וואָס ער האָט פאַרמאָגט אין זיין לעבען — זיינע פריינד, זיינען איצט געווען פאַרוואַנדעלט אין דופטינע בלומען...

.2

אַ צווייטע מעשה׳לע דערצעהלט איך זיך און עס הויבט זיך אָן פון אַ מיטען: —

...זיין קאָפּ איז צוריקגעפאַלען אויף דעם רוקען פון שטוהל און שטאַרע ווייסלעך האָבען געקוקט צום סופיט...

אין איין האנד איז נאָך געווען דער פּינזעל און פון דער אַנדערער איז נאָר וואָס אַרויסגעפאַלען דאָס מאָל־ברעט און איז געלעגען מיט די פאַרבען אַרויף־צו אויף דער ערד...

אויף דעם אויפגעצויגענעם לייוועגט איז דאָס בילד כמעט געווען פאַרטיג. דאָס איז געווען אַ יונג־בלאָנד מיי־דעל לאַכענדיג איהר זונענשיין אין דעם טויטען קינסט־לער׳ס געזיכט אריין...

געפעהלט האָט בלויז דאָס בלימעל וואָס דאָס מייז־
דעל האָט געזאָלט האַלטען שפּיעלענדיג צווישען דעם גראָ־
בען און דעם מיטעלסטען פינגער... קוים אָנגעמארקירט
איז עס געווען...

אָרום זיינען געשטאַנען די צושראָקענע פריינד פון
דעם געשטאָרבענעם, און אַלעמעננס אויפמערקזאַמקייט
איז געוועזען צוגעקלעעט צו דעם אָרט אַוואו דאָס בלימעל
האָט געזאָלט אויסגעמאָלט ווערען.

וואָס האָט עס געזאָלט זיין: אַ רויז, אפשר אַ
ליליע? אפשר אַ בינטעל פיאָלקעס?

די ניט־געענדיגטע קווייט איז פאַר זיי געווען די
טראַגעדיע פון זיין פּלוצלינגען טויט...

אימעצער האָט זיך אָפּגערופען:

און וויפיעל בלומען זיינען איהם אין קאָפּ פאַר־
בליבען?...

.3

איך דערצעהל זיך ווייטער סתם אין דער וועלט
אריין: —

אין אינדיען ביי דעם טייך גאַנגעס, דאָ־ט וואו די
הייליגע לאָטאָס־בלעטער, טרוימען בייטאָג אין די
שטראַהלען פון דער זונן, און וויגען זיך סודות־פול ביי־
נאַכט אין דעם שיין פון דער לבנה — שטעהט אַן אַלטער
טעמפעל. אין דעם טעמפעל פון קדמונים אַן שטעהט אַ
בודהא־געשטאַלט געשניטען פון ווייסען מאַרמאָר און בע־
ציערט מיט גאָלד.

שטאָט אויגען זיינען שוואַרצע דימענטען אַריינגע־
זעצט געוואָרען, און דער גלאַנץ פון די עדעל־שטיינער
איז געווען הונדערטער יאָהרען א היילונג פאַר די קראַנקע
וואָס פלעגען אַהין קומען פון אַלע עקען פון אינדיען.

איין טאָג איז אַן אויג פאַרשוואונדען... א גאָט־
פאַרשוועכער פון פרעמדע לענדער האָט א שוואַרצען די־
מענט אוועקגעטראָגען.

און געוואַנדערט האָט דער גע'גנב'עטער שטיין. ווער
קען זיינע גלגולים אויסדערצעהלען ?... צום סוף איז ער
אָנגעקומען אין א לאָמבאַרד אין פּאַריז...

דאָרט שטעהט ער אין א שוי־פענסטער צוזאַמען מיט
די פּערעל פון א פאַרשטאָרבענער זינגערין, — א מתנה
פון אַן אויסגעלאַסענעם מאַרקיז וואָס האָט צוליעב איהר
זעלבסטמאָרד בעגאַנגען...

און יעדע נאַכט, פונקעלט דאָס איינציגע אויג פון
בודהאַ אין דעם טעמפּעל אין אינדיען, און זוכט און
זוכט...

און דאָס אויג אין לאָמבאַרד פונקעלט און בענקט
נאָך דעם גאַנגעם...

.1913

מיין פריינד דער מענשענקענער

ווער ער איז

— וואָס איך זאָג און וואָס איך טהו — זאָגט ער אַמאָל צו מיר — איז נוגע די וועלט, אָבער מיט מיר אַליין, אַזוי ווי מיט מיינע איינגעווייידען, מיט מיין האַר־צען און מיט מיין לונג־און־לעבער, האָט די וועלט קיין שום שייכות ניט.

אָבער בסוד וועל איך אייך פערטרויען ווער ער איז:—

ער איז ניט צו יונג און ניט צו אַלט. ער איז נאָך יונג גענוג ליעב צו האָבען מענשען און מלמד זכות צו זיין אויף זייערע שוואכקייטען. אָבער ער איז שוין אַלט גע־נוג זיך צו ערלויבען דעם לוקסוס פון אָפּלאַכען...

און אַז ער לאַכט טהוט ער עס הילכיג און הארציג און איהר זעהט אַז איהם קומט צו לעבען און געזונד דערפון. אָבער קוקט איהר זיך צו אַ ביסעל נעהנטער, זעהט איהר אַז זיינע אויגען זיינען פייכט...

און דאָס איז די איינציגע צייט ווען איהר זעהט ביי איהם אַ סימן פון טהרערען. אפשר וויינט ער אויך ווען עס איז. אָבער ער האָט מסתמא דעם קונץ און די געשיקטקייט זיינע טרעהרען צו פערהוילען.

מיר דאכט זיך צייטענווייז אז ער האָט ערגעץ א זעקעל וואו ער זאַמעלט זיי און וואו זיי ליגען אזוי לאַנג ביז זיי ווערען פערגליווערט... אויף דער ווייסער וועלט קומען זיי ערשט ארויס אין דעם גלגול פון שארפע ווערט־לעך און וויציגע בעמערקונגען — פון וועלכע ער האָט תמיד א גרויסען זאַפּאַס...

ער איז אָפּט א גרויסער שווייגער... ווען ער שווייגט זיינען זיינע אויגען ווי שטילע שוואַרצע שוואָימען וואָס זויגען אריין אייך און אַלע אייערע בעוועגונגען מיט דעם דורשט פון א בלימעל וואָס טרינקט זיך מיט רעגען, נאָך א לאַנגער טריקענים...

און דערום רוף איך איהם אמאָל אין ערנסט און אמאָל אין שפּאַס, אַן „אוצר הנשמות”... דען וואָס ער זויגט ארויס פון אייך איז אייער נשמה, אָדער א בילד פון אייער נשמה און ער אליין ווערט דאדורך רייכער מיט נשמות פון טאָג צו טאָג...

און רעדט איהר צו איהם, הערט ער זיך צו נייגיריג און אויפמערקזאַם און מיט אַלע חושים... אָבער הערען הערט ער מעהר דאָס וואָס איהר פ ע ר ש ו ו י י ג ט ווי דאָס וואָס איהר רעדט ארויס... און ער איז א בריה אויף ארויסצושעפּען דאָס פערשוויגענע, איהר מעגט עס האָבען אויפ׳ן סאַמע דעק...

איבריגענס, אינטערעסירט איהם מעהר ד ע ר וואָס רעדט ווי די דבורים אליין...

און דאַן זיינען דאָ צייטען, ווען ער אליין רעדט א סך און שנעל און מיט אימפּעט, אזוי ווי עס וואָלט איהם אום לעבען געגאַנגען.

אָבער ווען ער רעדט צו אייך האָט איהר תמיד דעם איינדרוק, אז דאָס רעדט ער בלויז צו זיך אליין אויפ'ן קול...

דאָס לופטערט ער בלויז אוים זיינע געדאנקען, ווי מע לופטערט אוים ספרים פון צייט צו צייט, כדי זיי דער־נאָך ווידער אין שאפע צו פערשליסען...

ער האָט האָלד קליינע קינדער און אין יעדען מענ־שען וואָס ער בעגעגענט זוכט ער ראשית דאָס קינד...

ער זאָגט אז יעדער ילוד אשה איז צו יעדער צייט א דרייבונד פון קינדהייט, מאנשאפט און זקנה... וואו די קינדהייט איז גובר איז א סימן פון גרויסקייט...

אין דער נאטור האָט ער הויפטזעכליך ליעב בלומען און בליהונגען... דער פארטיגסטער עפעל און דער רויטסטער קארש זיינען ביי איהם אן אראָפפאל אקעגען דער ווייסער קווייט פון מאי...

די פרוכט — זאָגט ער — איז דער סיום, און איך האָב ליעב התחלות...

ער געפינט זיך בעליידיגט ווען מע זאָגט אז ער איז א בעאָבאכטער.

א בעאָבאכטער — זאָגט ער — איז א פורש מן הצבור... צו מאכען פון לעבען בלויז א ספעקטאקעל הייסט לעבען אָהן שום פעראנטוואָרט־ליכקייט...

זיין בעאָבאכטען — ערקלערט ער — איז בלויז א פערבינדען־זיך מיט דעם לעבען פון אנדערע, א גייס־טיגער קאָמוניזם. וואָס ער זעהט דאָס נעהמט ער אריין אין זיך און ער אליין וואקסט דערפון...

בעאָבאַכטענדיג האָט ער מעהר זאַכען צו ליעבען און מעהר זאַכען צו האַסען...

דען ער איז אויך אַ גרויסער האַסער. האַס — זאָגט ער — לייטערט די ליעבע און בעפעסטיגט זי... ליעבע אָהן האַס וואָלט אַריינפאַלען אין אַ סאָרט היהנער־פּלעט, אָדער זי וואָלט פון גרוים זיסקייט אָנגעהויבען שימלען...

האַס — לעגט ער צו — איז דאָס זויערטייג פון לע־בען. אָבער דאָס ברויט פון לעבען איז ליעבע...

ער טהיילט מענשען איין אין צוויי קאַטעגאָריען: אין אַזעלכע וואָס האָבען גאָט אין הארצען און אַזעלכע וואָס האָבען נ י ט גאָט אין הארצען. און פרעגט איהר איהם אוים אַ ביסעל געגויער, געפינט איהר אוים, אַז גראָד די פרומע און רעליגיעזע געהערען ביי איהם אָפט צו דעם ל ע צ ט ע ן קלאַס...

ער אַליין איז אַ מאמין. אָבער אין וואָס? דאָס זאָגט ער ניט קלאָר. רונד אַרום קענט איהר זיך אָנשטויסען, און כאַפּען אַן אָנצוהערענעם דאָ און דאָרט, אָבער מעהר ניט ווי אַן אָנצוהערענס...

ער זאָגט אַז קיינער קען ניט רעדען לאָגיש פון זיין אמונה אַזוי ווי ער קען ניט רעדען לאָגיש פון זיין ער־שטער ליעבע — ווען ער איז נאָך פערליעבט...

ער זאָגט אָבער אַז ר ע ל י ג י אָ ן איז דער טויט פון ג ל ו י ב ע ן . . . אַ רעליגיאָן — לויט זיין מיי־נונג — איז געמאַכט פאַר אַזוי פיעל אַז זי פּאַסט קיינעם ניט ריכטיג צו. געגעבענע תורות זיינען טאַנדעטנע גלוי־בענס...

א דאָגמאַ איז אַ קהל'שער טלית... הגם לכתחלה איז עס געווען אַ מלבוש צוגעשניטען פאַר אימעצען לויט זיין מאָס און לויט זיין וואוקס...

ער איז ניט קיין פּוסטער טרוימער. ער האָט אַזוי פיעל הנאה פון אַ שעהנער ערפינדונג און פון אַ ניי־אויסגע־קלעהרטער מאַשין ווי פון אַ ריטהמישען געזאַנג... און אָפט פערבייט ער בכיוון די טערמינען ווען ער רעדט וועגען די דאָזיגע זאַכען. אַזוי למשל, בעשרייבענדיג אַ געדיכט וועט ער זאָגען, עס איז אַ שעהן שטיקעל ארבייט, און רעדענדיג פון אַ לאָקאָמאָטיוו וועט ער זיך אויסדריקען אַז דאָס איז „אַ פּאָעמא אויף רעדער".

ער זאָגט : אַזוי ווי מאַטעריע איז פאַראַן אין דריי פאָרמען — לופט, פליסיגקייט און פעסטער קערפּער, אַזוי האָט דעם מענשען'ס ענערגיע דריי געשטאַלטען — טרוימען, געדאַנקען און טהאַטען.

און אַזוי ווי אייז אונטערשיידט זיך פון וואַסער, און וואַסער פון פּאַרע בלויז אין געדיכטקייט אָדער שיטער־קייט אָבער ניט אין זייער עצם, אַזוי איז אַ טהאַט ניט מעהר ווי אַ פערגליווערטער טרוים, און אַ געדאַנקען די לופטיגע פאָרמע פון אַ טהאַט...

טהאַטען זיינען אָבער דער ממשות'דיגער אַטעסטאַט אויף געדאַנקען. ווען מע וואָלט אַזאַ אַטעסטאַט ניט פער־לאַנגט וואָלט איטליכער פּושער געמאַכט דעם אָנשטעל פון אַ ראַפאַעלאָ און איטליכער שטיינהאַקער וואָלט גע־מאַכט די פּרעטענזיע פון אַ ראָדין... און קיין רענטגען־שטראַהלען צו ענטדעקען געדאַנקען אין אימעצענס מח — האָבען מיר נאָך דערווייל ניט...

דעריבער שטעלט מיין פריינד דער מענשען־קענער שטענדיג דעם טראָפּ אויף טהאָן, און אַלע זיינע שאַרפסטע ווערטער לאָזט ער אוים אויף דעם חשבון פון חלומות...

ער האָט ליעב זעהר די גרויסע שטאָדט און קוקט אויף איהר ווי אויף אַ בענשונג פון גאָט... דער כרך — זאָגט ער — איז אַ רעזערוואואר וואו דאָס בעסטע ווערט אָנגעזאַמעלט, כדי דערנאָך צו בעפּרוכפּערען דורך הונ־דערט קאַנאַלען און רינעם דאָס פערוואָרפענסטע דערפעל...

און דאָס פערוואָרפענסטע דערפעל מיט אַ סך גראָז און אַ סך הימעל, איז דוקא דאָס וואָס ציהט א י ה ם מיט געוואַלדיגער מאכט...

אין דער גרויסער שטאָדט — זאָגט ער — דאַרף מען קומען קויפען פּראָוויאַנט פאַר דער נשמה, קליידער פאַר'ן גייסט און כלי־מכשירין צום לעבען... אָבער געברויכען די אַלע זאַכען דאַרף מען ווייט אוועק פון איהר...

די גרויסקייט פון קליינע זאַכען — זאָגט ער — לערנט מען נאָר אויפ'ן ישוב, און דאָרטען לערנט מען אויך די קליינקייט פון גרויסע זאַכען.

און מעהר פאַר אַלצדינג זוכט ער אָריגינאַליטעט. דאָס לעבען — זאָגט ער — איז אַזוי קורץ אַז עס סטאַיעט ניט קיין צייט פאַר ווידערהאָלונגען...

איך וואָלט וועלען זעהן — זאָגט ער אויף זיין אייגענאַרטיגען אופן — אַז יעדער איינער פון די פופצעהן הונדערט מיליאָן מענשען וואָס זיינען פאַראַן אויף דער וועלט, זאָל טראַכטען א נ ד ע ר ם ווי אַלע איבעריגע. ווען אימעצער חזר'ט איבער אָדער טהוט נאָך אַ צווייטען אין דער מינדעסטער זאַך בע'גזל'ט ער אַ וועלט... דען

יעדע נייע מחשבה פון יעדען איינעם פון די אַנדערהאַל־בען ביליאָן, וועט פריהער־שפּעטער ווערען דאָס איינגענ־טהום פון אַלעמען...

דערפאַר איז ער אזא אָפּטימיסט בנוגע צו מענשען און צו דעם מענשליכען לעבען. דער נייער מענש — זאָגט ער — דערנעהנטערט זיך אַלץ מעהר צו די מעטהאָדען פון דער שאַפענדער נאַטור אַרום איהם. ער האָט אויפ־געהערט צו ווידערהאָלען, דען ער פערשטעהט אז דאָס לעבען מוז זיך יעדען מאָמענט בענייען...

און דאָך האָט מיין פריינד אַ געוואַלדיגע ליעבשאַפט צו דער פערגאַנגענהייט, און אַ האַמערישע לעגענדע אָדער אַ ספור פון תנ"ך, האָט פאַר איהם גראַד אזא לעבעדיגע בעדייטונג און אזא ווירקליכען ווערטה ווי אַ קריעג אין די באַלקאַנען...

פיינט האָט ער נאָר די ש ט ו י ב־מענשען וואָס שטודירען זאַכען ו ו י י ל זיי זיינען אַלט און ט ו י ט...

ע ר ווייס נאָר פון לעבען, און דאָס אַלטע איז א י ה ם ליעב, ווייל אין זיין געדאַנקען לעבט עס אַזוי ווי די געגענוואַרט...

און די געגענוואַרט איז ביי איהם דער מ ע נ ש און אַלצדינג וואָס איז מ ע נ ש ל י ך...

.1912

גנהיימנים

ווי אַ מילגרוים איז פול מיט קערנער, אַזוי איז יע־דער מענש פול מיט ווידערשפּרוכען — זאָגט מיין פריינד דער מענשען־קענער.

פון דער רגע וואָס דער מלאך גיט דעם קינד אַ שנעל אונטער דער נאָז, ביז דער מינוט ווען דער טויט־טראָפּען פאַלט פון דעם מלאך־המות שווערד אויף דעם גוסס׳ לי־פּען, איז דאָס לעבען איין לאַנגער „ויתרוצצו״.

אָט נעהמט למשל אונזער יאָגענים נאָך געהיימע זאכען, און די גרויסע הנאה וואָס מיר האָבען פון סודות — איז דאָס ניט אין פלוג אַ ווידערשפּרוך צו אונזער איינ־געבאָרענער שטרעבונג צו ליכט און אויפקלערונג ?

מיט דעם קליינעם גראָשענעם ליכטעל וואָס מיר רופען „פערשטאַנד״, זוכען מיר פון פריהמאָרגען ביז שפּעט אין דער נאַכט, כאָטש אַ קליין פּינטעלע פון דער אויביגקייט זיך צו בעלייכטען, און מיר פרעהען זיך ווען אַ זעמדעל אין דעם מדבר איז פאַר אונז העל געוואָרען.

און צו דער זעלביגער צייט שמאַכטען מיר נאָך דער אַרומיגער דונקעלהייט און אונזערע בעסטע און גליקליכ־

סטע מאָמענטען זיינען די יעניגע ווען מיר וואַרפען אוועק דאָס שכל־לאַנטערנדעל און פערטרינקען זיך אין דעם גע־היימניספאָלען חשך וואָס האָט קיין אָנהויב און קיין סוף ניט.

און אַזוי האַלטען מיר אין איין אַרומשפּרינגען פון ליכט אין פינסטערניס, פון העלע מחשבות אין דונקעלע טרוימען, פון ממשות׳דיגע פאַקטען אין נעבעלדיגע דמיון־וועלטען.

אָהן סודות וואָלט אונז דאָס לעבען ניט איינגע־גאַנגען, און אויב מיר קווען אָן פון דעם פּיצינקען ברע־קעל רוים וואָס מיר האָבען אַרום זיך בעלויכטען, איז דאָס נאָר וויל אַרום דעם ראַנד פון דעם דאָזיגען ליכט־קרייזעל, זיך שפּרייטענדיג אין אַלע זייטען, לאַגערט דאָס געדיכטע געהיימנים וואָס מיר וועלען קיין מאָל ניט דורכדרינגען...

דאָרט וואו עס זיינען קיין פערבאָרגעניסען ניטאָ זו־כען מיר זיי קינסטליך צו בעשאַפען. פון די היראָגליפען־שריפט פון די חרטומי־מצרים ביז די אויסגעטראַכטע האָ־קוס־פּאָקוס־צערעמאָניען מיט וועלכע אַ מיטגליעד ווערט אריינגענומען אין דעם „אָרדען פון א. א. פּ. צ.״ — צייגט זיך אַרוים דער זעלביגער חשק פון דעם מענשען איינ־צו־וויקלען זאַכען וועלכע זיינען קלאָר ווי דער טאָג, אין אַ טוך פון מיסטיציזם. זאָנסט וואָלט די לאָזשע אַ העלפט פון איהרע מיטגליעדער פערלאָרען...

די שרייבערס פון די אינדישע וועדאַס, דער מחבר פון זוהר אַזוי גוט ווי קאָנאַן דאָיל און זיינע דעטעקטיוו־מעשיות — האָבען פערשטאַנען די דאָזיגע הויפּט־סטרונע פון דער מענשליכער נשמה. דען ניט די איבעראַשענדע

אנטפּלעקונג פון א געהיימנים איז פאר אונז דאָס וויכ־
טיגסטע. ד ָא ס דוויערט בלויז איין הרף־עין. דאָס
געהיימנים אליין, דאָס טאַפּען אין דער פינסטערנים, דאָס
בלאָנדזשען און פּרובירען טרעפען — איז פאר אונז דער
עיקר...

מיין שכן דער דעקאַדענטישער דיכטער ווייס פון
דעם קונץ. ער בעשרייבט א זונען־אונטערגאַנג אזוי אז
איהר ווייסט ניט אויב דאָס איז א שילדערונג פון יציאת
מצרים אָדער א בילד פון א פּאָגראָם. און די לעזער זאָגען
אז ער איז דער אידישער מעטערלינק. זיי הויבען ניט
אָן צו פערשטעהן, און דערפאר זיינען זיי איהם דאנק־
באר...

מיר האָבען אזוי שטארק ליעב סודות אז א פער־
שלייערטער אונזין פאליובעט אונז בעסער ווי אן אָפענע
חכמה. דעריבער האָבען מיר אזא גרויסען רעספּעקט פאר
א טפּש וואָס שווייגט...

סאלאָמע אונטער איהרע זיבען שלייערם געפעלט אונז
בעסער ווי די מוטער־נאַקעטע ווענוס... און ווער קען
זאָגען אז דער לייב פון הורדוס' שטיף־טאָכטער איז
געווען אזוי שעהן ווי דער קערפּער פון דער ווייסער וואַ־
סער־געטין ? די גריעכען זיינען אויף די זאכען געווען
בעסערע מבינים ווי דער ענגלישער אָסקאַר ווײַלד...

און עס דארף צומאָל ניט זיין א שלייער וואָס דעקט
צו די גליעדער פון א יפת תואר. א מאַסקע הינטער וועל־
כער עס בעהאלט זיך די פארצע פון א וואלד־גזלן אָדער
דער פערקרימטער פּנים פון א פּאַיאַץ, איז אָפט גענוג...

אריטהמעטיק איז דער גרעסטער שונא פון געהיימ־נים. און דעריבער שייט מען זיך צו צעהלען. מען דענקט עס איז ניט מזל'דיג...

די מקובלים און נאָך פריהער די אַלט־גריכישע פי־לאָזאָפען האָבען אפילו ציפערען ניט פערגונען זייער וואָכעדיגע פערשטענדליכקייט, און האָבען געמאַכט מיט זיי אַלערליי שוואַרץ־קינסטלערישע דרעהדלעך, אבי פון זיי אויך צו מאַכען אַ געהיימנים.

די אָלימפּישע געטער האָבען קיין קיום ניט געהאַט, ווייל זיי זיינען געווען תמיד אויף דער זונן... זיי האָבען מיט דער איינבילדונג קיין קונקעל־מונקעל ניט געמאַכט, און האָבען זיך ניט געשפּיעלט אין בעהעלטנים. „אַט דאָס זיינען מיר און פאַרטיג"...

דאָס קריסטענטהום האָט איהרע סקעלעטען איינגע־וויקעלט אין הייליגע סודות־פולע מלבושים און האַלט זיך נאָך עד היום...

משה רבינו'ס ז ו נ נ י ג ע תורה וואָלט אפשר געהאַט דעם זעלבען שיקזאַל ווי דער „קלאָר־אויגיגער" יופּיטער, ווען ניט די ס ת ר י ־ ת ו ר ה , איבער וועלכע מיליאָנען קעפּ האָבען זיך געמאַטערט און מיל־יאָנען הערצער גע'חלום'ט...

אונז ציהט צו דער געהיימנים ווי אונז ציהט צו דע־ערד. „פון געהיימנים ביסטו געקומען און צו געהיימנים וועט זיין דיין געלוסט" — זאָגט אַ בת־קול יעדען עופ'־על ווען עס ווערט געבאָרען.

מיר האָבען ליעב זיך צו שפּיעלען אין ליכט כדי נאָכדעם צו געניסען בעסער די פינסטערנים. מיר צו־ברעכען און צופאַלמעסען אונזערע שפּיעלצייג און וויינען דערנאָך ווי קינדער, אימעצער זאָל זיי ווידער צוזאמענ־שטעלען פאַר אונז...

אין פינסטערנים פיהלען מיר זיך היימיש. פון דאָרט קומען מיר און דאָרט געהערען מיר... דאָרט איז דאָס גרויסע לעבען פון וועלכען אונזערס איז די מילבען־אויסגאַבע...

די נעבעלהאַפטיגקייט פון דער מטושטש'ער מילכ־שטראָס אַפּעלירט צו אונז מעהר ווי דער גלענצענדער אבענד־שטערען...

ווען דאָקטוירים וועלען אויפהערען שרייבען זייערע רעצעפּטען אין לאַטיין, וועלען זייערע רפואות האָבען א קלענערע ווירקונג.

דער „גאָט־ווייס־וואָס", וועלכער שוועבט ארום „אַק־וואַ פּורא" איז גענוג צו מאַכען פון ברונים־וואַסער א כשוף־טראַנק...

צויבעריי איז אויסגעשפּיעלט און שדים האָבען מורא פאַר עלעקטרישער בעלייכטונג. אָבער ספּיריטיזם איז זייער יורש געוואָרען.

טשעזאַרע לאַמבראָזאָ וועלכער איז געוועזן וויסענ־שאַפטסמאַן גענוג צו מאַכען פון פערברעכען א קראַנק־הייט, און פון גאונות א משוגעת — האָט געגלויבט אין די השבעות פון פּאַלאַדינאָ. און אין דעם זעלבען פערטעל יאָהר־הונדערט אין וועלכען מאַדאַם קיריע האָט דעם

גרעסטען כעמישען סוד אנטפלעקט, האָט א מרס. עדדי*) געמאַכט מיליאָנען פערקויפענדיג איהרע „קריסטשיען־סייענס" געהיימניסען אין בוך־פאָרם — דריי דאָלאר מיט פינף און צוואנציג סענטס א געהיימנים...

דען דער מענש מוז האָבען געהיימנים אזוי ווי ער דארף האָבען לופט און שפייז.

ער וויל ליכט און זונען־שטראהלען אין די פענסטער אָבער בתנאי ער זאָל צו יעעדר צייט קענען די פאָרהאנגען אראָפּלאָזען און זיך אײַנגורען אין זיינע געהיימניסען און זיין חשך...

*) די גרינדערין פון „קריסטשיען־סייענס" (קריסטליכע וויסענשאַפט), אַ גלויבען לויט וועלכען קראַנקהייטען קענען געהיילט ווערען מיט דער מאַכט פון אמונה.

טראכטען און ריידען

מיין פריינד דער מענשען־קענער איז בעזונדערס אינטערעסאַנט ווען ער קומט צו דער טהעמא „טראַכטען און ריידען״.

ער אַליין רעדט בלויז פּעריאָדיש. עס געהען אָפּט אוועק מאָנאַטען כסדר און איהר קענט פון איהם אַ וואָרט ניט הערען. און דאַן, קומט אַן אויסגוס, ווי פון אַ פּלוצ־לינג־געעפענטען פאָנטאַן, און ער שפּריצט אַרויס זיינע אָנגעזאַמעלטע בעאָבאַכטונגען אין פאַרביגע עפּיגראַמען.

אין איינער פון אַזעלכע השתפכות׳ען האָט ער גע־זאָגט: —

טראַכטען איז אַ ה כ נ ס ה און ריידען איז אַ ה ו צ א ה . . .

פאַראַן אַזעלכע וואָס פערמאָגען קרח׳ס אוצרות און פערגינען זיך ניט אַ פּרוטה אויסצוגעבען, און פאַראַן ווידער אויסברינגער וואָס ביי זיי קען זיך אַ מטבע ניט איינהאַלטען אַ רגע.

עס איז דאָ נאָך אַן אַנדער קלאַס. דאָס זיינען די וואָס גיבען אַרויס וועקסלען אויף וואָס זיי דאַרפען ערשט אַריינקריגען.

איך האָב געקענט א יונגען מאַן מיט א געשליפענער צונג, וועלכער פלעגט אייך ארויסלאָזען א בעהויפּטונג אָדער א געדאנקען, מיט דערזעלבער לייכטקייט ווי א שווארצקינסטלער ציהט בענדלעך פון א קאפעלוש, קלע־רענדיג אז ער וועט שוין ווי עס איז בעגרינדען מיט אלערליי דרעהדלעך דאָס וואָס ער האָט ארויסגערעדט.

אַן ארויסגעזאָגטעס וואָרט איז א טשעק. געוויסענ־האַפטע סאָלידע מענשען וועלען קיינמאָל ניט אונטער־שרייבען א טשעק אַוואו זיי האָבען ניט גענוג קאפּיטאָל אין דער באנק.

אָבער וויפיעל זיינען דאָ, וואָס גיבען אייך א טשעק, וויסענדיג גאַנץ גוט אז זיי האָבען ניט אין דער באנק א צובראָכענעם שילינג, און טראַכטענדיג אז איידער איהר וועט זייער טשעק דעפּאָנירען וועלען זיי שוין ווי־עס־איז די סומע „גוט מאכען” ?...

דאַן קומט דער „חלפן” וואָס לאָזט דורך יעדען טאָג דורך זיינע הענד, הונדערטער און טויזענדער מינצען פון אלע לענדער און פון אלע „קורסען” און איז אליין א בלוטיגער קבצן...

ער האָט ציטאַטען און פראַזען און פיינע געדאנקען פאַר יעדער געלעגענהייט, און גיט זיי אייך מיט דער פולער האנד. וואָס האָט ער צו זשאלעווען ? מע קען, ברוך השם, די סחורה שטענדיג קריגען. נאַטירליך, איי־דער ער לאָזט אין גאנג זיינע ארטיקלען, רייסט ער צו־ערשט אראָפּ דעם יארליק און מע דאַרף זיין א מומחה אויף זיינע טאנדעטנע וואארע צו קענען אויסגעפינען דעם נאָמען פון דעם פאבריקאַנט...

איך געפין אַזעלכען אויס דורך דעם אונטערשלאַג פון זיינע סחורות, דען דער אונטערשלאַג איז זיין אייגענער, און ס'איז רעכט אז א ראַצעמאָרענער געדאַנקען אָדער א זיידענער זאַץ זאָלען זיין אויפגעסטריגעוועט אויף אָפּגעבליאַקטען קאַרטון...

איך האָב נאָך א פּרוביר־מיטעל. איך זוך אויס פון אונטער דער ערד, א טהעמאַ וואָס בלויז א משוגע'נעם ווי איך קען איינפאַלען, צו דיסקוטירען, און פאַר וועלכער מיין בחור האָט בשום אופן זיך ניט געקענט צוגרייטען... און מיין ציצעראָ הויבט אָן טעלעבענדען מיט דער צונג. דער גרויסער פּראַזען־מעקלער הויבט מיר אָן דאָן ארויסצוגעבען זיינע אייגענע פערזשאַווערטע און ווערטהלאָזע פעניגער, און פון זיין גאַנצען פערמעגען איז געוואָרען א תל...

דאָס נעקסטע מאָל מיידט ער מיך אויס, און פּרובירט זיין גליק מיט אַנדערע.

פאַראַן פערקעהרט אמת'ע גבירים, וואָס האָבען גאַנצע זאַסיקעס מיט גאָלדענע געדאַנקען, אָבער זיי זיינען אַזוי אונגעלומפּערט, אַז נעהמען זיי אייך ארויסצעהלען א געוויסע סומע, פאַלט עס זיי פון די הענד... אַזעלכע איז א מצוה אויסצוהעלפען. עס לויהנט זיך.

איך האָב געהאַט א פעטער א לאַנד־חכם. פלעגט ער נעהמען ריידען, איז געווען ווי געהן צו קינד. א וואָרט צו א וואָרט פלעגט זיך ניט קלעפּען, און איהר האָט געקענט הערען ווי די רעדער פון זיין מח־מאַשינע סקריפּען און קרעכצען. איך פלעג נעהמען אויף זיך די ראָלע פון א העבאַם, פלעג ממש פאַר די פּיס די געדאַנקען פון איהם

אַרויסשלעפּען. און וואָס פאַר'ע גערעטענע געדאַנקען דאָס זיינען געווען! א מחיה געווען צו קוקען אויף זיי...

פאַראַן מענשען וואָס האַלטען זייער געלד אין א קניפּעל, און ווען זיי נעהמען ארויס א בומאַזשקע טהוען זיי עס „בדחילו ורחימא", און קוקען דערביי אויף איך אזוי ווי זיי וואָלטען זאָגען „ברודערקע, דאָס איז ניט „קיין הובעל־שפּאָן, דאָס איז געלט און געלט דאַרף מען „היטען ווי אַן אויג אין קאָפּ". און דאָך זיינען זיי בטבע ניט קיין קמצנים.

איך האָב אָנגעטראָפען א סך דענקער פון דער דאָזיגער קאַטעגאָריע. זיי זיינען „מלא וגדוש", אָנגעשטאָפּט מיט בריליאַנטענע געדאַנקען, אָבער נעהמען זיי צו אייך ריידען, פּעקלען זיי זיך לאַנגזאַם אוים, מיט א זייטענוואונק צו אייך וואָס גיט אייך צו פערשטעהן, אַז איהר דאַרפט זיך מכין זיין צו הערען עפּעס וויכטיגס...

עהנליך צו זיי איז געווען יענער הומאָריסטישער שריפטשטעלער וואָס פלעגט אזוי עקאָנאָמיזירען מיט זיינע וויצען אין געשפּרעך, אַז קיין המצאה זיינע איז מיר ניט איינגעגאַנגען. איך פלעג אימער האָבען דאָס געפיהל, אַז ער רעכענט קודם אוים וויפיעל זי איז ווערטה פאַר זיין פערלעגער, און ווען ער שענקט זי מיר, ליידט ער פשוט א געלד־שאָדען...

דער קאָנטראַסט צו זיי אַלעמען איז יענער וואָס עפּענט בלויז אויף זיין מויל, און עס גיבען זיך אַ לאָז גלענצענדע ראַקעטען פון קלוגהייט און שאַרפזין, וואָס האָבען הפּנים לאַנג געלעכצט אַרויסצוגעהן אויף דער ווייטער וועלט... און די פונקען פאַלען אייך אין מח און אין

הארצען, און דערביי שפירט איהר גאָר ניט, ווי עמיצער וואָלט זיך אָנגעשטרענגט אָדער ווי עמיצער וואָלט עפּעס געגעבען און עמיצער גענומען...

און די גערּאנקען שפּריצען ארויס אזוי נאַטירליך, און מיט אזאַ אימפּעט, אַז אייך דאכט זיך, זיי זיינען נאָר וואָס געבאָרען געוואָרען. און דאָ נ א ר ט איהר זיך.

עס זיינען דאָ „עקס־פּראָמפּטנע" רעדנער אָבער עס זיינען ניטאָ קיין „עקס־פּראָמטנע" דענקער. דער דענקער וואָס רעדט אזוי לייכט און אָהן אַ מאָמענט פערטראַכטען זיך, רעדט פון אָנגעברייטען, פון פאַרטיגען. ער האָט בע־אָבאַכטונגען און געדאַנקען וואָס ער האָט גאָט ווייס וואו און גאָט ווייס ווען אָנגעקליבען און דורכגעזיפּט און דורכגעקלערט, ווי מע קלערט דורך טהייערען ווייַן — ווע־גען אַלערליי זאכען. און וואָס פאר אַ געגענשטאַנד עס זאָל ניט פאָרקומען — ע ר האָט שוין וועגען איהם לאַנג צוריק נאָכגעטראַכט, מעהר אָדער וועניגער, און איבער־ראַשען קענט איהר איהם קיין מאָל ניט.

איך האָב פריהער געזאָגט, אַז ריידען איז אַ הוצאה, אָבער דער תענוג פון אויסגעבען נאָכדעם ווי מע האָט זיך אַ לאַנגע צייט געזעטיגט מיט אריינגעהמען — איז אַן ערפרישונג, אַן ערלייכטערונג און צייטענוויי אַ בע־דירפעניס.

די גמרא זאָגט : „מעהר ווי דאָס קאַלב וויל ז ו י ־ג ע ן וויל די קוה איהם ג ע ב ע ן ז ו י ג ע ן". איך קען אַזעלכע וואָס מוזען זיך ארויסרעדען. זיי וואָלטען זאָנסט געקריגען מילך־פיבער.

און זעהר אָפּט פּאַסירט, ווי איך ווייס פון מיין אייגענער ערפאַהרונג, אַז רעדענדיג טויכט אַרויס פאַר דעם ריידער אַליין, אַ שפּאָגעל־נייער געדאַנקען...

אינוועניג איז ער געוועזן צוזאַמענגעקנוילט מיט אַ סך אַנדערע און האָט זיך ניט קלאָר אַרויסגעזעהן. אָבער רעדען קען מען ניט אין קנוילען, און ציהט מען אין גע־שפּרעך פאַנאַנדער פאָדעם פאַר פאָדעם ווערט יעדער פאָ־דעם זיך אַליין דייטליכער.

דאָס רוף איך אַ זייטיגע הכנסה...

.1912

איינזאַמקייט

איינזאַמקייט איז אַ תענוג צו וועלכען מען מוז זיך צוגעוואוינען — זאָגט מיין פריינד דער מענשענ־קענער.

דער וואָס האָט ניט געלערנט די קונסט פון זיין איינזאַם, דער האָט פערנאַכלעסיגט די בעסטע געזעלשאַפט וואָס ער האָט ווען־עס־איז געקענט האָבען — די געזעלשאַפט פון זיך אליין. דען וואו קענען מיר געפינען אַ חבר מיט וועלכען מיר זאָלען קענען זיך אזוי גוט פערשטענדיגען, מיט וועלכען מיר זאָלען זיין אזוי אויסגעבונדען, ווי מיר אליין?

די וואָס זאָגען אַז דער איינזאַמער מענש שליסט זיך אויס פון דער וועלט, געברויכען בלויז אַ סקאַרבאָווע פראַזע וועלכע האָט אין דער ווירקליכקייט קיין שום אמת אין זיך ניט.

פ ע ר ש ל אָ ס ע ן זיינען מיר ערשט ווען מיר לעבען תמיד אין דעם גערויש און דעם געפילדער און דער צוזאַמענגעוואָרפענער חאַליאַסטרע פון מענשען, וואו מיר ווערען געדריקט און געקוועטשט אין אַלע ווינקלען

פון אונזער נשמה. קוים קענען מיר אין דעם געדרענג א שטיקעל בלאָען הימעל זעהן...

אין דער איינזאַמקייט שפרייט זיך די וועלט פונאנ־דער אין איהר גאַנצער ווייטקייט. רוים פעהלט אונז מעהר ניט און מיר אַליין נעהמען אָן אונזער ריכטיגע, פולע, רונדע געשטאַלט...

דאַן ערשט קענען מיר אויספּעקלען אונזערע גייסטיגע מטלטלין, און זיי געהעריג פונאנדער שטעלען און איינ־אָרדנען און אונגעשטערט פונאנדערפלעכטען דעם קאָלטון פון פערמישטע איינדרוקען...

און מענשען אַליין מוז מען זעהן פון ד ע ר ו ו י י־ ט ע ן, פון דער איינזאַמקייט, אויב מיר ווילען זיי ליע־בען אָדער האסען. פון נאָהענטען האָבען מיר בלויז דעם אייגענטהימליכען גערוך פון זייער לייב...

אין אונזער איינזאַמקייט, ווערען זיי אַלע נשמות — גוטע אָדער שלעכטע. די קערפּערס פערשווינדען...

און אויב מיר האָבען ניט וואָס האַלט צו האָבען קענען מיר זיך קוויקען מיט אונזער שנאה, ווי מע קוויקט זיך מיט א קרעפטיגען ביטער־טראַנק...

פון נאָהענטען איז בלויז דאָ ענטוועדער פיזישע שכרות, אָדער פיזישער עקעל...

אין איינזאַמקייט, אַראָפּקוקענדיג אויף דער וועלט פון דער הויך, האָבען מיר א נצוץ פון יענעם געפיהל וואָס די מלאכים מוזען האָבען ווען זיי שפּאַרען זיך אָן אויף דעם געלענדער פון דעם זיבעטען הימעל און קוקען אַראָפּ, טיעף אונטען, אויפ'ן „עולם השפל"...

און אין דער איינזאַמקייט, אַרונטערזינקענדיג אין דעם טיעף־טיעפען ברונעם פון אונזער אייגענעם אינער־ליכען לעבען, קענען מיר ארויפקוקען און זעהן די שטע־רען, העל און ליכטיג... אין דעם גערען חוצפה'דיגען שי־מער פון דער עפענטליכקייט, זיינען די דאָזיגע שטערען ניט אָנצוזעהן געווען.

די איינזאַמקייט, דאָס איז די צייט פון זעען, פון שפּראָצען און פון שטילען וואַקסען, פון ר י י ף־ווערען און פון ר י י ך־ווערען.

די גרויסע געדאַנקען־מאַגנאַטען וואָס האָבען די וועלט בעגליקט מיט זייערע נדבות, האָבען ניט אַ פּעניג פון זייער אייגענטהום אָנגעקליבען אין דער חברותא פון מענשען...

די וועלט איז אַ נעהמערקע און ניט קיין געבערקע. און וויל אימעצער דער וועלט עפּעס שענקען אויף עולמות מוז ער זיך אָפּגעזעגענען מיט זיינע מיטמענשען און יאָהרען־לאַנג ארבייטען אליין אין זיינע דונקעלע גאָלד־גרובען...

אַ טרוים געבאָרען ערגעץ וואו אין אַ ביידעל אין דער שווייץ, מיט קיין אנדער עדות ניט ארום, ווי די שטערען און די קאַלטע גלעטשערס, קען ווערען די בעוואונדערונג פון אַ טויזענד־קעפּיגער מאַסע אין אַ פּאַריזער אָדער ניו יאָרקער אָפּערא־הויז, וואו ער, דער טרוים, ווערט איבער־געגעבען אין דעם גלגול פון אַן אריא, געזונגען פון אַ קאָקעטקע־פּרימאַדאָנאַ...

אָבער אין דער אומגעבונג פון דער דאָזיגער מאַסע וואָלט ער קיין מאָל ניט געבאָרען געוואָרען...

און איינזאַמקייט איז אַ ריינינונג און אַ לייטערונג. יעדער מענש אַזוי ווי ער מוז האָבען פון צייט צו צייט אַ באָד פאַר זיין גוף, מוז האָבען אַזאַ מין איינזאַמקייט־טבילה פאַר זיין גייסט... נייע כחות וועט ער דערנאָך שפּירען אין זיך.

עפּעס וועט האָבען פערשוואונדען, עפּעס וועט זיין אַרונטערגעשווענקט און די אָפענע געזונד־געוואָרענע הויט־לעכלעך וועלען אַריינציהען די לופט און דעם שיין מיט מעהר פרישקייט...

און הויפּטזעכליך די אויגען... לעבענדיג צו לאַנג אין געזעלשאַפט ווערען זיי פערשטויבט. עס זיינען דאָ אַזוי פיעל וואָס וואַרפען אונז שטויב אין די אויגען, אַז ווי ווייניג עס זאָל ניט בלייבען יעדעסמאָל, זאַמעלט זיך מיט דער צייט אָן אַ דיק הייטעל און די ראיה ווערט קאַליע...

אין איינזאַמקייט הויבט מען אָן זעהן בעסער. דעם איינזאַם־זיין מיינט ניט אַנטלויפען פון דער וועלט. איך, פערקעהרט, נעהם די וועלט מיט זיך, אָהן איהר ריהר איך זיך ניט... אַ פענסטערל מאַך איך דורך וועלכען איך זאָל זיך תמיד קענען זעהן אַזוי ווי איך וויל זעהן די פעלדער און די וועלדער אַרום זיך...

און הער איך דעם ליארעם פון דער ווייטען איז עס אן אנגענעהמער אָבליגאטאָ צו מיינע איינענע געדאנקען־מעלאָדיען, אזוי ווי דאָס רוישען פון ים וואָס איך קען אויסטייטשען ווי מיר אליין געלוסט זיך...

— — — — — — — — —

ווען מיר ווערט איינזאמקייט איבערדריסיג ווייס איך אז איך אליין בין זיך איבערדריסיג, און דאן זוך איך דעם טומעל כדי ער זאָל מיך גענוג דערעסען מיך צוריקצו־טרייבען אין מיין ווינקעל...

גליקליך זיינען די מענשען וואָס האָבען זיך ארויפגע־ארבייט צו א שטופע, צו קענען זיין איינזאם אפילו אין געזעלשאפט... איהר רעדט צו אזא איינעם, און ער ענט־פערט אייך און ער לאכט און ער איז פעראינטערעסירט און איז אליין אינטערעסאנט, און דאָס אלץ קומט פון זיין גאסט־צימער... אין די אינערליכע קאבינעטען נעהמט ער אייך קיינמאָל ניט אריין, אזוי ווי ער אליין, אָדער דער בעסטער טהייל פון איהם, געהט פון די דאָזיגע קאבינעטען קיינמאָל ניט ארויס...

ער איז אי א י ן דער וועלט, אי א י ב ע ר און א ר ו ם דער וועלט... ער ז ע ה ט זאכען און מענ־שען פון דער נאָהנטסטער ווייטקייט און ק ו ק ט אויף זיי פון דער ווייטסטער ווייטקייט — אזוי ווי מע דארף אויף זיי קוקען, אום אין זיי ניט בטל צו ווערען...

דען מיר מוזען זיין עקאָנאָמיש מיט אונזער קוקען, און קוקען מיר צו נאָהענט און צו גענוי, ווערען מיר אויף

א שטויב פערשוועגדען די צייט וואס וואלט געקלעקט אויף א גאנצען בארג, און אן ארבעס וועט פון אונזערע אויגען פארשטעלען א גאנצען שטערן...

— — — — — — — — —

היטען זאלט איהר זיך אבער פון דעם וואס זוכט איינזאמקייט ניט ווייל ער וויל ו ו א ק ס ע ן, נאר ווייל ער וויל זיין גרוים נ י ט ו ו א ק ס ע נ ד י ג און אהן מיה ; ניט ווייל ער וויל בעסער זעהן די וועלט, נאר ווייל ער וויל פערשטאפען זיינע אויערען צו דער וועלט׳ס דעקרעט פון זיין נישטיגקייט...

ער וויל אן אייגענע ממשלה גרינדען, כדי צו קענען קעניגען אהן א שום שטערונג, ער וויל א ז ו י צ ו ־ ש פ א ל ט ע ן ד ע ם ע כ א פ ו ן ז י י ן א י י ־ ג ע נ ע ם ו ו א ו נ ש א ז ע ר ז א ל ק ל י נ ־ ג ע ן ו ו י ד ע ר ה ו ר ר א ־ ט ו מ ע ל פ ו ן א ג א נ צ ע ן פ א ל ק...

אזעלכער מוז אלע פענסטער און אלע לאדען צומא־ כען. א קלאנג פון דער דערויסענדיגער וועלט, וועט איהם זיין חלום חרוב מאכען, א בלאז פון ווינד וועט זיין קרוין איהם פון קאפ ארונטערשליידערען...

און אזעלכער ווערט אין זיין איינזאמקייט קלענער און שמעלער. ער איז צופיעל בעשעפטיגט מיט ד י ע ־ נ ע ן צ ו ז י ך, מיט קטורת־רויכערען צו זיין כבוד־ לוסט, ער זאל קענען זיך אויסשפרייטען...

און ער האָט צומאָל ניט איין גרויסען רוהיגען האָס וואָס זאָל איהם אויפהאַלטען... ער האָט בלויז פּיצינקע פאַרדרוסען און פּאַראיבעלס וואָס רייצען און צוברעקלען איהם און פער'מיאוס'ען אין זיינע אויגען גאָט'ס וועלט, אזוי ווי זיי פער'מיאוס'ען איהם אַליין אין די אויגען פון דער וועלט...

.1912

יודישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

נאָכאַהמונג

מיין פריינד דער מענשען־קענער האָט אמאָל גע־זאָגט צו מיר:

שטודירען מענשען איז שטענדיג ביי מיר געווען אן אינטערעסאַנטער ספּאָרט. איך האָב קיינמאָל קיין גע־ברויך ניט געמאַכט פון מיינע בעטראַכטונגען. איך האָב ניט געהאַט, ניט דעם טאַלענט און ניט די לוסט צו שריי־בען פּסיכאָלאָגישע ראָמאַנען, און האָב קיינמאָל ניט גע־זאַמעלט שטאָף פאַר סקיצען. עס איז גלאַט פאַר מיר אליין געווען דער שעהנסטער צייט־פערטרייב, אויס־צוגעפינען די פערבאָרגענע מאַשינערי, וואָס אַרבייט אין דער נשמה פון די מענשען מיט וועלכע איך בין געקומען אין בעריהרונג, און די אינערליכע ווארשטאַט, וואו עס ווערען פאַבריצירט זיינע בעזונדערע בעוועגונגען, מאַני־רען, בליקען און אויסדרוקען.

אַנדערע לעזען צייטונגען, איך פלעג לעזען מענשען.

און מיין מעטהאָדע צו לערנען אַ מענשען איז גע־ווען זעהר אַן איינפאַכע.

איך פלעג קודם־כל זוכען אויסצוגעפינען וועמען ער מאכט נאָך, און אזוי שנעל ווי מיר איז געלונגען צו לעגען מיין פינגער אויף דער פּערזאָן וועלכע איז זיין מאָדעל און דער געגענשטאנד פון זיין נאָכאהמונג, האָב איך געהאט א שליסעל צו אַלע קעמערלעך און אַלעקער־לעך פון זיין כאראקטער.

דען שוין לאנג צוריק בין איך געקומען צו דער אי־בערצייגונג אז יעדער איינער פון אונז, בעוואוסטערהייד אָדער ניט־בעוואוסטערהייד, מאכט נאָך אימעצען. אימע־צער וועלכען ער קען אָדער פון וועלכען ער האָט געלעזען אָדער געהערט, שוועבט פאר איהם אלס א מוסטער, און אַלע זיינע האנדלונגען, בעוועגונגען און אייגענטהימ־ליכקייטען, זיינען צוגעשניטען און צוגעמאָסטען לויט דעם דאָזיגען מוסטער.

פאראן מענשען וואָס מאכען נאָך איינעם. מיט זיי פלעג איך האָבען א לייכטע ארבייט. פיעל שווע־רער און פערוויקעלטער איז געווען דער פּראָצעס, ווען איך האָב אָנגעטראָפען אַזעלכע וואָס האָבען נאָכגעמאכט צוויי אָדער מעהר אויף איין מאָל.

אָט האָב איך געהאט א בעקאנטען. אין זיינע גאָר יונגע יאָהרען האָט ער געלערענט אין א ישיבה אין סלאָ־באָדקע, נאָך פערשיעדענע גלגולים איז ער אָנגעקומען אלס קאנטאָר אין א רעפאָרמירטער שוהל. איך האָב קיינ־מאָל ניט געקענט דערגרונטעווען די ריכטיגע פּסיכאָ־לאָגיע זיינע. עפּעס האָט ער געהאט אַזעלכע אייגענ־טהימליכע מיינונגען און אַזעלכע מאָדנע געוואוינהייטען

און קנייטשלעך. איך האָב פּרובירט מיין „בערטיליאָן־סיסטעם" אויף איהם, אָבער איך האָב צו קיין שלום ניט געקענט קומען. איך האָב עקספּערימענטירט מיט א לאַנגער ליסטע פון גדולים און העלדען, און קיינער האָט ניט נעפּאַסט. ביז מיר איז איינגעפאַלען צו פּרובירען צוויי אויף א מאָל. דער רעזולטאַט איז געווען אויגענבליקליך: אַלצדינג איז מיר געוואָרען קלאָר ווי דער טאָג. ווייסט איהר ווער די צוויי זיינען געווען? איהר וועט לאַכען, אָבער עס איז דאָך אַן אמת: רב יצחק אלחנן דער קאָוונער רב, און וואַגנער...

פון אַקטיאָרען וואָס אהמען נאָך אין געוועהנליכען לעבען, די הויפּט־ראָלע וועלכע זיי שפּיעלען אויף דער ביהנע — ווייסט איהר געוויס. איך אליין ווייס פון א שוישפּיעלערין וואָס האָט געהאַט א בעזונדערע אַפעקטירטע אַרט ווען זי פלעגט זיך זעצען אויף איהר פאָטעל ביי זיך אין דער היים, און א געוויסע קאָמישע מאַיעסטעט אין דעם טאָן פון איהר שטים ווען זי פלעגט רעדען צו איהר דיענסט־מיידעל. און געקומען איז דאָס איהר ווייל זי האָט געשפּיעלט אויף דער ביהנע די ראָלע פון קעניגין „סעמיראַמיס"...

נאָך אינטערעסאַנטער איז וואָס געוויסע מענשען אהמען נאָך זיך אליין... איינער האָט אמאָל אין א פייערליכען געהויבענעם מאָמענט געכאַפּט א קוק אויף זיך אין שפּיגעל און האָט זיך ארייינגענומען אין קאָפּ פון דאַמאָלס אָן צו זיין פ י י ע ר ל י ך...

א צווייטער האָט אמאָל אמוזירט א געזעלשאַפט מיט

וויציגע אנעקדאָטען, און זוכט זינט יענעם טאָג צו זאָגען וויצען, סאַי עס קלעפּט זיך יא, סאַי עס קלעפּט זיך נ״ט.

און ווער קען ניט יענע אַלטע לייט וואָס זוכען נאָכ־צומאַכען זייער אַמאָליגען יונגען „איך״ ?

און די דאָזיגע נאָכאַהמונג ווייזט זיך אַרוים ניט נאָר אין מאַכען מיט׳ן האַנד, אין העויות פון געזיכט, אין דעם אַרט פון געהן און אין דער מאַניער פון עסען — נאָר אין דער גאַנצער וועלט־אַנזיכט פון דעם נאָכאַהמער...

בּיסלעכווייז וואַקסט זי איין אין דער נשמה, און ווערט די הויפּט־ספּרוזשינע פון יעדען טהאָן און כּוח יעד־דען טראַכטען, און אַם שטאַרקסטען איז זי דאָרט וואו זי אַרבייט אונבּעוואוסטערהייד, דאָרט וואו דער נאָכאַה־מער וואָלט אייך אַריינגעלאַכט אין געזיכט און גערופען „ליגנער״ אָדער „אידאָט״, ווען איהר זאָלט איהם זאָגען אַז ער מאָדעלירט זיך נאָך אַ פרעמדען טיפּ.

דער מענש איז איבּערהויפּט דער שנעלסטער פון אַלע חיות, אויפצוכאַפען דאָס וואָס ער זעהט און עס תיכף נאָכצומאַכען.

ווען איך האָב געלעבט אויפ׳ן ישוב האָב איך בּע־מערקט, אַז דער שווערער שלעפּעדיגער גאַנג פון די פּויערים קומט דערפון וואָס זיי מאַכען נאָך די פערד און די קיה, מיט וועלכע זיי האָבען צו טהאָן אַ גאַנצען טאָג.

אַ ישוב׳ניק׳ס אַ אינגעל האָב איך געקענט, וואָס פלעגט בּיים ווײנען, אויסשטעלען דעם מויל משופּע׳דיג אַרויף־צו, און אויסלאָזען זיין געוויין מיט אַ קלאַנג וואָס

איז געווען עהנליך צו א האווקע... דאָס האָט ער געכאַפּט דעם שניט פון דעם שוואַרצען הונט מיט וועלכען ער פלעגט זיך שפּיעלען...

ווען איהר וועט אַמאָל זיין אויף אַ מיטינג ווען א גרויסער רעדנער האלט א גאַנצען עולם געשפּאַנט מיט זיין פייערדיגער דרשה, וועט איהר בעמערקען, ווי ניט ווילענדיג שפּיגעלט זיך אָפּ אין א געוויסער מאָס, דער אויסדרוק פון דעם דרשן'ס געזיכט אויף די פּנים'ער פון זיינע הערער.

איך האָב בייגעוואוינט ווי א רעדנער האָט אין פערלויף פון זיין אינטערעסאַנטער רעדע, גראַד א ביס געטהאָן מיט זיינע אונטערשטע ציינער די אויבערשטע ליפּ, און א פּאָאַר דוצען מענשען וואָס האָבען איהם אויפמערקזאַם צוגעהערט, האָבען מעכאַניש א ביס געטהאָן זייערע אויבערשטע ליפּען...

ווי איך בין שפּעטער געוואָהר געוואָרען האָט דער רעדנער דאַן געהאַט א צאָהן־וועהטאָג און האָט פערביסען די ליפּ פון יסורים...

דאָס זיינען קליינע און איינצעלנע סימפּטאָמען וועלכע יעדער קען הונדערט מאָל כפל'ען פון זיין אייגענער בעאָבאַכטונג און ערפאַהרונג.

וויכטיג אָבער איז דער גרויסער פאַקט, מיט וועלכען איך האָב אָנגעהויבען, וואָס יעדער מענש, וויסענדיג אָדער ניט וויסענדיג האָט א געוויסען פאָר־מאָדעל וועלכען ער טהוט נאָך אָדער וויל נאָכטהאָן. און האָט איהר נאָר אויסגעפונען ווער דער דאָזיגער מאָדעל איז, דאַן

ליעגט פאר אייך אָפען זיין גאַנצער פּסיכאָלאָגישער מע־
כאַניזם, און איהר וועט כמעט פּאָראויס קענען בעשטי־
מען ווי אַזוי ער וועט האַנדלען און זיך בעטראָגען אונ־
טער געגעבענע אומשטאַנדען. יעדענפאַלס וועלען אייך
קלאָר ווערען אַלע זיינע געוואוינהייטען, אַנזיכטען און
מיינונגען וואָס וואָלטען אָהן דעם אפשר בלייבען אַ
אויביגע רעטענים.

.1912

דער מאָמענט ווען מע ווערט אַלט

מיין פריינד דער מענשען־קענער האָט מיר אַמאָל דערצעהלט:

א גרויסער אידישער דענקער און שריפטשטעלער, וועלכער איז נאָך אין דער פולער רייפקייט פון זיינע יאָהרען, האָט מיר אין אן אינטימען געשפּרעך אַנטפּלעקט, אז ער פיהלט זיך אַלט און ער האָט מיך נאָך מעהר איי־בערראַשט, ווען ער האָט צוגעלעגט אַז דאָס געפיהל פון זקנה איז אויף איהם געקומען ניט לאַנגזאַם, נאָר אין איין רגע...

איך האָב איהם פער׳חדוש׳ט אָנגעקוקט, אָבער דער שריפטשטעלער האָט פאָרטגעזעצט: —

„איהר ווייסט, מע דערצעהלט זיך וואונדערליכע מעשות פון מענשען וועלכע זיינען אין איין נאַכט אָדער אין איין שעה גרא געוואָרען. די אויסערליכע סמנים פון אַלטקייט ענטוויקלען זיך געוואויהנליך זעהר לאַנגזאַם, שטופּענוויז, עס נעהמט יאהרען און יאָהרען ביז עס זאמלען זיך׳ אָן קנייטשען, אָדער ווי די ענגלענדער רופען עס, „קראָה־פיס״ געננוג און בית עולם בלעטלעך גענוג

אום אָנצוזאָגען פאַר דער וועלט אַז מיר געהען אראָפּ בארג. און ווען אזא מין אַלט־ווערען איבער נאַכט פאַ־סירט, בעטראַכט מען עס אַלס יוצא מן הכלל און אַן אויסעראָרדענטליכען פאַל.

„אָבער מיר אַלע ווערען אין דער אמת'ן זקנים אין איין מינוט. עס איז דאָ איין געוויסער פּונקט, דער „הר ההר", און דער קלימאַקס, וואו די וועגען שיידען זיך... און דער פונקט ווערט דערגרייכט אמאָל אין מיטען דער נאַכט אויפ'ן געלעגער, און אמאָל זיצענדיג אין אַ לום־טיגער געזעלשאַפט, דורך אימעצענ'ס אַ בעמערקונג, אַ וואָרט אָדער אַ קוק...

„מיט מיר אַליין האָט עס פּאַסירט גראָד אַזוי אומ־געריכט...

„איך האָב איינמאָל געשריבען אַן ארטיקעל איבער דער רעוואָלוציאָן וועלכע מוז פריהער־שפּעטער אריינ־טרעטען אין אונזער לעבען און אין אונזערע געדאַנקען. און געשריבען האָב איך עס מיט דער געוואוינטער קאַמפּף־לוסטיגקייט און מיט דעם ענטהוזיאַסטישען גלויבען אין דער גרויסקייט פון דעם „נייעם", וואָס דאַרף קומען אויף דעם אָרט פון דעם אָפּגעלעבטען „אַלטען" רעזשים. מיין פעדער איז געלאָפען האַסטיג אויפ'ן פּאַ־פּיר, ביז איך בין געקומען צו אַ געוויסען אויסדרוק, וועלכען איך האָב אַזוי פיעל מאָל פריהער געברויכט, ניט פערטראַכטענדיג זיך אפילו, און וועלכער איז געווען אַזוי נאַטירליך פאַר מיין פעדער ווי די טינט, מיט וועלכער זי האָט געשריבען.

„איך בין געקומען צו א זאַץ וואָס האָט זיך אָנגע־הויבען „מיר יונגע"...

„מיין פעדער איז מיט אַמאָל געבליבען שטעהן, און ביי מיר אין געדאַנקען איז פון ערגעץ־וואו, אַזוי ווי א לאַנג־בעהאַלטענער שד, אַרויסגעשפּרונגען די פראַגע: קען איך נאָך אַלץ מיט רעכט זאָגען „מיר" רעדענדיג פון דער יוגענד ? איז שוין ניט צייט צו זאָגען „זיי"?

„איך בין ערשט זעקס און פערציג יאָהר אַלט, איך בין נאָך שטאַרק און געזונד און פול מיט דעם בעגעהר פון אַרבייט, אָבער אין יענעם מאָמענט האָב איך זיך אָפּ־געזעגענט מיט די „יונגע", און האָב זיך אָנגעהויבען צעהלען צווישען די גראָ־האָריגע — הגם ביז איצט האָב איך נאָך אפילו קיין איינציג גראָ האָאר אין מיין קאָפּ ניט געהאַט...

„דער ווענד־פּונקט איז געקומען און אַלע מיינע טענות מיט זיך אַליין האָבען ניט געהאָלפען. פון דאַמאָלס אָן האָב איך אויסגעמידען, ווי ווייט איך האָב געקענט, דעם אויסדרוק „יונגע". זאָגען „זיי" האָט דאָס הארץ ניט גע־לאָזט. עס האָט זיך ניט געוואָלט געבען אַן אויסגעשפּראָ־כענע אָדער געשריבענע הסכמה, אַז איך אַנערקען זיך אַלס אַלט... און זיך רעכענען צו „זיי" ווי פריהער, האָט דער געוויסען ניט ערלויבט...

„ווען איך פלעג זיך צוזאַמענקומען מיט מיינע אינ־גערע פריינד, האָט זיך מיר געדאַכט אַזוי ווי איך בע־האַלט עפּעס פון זיי, און אַזוי ווי זיי שווינען מיך און

ווילען מיך ניט פערלעצען, זאָנסט וואָלטען זיי מיך בע־
האנדעלט ווי אַן אלטען..."

צו דער ערפאהרונג פון דעם שריפטשטעלער זיינען
מיר שפעטער צוגעקומען, אַ סך עהנליכע ערפאַהרונגען!
וואָס עלטערע מענשען, אין מינוטען פון זעלבסט־אנט־
פלעקונג ,האָבען מיר פערטרויט...

איינער איז אַלט געוואָרען אין אַ טראַמוויי, ווען אַ
יונגער מאַן האָט איהם דעם זיץ אָפּגעטרעטען... אַ צוויי־
טער האָט דערפיהלט דאָס געוויכט פון די יאָהרען, ווען
אַ בעקאַנטער האָט איהם געהאָלפען אָנטהאָן דעם אויבער־
ראָק... אַ דריטער האָט גראַד אונטערגעהערט ווי זיין
בוכהאַלטער אָדער שיק אינגעל זאָגט אויף איהם „דער אַל־
טער"... אַ פיערטער האָט אין דעם געבורט פון זיין ער־
שטען אייניקעל אָדער אין דעם ערשטען בעזוך פון אַ חתן
פאַר זיין עלטסטע טאָכטער, געלייענט זיין אורטהייל...

אָבער געקומען איז עס ביי אַלעמען פּלוצלינג, אין
איין געוויסער רגע, און פון יענער רגע האָט די אַלטקייט
זיי איבערגענומען אין איהר רשות...

זיי האָבען גענומען שטעלען מעהר דעם טראָפּ אויף
זייער ערפאַהרונג ווי אויף זייער פעהיג־
קייט, מעהר אויף זייער ווירדע ווי אויף
זייער קראַפט און מעהר אויף ערנערונג
ווי אויף האָפנונג.

און נאָך טרויעריגער איז צו זעהן די געענדערטע בע־

ציהונגען פון די דאָזיגע נ י י ע ר ע ק ר ו ט ע ן פון זקנה צו די גרייז־גראָע געבויגענע וועטעראַנער...

עס איז ניט מעהר די גרויסמוטהיגע סימפּאַטהי און די נדבנ'ישע צערטליכקייט, פון דעם וואָס איז נאָך אויפ'ן פערד צו דעם געפאַלענעם אָדער פון דעם געזונדען צו דעם קראַנקען, נאָר א געפיהל פון פאַטהעטישער חברותא, א געפיהל פון מיטגליעדערשאַפט אין דעם זעלבען טרויעריגען וועלט־פעראיין, וואָס שליסט איין אין זיינע רייהען, דעם מאַן מיט דעם ערשטען זילבער־פאָדעם אין זיין באָרד ווי דעם עובר־בטל וואָס ווארעמט זיך פאַר דער זונן, טראַכטענדיג פון דעם זעקעל „ארץ ישראל ערד" וואָס ער האָט אויף דעם דעק פון זיין קופּערט...

.1912

געבורט און ענטוויקלונג פון געדאנקען

ניט אַלע געדאַנקען ווערען רייף און „אויסגעטראָגען" אין דעם מח וואו זיי האָבען צוערשט אַרויסגעשפּראָצט — זאָגט מיין פריינד דער מענשען־קענער.

דען אַזוי ווי אַלע זאַכען אויף דער וועלט, האָבען געדאַנקען אויך זייער מזל. אַנדערע איז בעשערט צו וואַקסען אויף דעם אורשפּרינגליכען בוים, ביז זיי פאַלען אַראָפּ דורך דער לאַסט פון זייער פּאַרטיגען רייכטהום. און אַנדערע האָט אַ קאַפּריזנער ווינד אַרונטערגעטריי־סעלט איידער זיי האָבען זייער פולקייט דערגרייכט.

אַמאָל איז עס גאָר ניט דער ווינד. די פרי האָט ניט קיין געדולד געהאַט און האָט זיך אָפּרייסען געוועלט... אפשר האָט זי זיך אין די מאָנאַטען אָדער טעג פעררע־כענט ?...

אַזעלכע געדאַנקען ווערען ערשט פּאַרטיג אויפ'ן וועג. פון מח צו מח וואַנדערען זיי און ווערען אויסגעהאָדע־וועט אויף זייער נסיעה, ווי די באַנאַנאַס וואָס ווערען

גרינערהייד געבראַכט פון די דרום־לענדער און ווערען גאָלדיג און זאַפטיג, ווייט פון זייער געבורטס־אָרט...

די באַנאַנאַס איז בעשערט צו קריגען זייער רייפקייט ניט אויף דעם היימישען שטאַם און ניט אונטער דעם היימישען זונען־שיין נאָר אין אַ שטרוי־פערפּאַקונג, אין דער תפיסה פון אַ פראַכט־וואַגאָן, אין אָן אָרעמער פינ־סטערער אומגעבונג...

אָבער פאַרטיג ווערען זיי, און זייער טעם איז אפשר זיסער און געשמאַקער נאָך דער לאַנגער וואַנדערונג...

וויפיעל געדאַנקען קענען זיך ריהמען אַז זיי האָבען דורכגעמאַכט די גאַנצע „תשעה ירחי לידה” ? דערפאַר איז אָבער זעהר גרויס די צאָהל פון די געדאַנקען וואָס ווערען געבאָרען „זיבעטלעך”.

זיי בעדאַרפען נאָך מאָנאַטען פון ווייכער וואַטע און וואַרעמקייט, צו זיך צו קומען, און צו קענען די אויגען עפענען. און אָפט ווערען זיי ערשט ריכטיג אויסגעבריהט אין דוקא ניט קיין זעהר געהויבענעם מח.

מיר האָט אַ דיכטער דערצעהלט, אַז ער האָט אַמאָל אָנגעשריבען אַ קליין געדיכט אויף וועלכען ער האָט כמעט קיין נאָכדרוק ניט געלעגט און וועלכעס האָט זעהר וועניג אויסגעדריקט. איין מאָל איז איהם אויסגעקומען צו הערען ווי אימעצער, אַ יונגער, ניט איבריגענס אינטעליגענטער ארבייטער, האָט דעקלאַמירט דאָס דאָ־זיגע ליעדעל און ער איז געוועזען איבערראַשט צו זעהן, ווי דער זינן און דער אינהאַלט פון די פערזען האָט זיך פאַ־נאַנדערגעוואַקסען אין דער פאַנטאַזיע פון אַ פשוט׳ען לעזער... ער האָט זיין אייגען ווערק קוים דערקענט. דאָרט

אין דער פּרעמדס, אין דעם אַרבייטער׳ס מאַרך איז זיין אייגענער דאַרער געדאַנקען־פּראָדוקט געוואָרען אַ שעהן געראָטען קינד, אַ פריידעפאַר דער וועלט און נאָך מעהר פאַר זיין אַמאָליגען טאַטען...

— ווער איז דאָ געווען דער גרעסערער דיכטער ?

דער לעזער האָט פיעל מאָל אַ גרעסערען חלק אין דעם פּראָצעס פון שאַפען ווי דער שריפטשטעלער.

דען דיכטער זיינען אַלע. און דאָס וואָס געפינט זיך אין דעם גייסט פון אַ דאַנטע אָדער אַ געטהע, אין אַן אוקינוס־דאָזע, געפינט זיך אין דעם מח פון דעם אונ־ווויסענדען ווילדען אין אַ בטל־בששים׳דיגער פּאָרציאָן...

ניט אַלע קענען דעם ערשטען קערן ארויסברינגען. פאַלט אָבער צו זיי אריין אַ זאָמען, געפינט ער אַ פרוכט־באַרען, גרייטען באָדען...

פיעל געדאַנקען ווערען געשריבען אין אַ סאָרט ראשי תיבות, און עס פּאַסירט, אז דער מחבר ווען מע זאָל צו איהם צושטעהן, וואָלט אויך ניט געקענט אויסטייטשען די דאָזיגע ראשי תיבות. קומט אַ לעזער און דעשיפרירט די פערבאָרגענע שפּראַך און דער מחבר האָט אַ נייעם גלוי שכינה...

אפשר האָט דאָס געמיינט יענער תנא ווען ער האָט געזאָגט „ומתלמידי יותר מכולם", און מעהר פון אַלץ האָב איך געלערענט פון מיינע תלמידים...

די שאַרלאַטאַנעס אין קונסט און אין ליטעראַטור וויסען פון דעם סוד און פערלאָזען זיך לכתחלה אַז די לעזער זאָלען אריינטראַכטען אין זייערע לעדיגע שורות אַלערליי שעהנע און פּאָעטישע כונות...

דעם גרויסען ענגלישען דיכטער ברוינינג האָט מען אמאָל געפרעגט, וואָס ער מיינט מיט א געוויסען געדיכט? „וואָס פרעגט איהר מיך?" — האָט דער פּאָעט געענט־פערט — „געהט צו דעם „ברוינינג קלוב". זיי זיינען ווייסען בעסער".

ער האָט עס אפשר געזאָגט בדרך המצאה, אָבער א סך אמת איז דעריין דאָך געוועזן.

אלע פלאַנצען וואַקסען בעסער און ענטוויקלען זיך גיכער און ווערען שטאַרקער און געזינדער, ווען מע זעצט זיי איבער פון איין בייט אויף א צווייטער אָדער פון איין גאָרטען אין א צווייטען. אין דער מוטער־ערד קענען זיי צו זייער פאָלקאָמענהייט ניט קומען. און אזוי זיינען געדאַנקען.

און די אויסצייכנונג און דאָס גליק פון דעם מענש־ליכען געשלעכט איז, וואָס אויף יעדער געדאַנקען־געבורט ווארט א וועלט מיט ניאַנקעס ווי עס ווארט די גאַנצע בעפעלקערונג פון ביענשטאָק אויף די אייעלעך פון דער קעניגין־ביען...

ווערט דער ולד געבאָרען געהט ער פון האַנד צו האַנד, און מע וואַשט איהם און מע וויקעלט איהם און מע נעהרט איהם ביז ער ווערט א שמשון הגבור...

ווער האָט איהם זיין גבורה געגעבען?

איך בין ניט קיין חסיד פון יענער טהעאָריע וואָס בע־הויפּטעט, אז דאָס קינד פון זיין ערשטען מאָמענט אָן, געהערט צו דעם שטאַאט... פאַר דער מוטער, הייסט עס, איז געניג צו געבערען, אויפציהען איז שוין ניט איהר זאַך. דאָס דאַרף טהאָן דער כלל...

אזא מין פער׳יתום׳טע ערציהונג פאר קינדער פון פלייש און בלוט וואָס האָבען זייער מאמע׳ס נאָז און זייער טאטען׳ס אויגען — אפעלירט ניט צו מיר. אָבער איך פרעה זיך וואָס יעדעס מח־קינד און איטליך גערדאנקען־עופה׳לע ווערט אויפגעהאָדעוועט פון דעם כלל און איז אויף קעסט ביי דער גאנצער מענשהייט... אזוי דארף עס זיין...

גליקליך איז דער טאטע פון אזא גערדאנקען, אויב ער ווערט כאָטש אמאָל דערמאָנט ווען מען רעדט פון׳ם קינד.

וויכטיג אָבער איז עס ניט, און על פי יושר טאָר א געדאנקען ניט האָבען א פאמיליען־נאָמען.

די שענסטע גערדאנקען וועלכע די וועלט פערמאָגט, זיינען די וואָס מען וויים ניט ווער זייערע עלטערען זיינען...

אפשר איז די מאמע אין קימפעט געשטאָרבען ?...

און אפשר איז אזוי בעסער — זאָנסט וואָלט די מענשהייט צופיעל יאָהרצייטען געהאַט און „די ארבייט איז פיעל און דער טאָג איז קורץ..."

נאָך אלעמען האָט די וועלט אויף די יתומים מעהר געארבייט און זיך מעהר מיט זיי ארומגעפיהרט ווי די וואָס האָבען זיי געבאָרען...

און דער יישר־כח קומט איהר — דער וועלט...

.1912

די נייע צייט־רעכענונג

מיין פריינד דער מענשען־קענער געפינט חסרונות אין דער מענשליכער שפּראַך.

ווי שנעל — זאָגט ער — די שפּראַך זאָל זיך ניט איילען צו־צופּאַסען צו דעם לעבען, יאָגט זי דאָס לעבען דאָך אַריבער און זי בלייבט הינטערשטעליג. אָט נעהמט למשל, די אויסדרוקען מיט וועלכע מע בעצייכענט די צייט. וואָס האָבען די דאָזיגע אויסדרוקען אַמאָל בעדייט, און וואָס בעדייטען זיי איצט ?

מיר געברויכען נאָך אַלץ די זעלביגע ווערטער: „טאָג", „וואָך", און „יאָהר", וועלכע אברהם אבינו פלעגט געברויכען, הגם אַלע נסיעות וואָס דער אַלטער פּאַטריאַרך האָט געמאַכט אין זיין גאַנצען לעבען, וואָלט אַ שנעלער אויטאָמאָביל אָדער גאָר אַן עראָפּלאַן דורכגעמאַכט אין איין טאָג.

אויב איך וואָלט געהאַט די מאַכט, וואָלט איך איצ־טער איינגעפיהרט אַן אַנדער צייט־רעכנונג, כדי מע זאָל ניט פערמישען אַ „וואָך" פון היינט מיט אַ „וואָך" פון

פרעה׳ס צייטען, און א „טאָג״ פון מארקאָני׳ס דור מיט א „טאָג״ פון דעם דור הפלגה.

א יונגער מאן פון צוואנציג יאָהר, אין א גרויסער מאָדערנער שטאָדט, איז, אין דער אמת׳ן גערעדט, עלטער פון מתושלח׳ן, און דער זיבען־הונדערט יאָהריגער חנוך איז געווען א חדר־אינגעל אין פערגלייך מיט דעם אכ־ציג־יאָהריגען טאָלסטאָי.

אפילו איצט, פאר אונזערע אויגען, ענדערט זיך דער ווערטה און דער אינהאַלט פון דער צייט נאָכאנאנד. א דור האָט מען אמאָל גערעכענט דריי און דרייסיג יאָהר. ביאָלאָגיש איז דאָס טאקי אמת. אָבער אויב א דור מיינט א שטאפעל אויף דעם לייטער פון א וואקסענדער קול־טור — דאן איז איטליך יאָהר א נייער דור.

חוני המעגל האָט געדארפט אָפּשלאָפען זיבעציג יאָהר כדי צו געפינען, זיך אויפכאפענדיג, א נייע וועלט. ווען אונזערער א מענש זאָל איינשלאָפען אויף בלויז א י י ן יאָהר, וועט ער נאָכדעם די אויגען רייבען פון די וואונ־דער וואָס ער וועט געפינען.

ווען מע זאָל קענען מיט א געוויסען אפאראט אָפּ־פאָטאָגראפירען כסדר דאָס וואָס געהט פאר אין דעם מח פון אן אינטעליגענטען מאָדערנעם מענשען, זיינע טראכ־טונגען און זיינע געפיהלען, זיינע זיך־תמיד־בענייענדע איינדרוקען און זיינע בליץ־שנעלע פּלענער און אידעען, אין דעם פערלויף בלויז פון א טאָג, און מע וואָלט דאָס אלעם דערנאָך אונז ווייזען אין א רייהע פון בילדער אויף א לייווענט — וואָלט דער סך־הכל געווען פיעלייכט מעהר ווי אלע איבערלעבונגען פון א שלמה המלך...

אונזער ציוויליזאציאָן איז א ציוויליזאציאָן פון לאנג לעבען און מיט יעדער נייער ערפינדונג קריגען מיר אלץ מעהר אריכת ימים...

מיר לעבען מעהר און לענגער ווי די עלטסטע זקנים פון א טויזענד און אפילו פון הונדערט יאָהר צוריק.

און דאָך שלעפּען מיר נאָך אלץ דעם באַגאזש פון לאנג־טויטע און זינלאָזע חשבונות וועגען דער צייט.

אונזער וואָך בעשטעהט פון זיבען טעג, און, ערשט נאָך זעקס האָרעפּאַסנע האלב־מעת־לעת'ען פערגינען מיר זיך א שבת אָדער א זונטאג. טהוט ניט דער ארבייטער פון דעם צוואנציגסטען יאָהר־הונדערט אויף אזוי פיעל ארבייט אין איין טאָג, וויפיעל עס האָט אויפגעטהאָן אין א גאנצער וואָך, דער ארבייטער פון משה רבינו'ס צייטען — פאר וועלכען דאָס שבת־געזעץ איז געמאכט געוואָרען?

יעדער טאָג מוז האָבען זיין שבת, אויב די צייט־רעכענונג זאָל אויסגעגליכען ווערען, און מיט יעדער נייער ענטדעקונג אָדער ערפינדונג האָט ד ע ר ש ב ת ג ע ז א ל ט ו ו ע ר ע ן ל ע נ ג ע ר...

מיר מעסטען נאָך אלץ די טעג און די מאָנאטען און די יאָהרען נאָך דער זונן און נאָך דער לבנה. דאָס איז די נאָכוועהענים פון אמאָליגער שטערען־דיענעריי... מיר דארפען מעסטען אונזער צייט מיט ראדיום...

און אונזער לעבען איז דארום געשטיגען ניט דער ערך אין ווערטה, אין פערגליך מיט דעם לעבען פון פערצייטען...

איך וואונדער זיך ניט ווען איך לייען ווי די פער־אורטהיילטע אין כינא בייגען זייערע קעפּ צו דעם תליון'ס האק מיט אזא קאַלטבלוטיגקייט, אזוי ווי דאַס לעבען וואָלט ביי זיי קיין בעטרעף ניט האָבען. דען צייט האָט דאָרט אויך קיין בעטרעף ניט. דאָרט וואו א טהעאטער־פאָרשטעלונג קען געדויערען זעכצעהן שעה אויפ'ן זיי־גער, איז דער טויט א גלייכגילטיגע זאך...

דער עסקימאָ אויפ'ן טויטען־בעט, קוקט רוהיג צו די הכנות וואָס מע מאַכט איהם צו בעגראָבען... מישטיינס געזאָגט, פיעל זיין לעבען האָט ענטהאַלטען, און וואָס ער האָט צו פערלירען...

א טאָג פאַר דעם אייראָפּעער איז מעהר ווי דאָס גאַנצע לעבען פון דעם עסקימאָ, און דארום האָט ער א רעכט האָלט צו האָבען דאָס לעבען, און דער טויט האָט פאַר איהם טויזענד־שרעקען...

פון כינעזישע השגות און פון עסקימאָ־בעגריפען איז צו אונז אריבער די ירושה פון טויט־שטראָף...

ווי איך האָב געזאָגט, וואָלט איך געלאָזט איינפיה־רען א נייע אויסגעבעסערטע צייט־רעכענונג און איך וואָלט אין גאַנצען אויסגעקאַסירט אזעלכע ווערטער ווי „טאָג", „וואָך" און „יאָהר", אָדער איך וואָלט געלאָזט אויסאַרבייטען פון היסטאָריקער און וויסענשאַפט־מענער א פערגלייכענדע ליסטע וואָס וואָלט געצייגט אקוראַט, וויפיעל, כדומה, יוליוס צעזאַר'ס א יאָהר בעטרעפט לויט טהעאָדאָר רוזוועלט'ס קאַלענדאַר, און וויפיעל א וואָך פון

דער שפּאַנישער אַרמאַדאַ מיינט לויט דעם לוח פון אַן ענגלישען „סופּער־דרעד־נאָוט“...

עס וואָלט געווען אינטערעסאַנט, און עס וואָלט ניט פּערפּיהרט...

יעדענפאַלס, וואָלטען מיר זיך אויסגעלערענט צו בע־וואונדערען די געדולד פון דעם מאָדערנעם מענשען, שטאָט וואָס מיר זיינען איצט גענייגט איהם פאָר־צו־ווארפען אַז ער איז אונגעדולדיג...

דער מאָנאַך אין מיטעל־אַלטער, וועלכער האָט צוואַנ־ציג יאָהר נאָכאַנאַנד געשריבען אַ געדיכט איבער דער הייליגער יונג־פרוי האָט ניט אַ צעהנטעל אַזוי פיעל צייט געאַרבייט דערויף, ווי איבסען, וואָס איהם האָט גענומען צוויי יאָהר צו שרייבען אַ דראַמאַ... צוויי יאָהר אין איב־סען'ס צייטען האָבען בעטראָפען מעהר ווי אַ לעבענס־לויף אין אַ פריאָדע, ווען אַ פּאָר שיך צו מאַכען האָט גענומען אַזוי פיעל צייט ווי איצט אויפצושטעלען אַ הי־מעל־קראַצער...

אפשר וועט קומען אַ צייט ווען איינער וועט אָנ־שרייבען אַ דראַמאַ איבער נאַכט און מיר וועלען זיין גערולד בעוואונדערען...

— אַ גאַנצע נאַכט אָפּצואַרבייטען אויף איין ווערק — וועלען מיר שטוינען — וואָס פאַר אַ פלייסיגקייט און וואָס פאַר אַן אייזערנער ווילען...

על כל פנים, אונזער רעכענונג פון דער צייט איז אַלט־מאָדיש און מוז אָפּגעשאַפט ווערען...

.1912

מיטלייד

מיטלייד איז די סיראָוואַטקע פון ליעבע — זאָגט מיין פריינד דער מענשען־קענער. — אין א נויטה־צייט קען מען אפשר דערמיט אויך יוצא זיין, אָבער טאקע נאָר אין א נויטה. צו דעם עכטען ארטיקעל קומט עס ניט.

צייטענווייז — זאָגט ער — האָב איך מיינע צוויי־פלען אפילו וועגען ד ע ם, און איך קלעהר, אז אָהן דער דאָזיגער סיראָוואַטקע וואָלט די וועלט פיעל בעסער געווען. לכל הפחות, גערעכטער און עהרליכער.

ווען יושר איז באַנקראָט, און מען קען אפילו מיט סטראַשונקעס פון איהם גאָר ניט ארויסקריגען, קומט די ליעבע און שענקט איהרע מתנות מיט אָפענע הענד. שלעכט איז נאָר ווען דער מיטלייד קומט קלינגענדיג מיט זיינע קליינגעלד, און הויבט אָן זיינע נ ד ב ו ת אויס־טהיילען...

רחמנות איז א מארק־אידענע, וואָס זוכט מציאות. זי געהט תמיד ארום מיט ביליגע ראַמשלעך ליעבע, צו־געשטאָקטע און טוכלע ליעבע... דעם מבין קען זי ניט נארען. ער דערקענט איהר סחורה נאָכ'ן ריח...

רחמנות איז גאוה אין א פערשטעלטען נוסח... מיט־לייד איז דער „שישו בני מעי" פון דעם בעל־מזל, דער קניפּ אין דער אייגענער באַק, וואָס דער גליקליכער גיט זיך, זעהענדיג דעם אונגליקליכען, דער הכשר וואָס קרח נעהמט אַרויס אויף זיין עשירות...

און דאָן איז מיטלייד צו דעם הונגעריגען א טהייערער מיטעל צו פערדרייהען א פעטען מיטאָג. דער געוויסען סקאַוואוטשעט אונטער'ן טיש און פערשטערט די שמחה, וואַרפט מען איהם א ביינדעל צו און ער שווייגט...

איך קען א סך מענשען, וואָס ווערען געזונד און פעט פון מיטלייד־האָבען. איהר זייט זיי פּשוט מחיה ווען איהר גיט זיי א געלעגענהייט פאַר רחמנות. זיי זיינען אייך דאַנקבאַר דערפאַר. זיי ווערלען אייך די נשמה אוועקגעבען, אבי איהר זאָלט זיך לאָזען פון זיי בעדויערען...

איהר זייט אַן עלענדער, א דערשלאָגענער, און אַלצדינג געהט אייך מיט די פוטער אַראָפּ, און דאָ קומט איינער און ווייזט אייך אַרויס סימפּאַטהיע און זיינע רחמנות־ווערטער פאַלען ווי אַן אויל־זאַלבונג אויף אייער אָנגעוועהטאָגטען הארצען... אַלס א געפיהלפולער מענש און א מכיר טובה, ווערט איהר גערירהרט פון דער פריינדליכקייט און איהר בעשליסט ביי זיך, אז אזוי שנעל ווי איהר וועט ווערען א געהאָלפענער, מוזט איהר קודם־כל קומען צולויפען צו דעם נאָבעלען בעל־רחמן און איהם אָנזאָגען די פרעהליכע נאַכריכט, כדי ער זאָל מעהר קיין שברות־הלב ניט האָבען וועגען אייער צושטאַנד.

אָבער אויב איהר ווילט ניט האָבען קיין שונא אויפ'ן גאַנצען לעבען, טהוט עס ניט, ווי גאָט איז אַייך ליעב. ער וועט אַייך קיינמאָל ניט מוחל זיין, וואָס איהר האָט איהם גערויבט, דעם תענוג פון בעדויערען...

איך אַליין האָב אינגעל־ווייז געהאַט אַ מיאוס'ען אָפּשניט פאַר אַזאַ מין חטא פון מיין מוהמע שרה'ן, עס זאָל זיך איהר דאָרטען לייכט סלוקערצען.

די דאָזיגע מוהמע מיינע האָט געהאַט אַ סך מעלות. ראשית איז זי געווען אַ וואויל־קענעוודיגע: זי איז גע־ווען די זאָגערקע אין דער ווייבערשער שוהל. דערצו איז זי גלאַט געווען אַ מיוחסת. איהרער אַן עלטער־פעטער האָט געשטאַמט פון דעם מהר"ל מפּראַג אָדער פון תוספות יום־טוב — איך געדענק שוין ניט גענוי. אָבער דאָס זיינען אַלץ ביי־זאַכען. איהר הויפּט־מעלה איז געווען איהר גוט־הארץ. זי האָט נאָכאַנאַנד רחמנות געהאַט. זי פלעגט אויפשטעהן כלחוך השור און קוים האָט זי אָפּ־געוואַשען נעגעל־וואַסער, האָט זי שוין גענומען רחמנות האָבען, און רחמנות געהאַט אַ גאַנצען טאָג כסדר, ביז זי האָט קריאת־שמע געלייענט אויף איהר געלעגער.

אַן אמת'ע טהייערע אידענע געווען.

מאַכט זיך מיט אַמאָל, אַז אונזער שכן, איצע דער שמיעד פאַלט אַוועק קראַנק און ליעגט אין אַ פיעבער. דאָ האָט זיך פאַר מיין מוהמע'ן אויפגעעפענט אַן אמת'ע גאָלד־גרוב פון רחמנות... זי האָט געגאָסען מיט טרעהרען און געבראָכען די הענד אָהן אַן אויפהער און געהאַלטען אין איין קלאָגען: „וועה איז מיר, ווינד איז מיר, וואָס

ווען נעבאך ווערען פון זיין ווייב, און וואָס וועט נעבאך ווערען פון זיינע קינדער, וואָס וועט נעבאך ווערען פון זיין אַלטער שוויגער, און וואָס וועט נעבאך ווערען פון זיין איידים..."

אלע ווײלע האָט זי מיך אַריינגעשיקט געוואָהר ווע־רען וואָס דער חולה מאכט.

— מוהמע, ער וואַרפט זיך אויפ'ן בעט און קרעכצט — לויף איך אַריין.

די מוהמע כליפּעט.

— מוהמע, ער רעדט פון היץ — ברינג איך אַ צוויי־טען רעפּאָרט אין אַ האַלבע שעה שפּעטער.

די מוהמע שווימט אין טרעהרען.

— מוהמע, מען האָט געשיקט פעלד־מעסטען — דערצעהל איך אָהן אַן אָטהעם נאָך אַ דריטען בעזוך.

די מוהמע רייסט זיך די האָאָר פון קאָפּ און יאָמערט ביטערליך.

דער מוהמע'ס צושטאַנד האָט מיך אַזוי גערירהרט ביי דער נשמה, אַז איך בין צוזאַמען מיט איצע'ס אינגלעך געגאַנגען אין שוהל זאָגען תהלים פאַר איהם, בלויז פון מיין מוהמע'ס וועגען, דען איצע'ן אַליין בין איך געווען אַ דם־שונא, פאַר וואָס ער פלעגט מיך ניט לאָזען קלאַפּען אויף דער קאָוואַדלע, און האָט מיך ניט איינמאָל אַרויס־געטריבען פון דער קוזניע. אָבער איך האָב געזעהן, אַז די מוהמע שרה געהט איין...

היינט ווי איז געווען מיין שמחה ווען איך האָב גע־קענט אַריינלויפען צו דער מוהמע'ן און טהאָן אַ געשריי:

— מוהמע, ער שווייצט. דער רופא זאָגט, ער וועט געזונד ווערן...

די מוהמע האָט מיך עפּעס מאָדנע אָנגעקוקט. איך האָב איבערגע׳חזר׳ט די בשורה מיט מעהר פרישקייט, אָבער די מוהמע האָט בלויז געגעבען א טרוקענעם זיפץ, און דעם עפּעל, וואָס זי האָט געהאַט מיר צוגעזאָגט, האָט זי מיר אויך ניט געגעבען...

איצע׳ס שווייצען איז ניט געוועזן אויף איהר פּראָגראַם, און זי איז געוועזן אמת ענטטוישט... על פּי יושר האָט איצע געזאָלט שטאַרבען. זי האָט שוין געהאַט א גאַנצען אויסשטייער פון רחמנות אָנגעגרייט פאַר זיינע יתומים. איצט וועט זיך אָנהויבען א נייע הלכתא פון געהן זוכען אנדערע, וועמען דאָס אוועקצוגעבען...

מיר האָט אמאָל א קלוגער אַלטער מאַן דערצעהלט א מעשה. אפשר האָט ער עס אין א בוך געלייענט און אפשר האָט ער עס אליין אויסגעטראַכט.

גאָט האָט בעשאַפען אַלצדינג אין פּאָאַרען, ווי עס שטעהט אין חומש „זכר ונקבה ברא אותם”. דאָרט אָבער, וואו קיין פּאָאַר קען ניט זיין, האָט ער בעשאַפען פאַר דער זאַך א געגענטהייל, א היפוך. דער הימעל איז דער געגענטהייל פון דער ערד. דער גיהנום איז דער היפוך פון גן־עדן און אזוי אַלע זאַכען, וואָס ער האָט געפורעמט.

ווען ער האָט בעשאַפען די ליעבע, האָט ער צו דער זעלבער צייט אויף דער וועלט געבראַכט ה א ס און איטליכער פון זיי האָט געקריגען זיין בעזונדערע מאַכט און ממשלה, און געוועלטיגט אין זיין קרייז.

האָט אָבער דער האַס מקנא געווען דעם מזל און דעם כבוד וואָס די ליעבע האָט אומעטום געהאַט, און ער האָט געוואָלט מיט איהר בייטען ראָליעס. דאָס האָט ניט מעהר געקענט געשעהן. איינמאָל שנאה איז שנאה. און דאַן וואָלט די ליעבע בשום אופן ניט איינגעגאַנגען אויף אַזאַ בייט.

און דער האַס פלעגט קומען טאָג פאַר טאָג צו גאָט'ס טהראָן: —

— רבש"ע, פאַר וואָס האָסטו מיך אַזוי געקריוור־דעט, און ליעבע איז אומעטום אָנגענומען און בעליעבט?...

און אַזוי לאַנג האָט ער געוויינט און געגראָבען אונ־טער'ן כסא כבוד ביז כביכול האָט זיך אין אַ בייזער שעה אַרויסגערעדט: —

— ווען דו וועסט וועלען זיין בעליעבט און אָנגענו־מען, זאָלסטו זיך פאַרשטעלען אין דעם לבוש פון ליעבע... ווען זי וועט עס ניט מערקען, וועסטו איהר מאַנטעל טראָגען, און מען וועט מיינען דו ביזט ז י . . .

און מעהר האָט דער האַס ניט געדאַרפט...

יעדעסמאָל וואָס די ליעבע האָט ניט געקענט מער־קען, פלעגט ער זיך אין איהר מאַנטעל אָנטהאָן און געהן איבער דער וועלט, און גרויס כבוד האָט מען איהם

אַרויסגעצייגט, און אַ וואַרעמען קבלת־פּנים האָט מען איהם אומעטום געגעבען... און געזעצט האָט מען איהם אויבען־אָן, און גערופען: —

„ר ח מ נ ו ת . . . "

און בלויז וועניגע האָבען געוואוסט, אַז דאָס איז נ י ט די ליעבע...

.1912

גענ י

זאָגט מיין פריינד דער מענשען־קענער:

קאַרלייל בעהויפּטעט ערגעץ אַז געני הייסט, „די פעהיגקייט זיך צו געבען מיה אָהן אַ שיעור".

מיר געהט די דאָזיגע בעצייכנונג ניט זעהר צום הארצען. איך קען זיך קיין מאָל ניט דענקען, אַז ד'ער גרויסער געני זאָל זיך האָבען „געמיהט" און „געאַרבייט" אין דעם געוועהנליכען זינן פון די ווערטער, אַזוי ווי איך קען זיך ניט דענקען אַז דער וואַסער־פאַל ניאַגאַראַ מאַכט אָנשטרענגונגען ווען ער שפּרינגט שוימענדיג און שפּריצענדיג אין זיין קאָכעדיגער קעסעל־גרוב...

דער געני איז ווי די נאַטור, ער שאַפט אָבער ער האָרעוועט ניט, ער טהוט זיין ווערק פריידיג, יאַויכצענדיג, און ער טראָגט בערג אויף זיינע שולטערען מיט דעם שמייכעל פון אַ שפּיעלענדען האַלב־גאָט...

און דער געני ענדיגט קיינמאָל ניט זיין ווערק. ער צייכענט אָן מיט דרייסטע פינגער די ליניען און די

שטריכען און שפּעטער וועלען קומען דורות פון מיטעל־מעסיגע האָרעפּאַסניקעס, פון טאַלאַנטען־נאָכפּאָלגער און נאָכאַהמער וואָס וועלען אויספּילען דאָס בילד און אויס־ארבייטען לאַנגזאַם און געדולדיג אַלע פּרטים...

ער איז דער גרויסער לויתן וואָס נעהמט ווי אַ רינג ארום די גאַנצע וועלט, און די רויגען וואָס ער לאָזט ארויס פון זיך, אויף גאָט'ס בעראָט, מוזען זאָרגפעלטיג אויסגעבריהט ווערען פון אַנדערע, קלענערע, שוואַכערע...

ער האָט נאָר צייט אויף געבערען — אויסבריהען איז ניט זיין זאַך...

פּיעל מעהר צוגעטראָפּען איז די בעהויפּטונג פון אי־מעצען, אַז געניע הייסט „די פעהינקייט צו גנב'ען אָהן אַ שיעור און קיינמאָל ניט געכאַפּט צו ווערען".

דער געניע וואַקסט אויף גניבות, אַזוי ווי דער בוים וואַקסט בע'גנב'ענדיג די לופט און די ערד און די זונן און די וואָלקענס...

וועלכער וואָלקען וועט זיין חלק דערקענען אין דעם גרינעם בלאַט, אין דער ווייסער בליהונג אָדער אין דער גראָער קאָרע ?

דער וואָלקען אליין איז גע'גנב'עט פון די טייכען און פון ים, און קיינער מאָהנט ביי איהם ניט.

אויף געטהע'ן האָט מען געזאָגט, אַז ער איז געוועזן דער גרעסטער פּלאַגיאַטאָר וואָס די וועלט האָט געהאַט, און שעקספּיער האָט עקספּראָפּריאירט הונדערטער קליינע מחברים.

געוויסענהאפטע פּאַרשער האָבען זיך געפונען וואָס זיי האָט דאָס הארץ ניט געשטילט, ביז וואנען זיי האָבען ניט אויסגעזוכט אַלע קוועלען פון וועלכע דער גאון פון דראמא האָט געשעפּט; און ערשט איצט, זעהענדיג די דאָזיגע קוועלען און וויסענדיג פון די גנבות, בעוואונדערט איהר נאָך מעהר ווי פריהער, די גאונות זיינע...

גאָט אליין, ווען ער האָט אָנגעהויבען בעשאפען די וועלט, האָט געמוזט ערד און הימעל מאכען פון גאָרנישט — א יש־מאין, ווייל ער האָט ניט געהאט פון וואנען צו גנב'ען. ווען עס איז געקומען צום מענשען, האָט ער איינציגע זאמדען צוזאמענגעקליבען פון אַלע טהיילען פון דער ערד, און דערפון געשאַפען זיין גרעםטעם קונסט־ווערק... אין אנדערע ווערטער, ער האָט זיך אליין בע'גנב'עט.

דערפאַר אָבער איהם, דעם געני, קען קיינער ניט בע'גנב'ען. זיינם דערקענט מען נאָך דער גרוים. זיין מלבוש איז צוגעשניטען פאַר א ריעז. אויף א קארליק פאַלט ער צוזאמען אין מיאוס'ע פאַלדען וואָס זאָגען אויס דעם סוד...

גנבות פון אזא ריעז ווערען אויסגעפונען אויפ'ן פלעק, אזוי ווי א גע'גנב'טער פערד פון פּאָלק — זאָגט שילער — וואָס ברינגט צו שלעפען דעם גנב וועלכער רייט אויף איהם, צוריק צו דעם מושטיר־פּלאַץ, אזוי שנעל ווי ער הערט דעם טרומפּייט...

טאַלאַנטען קענען פערגליכען ווערען איינער מיט דעם אנדערען. זיי קומען אין קלאַסען, אין גרופען, אין שוהלען.

יעדער געני איז א גרופּע און א שוהלע פאר זיך. ער איז אן אונאפּהענגיג זונענסיסטעם, וואָס האט ארום זיך זיינע פלאַנעטען און סאטעליטען... ער איז דער מאס־שטאב פון זיך אליין און קען בלויז פערגליכען ווערען מיט זיך אליין...

ער ווייס ניט פון קיין פערגאנגענהייט און האָט ניט קיין טראדיציאָן... מיט איהם פאנגט זיך אָן די וועלט...

די גאנצע פארטיגע וועלט וואָס ער געפינט, צוברעכט ער און צורייבט אויף שטויב, מאכט דערפון א תהו ובהו און דאן שאפט ער לויט זיין אייגענעם נוסח און לויט זיין אייגענעם קאפּריז...

אלץ מוז פערוואנדעלט ווערען אין רייהען פליסיגען שטאָף, כדי ער זאָל עס קענען אין ז י י ן פורעם אי־בערגיסען, און ז י י ן אייגענע חתימה דערויף לעגען...

און אין דער געשטאלט אין וועלכער ער האָט עס אויסגעגאָסען, בלייבט עס דורות און דורות נאָך איהם, און ווערט אלץ בולט׳ער און פעסטער און פערגליווער־טער, ביז עס קומט א צווייטער זיין־גלייכען וואָס קען מיט זיין וואולקאנישען הויך, די פערשטיינערטע פאָרמען ווידער אין לאַוואַ צושמעלצען, און אָנהויבען דעם פּראָ־צעס פון שאפען, פון דאָס ניי...

און שאפען שאפט ער בלויז פאר זיך, און פון זיין אייגענעם תענוג וועגען. ער האָט ניט קיין יועצים און קיין עדות אין זיין ווארשטאַט. ער פרעגט ניט קיין הסכמה און ווארט ניט אויף בייפאל...

זיין ווילען איז זיין ראטהגעבער און זיין געשמאק איז דער בייפאל וועלכען ער דארף...

ער ווייס ניט פון קיין כללים און קיין געזעצען, אבער ער אליין ווערט דאס געזעץ און דער כלל...

איך האב גערעדט פריהער פון זיין ווילען — איז עס ז י י ן ווילען?...

ער איז דער ד ו ר כ ז י כ ט י ג ע ר ר ע ה ר דורך וועלכען איין שטראם פון דער אונענדליכקייט פלייצט אריין אין א צווייטען, און הינטער דער כוואליע וואס רופט זיך ז י י ן ווערק, שפירט איהר דעם דראנג פון די מעכטיגע וואסערען וואס האבען קיין ברעג און קיין דעק ניט...

יעדעסווארט זיינס איז א מויער־קעפעל, צו וועלכען איהר דארפט בלויז צולעגען די אויערען, כדי צו הערען דאס רוישען פון דעם אקעאן...

און דער סימן־מובהק פון געני, ווי געזאגט, איז פרייד — די פרייד פון פרייער ניט־געפלאנטער געבורט...

די טראגעדי פון דעם געני און זיינע יסורים הויבען זיך אן, ווען ער נעהמט טראכטען וועגען די קינדער וואס ער האט געבארען, ווען ער הויבט אן זוכען תכליתים פאר זיי — ווען ער הויבט אן צו פרעדיגען...

פריהער איז ער מיט דעם פנים צו די שטערען גע־שטאנען, איצט פאלט זיין בליק אראפ צו... און דאס טאר ער קיינמאל ניט.

די אויגען מוזען זיך צו א י ה ם הויבען, אויב

ניט היינט איז שפּעטער. ע ר לעבט אויבּיג, און די וועלט וועט מיט טשערעפּאַכע־טריט איהם דאָך אַמאָל דערגרייכען...

און וואָס וועט ער מיט זיין אונגעדולד געווינען ?

אין בעסטען פאַל וועט ער ווערען די מ ע נ ש־ה י י ט . . . פריהער איז ער געווען די ג אַ נ צ ע ו ו ע ל ט . . .

.1912

פערשיעדענעס

ספריה עממית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

אונזערע שדים

עס איז שוין פון לאנג געזאָגט געוואָרען, אז אַלצדינג וואָס דער מענש בעשאַפט, בעשאַפט ער אין זיין אייגענער געשטאַלט, און שדים, רוחות, שפּוקען און גלגולים זיינען ניט קיין יוצא מן הכלל.

אַלע טראָגען דעם פּרצוף־פּנים און די קאַראַקטער־שטריכען פון דעם מענשען און איטליכער פון זיי איז גע־פורעמט אין דעם פורעם פון דעם פאָלק וואָס האָט איהם אויף דער וועלט געבראַכט.

ווען אַלע מענשען זאָלען פערשווינדען פון דעם ערד־קוגעל און עס זאָלען איבערבלייבען בלויז די דעמאָנאָ־לאָגיען אָדער גייסטער־ביכער פון די פערשיעדענע פעל־קער, וואָלט מען שטודירענדיג די שדים זיך געקענט לייכט מאַכען א בעגריעף פון די נאַציאָנען וואָס האָבען אמאָל געלעבט.

דער דייטשער „קאָבאָלד", דער ענגלישער „בוגי־מען", דער נאָרוועגישער „טראָל", דער רוסישער „ביעשי" און אונזער אייגענער „ניט־גוטער", זיינען אזוי פערשיע־

דען איינער פון דעם צווייטען, ווי דער דייטש און דער ענגלענדער און דער נאָרוועג און דער רוס און דער איד זיינען אַנדערש איינער פון דעם אַנדערען.

דער אונטערשייד פון אַ לאָרעליי וואָס קאָמט איהרע גאָלדענע האָאר ביי דעם ברעג פון דעם רהיין און צויבערט דעם נאַאיווען פאַרליעבטען פישער אין וואַסער אריין, ביז דער שוואַרצער פאַנענקע וועלכע קריכט ארוים פון הינ־טער דער הרובע שבת פאַר נאַכט ווען די בעלי בתים זיינען אַוועק צו מעריב — איז אַזוי ווייט, ווי פון אַ בלאָנד־ער דייטשער שיקסע ביז אַ צאינה־וראינה־אידענע, וואָס מע האָט איהר צו דער חופה אָפּגעגאָלט דעם קאָפּ. דאָס קע־ניגרייך פון גייסטער איז זעהר גרויס. עס איז אַ ממשלה פאַר זיך און ווען איהר נעהמט זיך מיט דער דער דאָזיגער לופטיגער בעפעלקערונג נעהנטער בעקענען, ווערט איהר נשתומם פון דער אונגעהייער גרויסער צאָהל פון מינים אין וועלכע זיי זיינען איינגעטהיילט — אַלע אָנגעפּרוב־פּערט אין דער רייכער פאַנטאַזיע פון דעם פאָלק.

איך צווייפעל אויב מיר אידען וואָלטען געוואונען דעם פּריז אויף אַ שדים־קאָנקורס. די גויים האָבען אונז, אין דער צאָהל פון מינים שטאַרק אריבערגעיאָגט. מיר האָבען, דאַנקען נאָט, געגנוג און דאַרפען זיך בכלל מיט אונזערע שדים ניט שעהמען. אָבער מיר האָבען ניט אַזוי פיעל ז אָ ר ט ע ן, ווי, לאָמיר זאָגען, די דייטשען. אויסער וואָס איהר וועט ביי זיי געפינען די מינים וואָס זיינען אונז אַזוי גוט בעקאַנט, און וואָס האָבען אונז גע־שראָקען אין די פינסטערע ווינטער־נעכט, ווען דער בע־העלפער פלעגט אונז אָפּפיהרען פון חדר — האָבען זיי

אזעלכע ניט־אידישע ארטיקלען ווי, וואסער־מיידלעך, ניקסען, בארג־מענשלעך, וואלד־מענשלעך, פעען און נאָך כהנה וכהנה.

אלס א פּראָדוקט פון דעם פאָלקס פאנטאזיע שפּיגעלט אָפּ די שדים־וועלט אלע זיינע פערשיעדענע שטימונגען, פרעהליכע און אומעדיגע, אלע לוינעס און ליידענשאַפטען, צאָרן, ליעבע, אייפערזוכט, בעוואונדערונג, טרייהייט און אזוי ווייטער.

צווישען דעם מענשען'ס בעגעהר און זיינע כחות איז זעהר א גרויסער מרחק. טויזענדער זאכען וואָס דער מענש וויל און חלש'ט טהאָן, איז ער צוליעב זיין פיזישער בעשרענקטקייט און אָהנמעכטיגקייט, ניט אים שטאנד צו פערווירקליכען. דערפאר איז ער זיך נוקם מיט זיין איינבילדונגס־קראפט. ער בעשאפט שדים און גייסטער וועלכע פערריכטען אלערליי אונמעגליכע ארבייטען און מאכען אזעלכע קונצען וועלכע ער אליין וויל נעבאך טהאָן, אָבער קען ניט. דאָס הייסט, אויב ער אליין קען קיין וואונדער ניט בעווייזען, טהוט ער עס לכל הפּחות דורך א שליח, דורך שדים און גייסטער.

מען קען די דאָזיגע בעהויפּטונג נאָך ווייטער ציהען און זאָגען, אז יענע זאכען וואָס דער מענש אליין טאָר ניט טהאָן צוליעב א מאָראלישען פערבאָט, אָבער צו וועלכע עס ציהט איהם דער מאגנעט פון זינד — יענע זאכען לאָזט ער אָפּט טהאָן זיינע שדים און ניט־גוטע, און האָט אונבעוואוסטערהייד הנאה דערפון... דערביי איז זיין געוויסען ריין, דען נאָך אלעמען טהוען עס דאָך שדים, וועלכע זיינען טמא און פערשאָלטען...

ווי פריהער געזאָגט, זיינען אַלע קלאַסען פון גייסטער און שפוקען וואָס געפינען זיך ביי אידען, דאָ ביי גוים אויך. ניט מעהר, ביי אונז האָבען זיי אַן עכט־אידיש אויסזעהן.

דערפאַר אָבער זיינען ביי אונז כמעט ווי ניטאָ קיין ג ו ט ע גייסטער, אויסער אפשר דער ג ו ל ם וועלכען מע קען קוים אריינרעכענען אין דער פאַמיליע פון גייס־טער: ער ווערט בלויז פאַבריצירט אויף אַ געוויסע צייט, און איז תמיד אונטער דער קאָנטראָלע פון זיין פרינצי־פאַל. פערוועלט זיך זיין בעל הבית, פערוואַנדעלט ער איהם אין איין רגע צוריק אין אַ שטיק לעהם, און זיין גאַנצע גדולה איז געענדיגט... דעריבער איז ער דאָך טאַקי אַ גולם...

אָבער אַלע אונזערע אנגעזעהענע שדים זיינען ביי אונז נ י ט ־ ג ו ט ע, זיי שאַדען דעם קערפּער און דעם גייסט. זיי לויערען נאָכאַנאַנד אראָפּצופיהרען פון דרך הישר, מיט אַלערליי קונצען. זיי נעהמען אָן אַלערליי גע־שטאַלטען, פון חיות, און בהמות און זאַכען, און טהוען אָפּ אַלע מיני קאָמענדיאַנטסקע שפּיצלעך, אבי דעם מענ־שען׳ס נשמה אריינצופאַנגען אין זייער נעץ און איהם אריבערציהען אין דער טומאה אריין...

מיר האָבען לחלוטין ניט קיין נאַטור־גייסטער. אַזוי ווי מיר האָבען וועניג וואָס געהאַט צו טהאָן מיט דעם וואַלד־ און פעלד־ און וואַסערלעבען האָבען מיר ממילא ניט קיין וואַלד־ און פעלד־ און וואַסער־גייסטער. איך מיין איבערהויפּט אַזעלכע וואָס טהוען קיין שלעכטס ניט, נאָר אים געגענטהייל, העלפען נאָך אוים ווען מע בעהאַנ־

דעלט זיי גוט, אזוי ווי למשל די געפעליגע בארג־מענש־לעך און די ליעבליכע פעען.

אונזערע שדים זיינען לויטער שלעכט. קיין גוטער האָאר איז אויף זיי ניטאָ.

א סך פון די גוי'אישע שדים, ווי ס'איז בעוואוסט, זיינען אייגענטליך ארונטערגעקומענע געטער, ווען דאָס קריסטענטהום איז אָנגענומען געוואָרען צווישען די גערמאנישע פעלקער, האָבען די גרים ניט געקענט דיר־נישט, מיר־נישט, פטור ווערען פון זייערע אָפּגעטער, דאָס הארץ האָט פשוט ניט געלאָזען. האָט מען זיי פערוואנ־דעלט אין גייסטער, גענעבען ווי מען זאָגט, אן אָטסטאווקע, מיט האלבען געהאלט...

מיר האָבען ניט אזעלכע פענסיאָנירטע געוועזענע געטער... א שד איז תמיד געווען א שד, א שווארצע פער־זעהענים, וואָס מע מוז דריי מאָל אויסשפייען, זיין נאָמען דערמאָנענדיג...

דער אידישער גאָט האָט דעם מאָנאָפּאָל אויף אלצ־דינג וואָס איז גוט, און אויב ער ערלויבט אז שדים זאָלען זיך ארומטרייבען, איז דאָס בלויז מיט דעם תנאי, אז זיי זאָלען זיין שלעכט דורך און דורך, און ניט מאכען קיין פילאנטראָפּישע אָנשטעלען...

.1912

קרח'ס ביאָגראַפיע

א זעהר אינטערעסאנטער אלטער מאנוסקריפּט איז ניט לאַנג געפונען געוואָרען. דער אייגענטהימער פון דעם דאָזיגען כתב־יד, א שומרוני, זאָגט אז ער האָט איהם געפונען אין א הייהל ניט ווייט פון דעם הר־גרזים.

דער דאָזיגער מאנוסקריפּט גיט איבער די געשיכטע פון קרח'ן גאַנץ אַנדערש ווי זי ווערט דערצעהלט אין חומש. קענטיג א סך פאַקטען וועלכע ווערען בעשריבען אין דעם געפונענעם דאָקומענט זיינען אונטערדריקט גע־וואָרען פון א צענזאָר'ס האנד.

אָט איז די ביאָגראַפיע פון קרח'ן ווי זי ווערט אין דעם כתב־יד געגעבען :

ווען די אידען זיינען נאָך געווען אין מצרים און האָבען געקנעטען לעהם און געמאַכט ציגעל און גע־קרעכצט מעבודה קשה ומרוב עוני, פלעגט קרח צושטעלען די געצייג פון קנעטען און ציגעל־מאַכען צו דער רעגיע־רונג. ארבייטען אליין האָט ער ממילא ניט געדאַרפט

פרעה האָט איהם געהאַלטען פאַר דעם איינציגען אָרענט־ליכען „זשיד".

ווען משה רבינו האָט אָנגעהויבען אַגיטירען פאַר כנען און פאַר בעפרייאונג האָט קרח געמאַכט חוזק פון איהם, און האָט איהם אַ נאָמען געגעבען „דער משוגע'נער בעל־חלומות".

— „לאָז זיי ארבייטען" — האָט ער געזאָגט — „צו עסען האָבען זיי און דאָס איז אַלץ וואָס זיי בעדאַרפ'ען, און געצייג קריגען זיי אומזיסט פון דער רעגיערונג. אַט האָב איך נאָר וואָס פערקויפט הונדערט טויזענד ו אַב־אייזענס און מויער־געצייג, און אין מדבר וועלען זיי שטאַרבען פון הונגער".

און משה פלעגט איהם ענטפערען: „מיר וועלען אַרויסגעהן פון מצרים און וועלען דיך אויך מיטנעהמען".

און קרח פלעגט אַזש קייכען פון געלעכטער און ווען ער האָט געלאַכט, האָבען זיך זיינע קעשענעס גע־טרייסעלט און עס האָט זיך געהערט די קלינגעריי פון געלד.

אָבער איין פריה־מאָרגען האָט קרח געקריגען אַ בע־פעהל פון פרעה'ן ער זאָל ניט מעהר צושטעלען קיין רידלען און קיין מויער־געצייג דען די „זשידעס" פער־לאָזען מצרים.

און קרח איז געוואָרען בלייך און זיינע הענד האָבען זיך געטרייסעלט ווי די שטעקלעך ביים ברעג פון טייך און זיינע צייהנער האָבען זיך געקלאַפּט פון שרעק און פון אנגסטען.

אָבער דאָס האָט בלויז געדויערט אַ ווײַלע און דאַן איז ער אוועק צו משה'ן.

ארום משה'ס הויז האָט געשוויבעלט און געגריבעלט מיט מענשען, אַלע אויפגערעגט און ליארעמדיג. אָבער קרח'ס אויער האָט געכאַפּט אין דעם ליארעם אַז משה האָט געהייסען בּאַרגען גאָלד־ און זילבער־ווארג און אַלע טהייערע זאַכען וואָס יעדער וועט נאָר קענען...

און קרח האָט געשמייכעלט און איז אוועק צוריק אַהיים און האָט איינגעקויפט אַלערליי קליינינקייטען, ווי בענדלעך, קנעפּלעך, נאָדלען און דאָס גלייכען, און האָט זיי איינגעפּאַקט אין אַ גרויסען לעדערנעם זאַק.

אויף מאָרגען איז ער שוין געווען אויף דער רייזע מיט אַלעמען צוגלייך.

און קרח האָט געשמייכעלט נאָכאַנאַנד — מעהר אין זיך ווי אויפ'ן געזיכט.

ווען דער עולם איז שוין געווען אַ רעכטען מרחק פון מצרים, האָט קרח גענומען טהאָן מסחר. ער איז געווען דער איינציגער וואָס האָט געהאַט געלד און ער האָט איט־ליכען געפרעגט וויפיעל ער וויל פאַר די גאָלד־ווארג אָדער זילבער־ווארג אָדער זיידענע מאַנטלען וואָס ער האָט געבאָרגט ארויסגעהענדיג פון מצרים. ער האָט זיך ניט געדונגען, האָט אימעצער געבעטען צעהן גאָלדשטי־קער, האָט ער געגעבען צעהן, אויב צוואַנציג איז צוואַנ־ציג.

— איך האָב ליעב צו צאָהלען אַ גוטען מקח פאַר גוטע סחורה — האָט ער געזאָגט. און אַזוי האָט ער אָפּ־

געקויפט אַלע גאָלד־ און זילבער־וואַרג און טהייערע קליי־
דער וואָס איטליכער האָט געהאַט.

אין אַ פּאָר טעג אַרום האָט קרח געעפענט אין זיין
געצעלט אַ קראָם פון נאָדלען, בענדלעך, קנעפּלעך און
אַנדערע קלייניגקייטען.

אַ פרוי איז געקומען קויפען אַ שוך־בענדעל.

— פּיעל איז דער פּרייז ?— האָט זי געפרעגט.

— צעהן רענדלאַך — האָט קרח געענטפערט.

— איהר לאַכט, רב קרח.

— געהט קויפט אייך אַנדערסוואו.

און אַנדערסוואו האָט מען ניט געקענט קויפען און
דער סוף איז געווען אַז ער האָט פאַר זיינע בענדלעך און
קנעפּלעך און שמאַכטעס צוריקגעקריגען אַלע געלד־שטי־
קער וואָס ער האָט פריהער אויסגעגעבען.

און קרח איז געוואָרען געוואַלטיג רייך.

אָבער ער האָט אויסגעפונען אַז ערגעץ־וואו פער־
וואַלגערט זיך נאָך אַ גאָלדענער רינג, געבליבען פון אַ
זיידענ'ס זיידען, אַן אַלטע מטבע פון קדמונים, אָדער אַ
קדושין־רינג, און דאָס האַרץ האָט איהם ניט געשטילט.

ווען דער מן איז אַרויסגעפאַלען איז קרח געווען דער
ערשטער אויפ'ן פּלאַץ, און ווען ער האָט געזעהן ווי אַלע
נעהמען דעם מן פראַנק און פריי אָהן אַ פּרוטה געלד,
האָט איהם געשטאָכען אין זיבענטען ריפּ, ביז איהם איז
איינגעפאַלען אַ פּלאַן.

ער האָט אַרויסגעלאָזען אַ מודעה : — מן צוגע־
שטעלט אין אייער אייגענעם געצעלט אין סטעריליזירטע
פּלאַשען, פאַר פינף פּרוטות. ספּעציעל צוגעגרייטער

מן, פאַר קליינע קינדער, זיעבען פּרוטות אַ פלאַש. אויב איהר האָט ניט קיין געלד נעהם איך ווערטה־זאַכען.

און קרח האָט געדונגען מענשען פאַנאַנדערצופיהרען גאָט'ס פרייע גאָב אין ספּעציעלע פלאַשען, און ברינגען צוריק אַ קדושין־רינג, אַ בראַסלעטעל, אַן אויערינג. אי־בערהויפּט האָט געווירקט זיין עפענטליכע וואָרנונג, מען זאָל ניט געבען די קליינע קינדער קיין רויהען מן.

און קרח איז געוואָרען רייכער פון טאָג צו טאָג. ביז איהם איז אַליין נמאס געוואָרען דער רייכטהום און איהם האָט זיך געגומען געלוסטען כבוד.

ער האָט מנדב געווען אַ גרויסע סומע פאַר אַ בית מושב זקנים.

ער האָט חתונה געמאַכט הונדערט יתומות.

ער האָט צוגעזאָגט צו עפענען אַ האָספּיטאַל.

און דאָס פאָלק האָט גענומען איהם פערגעטערען פאַר זיין גוטסקייט און פאַר זיין גרויסמוטה.

אָבער איהם האָט זיך נאָך מעהר כבוד געגלוסט.

ער האָט משה'ן אָנגעבאָטען צו בויען דעם גאַנצען משכן פאַר זיין געלד אבי ער זאָל זיך רופען מיט זיין נאָמען.

אָבער משה האָט געזאָגט : דעם משכן פון גאָט װעלען בויען אָרעמע עהרליכע מענשען און ס'איז צו שפּעט צו קויפען גאָט'ס גנאָד װען...

דאָ האַקט זיך אָפּ דער מאַנוסקריפּט.

.1911

כבוד פאר רעדוצירטע פרייזען

דער וואס האט בעצייכענט א מענשען אלס א „צוויי־פיסיגע חיה וואס עסט דריי מאל א טאג" האט פער־געסען צוצושטעלען „און וואס האט האלד כבוד"... און ווער קען וויסען אפשר האבען עס אבעזיאנעס אויך ליעב, און דארום זיינען א טהייל פון זיי געווארען מענשען, ווייל אין וואלד זיינען קיין כבודים ניטא, און א קליינע ריהרעוודיגע מוראשקע קען פון דעם הויכען בוים, אוואו זי איז פלייסיג ארויפגעקראכען, אפלאכען פון דעם אומ־געלומפערטען עלפאנט ?...

יעדענפאלס פאר דעם מענשען איז כבוד א נויטה־ווענדיגקייט. און פאר די יעניגע וואס קענען איהם ניט פערדיענען, האט דער בעשעפער פון די וועלטען, גע־שאפען אן אנדער מיטעל ווי איהם צו קריגען: זיי קע־נען איהם ק ו י פ ע ן . . .

פאר פופציג גילדען האט דער פערד־גנב איינגע־האנדעלט דעם געהויבענסטען מפטיר, און אויב „ששי"

איז צו איהם ניט געקומען פון זיך אליין, האָט ער איהם צו זיך געלאַדען מיט דער מטבע... און דער אריסטאָקראַ־טישער ששי האָט זיך קיינמאָל ניט געלאָזט בעטען...

א סברא אז ער האָט דערויף גענוואַרט...

דערפאַר האָט ער זיך געלאָזט גוט בעצאָהלען. שטיי־גען האָט מען געמוזט און דער מקח איז געוועזן אַ וואוי־לער. דינגען זיך — מאַן דבר שמיה...

„ווילסט אַ „מורנו" טאָ זיי־זשע ניט קיין דבר־אחר און עפען דעם בייטעל און גיעב פיעל מע הייסט... גנב'ען פערד איז, ברודערקע, אַ געשמאַק־זאַך, און אויב ברעכען שטאַהלען פאַליובעט דיר בעסער ווי זאָגען „חצות", מעגסטו עס געזונטערהייד טהאָן... אָבער אַן עליה, זעה־סטו, מוז מען משלם'ען, און אויב ניט, איז דאָ רב זרח דער געפאַלענער גביר, אַ שלשלת היוחסין, אַ למדן און אַ זיידענער איד וואָס איז בילכער..."

און די מאַנאָפּאָל־קראָם פון כבוד האָט געטהאָן גאָל־דענע מסחרים. מע האָט געריסען אַ פּאַס, און מע האָט זיך געלאָזט רייסען...

אָבער מאַנאָפּאָלען קענען לאַנג ניט אָנהאַלטען, און בעזונדערס נאָך אויף אַזא גאַנגבאַרען ארטיקעל וואָס קיין ילוד אשה קען זיך אָהן איהם ניט בעגעהן...

און די כבוד־פאַבריקען האָבען זיך געפּרוכפּערט און געמעהרט פון טאָג צו טאָג. אנדערע האָבען זיך גערופען „שוהלען", אנדערע „לאָזשען", „קלובס", „וואָהלטהאַט־אנשטאַלטען", יוי נאָכ'ן אָרט און ווי נאָך די מענשען.

און ס'האָט אַלץ ניט געסטאַיעט. מע האָט געכאַפּט פון די הענד. און כבוד איז געגאַנגען ווי מצה־וואַסער...

אָבער דער פּרייז — שטעהט פעסט ווי אייזען...

קיין מציאות זיינען ניטאָ... אַ הויז, אַ שוך, אַ קלייד, אַ פּראַכט־אויסגאַבע פון אַ אידישען קלאַסיקער, אַ גלאָז סאָדאַ־וואַסער — אַלץ קענסטו קריגען פאַר „רעדוצירטע פּרייזען". כבוד אָבער — דערפאַר מוז מען געבען פיעל מע פערלאַנגט.

און מר. נאָדעלטאַש פון דער גרויסער פירמא „נאָ־דעלטאַש חאַיוטין עט קאָ." וואָס האָט געמאַכט זיין קאַ־פּיטאַל פון קויפען און פערקויפען ביליג — זיצט און דער שלאַק ריהרט איהם...

— כאָטש צוויי פּראָצענט אַרונטער ! —

— ניין, מר. נאָדעלטאַש — אויף כבוד איז ניטאָ קיין דיסקאָנט.

— וועל איך וואַרטען — זאָגט דער דורכגעטריבענער הויזען־מאַגנאַט.

מיינט איהר אַז ער האָט זיך ניט דערוואַרט ?...

און געקריגען האָט ער אמת'ע שפּאָטביליגע מציאות.

מעלדט אייך אַז די סחורה וואָס ער האָט דערטאַפּט איז געווען אַביסעל פערעם'דיג ערטערווייז, אָפּטמאָל צו־געשימעלט אין אַ ווינקעל — אָבער אַ מציאה איז דאָס געווען, פאַר אַ גנב. ממש פאַר העלפט געלד...

דען מר. נאָדעלטאַש האָט געקויפט כבוד ווי ער פלעגט קויפען זיינע רעשטלעך אין די אַלטע גוטע יאָה־

רען... און דעם קונץ ווי מע קען אַ שטיקעל צוגעלעגענע סחורה מאַכען אויסזעהן שפּאָגעל־ניי, האָט דער תחתונים־זשעני גוט געקענט. אַ קאַשער אָרונטער אַבּי־סעל, אַ פּלעט, אַ גלעט, אַ פּוץ, און אפילו דער זשייוועל אליין קען דעם אונטערשייד ניט וויסען...

דעם כבוד פערגין איך איהם. ס'איז ברוך השם ואָ מעהר ווי גענוג. אָבער דעם בּיליגען מקח ?...

רבש"ע, פאַר וואָס קומט איהם אַזאַ מציאה ! . . .

.1912

חשבון הנפש

(ימים־נוראים׳דיגע געדאַנקען).

געוועזן איז א צייט ווען דער אויסדרוק „חשבון הנפש" — א רעכענונג מיט דער נשמה און מיט זיך אליין — איז געוועזן אן אָפּט־געברויכטער אויסדרוק, אַדער, לכל הפחות, א גוט־פערשטאַנענער אויסדרוק. איצט קלינגט ער אלט, פרעמד, פאַרצייטיג, און האָט פאַר דעם געוואוינליכען מענשען זיין אמאָליגען זין פערלאָרען.

ווער פיהרט א קאָנטאָ מיט זיך אליין? ווער פערברינגט א האלבע שעה פאַר׳ן שלאָף, אויף זיין געלעגער, אין דער איינזאַמקייט — ציהענדיג א באַלאַנס צווישען דעם „דעבעט" און דעם „קרעדיט" פון דער נשמה?

דאָס וואָרט „רעכענונג" קומט תמיד ביי אונז אין פערבינדונג מיט דעם וואָרט געלד, און מיר ווייסען בלויז פון איין סאָרט בוכהאַלטעריע — די בוכהאַלטעריע פון געשעפט, פון פינאַנציעלע פּראָפיטען אָדער פון פּראַקטישע נוצען. רוחים און היזקות צעהלען מיר אין דאָלאַרס און אין סענטען און רייכטהום און אָרעמקייט ווערען

געמאָסטען מיט באַנק־בילעטען און געוואויגען מיט מטבעות.

אונטער דעם צודעק פון פאָרטגעשריטענקייט האָבען מיר אונזערע תאוות גע'כשר'ט און א פלאַמבע פון אטהע־איזם און פרייען געדאנקען האָבען מיר ארויפגעלעגט אויף אונזער פרינציפען־ און געוויסענ־לאָזיגקייט.

מיר האָבען די אלטע מזבחות צושטערט, כדי מיר זאָלען ניט דארפען קיין קרבנות ברינגען און מיר האָבען די פדיסטער פעריאָגט כדי מיר זאָלען ניט דארפען קיין מעשר געבען...

מיר האָבען די טעמפלען אָפגעשאפט, כדי מיר זאָלען ניט דארפען אהין עולה־רגל זיין... עס איז געווען פיעל בעקוועמער אין דער היים צו זיצען און זאָגען אז גאָט אָדער גאָטלאָזיגקייט איז אומעטום...

און יעדער הייליגטהום־פערניכטער איז א העלד גע־וואָרען און טאנצען אויסגעלאסען אויף די חורבות פון א בית המקדש איז געוואָרען הערָאאיזם...

דאָס לעבען מוז האָבען בייטונגען. די נאטור האָט איהר פריהלינג און איהר ווינטער, איהר זונענשיין און איהרע במארגנע טעג, כדי איהר לאנגווייליגקייט צו פער־טרייבען. און דער מענש מוז זיינע שטימונגען האָבען...

און ווען דער גערויש און די פרייד פון דער וועלט ווערען אונז מאָנאָטאָן געהען מיר אויף'ן בית־עולם אלטע קברים בעזוכען...

דעם זיסען קומער זוכען מיר, דעם רעליגיעזען שויי־

דער, דעם שימער פון נר־תמיד, דאָס געהיימניס פון טויט...

גערען מיר ניט אין א טהעאַטער זעהן א טרויער־שפּיעל ?

און גערענדיג אויפ׳ן בית־עולם צווישען די קברים, ווען יעדעס בלאַט פון די בוימער איבער אונז רויישט „דער מענש איז גראָז" — האַלטען מיר אָן אויג אויף דעם עסטהעטישען אויסזעהן, אויף דער שעהנהייט און דער קונסט פון די מצבות, און אויף די פאַרביגע בלי־מעלעך וואָס וואַקסען צווישען די שורות...

דען שעהנקייט זוכען מיר אין אונזערע שטימונגען. מיר זיינען קאַפּאַוועל צו וויינען — אָבער פּאָעטיש מוזען אונזערע טהרערען זיין...

פון אונזערע אַמאָליגע געטער האָבען מיר סטאַטו־עטען געמאַכט פאַר אונזער קאַבינעט און אונזער שרייב־צימער... אין גיפּס און מאַרמאָר און בראָנז געפעלען זיי אונז, ווייל זיי פערלאַנגען פון אונז גאָרנישט, און אַלס ציערונגען האָבען זיי זייער גלייכען ניט...

א זיעבען־רעהריגע אידישע מנורה שטעהט אויף א גריכישען געשטעל . . . אַן אַלטע פּאַרמעט־מגלה ליעגט נעבען א יאַפּאַנעזישען פּאָכער, און דער זוהר שטעהט אין חבר׳שאַפט מיט א זענד־אוועסטאַ און אַן אַלקאָראַן...

מיר בעוואונדערען זיי אַלע, מיר ל ע ב ע ן זיי קיינעם ניט...

און דאָך... קומט צו אונז אימעצער וועלכער האָט ניט קיין געצקעס־סטאַטועטקעס ביי זיך אין צימער, נאָר אַ גאָט, אַ לעבעדיגען און אַ ווירקענדען אין הארצען — קומט צו אונז אַזעלכער מיט אַ ברענענדען ליכטיגען וואָרט, פיהלען מיר אַזוי ווי עפּעס אין אונז וואָלט אין שטויב צופאַלען, און מיר בויגען אונזער קניע, און וואַרטען צו הערען וואָס ער וועט אונז לערנען...

און מיר האָבען זיך דאָך אַלס „מינדיג" בעטראַכטעט, מיר האָבען דאָך זיך אַליין פאַר דעם טריבונאַל געמאַכט, פאַר דעם געזעצגעבער און ריכטער פון אַלע אונזערע מעשים ?...

מיר האָבען קענטיג אונזערע גוטע מלאכים אין גאַנצען ד אָ ך נ י ט געטויט... אין הינער־פּלעט בלויז האָבען מיר זיי אַריינגעוואָרפען, מיט זיבען קייטען האָבען מיר זייערע פליגלען געקייט און מיר האָבען זיי אַריינגעשליידערט אין געפענקנים, אין אונזערע „חדרי חדרים"...

און אונטער אונזער ווילדער באַקכאַנאַליע און אונטער אונזער פערשייטען עגאָאיזם־טאַנץ, וואַרטען די דאָזיגע מלאכים אויף ערלייזונג...

קומט אַ ניי, גלויביג וואָרט, שאַלט עס ווי אַ טראָמפּייט אַרונטער אין יענער תפיסה, קלינגט עס ווי אַ צויבער־שפּרוך און אַ גוטער גייסט שפּרינגט אַרויס בעפרייט...

אָבער ווי לאַנג האַלט עס אָן ?...

און דאָס וואָס אַ מאָל האָט איטליכער געטהאָן פאַר זיך, דאָס טהוט איצט איינער פאַר אַ מיליאָן אָדער פאַר הונדערט מיליאָן...

אַ טאָלסטאָי טהוט תשובה אין אַ פּערוואָרפענעם רוסישען דאָרף, און אַ גאַנצע וועלט איז יוצא מיט זיין „אשמנו"... מ י ר האָבען קיין צייט ניט, מיר דאַרפען האַווען און לויפען, מיר ווילען „וויין, ווייב און געזאַנג". אָבער פאַר וואָס ניט האָבען אַ שליח־צבור וואָס זאָל פיינינגען זיין נשמה מיט אַלערליי חשבונות און פּראַגעס און מוציא זיין פאַר איין גאַנג אונז אויך ?...

צו נעילה, ווען אונזער שליח־צבור וועט זיך בעגיסען מיט טהרערען, וועלען מיר אויך קומען, און אפשר זיך שאָקלען אויפ'ן מחזור אַ ווײַלע... דען מיר לעבען אין אַ צייט פון אַרבייט־פערטהיילונג. ניט אַלע זיינען ספּע־ציאַליסטען אויף עניוות און אויף הייליגקייט...

איז איינער אַזאַ ספּעציאַליסט, מאַכט ער דעם חשבון הנפש פאַר אונז אויך...

און מיר ?... מיר קויפען זיינע ביכער און געפינען אין זיי גענוג מאַטעריאַל דעם אומעט פון אַ ווינטער־אָבענד צו פערטרייבען, און אַז גאָט גיט, האַלטען מיר פאָרטראַגען איבער זייער „אינטערעסאַנטען" אינהאַלט...

אונזער געוויסען איז לויטער אויערען און דעריבער קענען מיר צו אַ חשבון הנפש ניט קומען...

אונזער געוויסען הערט זיך איין פון אַלע זייטען וואָס מע זאָגט וועגען אונז און וועגען וואָס מיר טהוען...

דער וועלט'ס הסכמה — אָט דאָס איז אונזער געוויסען... און מיר האַלטען זיך אָן איינער אָן דעם אַנדערען, דאַרום פאַלען מיר ניט אום, הגם אויף אייגענע פיס וואָלטען מיר א רגע ניט שטעהן געקענט...

דער הינקעדיגער האַלט זיך רייטענדיג אויף יעם בלינדען'ס רוקען און דער רעדנער פערדעקט זיין רומאַטיזם אויף דעם געזונדען קאַרק פון א שטומען אידיאָט...

זונדערט זיי פאַנאַנדער און „עס וועט פאַלען דער העלפער און עס וועט געשטרויכעלט ווערען דער געהאָלפענער"...

און חשבון הנפש מיינט זיך פרעגען : וויפיעל בעטרעף א י ך א ל י י ן ?

.1912

„לייבאָר־דעי"*)

טויזענדער און צעהנדליגער טויזענד יאָהרען האָט די מענשהייט יום־טובים געמאַכט און פעסט־טעג געפייערט לכבוד איהרע העלדען און פיהרערס, איהרע גרויסע טהוער און דענקער און דיכטער. זי האָט איהרע בעגליקער און אָפט איהרע פערשקלאַפער מיט בלומען בעשאָטען, מיט שבחים בעזונגען און מיט מאָנומענטען פעראייביגט.

ווער האָט אָן דעם פערשוויגענעם מענשען־לייטער געטראַכט אויף וועלכען דער העלד איז ביז צו די שטערען ארויף?

קעניג רעמסס' נאָמען רופט זיך אויף דעם שטיינערנעם פיראַמיד וואָס פערציג טויזענד פּאָאר הענד האָבען צונויפגעמויערט...

אלכסנדר מוקדון'ס רוהם לייכט ווי אַן אויביגער שטערען, און ווער דענקט אָן די אונצעהליגע לעגיאָנען וואָס

*) „דער יום־טוב פון אַרבייט", וואָס ווערט געפייערט אין די פעראייניגטע שטאַאַטען אין מאָנאַט סעפּטעמבער.

האָבען מיט זייערע וואָפען פאַר איהם א וועלט בעצוואונ־
גען, און די פעלדער פון אינדיען מיט זייערע ביינער
פערוויסט, אום איהם אונשטערבליך צו מאַכען ?...

שלמה זאָפט איין די טהוי־טראָפּענס פון קלוגהייט,
פון א גאַנצען מאָרגען־לאַנד, און ווערט אַן אָקעאַן פון
חכמה.

האָמער פערשלינגט דורות פון הארפען־שפּיעלער און
ליעדער־זינגער און נעהמט אָפּ דעם שכר פאַר זיי אַלע־
מען...

און די פּראָדוקטען פון טויזענד מוחות, העלפען מאַר־
קאָני׳ן ווערען אונשטערבליך מיט זיין דראָטהלאָזען טע־
לעגראַף...

קערענדעל צו קערענדעל ווערען געזאַמעלט די אוצרות
פון דער מענשהייט. ציגעל אויף ציגעל ווערט געלעגט
און דער וואָס דערענדיגט דעם בנין קריגט די הורראַ־
געשרייען פון דעם בעוואונדערענדען פאָלק...

די וועלט מוז א נ אָ מ ע ן האָבען. דעם נאָמען
פון דעם לעצטען ו ו י י ס זי. און א י ה ם וואַרפט
זי איהר בלומענקראַנץ.

און די א נ אָ נ י מ ע ארבייט, די גרויסע טעגלי־
כע אונאויפהערליכע ארבייט וואָס לאָזט ניט איהר חתימה
אויף וואָס זי טהוט, די ארבייט וואָס שאַפט ווי דער
פויגעל זינגט און ווי דער גראָז וואַקסט און ווי דער
ווינד בלאָזט — די ארבייט האָט קיינער ניט דערמאָהנט...

און די ארבייט האָט געוואַרט, פערשעהמט און גע־

קריוודעט, טויזענדער יאָהרען אויף אנערקענונג, אויף א וואָרט פון דאנק...

איהר טאָג האָט געמוזט קומען, און ער איז געקומען...

די שטילע, די שפּראכלאָזע, די טויטע, און די שטור־מע לעבעדיגע, האָבען א קול געפונען און פון טיעפע מעכ־טיגע תהומ׳ען האָט זיך געריהרט דער לויתן און האָט זיין רעכט פערלאנגט און האָט זיין רעכט ערוואָרבען...

זיין יום טוב האָט ער געוואָלט...

און דאָס פעסט פון ארבייט איז בעשאפען געוואָרען...

אָט געהען זיי די לוסטיגע קרעפטיגע מחנות, און צווישען די הילכיגע טענער פון די מוזיק־אינסטרומענטען, הער איך דאכט מיר ווי די מלאכים פון הימעל פּאטשען „בראוואָ" און גראטולירען...

און הינטער די פּראָצעסיאָנען פון שניידער און שוס־טערם און מויערערס און מאלערס, און שמידען און שטיין־האקערס, געהען מיליאָנען און מיליאָנען פון שאטענס — אונזיכטבארע מעכטיגע אָרעמס און פלייסיגע הענד און בראווע הערצער, מארשירען ארויס פון דעם אָפּגרונד פון עבר, און פרעהען זיך און האלטען מיט דעם גרויסען שפּעטען יום־טוב...

אָט געהען זיי, אין רייהען און רייהען, נאקעטע, הונ־געריגע, געקייטע, געבייטשטע — די קאנאלען־גרעבער, די פּיראמידען־בויער, די שלאכט־געווינערס, די שפּריכ־וואָרט־מאכערס די פּייפּעל־שניצערס — א ל א נ ג ע נ אָ מ ע נ ל אָ ז ע מחנה...

איך הער, מיר דאכט, דעם קלינג־קלאנג פון די מי־

ליאַנען אונזיכטבאַרע שמיד־אייזענס וואָס האָבען אַמאָל טאַפּפּער און מוטהיג געקלאַפּט, און מיר רוישען אין די אויערען מיליאָנען קאָסעס וואָס האָבען אַמאָל העלדיש געשניטען תבואה פאַר עמיצען...

אָט געהען זיי, די טריי־הערציגע בעשיעדענע לע־גיאָנען וואָס האָבען געזועט און געפלאַנצט, און געבויט און געמויערט... שותפים זיינען זיי אַלע, ווער קען זייערע חלקים פאַנאַנדערטהיילען?...

צוזאַמען, אין איין חברותא קומען זיי קריגען זייער לאָרבער־קראַנץ... דען זיי אַלע האָבען בלויז איין נאָמען, און דער נאָמען איז — ארבייט...

.1912

דאַנקגעבונג

(געדאַנקען וועגען „טהענקס־גיווינג דעי"*)

שעהן איז דער דאנק וואָס קוועלט ארויס פון טיע־פער הארציגער אנערקענונג, און דאנקבארקייט איז דער מאסשטאב מיט וועלכען מע קען מעסטען די נאָבעלקייט פון א יחיד אזוי ווי פון א פאָלק. פון דעם ערשטען בע־גינען פון דער מענשליכער געשיכטע, איז אונדאנקבאר־קייט געשטעמפעלט אלס א נידעריגע פערעכטליכע מדה, אלס א פערברעכען און א זינד. און אין זעלביגען גראד איז דאנקבאר זיין פאר א טובה בעטראכט געוואָרען אלס אן עדעל געפיהל.

דאנקבארקייט פלעכט א פערבאנד פון פריינדשאפט צווישען איין מענשען און דעם צווייטען, און קניפט דעם ילוד־אשה מיט אינטימער ליעבע צו זיין גאָט, און בינדט

*) „דער טאָג פון דאַנקגעבונג" — א יום טוב, וואָס ווערט געפייערט אין די פעראייניגטע שטאַאטען אין מאָנאַט נאָוועמבער.

איהם מיט צערטליכע פעדעם צו דער גרויסער פרייגיביגער נאטור.

דער מענש פון פארצייטען האָט יעדען טאָג געהאט א געלעגענהייט אויסצואיבען דאָס דאָזיגע געפיהל, און זיין הארץ האָט אלע ווײלע געקלאַפט מיט נייער אנער־קענונג. ער איז געוועזן דאנקבאר דער רייכער שווארצער ערד פאר די גאָלדענע זאנגען וואָס זי האָט איהם געשאָנ־קען, ער האָט דעם ווײנשטאָק געבענשט פאר די זאפטיגע פורפּור־קארעלען וואָס ער האָט איהם געבראכט. ער איז געווען א מכיר־טובה די וואָלקען פאר זייער שפריי־רעגען און די זונן פאר איהרע רייפענדע שטראהלען, און דעם טהוי און דעם ווינד האָט ער מיט ליעבשאַפט תפלות געמורמעלט.

טהוי און ווינד און זונן און וואָלקען האָבען זײנע דאנקען ניט געדארפט, אָבער די דאנק־טהרערען וואָס האָבען אין דעם בויער׳ס אויג געגלאנצט, האָבען זיין נשמה בעפייכטיגט מיט א קוויקענדער זאפט, און האָבען זיין ברוסט געווארעמט און זיין גייסט פערשעהנערט. און דאָס אליין איז שוין געוועזען לויהן גענוג.

מ י ר גלויבען אין געזעץ...

מיר קענען ניט שילטען און קענען ניט בענשען, מ׳ר קעענן ניט האסען און קענען ניט ליעבען... און מיר האָ־בען די געהויבענע אייגענשאַפט פון דאנקען ביסלעכווייז פערלאָרען...

קוים איז געבליבען די דאנקבארקייט פון מענשען צו מענשען. און אפשר ווערט זי אויך שוואכער און זעלטע־נער פון טאָג צו טאָג...

דער מענש וואָס האָט עס געהאַלטען פאַר אַ זיסען פריידיגען חוב, צו דאַנקען ווען זיינע פעלדער זיינען געראָטען און זיינע סטאַדעס האָבען זיך געפּרוכפּערט און זיין רייכטהום איז געוואַקסען, האָט צוגלייך געהאַט די טרייסט־ברינגענדע פּריווילעגיע צו קענען אויסגיסען זיין ביטער הארץ ווען ער איז געווען הונגעריג און קראַנק, און ווען ער האָט זיך אין יסורים געקייקעלט אויף זיין געלעגער. ווען ער האָט געפיהלט אין זיין הארצען, אַז ער איז ריין פון זינד, און „אין זיינע הענד איז קיין רויב און קיין אונרעכט ניט געווען", האָט ער אין אַ שאַרפען פּראָטעסט זיין שמערץ אויסגעלופטערט, און אין אַ ביטערען כוח איז ער ארויסגעטרעטען... און האָט ער זיינע שמערצען מקבל באהבה געווען האָט ער געשפּירט אַז ער לאָזט זיינס איבערגעהן. און האָט זיך געפיהלט געהויבען...

אויף אַ הויפען אַש ליעגענדיג, געפייניגט פון זיינע וואונדען, דערשלאָגען און פערצווייפעלט האָט דער אונגליקליכער איוב געהאַט די גענוגטהואונג פון אַ פּערזענליכער דעבאַטע מיט זיין בעדריקער... ווי גאַל זיינען זיינע אָנגרייפענדע ווערטער געפלאָסען, און אַ טהייל פון זיינע ליידען איז מיט דער גאַל ארויסגערונען און ס'האָט זיין נשמה אַן ערלייכטערונג געבראַכט...

ער האָט געגלויבט אין דער מאַכט פון זיין גערעכטיגקייט און אין דער ווירקונג פון זיין וועה־געשריי...

און אַ שטים פון דעם שטורעם האָט איהם געענטפערט און ער איז ווידער אויפגעריכט געוואָרען און ער האָט געבראַכט דאַנק־אָפּפער פון דאָס נייע...

דער וואָס דאַנקט קען פלוכען, און פלוכען איז אָפּט אַזוי נויטהיג און אַזוי געזונד פאַר׳ן גייסט ווי ליעבען...

מיר פלוכען ניט... מיר האָבען ניט וואו אונזערע קללות צו אַדרעסירען... און דער גיפּט פון אונצופריעדענהייט פלאַצט קיינמאָל ניט אַרויס אין אַ געשוויר פון גאָט־לעסטערונג... ער בלייבט אינעווייניג און צוגיסט זיך אין ציניזם, אין קאַלטער גלייכגילטיגקייט...

אַמאָל איז יעדער זאַנג, וואָס איז אין פעלד געוואַקסען, געוואַקסען פאַר א ו נ ז , יעדע בלום האָט גערופטעט כדי אונז אַ נחת־רוח צו פערשאַפען, יעדער פויגעל האָט געזונגען כדי אונזער האַרץ צו דערפרעהען, דאָס מינדסטע פליגעלע איז פון אונזערטוועגען אויף דער וועלט געקומען, און די גרויסע שטערען האָבען זיך געדרעהט אין די ענדלאָזע רוימען כדי צו ווייזען אונזער מ ז ל...

און דערפאַר איז דער מענש זיי דאַנקבאַר געווען, און דורך זיין דאַנקבאַרקייט איז ער מיט זיי אין אַ נאָהנטער מחותן־שאַפט געווען...

איצטער קימערען זיי זיך קיינער ניט וועגען אונז. פון די שטערען איז שוין אָפּגערעדט... אפילו דער קליינער באַציל מאַכט דיזעלביגע פּרעטענזיעס אויף זעלבסטשטענדיגקייט ווי דער „בחיר היצורים״...

און מיר האָבען אויפגעהערט דאַנקבאַר צו זיין...

.1912

זמן חרותנו

(פסח־געדאַנקען).

„זמן חרותנו" — די צייט פון אונזער בעפרייאונג...

אמאָל פלעגט עס מיך אזוי אָנפילען מיט שטאָלץ: דאָס אידישע פאָלק איז געווען פון די סאַמע ערשטע וואָס האָבען ארונטערגעוואָרפען פון זיך דעם יאָך פון דעם־פאָ טישער זעלבסט־הערשאפט און ארוים אויף גאָט'ס בעראָט שמידען זייער אייגענעם שיקזאל...

הונדערטער יאָהרען ווערט אַ פאָלק פערקנעכטעט, גע־שטיקט און דערנידעריגט אין ענגשאפט און אָרימקייט און פעראַכטונג, און מוז זיין גאַנצע ענערגי פערווענדען אום די נשמה אין גוף צו דערהאַלטען... הונדערטער יאָהרען איז עס אויסגעשלאָסען פון ליכט און פון דער פרייער פעלד־און־גאָרטען לופט, און דאָך, טוליעט עס צום האַר־צען די עראַינערונג פון אַ ווייטער פרגאַנגענהייט, און האַלט אויף אַ נר תמיד פון האָפנונג, פון זיכערקייט אויף אַ גאולה און פון ווידער־אויפלעבונג...

וואָס פאַר אַ וואונדער־פאָלק...

אזוי פלעג איך אמאָל טראַכטען...

איצט האָב איך ספקות און מעהר ווי ספקות וועגען דער זאַך... איצט ווייס איך כמעט אז דאָס אידישע פאָלק איז געווען משה רבינו, און די ששים רבוא האָבען זיך נאָך איהם מיט געוואַלט נאָכגעשלעפּט, ווייל ער איז געווען שטאַרק גענוג מיט זיינע ריעזענ־אַרעמס זיי נאָכצוציהען...

איבער זייערע קליינע גושן־טומלערייען, איבער זיי־ערע פלייש־טאָפּ פערלאַנגען, און איבער זייערע שקלאַ־פען־צאַנקערייען, האָט געהילכט און געשאַלט און גע־וועקט און בעפויהלען דער קול פון דעם גיגאַנט־פּראָ־פעט: —

„נאָך כנען וועלען מיר געהן, און א פריי קרעפטיג פאָלק וועלען מיר ווערען!...״

די אמת׳ע קעמפּפער פאַר פרייהייט זיינען געווען די העלדען פון דעם שבט אפרים, וועלכע האָבען זיך אויף א גאָט־אַנטפּלעקונג ניט געקענט דערוואַרטען, און לאַנג איי־דער דער „קץ״ איז געקומען, זיינען זיי ארויס זיך פריי־הייט מיט געוואַלט צו נעהמען, פאַר זי מיט אייגענע הענד מלחמה צו האַלטען... און זייער נאָמען ווערט קוים דערמאָנט, קוים האָט זיך אויף זיי א מדרש־לע־גענדע דערבאַרעמט און זיי „הזכרת נשמות״ געמאַכט צום — שלעכטען...

שפּעטער זיינען געקומען דורות, וועלכע האָבען יערע לוסט צו פיהרען מלחמות פערלאָרען... שפּייז האָבען זיי געוואָלט, רוה האָבען זיי בעגעהרט, און זיפצען און קרעכ־

צען האָבען זיי געקענט. אָבער קעמפּפען ?... דער חוט־השדרה האָט זיך שוין צופיעל איינגעבויגען, און דער מח און די השגות זיינען געווען פון לעהם־מישער...

און משה איז געקומען...

האָט ער פון די בני־אפרים געוואוסט ? אפשר איז ער דער גלגול פון זיי אַלעמען געוועזען ?...

„עשרה מכות" האָט ער קעגען פּרעה'ן געברויכען געמוזט, אָבער ווער ווייס וועלכע נאָך שטאַרקערע מיטלען ער האָט געמוזט געברויכען קעגען די שקלאַפען — אום ז י י צו בעצווינגען ?...

וואָרום גושן איז יי ליעב געווען און שטאַרק איינגעבאַקען אין הארצען — דעריבער קען קיין שום צווייפעל ניט זיין...

און אַלע זיינען אַרויס פון מצרים...

אויף אַלעמענ'ס ליפּען איז געווען דאָס שעהנע וואָרט „פרייהייט". אָבער אינעווייניג האָט יעדער געמאַכט דערפון זיין אייגענעם פּירוש...

„לאָז אונז אַרויס פון דיין לאַנד, כדי מיר זאָלען קענען אונזער אייגענעם גאָט דיענען" — דאָס איז געווען די פרייהייט פון דעם גרויסען פיהרער. „אונזער אייגענעם מזבח ווילען מיר האָבען, און קניען צו דעם וואָס איז אונז הייליג, דען די געטער פון מצרים זיינען ניט פאַר אונז".

און די ששים רבוא האָבען אויסגעטייטשט : „דאָס לאַנד כנען איז פרוכטבאַר, און גרויסע ווייַנטרויבען וואַקסען דאָרט און פייגען און מילגרוימען, און האָניג און

מילך פליסען דאָרט, און אונזער רוקען וועט מען מעהר
ניט בייטשען״.

און אזעלכע זיינען אויך געווען וואָס האָבען גע־
קלערט אז „פרייהייט״ הייסט, אַנצולייהען ביי די מצריים
גאָלד און זילבער און טהייערע קליידער, און מאַכען דער־
מיט פּליטה קיין כנען...

דען מעהר ווי די פאַרבען וואָס דער רעגענבויגען
האָט, און מעהר ווי די שאַטירונגען וואָס דער מערב־
וואָלקען האָט בין השמשות — זיינען די אויסטייטשונגען
פון דעם וואָרט „פרייהייט״...

און משה האָט ליכטיג אריינגעקוקט אין אַלעמענ׳ס
הערצער. און אויף זיין שטראַהלענדען פּנים האָט זיך גע־
קרייזעלט א סודות־פולער שמייכעל... און גערופען האָט
ער זיי „פאָלק״, „פּריסטער פון גאָט״, „אויסדערוועהל־
טע״... און געוואוסט האָט ער דאָך, אז קיינער פון די
דאָזיגע קנעכטישע ציגעל־מאַכערס, וועט פון דעם מדבר
א לעבעדיגער ניט ארויס...

אָבער איבער זיי און ווייטער פון זיי, האָט ער
שוין געזעהן די יעניגע וואָס וועלען זיך מיט אזעלכע טאַ־
טעס שעהמען... און רעדענדיג צו די איצטיגע האָט זיין
בליק געקוקט אויף די צוקינפטיגע, אויף די נאָך־ניט גע־
באָרענע...

דען ביי איהם זיינען זיי שוין געווען געבאָרען...

ער, אין הארצען, האָט געטראָגען דאָס גרויסע פאָלק
וואָס וועט אמאָל זיין...

ער אליין איז געווען די צוקונפט...

אריבערוועלבענדיג ווי א גרויסער בויגען, יאָהר־הונדערטען און יאָהר־טויזענדטען, האָט ער אויף די ששים רבוא געקוקט מיט דעם מיטלייד און מיט דער ליעבשאפט פון א גאָט, וואָס האָט וועלטען צו פורעמען און מוז דאָך ניט פערגעסען, פון א קליינער מילב זאָרג צו נעהמען...

א צופוילטער קערן — די דאָזיגע ששים רבוא, אָבער פאַר דעם נביא'ס אויג, האָט שוין פון דעם קערן ארויסגעשפּראָצט דאָס מעכטיגער ריזען־געוועקס, וואָס וויל אזש ביז די שטערן דערגרייכען...

.1912

„עס לעבע דאס לעבען!“

(נײ־יאָהר געדאַנקען).

ס'האָט אין מיטען דער נאַכט,
פון די הונדערטער טורעמס געקלונגען:
לינג־אַ־לאַנג! לינג־אַ־לאַנג!
אין איהר שלונד, האָט די שלאַנג
פון דער צייט, נאָך אַ יאָהר איינגעשלונגען...

דאָך אַ יאַויכצענדע פרייד
איז געוועזען אויף אַלעמענ'ס צונגען,
און פאַרלאַנג נאָך פאַרלאַנג,
איז פון יעדענ'ס געדאַנק
ביז אַרויף צו די ליפּען געדרונגען...

אָ, ווי באַנג איז דער קלאַנג,
פון דער גלאָק'ס לינג־אַ־לאַנג,
און ווי שטאַרק איז דער דראַנג
פון דעם לוסטיגען לעבען דעם יונגען...

„עס לעבען דאָס לעבען״...

אין מיין צימער האָט זיך פון ערגעץ ווייט אריינ־געטראָגען א טיעפער באַנגער גלאָקען־קלאַנג...

דורך דער ווייסער פראָסטיגער נאַכט האָט געצי־טערט א זיפץ...

דאָס אַלטע יאָהר איז שטילערהייד פערזונקען און פון דעם גרויסען געהיימען תהום פון די צייטען האָט ארויסגעטויכט א נייעס...

איך האָב אין דער איינזאַמקייט זיך אויסגעמאָלט ווי די שטערען שטעלען אוים גרויסע העלע אויגען און האָר־כען צו דעם ערנסטען באַנגען גלאָקען־קלאַנג...

דאַן האָט עס אָנגעהויבען פייפען און הוזשען און ליאַרעמען און הילכען פון טויזענדער פאַבריקען און לאָ־קאָמאָטיווען און שיפען, און דער וועה־קלאַנג איז פער־טרונקען געוואָרען אין דעם לוסטיגען טומעל און פילדער פון ווילדער פרייד, פון זיכערער האָפענונג... עס איז געווען א וואַקכאַנאַליע פון קולות, און צווישען זיי האָב איך נעהערט ווי מיליאָנען געפילטע בעכערס קלינגען איי־נער אָן א צווייטען, און כ׳האָב געזעהן ווי געזיכטער פלאַמען און אויגען פינקלען און ליפען גליהען, און דער שטילער באַנגער זיפץ פון די טהורעם־צונגען איז געווען פערגעסען...

„עס לעבע דאָס לעבען״...

אמאָל האָט מען געלערענט : לעב שעהן כדי דו זאָלסט קענען שעהן שטאַרבען...

„גערענק דעם טויט" האָט מען גע'חזר'ט פון פריה ביז שפּעט.

און מענשען האָבען געלעבט לויט די געזעצען פון טויט...

דער מאַסשטאַב פון „זיין" איז געווען דאָס „ניט זיין", דער רעגולאַטאָר פון פרייד איז געווען דער שמערץ.

דעם „יא" האָט מען איינגעאָרדענט לויט די כללים פון „ניין", און ליכט געאורטהיילט פון דעם שטאַנד־פּונקט פון שאָטען...

מען האָט מקדים געווען דעם טויט איידער ער איז נאָך געקומען, מע האָט זיך אויף חבוט הקבר ניט געקענט דערוואַרטען און מע האָט איהם אויף ד ע ר וועלט איינגעפיהרט...

דאָס איז געווען די פּרוכט פון דעם בעגעהר און דער ערנסטער אנשטרענגונג, צו מאַכען שלום צווישען טויט און לעבען, און אזוי ווי דעם טויט האָט מען ניט געקענט בייקומען האָט מען גע'פּועל'ט ביי'ם לעבען זיינס צו לאָזען איבערגעהן...

אָבער קיין פּשרה צווישען טויט און לעבען איז ניטאָ און קען ניט און דאַרף ניט זיין...

די ריכטשנור און דער וועג־ווייזער פון דעם לעבען איז — דאָס לעבען...

„עס לעבע דאָס לעבען"...

„די יאָהרען פערשווינדען"...

דאָס איז דער וואָלקען וואָס איז געהאָנגען פון המיד

אָן אויף דעם מענשען'ס מח... א מלאך המות חלף מיט א טראָפּען גיפט אויף דער שפּיץ, גרייט אַרונטערצוטריפּען...

און צו היילען „גלייכעס מיט גלייכען" איז א בעטריבטע טרויעריגע רעליגיאָן ערפונדען געוואָרען.

אָבער פון צייט צו צייט ברעכט אַרויס די לעהרע, אַז די העכסטע גאָטעסדיענסט איז „פריידע"...

דען פריידע דאָס איז דער אויסדרוק און דער אויסגוס פון דעם גאַנצען לעבען פון אַלע וועלטען, פון אַלע זונען און אַלע שטערען וואָס זיינען געווען און וואָס וועלען נאָך ערשט זיין...

וואָס מעהר דאָס קליינע נפש'ל זינקט אין זיך, אַלץ מעהר מרה־שחורה'דיג ווערט עס. „וואָס וועט פון מיר ווערען ?" — בויערט זיין קליין ווערימ'ש קעפּעל...

אָבער דאָס גרויסע לעבען, דאָס לעבען וואָס שטאַרבט ניט, שאַלט און יאויכצעט אַרויס דאָ און דאָרט, און דאַן ווערט דער מענש א גאָט, ער איז די וועלט, ער איז א מיליאָן זונענסיסטעמען... ער איז ווינד און גראָז און שטערען, און ער איז די אונענדליכקייט אַליין, און ער ווייס ניט פון קיין עצבות...

„עס לעבע דאָס לעבען"...

מיר זיינען געזעסען אַמאָל, א געזעלשאַפט פון יונגע לייט, און האָבען געפייערט דאָס קומען פון דעם נייעם יאָהר... אין אונזערע הערצער זיינען די נאָך־ניט־צופלאַצ־טע קנאָספען פון צעהנדליגער פריהלינגס געווען און

בלומענגערטנער „בזעיר אנפין" האָבען די מחות געפּילט...

און אַלטער מאַן איז צווישען אונז געווען, אַ קלוגער איד אַ יאָהר אַכציג, ער האָט אונז צוגעקוקט מיט רחמנות...

שפּעטער האָט ער זיך אויפגעהויבען צו געהן אָפּ־ריכטען חצות...

„מע דאַרף אָנגרייטען צדה לדרך" — האָט ער אונז פאַר'ן אַוועקגעהן געזאָגט...

מיר האָבען אונזער פּלוידער אויף אַ ווײַלע אונ־טערבראָכען און זיך פערטראַכט... אָט וואָס מיר האָבען געטראַכט: —

פון דעם גרויסען תהו ובהו האָט אַרויסגעשפּריצט אַ פונק... אַ מאָמענט וועט ער פלאַקערען און דאַן וואַרט שוין אויף איהם צוריק די טיפע אונדורכדרינגליכע גרענעצלאָזע פינסטערנים...

און דער פונק האַלט ביי דעם לעצטען גלימצער, דער גבול איז געקומען און די מוטער־כאָאָס עפענט שוין דאָס מויל און ס'וועט זיין אוים פונק, אוים ליכט...

און דער פונק פערטושט זיין העלקייט, שעמט זיך מיט איהר, האָט חרטה אויף איהר, און מאַכט הכנות פאַר די פינסטערנים...

דעם לעצטען גלימצער פערגינט ער זיך ניט...

צו וואָס האָט דער תהום איהם אַרויסשפּריצען גע־זאָלט? —

„עס לעבע דאָס לעבען"...

די וועלט איז פרייד...

צו דערזעלביגער צייט וואָס מיליאָנען מענשען הוי־בען אויף געפילטע כוסות צו די ליפּען און זינגען א בע־גריסונג צו דעם נייעם יאָהר, זאָגען טויזענדער מענשען זייער וידוי...

צו דערזעלביגער צייט וואָס גאָפּעל און לעפעל קלינ־גען אויף באנקעטען און הוליאנקעס, קלאַפּט ערגעץ־וואו דעם קברן׳ס רידעל צו, אַן אָקאָרשט פערמאכטען קבר... צו דערזעלביגער צייט וואָס סאַלאָמע ווארפט אראָפּ פון זיך איהר לעצטען שלייער און דרעהט אין אויסגעלאסע־נעם טאנץ איהרע שלאנגען־ווייכע גליעדער, ליגט א צווייטע סאַלאָמע מיט שערבלעך אויף די אויגען, און אפשר מיט לאפּצעס צוגעדעקט... אָבער צו דערזעלביגער צייט וואָס א טויזענד שטערען וועלען אין רוים צופּול־ווערט ווערען, וועלען ערגעץ־וואו זיך קרייזען אין שטי־לער רוהיגער פּראכט גאנצע מילכשטראסען פון געזונדע הימלישע קערפּערס...

איז ניט גענוג פאר אונז צו זיין אויף איין ראנג מיט די שטערען ?...

די וועלט איז אַן אוקינוס מיט פרייד, מיט ליכט... עפען דיין נשמה אויף א קליין שפּעלטעלע, און דער גאנ־צער שטראָם וועט דורכגעהן דורך דיר...

און זיינען מיר קליינזיכטיג גענוג, צו בעטען זאַש־לינע, און פאָדערען א מכס פאר א ; נ ז א ל י י ן ,

פון דעם דאָזיגען דורכלויפענדען שטראָם — וועלען מיר איהם בלויז פערטרייבען...

א דאַנק איהם וואָס ער מאַכט זיין וועג דורך אונז...

און ווער איז דער דאָזיגער שטראָם ?... אויב דו ווילסט ביסט דו עס אליין...

„עס לעבע דאָס לעבען"...

.1911

שפּליטער

ספריה עממית בטורונטו
יידישע
פאלקס ביבליאטעק
טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

שפליטער

אונזער מיינונג איבער זאכען און פערזאָנען, ווערט הויפטזעכליך רעגולירט פון דעם וואָס מיר ע ר ו ו א ר־ ט ע ן פון זיי. איבערטריבענע ערוואַרטונג איז די מאַמע פון די מעהרסטע פאַראורטהיילען.

*　*　*

יעדער מענש ווען ער ווערט געבאָרען, ברינגט אויף דער וועלט צוגעבונדען צו זיין נאָפּעל, די מעסט־שנור מיט וועלכער מע דארף איהם מעסטען, און אזוי אויך יעדעס קונסט־ווערק.

*　*　*

זיי נאָהנט גענוג צו מענשען זיי צו ק ע נ ע ן, זיי ווייט גענוג פון זיי, זיי צו ל י ע ב ע ן.

*　*　*

אמאָליגע דענקער און שריפטשטעלער פלעגן דענקען און שאפען ביחידות. די היינטיגע האָבען שוין ביי די ערשטע חבלי לידה, זייער פובליקום פאר די אויגען.

* * *

דער גרעסטער טהייל פון דעם פארגעניגען וואָס מיר פיהלען, ווען מיר האָבען אויפגעטהאָן עפעס גוטעס איז — וואָס מ י ר האָבען עס אויפגעטהאָן.

* * *

פיעל מענשען לעבען, אזוי ווי געוויסע לעזער לייענען ראָמאָנען. זייער אונגעדולד טרייבט זיי תמיד צו מישען די בלעטער פאָראויס און וואָס גיכער אויסצוגעפינען דעם סוף.

* * *

די אָריגינאַליטעט וואָס בעשטעהט בלויז אין זיין דוקא דער ה י פ ך פון א געוויסען פ אָ ר ־ מ אָ ד ע ל, איז אייגענטליך אויך נאָר א פערדרעהטע פאָרם פון נ אָ כ א ה מ ו נ ג.

* * *

נארען און פוסטע קעפ זיינען שולדיג א מאָנומענט דעם ערשטען וואָס האָט געזאָגט, אז שווייגען איז א סימן פון חכמה. אפשר איז ער אליין געווען איינער פון זיי. יעדענ־

פאלס האָט ער פאַר זיי אויסגעקלערט א בילינגען מאַנטעל צו פערדעקען זייער טפשות און זייער ליידיגקייט.

* * *

א פאַס וואָס איז אין גאַנצען פול אָדער אין גאַנצען ליידיג, לאָזט פון זיך קיין קול ניט הערען.

* * *

א קלוגער רב האָט אמאָל געזאָגט : איך האָב שוין געהערט פון מילדע מענשען וואָס האָבען געענטפערט אויף א ב ע ל י י ד י ג ו נ ג מיט א פ א ט ש. אָבער זינד די וועלט שטעהט האָט נאָך ניט פּאַסירט, אז אפילו דער גרעסטער ה א ס ע ר פון ח נ י פ ו ת זאָל אַנפּאַטשען דעם וואָס חנפ'עט איהם.

* * *

ווען מען ריהמט אימעצען אז ער איז ז ע ל ט ע ן שעהן, אָדער ז ע ל ט ע ן שטאַרק, אָדער ז ע ל ט ע ן קלוג, דאַן איז דער אַקצענט תמיד אויפ'ן „זעלטען”. דען עס איז מעהר מעלה צו זיין ז ע ל ט ע ן, ווי צו זיין שעהן אָדער שטאַרק אָדער קלוג. ווען אויף דער וועלט וואָלט בלויז געווען א י י ן קוה, דאַן וואָלט מען פון איהר געהאַלטען מעהר ווי פון ס א ר א ב ע ר־ נ ה א ר ד.

* * *

בעריהמעריי איז אזוי איינגעבאָרען אין דעם מענ־
שען'ס נאטור, אז יעדער איינער וועט שוין געפינען מיט
וואָס זיך צו בעריהמען. איך בין זיכער אז דער פערקריי־
פעלטסטער, אָרעמסטער, נארישסטער מענש אויף דער
וועלט, ווען ער זאָל ניט קענען אויסגריבלען קיין שום אנ־
דער מעלה מיט וועלכער זיך צו בעריהמען, וועט שטאָל־
צירען מיט דעם וואָס ער איז דער גרעסטער קריי־
פעל וועלכען די וועלט פערמאָגט.

* * *

אז געזעצגעבעריי און רייכטהום האָבען א נאָהנטע
שייכות איינס צום צווייטען, האָט שוין דער תלמוד אויף
חושד געווען. דאָרט שטעהט אז משה איז ר י י ך ג ע־
ו ו אָ ר ע ן פון וואָס עס האָט זיך אָבגעברעקעלט פון
די לוחות.

* * *

אפילו שטארבען פאר אן אידעאַל איז אויך א גליק־
זאך. און אז מען איז א שלים־מזל שטארבט מען ווי
אליעזר דער זוהן פון מתתיהו המכבי, וועלכער איז גע־
שטאָרבען פאר זיין פאָטערלאנד דורך דעם וואָס א עלע־
פאנט איז אויף איהם ארויפגעפאלען.

* * *

אין דער אידישער גראמאטיק זיינען דאָ דריי גראַ־
דען : דער גרעסטער, דער סאמע גרעסטער, דער גרעס־
טער פון די גרעסטע. ווענינער ווי גרעסטער ווערט ניט

געברויכט. אַט כדומה, ווען מען זאָגט אויף איינעם, אַז ער איז דער גרעסטער שריפטשטעלער, הייסט עס אַז ער איז צו דערליידען, זאָגט מען „דער סאַמע גרעסטער" מיינט מען אַז ער איז „נישקשה". זאָגט מען „דער גרעסטער פון די גרעסטע" הייסט עס אַז ער שרייבט „גאָר ניט שלעכט". זאָגען אויף אימעצען בלויז „גרויסער", איז אַ בעליידיגונג.

*   *

עס זיינען דאָ מענשען וואָס טראָגען זייער גאַנצען גייסטיגען פערמעגען „נאָהענט צו דער הויט". דרינגט מען אריין אין זיי טיעפער, געפינט מען זיי ליידיג. אַזעל־כע מען דאַרף אויך ניט אוועקמאַכען מיט דער האַנד. גאָלד־מינעס זיינען פאַראַן וואָס זייער גאַנצעס גאָלד ליגט פון אויבען בלויז, און אין די אונטערסטע שיכטען זיינען זיי ווערטהלאָזע ערד אָדער שטיין. און דאָך קען מען פון זייער אויבערפלעך נתעשר ווערען.

*   *   *

אָריגינאַליטעט הייסט ניט זיין אַנדערס פון אַנדערע, נאָר טריי זיין צו זיך אַליין.

*   *   *

חוצפה איז מוטה וואָס איז ארוים לתרבות רעה.

*   *   *

דער וואָס פערשוויינט דעם אמת איז אָפט נידערי־

גער פון א ליגנער. דער לעצטער האָט כאָטש דעם מוטה צו זאָגען א ליגען. דער ערשטער דאָס אויך ניט.

* * *

פיעל גרעסער איז די צאָהל פון די וועלכע זיינען פערליעבט אין ליעבע, ווי די צאָהל פון די וואָס זיינען פערליעבט. און מעהר מענשען גלויבען אין גלויבען ווי די וואָס גלויבען.

* * *

איך וואָלט שוין געפּועל'ט ביי זיך צו פערגינען דעם שקר זיין ניט־פערדיענטען ערפאָלג. אָבער איך קען איהם בשום אופן ניט מוחל זיין וואָס טראָגענדיג די מאַסקע פון דעם אמת האָט ער דעם לעצטערען'ס רעפּוטאציע אוועק נע'הרג'ט.

* * *

די מענשהייט אַלס א גאַנצעס האָט איהרע שטי־מונגען. יעדער גרויסער געני איז די פערקערפּערונג פון איינער פון די דאָזיגע שטימונגען.

* * *

איך קלער, אַז עס זיינען דאָ אזעלכע ניט־געוואוינ־ליכע נאַטורען, וואָס ווילען פערמאָגען אַלץ בלויז עס צו קענען דערנאָך מיט פריינוויליגער פעראַכ־טונג פון זיך אוועקשטויסען. זיי ווילען עררייכען כדי צו האָבען דעם שטאָלצען תענוג פון אַרונטערקוקען מיט

ביטול אויף דאָס עררייכטע. ווער קען אָבער, זעהענדיג בלויז דעם אויסערליכען עהרגייץ און שטרעבען, פון די דאָזיגע מענשען, פערשטעהן זייער אינעווייניגסטען, בע־האַלטענסטען מאָטיוו? אפשר איז ער פאַר זיי אליין ניט קלאָר.

*   *   *

יעדעס שטרעבען און יעדע אנשטרענגונג איז ער־פאָלגרייך. אויב מיר געווינען ניט דאָס וואָס מיר האָבען געוועלט געווינען, געווינען מיר אביסעל מעהר אכטונג צו זיך אליין, אביסעל מעהר צופרידענהייט מיט זיך אליין. און נאָך אלעמען איז דאָס דער גרעסטער ערפאָלג.

*   *   *

ווען מע פאָהרט אין דער פינסטער איז אָפט די בעסטע זאַך, זיך צו לאָזען פיהרען פון די פערד.

*   *   *

ביידע זיינען די אויבערשטע — אי שמאַנט, אי שימעל.

*   *   *

מע קען זיך אזוי ווייניג פערלאָזען אויף דעם אידע־אַליזם פון יונגע לייט ווי אויף דער פרומקייט פון אלטע. אין דעם ערשטען פאַל, בלייבט מען ניט אייביג אין טעות. די וואַקסענדע יאָהרען זיינען דער אמת'ער פּרובירשטיין.

שלעכט איז אָבער וואָס די אַלטע ווערען קיינמאָל ניט מעהר יונג, און זייער גלויבען קומט קיינמאָל ניט צו א פּראָבע.

* * *

דער וואָס זוכט א גאָט גלויבט אין איהם שוין איי־דער ער האָט איהם געפונען. גאָט־זוכענים איז גאָט־גלויבען. די היינטיגע אזוי־גערופענע גאָט־זוכענים איז אָפּט ניט מעהר ווי גלויבען־זוכענים.

* * *

דער פונק פון גוטסקייט איז פאראַן ביי איטליכען. איינער טהוט און איז גוט. א צווייטער טראַכט גוט. דער פערדאַרבענסטער אפילו איז גוט על ידי שליח, מיט דעם וואָס ער בעוואונדערט דאָס גוטע אין אנדערע.

* * *

די וועלט איז דעריבער ארויסגעקומען אזוי שעהן, ווייל ווען גאָט האָט זי בעשאַפען האָט ער קיין יועצים ניט געהאַט, און זיך מיט קיינעם ניט מישב געווען. ווען עס איז געקומען צום מענשען האָט ער יא פּרובירט זיך בעראַטהען און געזאָגט צו די מלאכים „לאָמיר מאַכען א מענשען", און שוין באַלד האָט ער חרטה געהאַט אויף דעם גאַנצען עסק.

* * *

פון יעדער זאַך לערנען מיר עפּעס אָפּ, הגם ניט אַלע מאָל דאָס וואָס מיר ווילען אָדער מייניען דערפון אָפּצולערנען.

*   *   *

צווישען ווע‎לען זיין ווי אַנדערע, און ווע‎לען זיין דוקא אַנדערש פון אַנדערע, קומען מיר קיינמאָל ניט צו זיין אונזער אייגענער „איך".

*   *   *

אכטונג און פערעהרונג זיינען די אינטערעסען אויף אַ ניט אָפּגעצאָהלטען חוב צו דעם פערעהרטען. דער וואָס וויל קריגען דעם דאָזיגען פּראָצענט, טאָר קיינמאָל ניט זוכען איינצומאָהנען דעם קרן.

*   *   *

עס שטעקט אַזוי וועניג עניוות אין ריידען פון אייגענע פעהלערן, ווען אַנדערע מוזען פריהער־שפּעטער זיי אַליין בעמערקען, ווי עס שטעקט ווענינ העלדישקייט אין דעם זעלבסטמאָרד פון איינעם וואָס איז פעראורטהיילט צו דער תליה.

*   *   *

דער וואָס איז בכיוון שפּאָרעוודיג אין זיין לויבען, כדי זיין ביסעל לויב זאָל געווינען מעהר אַכטונג, איז ניט בעסער פון דעם וואָס לויבט צופיעל כדי זיך צו־צו־חנפ'ען.

*   *   *

דער מענש זוכט מיט אלערליי זעלבסט־נארערייען און פאראדאָקסען צו בעגילדען זיינע ליידען. אזוי איז געשאפען געוואָרען דער אויסדרוק: א ק ר ו י ן פון ד ע ר נ ע ר, וועלכע איז דאָך איינגענטליך א ווידער־שפרוך פון ווערטער.

* * *

מיר בעוואונדערען מעהר פאר אלצדינג ק ר א פ ט. אפילו פערעהרונג פון דעם צדיק איז אויך נאָר די פער־עהרונג פון גבורה. זיטליכקייט און ריינקייט, הגם זיי זיינען עס נ י ט אלע מאָל אין ד ע ר ו ו י ר ק ל י כ־ק י י ט, זיינען אלע מאָל ביי אונז אין ג ע ד א נ ק ע ן, די סינאָנימען פון שטארקייט.

* * *

די אידעאלען פון אכצעהן־צוואנציג יאָהר זיינען ניט מעהר דויערהאפט ווי די ערשטע קינדער־צייהנער. די דאָ־זיגע צייהנער מוזען צוערשט אלע ארויספאלען און אויף זייער פלאַץ קומען די ע כ ט ע וואָס דארפען דיענען אויף תמיד. — אָבער אפילו אויף די לפי־שעה'דיגע צייהנער דארף א גוטע מוטער אכט געבען, אויב זי וויל אז זיי זאָלען האָבען גוטע, געזונדע און שעהנע נאָכפאָלגער.

* * *

די ענטטוויקלונג וועלכע קומט אין די עלטערע יאָה־רען איז ניט אזוי די ענטטוויקלונג בנוגע די וועלט און דאָס לעבען בכלל, ווי בנוגע זיך אליין. מיר זיינען פאר

זיך אַליין אין די אינגערע יאָהרען ווי אַ „ספר החתום", אָדער ריכטיגער ווי אַ ניט געעפענטע מינע פון אוצרות און קרעפטען אָהן אַ שיעור. שפּעטער קומט די ענטדעק־קונג פון אונזער אייגענער ארעמקייט און אונפעהיגקייט...

* * *

פיעל מענשען פון וועלכע מען זאָגט אז זיי האָבען א געפיהל פאַר שעהנהייט האָבען בלויז א געפיהל פאַר אָרדענונג. און זיי ליעבען שעהנהייט בלויז אויף אזוי ווייט ווי זי איז אָרדענונג. די שעהנהייט פון כאאָס קענען זיי אויף קיין פאַל ניט בעגרייפען. אז שעהנהייט מיינט ניט תמיד אָרדענונג, קען מען שוין זעהן פון דעם פאַקט אליין, וואָס עס איז דאָ אזא זאַך ווי איין שעהנער פונקט, איין שעהנער טאָן, און דער ערשטער בעדינג פון אָרדענונג איז דאָך א צוזאמענשטעלונג פון צוויי אָדער מעהרערע זאכען.

* * *

זאָג מיר ווער דיינע פריינד זיינען און איך וועל דיר זאָגען ווער דו ביסט.

* * *

דער וואָס זאָגט שטענדיג דעם אמת, איהם וויל מען ניט הערען אפילו ווען ער זאָגט ליגען.

* * *

ווען גאָט זאָל זיך בעווייזען יעדעם מאָל ווען מע
גיט איהם אָפּ שבחים, וואָלט מען איהם אויפגעהערט
געבען שבחים.

*   *   *

דער וואָס זאָגט אַז דער אמת בעצאָהלט
זיך אָם בעסטען, איז א גוטער געשעפטסמאַן.
אָבער ניט קיין ליעבהאָבער פון אמת.

*   *   *

יעדער מענש האָט זיינע שטונדען פון מרה־שחורה
און אָפּהענדיגקייט. צום גליק פאַלען די דאָזיגע שטונדען
ביי איטליכען אין אַן אַנדער צייט. ווען ניט, וואָלט די
וועלט קיין קיום ניט געהאַט.

*   *   *

דער דיכטער איז שטענדיג א רעוואָלוציאָנער — קעגען דער געגענוואַרט, אמאָל אין דער פאָרמע פון האָפנונג און שטרעבען צו א נייער צוקונפט, און אמאָל אין דער פאָרמע פון בייגקענים נאָך דער פערגאַנגענהייט.

*   *   *

ווערטער זיינען קיינמאָל ניט גענויע איבערזעצונגען פון געדאַנקען. זיי זיינען בלויז סטענאָגראַפישע פערצייכענונגען. צו קענען פערשטעהן די געדרוקטע אָדער די געשריבענע מחשבות פון א גאון, מוז מען קענען זיין סטענאָגראַפיע.

*   *   *

דער געוועהנליכער מענש ווען ער דענקט וועגען פרייהייט, האָט אין זינען זיין איינענע פרייהייט, און ווען ער דענקט אָן גערעכטיגקייט — די גערעכטיגקייט פון אנדערע.

* * *

צושפּליטערען גרויסע געדאנקען, כדי זיי אריינצושטופּען אין קליינע מוח'לעך איז אָפט פערלאָרענע ארבייט. גרויסע געדאַנקען אין זייער פּאָפּולאַריזירטער און פערוואסערטער געשטאלט זיינען אָפט אזוי ווענינ עהנליך צו זייער אָריגינאל, ווי א שטיק ווארשט צו דעם אָקס פון וועמענס פלייש עס איז געמאכט.

* * *

דער טרוימער איז זעלטען־ווען א שטרעבער און טהוער. צו וואָס שטרעבען און טהאָן, ווען ביי איהם אין דמיון איז שוין אלצדינג אויסגעפיהרט און פארטיג?

פאלקס ביבליאטעק אין טאראנטא
JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO

Toronto Jewish Public Library

THIS BOOK MAY BE KEPT
21 DAYS

and may be renewed once, if no application has been registered for it.
A fine of 1 cent a day is charged, if the book is kept after the last date stamped below. No book will be issued while a fine remains unpaid.

FEB 25 '63
DEC 18 '63
3 '65
APR 10 '70
FEB 25 '73
MAY 28 1992

בעלעט

יהואש.

פון דער וועלט און יענער

#1812

FEB 25 '63	773		
DEC 18 '88	3134		

בעלעט #1812

ספריה עממית בטורונטו * יידישע פאלקס ביבליאטעק טאראנטא * JEWISH PUBLIC LIBRARY, TORONTO